

Gizella Németh Papo

Adriano Papo

OZORAI PIPO

A győzelmes törökverő és a reneszánsz előfutára

**Gizella Németh Papo
Adriano Papo**

OZORAI PIPO

A győzelmes törökverő és a reneszánsz előfutára

**Előszó
Amedeo Di Francesco**

**NEMZETKÖZI MAGYARSÁGTUDOMÁNYI TÁRSASÁG
BUDAPEST
2017**

Eredeti cím:

Pippo Spano. Un eroe antiturco antesignano del Rinascimento
Edizioni della Laguna, Mariano del Friuli (Gorizia), 2006

Fordította:

Sárossy Péter

A előszót fordította:

Jakab Szilvia

Lektorálták:

Teke Zsuzsa

Süttő Szilárd

A fordítást támogatta:

Műemlékek Nemzeti Gondnoksága, Budapest

© A szerzők, 2017

Kiadja:

Nemzetközi Magyarstudományi Társaság
H-1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4. B. 8.41
www.nmtt.hu

Felelős kiadó:

Monok István, társelnök

ISBN 978-615-5309-06-9

Tartalomjegyzék

- 7 **Előszó**
Osorai Pipo az irodalmi művekben
- 13 **Történeti bevezetés**
- 19 **I. fejezet**
Osorai Pipo családja, személyisége és környezete
1.1. A Scolari család eredete (19). 1.2. Pipo személyisége (23). 1.3. Pipo portréinak ikonográfiája (27). 1.4. Származása és fiatalsága (36). 1.5. Rövid kitérő: Zsigmond trónra emelkedése és első boszniai hadjáratai (38). 1.6. Pipo Zsigmond szolgálatába lép (43). 1.7. Pipo családja és környezete (45).
- 49 **II. fejezet**
Pipo, a kamaraispán és megyésispán
2.1. Az 1401. évi összeesküvés (49). 2.2. Az 1403. évi összeesküvés (51). 2.3. Pipo helyzete a két összeesküvés után (55). 2.4. Magyarországi események az 1403. évi felkelés után (61).
- 63 **III. fejezet**
Pipo és Firenze
3.1. Firenze és Magyarország (63). 3.2. A Viscontik által fenyegetett Firenze ismét Magyarországhoz fordul (67). 3.3. Pipo követjárása Itáliában 1410-ben (70).
- 74 **IV. fejezet**
Törökök és husziták
4.1. Pipo katonai géniusza (74). 4.2. A boszniai hadjáratok (75). 4.3. Zsigmond első hadjáratai az oszmán–törökök ellen (79). 4.4. Pipo, a győzelmes törökverő (81). 4.5. A konstanzi zsinat (84). 4.6. A huszita háborúk (89).
- 95 **V. fejezet**
Pipo, Velence és a „Patria del Friuli”
5.1. Az Aquileiai Patriarchátus politikai helyzete (95). 5.2. A Velence és Zsigmond közötti háború előzményei (100). 5.3. A Serenissima elleni magyar támadás (103). 5.4. Pipo visszatérése Magyarországra (112). 5.5. A császárság tekintélyének visszaszerzése a friauli „Patria”-ban (115). 5.6. A háború

elmérgesedése (120). 5.7. Zsigmond személyes hadbaszállása (124). 5.8. Békekísérletek (128). Függelék (131).

134 **VI. fejezet**

Pipo birtokai és öröksége

6.1. Pipo birtokai (134). 6.2. Az ozorai várkastély (137). 6.3. Pipo alapításai: az ozorai ferences kolostor (139). 6.4. Az Oratorio degli Scolari agli Angeli (140). 6.5. Pipo halála és öröksége (144).

146 **Utószó**

152 **Források és tanulmányok Ozorai Pipóról és koráról**

160 **Bibliográfia**

181 **Összehasonlító helységnévjegyzék**

184 **Névmutató**

Előszó

Ozorai Pipo az irodalmi művekben

Filippo Scolari (azaz Pippo Spano, alias Ozorai Pipo) a tizenötödik század magyar történelmének kiemelkedő személyisége volt.¹ Ennek ellenére rá vonatkozó adatok a magyar mitográfiában ritkán fordulnak elő. Feltételezhető, hogy ez a tény Zsigmond korának jellemzőire vezethető vissza, amely, ha megengedhetem magamnak ezt a kifejezést, két kor — a fényűző, ugyanakkor vészterhes Anjou kor és a rövid, de mégsem efemer, mert halhatatlan Hunyadi-kor — nyomása alatt áll. Ez az előzetes megállapítás nem indokolja azonban, hogy ez a kevés, ugyanakkor jelentős irodalmi termés feledésbe merüljön, melyben határozottan diadalmaskodik az olasz és magyar kultúra szimbiózisa, emberek és eszmék olyan összefonódása, mely kapcsolatba hozza elsősorban Firenzét és Budát.

Ennek a kulturális és művészeti kölcsönhatásnak érdekesítő és kitörölhetetlen bizonyítéka mai napig a *La novella del Grasso legnaiuolo* című olasz novella. Antonio Manetti szerkesztésében olvashatjuk:

egy fiatal néhány évvel azelőtt elindult és elment Magyarországra és ott szerencsét csinált Filippo Scolari segítségével, akit Spano-nak is neveztek, és aki a mi földünk szülötte volt, de akkor éppen Zsigmond seregének a tábornoka, az a Zsigmond pedig Károlynak, Bohémia királyának a fia és Magyarország királya [...]. És ez a Spano minden firenzeit befogadott, akik arra keveredtek, még ha semmi erényük nem volt is, sem észbeli, sem mesterségbeli kiválósággal nem rendelkeztek is, azért mert jólelkű volt, és szerette a nemzetet mindenek felett, ahogyan e nemzet is szerette őt, hát ez a Spano sok mindenkivel jót tett.²

A Palatino 200 szerkesztésében továbbá a következő szerepel:

azzal a szállással szemben pedig volt Filippo Scolari úr, nagy magyarországi ispán háza, aki, ahogy azt tudjátok, Zsigmond császár leghatalmasabb bárója volt, és akkoriban érkezett ide Firenzébe tisztes kísérettel, több, mint háromszáz lóval, sok uraság és nemesember kíséretében. És arra az időre, amíg Firenzében

---

¹ A legkiterjedtebb idevonatkozó történetírási szakirodalom Adriano Papo és Gizella Nemeth Papo könyvének kritikai jegyzékében található. Itt csak azokat a munkákat tüntetem fel, melyeket a Filippo Scolari személyéhez kapcsolódó történetleírások kutatásánál használtam: FOFFANO 1975; VADAS 1987; GOLENIŠČEV – KUTUZOV 1973, ahol szeretném felhívni a figyelmet az első kötet 160. oldalán található bejegyzésre: „a szerb hősi költeményekben Pippo Spano-t Filippo l’Ungaro-nak nevezik”; CARDINI 1994.

² ANONIMO 1998: 54–55.

volt igyekezett elhozni magával a művészeteknek sok mesterét nagy jutalmakat ígervén nekik.³

La novella del Grasso legnaiuolo az italianisztika máig nagyrabecsült és sokat tanulmányozott fontos dokumentuma. A novelláról itt csak azt jegyezni meg, hogy annak magyar vonatkozásai, és azok közül is különösen a Filippo Scolari történi utalások nem kerülhették el néhány magyar írónak a figyelmét. Elsősorban Tarczai Györgyre gondolok itt, aki élénk érdeklődést mutatott Ozorai Pipo történelmi kora iránt, és *Masolino. Regény Zsigmond király korából*⁴ című regényével olyan sokszínű korrajzot alkotott, mely tökéletesen megfelel a magyar történelmi narratíva hagyományainak. Tarczai élénk képet fest egy instabil és zavaros de egyben ragyogó történelmi időszakról, és a késő gótika aprólékos gondjával megszerkesztett leírásaiban tárja élénk számtalan korabeli figura életét és túlélésért folytatott küzdelmét. Ezeket az alakokat nyájas és időnként játékos hangvétellel írja le a semmiképpen sem felkészületlen, katolikus eszmeiségű szerző. A narrátor ügyesen kezeli a szoros időbeli és térbeli határok közé szorított elbeszélés szövetét, mely egy tulajdonképpen nemlétező eseményről számol be. Így tehát az olvasás élvezete itt nem annyira az író szakmai bravúrából, mint annak lelkesedéséből fakad, az olvasó együttérzéséből, melyet a különböző leírt jelenetek automatikusan, szinte varázslatosan váltanak ki. Ártatlan és üde, kétértelmű jelenetek „bonyolítják” a végletekig lineáris cselekményszöveget, amely nem kínál az olvasónak sötét és zavaros eseményeket, melyek feszültséget válthatnának ki, viszont mindig biztosítja egy függőben levő olvasás örömteli kihívását édeni, ártatlan helyzetet teremtve. A többi másodlagos: a különböző témák és motívumok alá vannak rendelve a fő hangnemnek, mely folyamatosan biztosítani kívánja a megvesztegethetetlen természet és naiv emberség kedves közelségét. Ozorai Pipo történelmi alakja itt csak háttérként szolgál, szilárd és biztos háttérként Masolino da Panicale (1383–1440?) festészeti újításaihoz, a mellékszereplők egyszerűségéhez, egy-egy bohém gaztetteihez, akinek azonban mégsem sikerül igazi gazfickóvá válnia, az alázatos és meggondolatlan, barátságos és büszke, önértetes ugyanakkor tisztességtudó emberek hiszékeny babonásságához. Ezt azzal tudnám példázni, hogy — a szerző ötlete szerint — a tizenötödik század néhány együgyű magyar embere teljesen félreérti Masolino művészetét, és annak egy hitetlenkedő festő riválisától vezetve Masolino realista ábrázolásmódját igazi boszorkányságnak tekinti. Eszerint az olasz festő nem lenne más, mint egy garabonciás, egyfajta vándorló tudós, akinek sarlatánkodása nem mást céloz, mint megviccelni egy ábrándos és idilli, jóságos és félszeg, gyanakvó és félénk Magyarország egyszerű polgárait.⁵ De ez csak egy a regény számtalan felvetett témái

³ ANONIMO 1998: 77.

⁴ TARCZAI 1903. Az itt használt szakirodalom a következő: BARTHA 1904; VÁRDAI 1915; ALSZEGHY 1921; ALSZEGHY 1925, 99–109; BANFI 1930.

⁵ A *garabonciás* alakjának részletes elemzése Tarczay György ezen regényében egy jövőbeli tanulmányunk témája lehet majd. Ez a tanulmány hozzájárulhatna ahhoz a kiterjedt történelmi és filológiai kutatáshoz, mely kritikai szempontok alapján igyekszik értelmezni a *garabonciás diák* mítoszának számtalan újrajrását a magyar, ill. horvát dramaturgiában, narratívában. A kutatásban eddig elért eredmények és a témához kapcsolódó szakirodalom itt megtalálhatóak: DI FRANCESCO – QUARANTOTTO

közül, melyeket nem áll módomban itt mind bemutatni. Elég ha figyelmünk arra a Masolino freskóival díszített kastélyra korlátozódik, mely keretet ad a vizsgált személyiségünk köré felépült mítosznak.⁶

Háromszor bukkan fel Ozorai Pipo alakja, igaz, csak említésszerűen, Németh László *Kocsik szeptemberben* című, 1937-ben publikált regényében. Erre a három utalásra épül ugyanakkor az egész regényszöveg felépítése, minthogy egy kíváncsi és elégedetlen, ambíciózus és bátor fiatal élő és érzékeny lelkivilágában mélyed el, akit magával ragad a tudomány, a világ és Magyarország dolgainak ismerete. Jó Péter egy olyan gyerek, akinek érdeklődését felettébb leköti a kocsik és kétkerekűek zűrzavara, mely rendszerint szeptember elején élénkíti fel faluja unalmas életét. Ez a szokatlan jövő–menés rítusnak mondható: sorsukba szomorúan beletörődő tanulók indulnak ilyenkor útnak, akik falujuk elhagyására kényszerülnek, hogy Budapesten vagy más nagyvárosban folytassák tanulmányaikat. Péter számára egy ilyen utazás nem jelentene tragédiát, mert az iskolában felfedezte a tanulás örömét. De családi helyzete és családjának mentalitása nem teszik lehetővé, hogy ezen kívánsága teljesüljön. Be kell érnie az idegen világok köré szövődő álmodozásaival, melyek titkos olvasásait kísérik: a padláson olvassa titkon Petőfi Sándor *János Vitéz*-ét. Hasonló álmodozásokat váltanak ki aztán a latin nyelvtan érthetetlen szavai, melyek Sanyi, a jómódú de kevésbé tehetséges kuzin kényszerű latin stúdiuma közben jutnak el füléhez. Sanyinak persze megadatik a továbbtanulás lehetősége, neki viszont nem. Innen ered az a rivalizálás és az az elfojtott harag melyek mélyen megmaradnak a kisfiú lelkében, aki úgy érzi, az élet becsapta. Egy hatalmas igazságtalanság áldozatának érzi magát, egy olyan egzisztenciális zűrzavar foglyának, melyet még a paraszti bölcsesség sem képes mindig megérteni és megmagyarázni. Jellegzetes, csengő hangú zsoltározása, büszke és határozott fellépése, melyekkel eleinte felkeltette a figyelmet a protestáns iskolában lassan–lassan fáradt és automatikus ismétlésekké alakulnak, időszerűtlen, értelmetlen és ellentmondásos szövegek ismétlésévé. Péter Istentől kéri számon gyermekkori megaláztatásainak igazságtalanságait. A gyermek lelke keserűséget érez mindenkivel szemben, mindenre fájdalommal és ellenséges érzésekkel tekint. Az atyai házból való szökés kudarcba fült kísérlete végül felhívja a figyelmet a lázadó, ugyanakkor fegyelmezett, hallgatag és gondterhelt gyermek nehézségeire. Imre bácsival való találkozása pedig a történelem és földrajz olyan végtelen távlatait nyitja meg számára, melyeknek létezéséről már voltak homályos elképzelései, és amelyeket annyira vágyott megismerni. A tatárjárás, Jelasics horvát katonái, Filippo Scolari alakja új szint kapnak a szeretett és idealizált, imádott és irigyelt nagybácsi nosztalgikus elbeszéléseiben, melyekből kiérezni a meg nem valósított vágy keserűségét: ő ugyanis nem bíró szeretett volna lenni, hanem történész, régész.

Péter áhítattal hajolt bele lépcsőről lépésre a kettejük összefolyt árnyékába. A tarlós, szántásos, kukoricás, zsembekos tájból egymásután lengtek fel a régi órjárás

---

2002. A témához kötődő új kutatási területeket legújabb tanulmányaimban foglaltam össze: CSONKA–TAKÁCS *ET AL.* 2002; MORABITO 2003; CZÖVEK *ET AL.* 2012; DI FRANCESCO 2015.

⁶ Masolino Ozorai Pipo várkastélyában található freskóira Nemeskürty István egyik tanulmányában történik utalás: NEMESKÜRTY 1961: 8.

lehelők, a csillagokra bízott birkaaklok, a Jellasics futó serege s a farkasvonító tájon a kaftános törökök fűszert, selymet és rabnót szállító karavánja. [...] Ami most pusztá, régen majd mind község volt. [...] Az egész gazdag vidék tele volt ilyen kultúrapöttyökkel. A legfényesebb persze Ozora volt; ott egy olasz származású nemes, Ozorai Pipo, uralkodott. Ez Zsigmond magyar királynak, egyben német császárnak lombard helytartója is volt s egyidőben olasz művészeket hivatott ide a vártermeket kidiszíteni. Sárít is ő ajándékozta oda a fehérvári Nagybaldogasszonytemplomnak.⁷

Ozorai Pipo mítizált alakján keresztül előtűnik Péter lélekútja a felnőtt gondolkodás veszélyes ingoványaival és átalakul egyfajta biztos és vonzó, finom ugyanakkor erős Ariadné fonallá:

Péter elérte, hova megy ki bátyja beszédje. Ő is a takarékot, meg a tejszövetkezetet emlegeti. Hogy otthon is dolgozhatik az eszével, a faluban is van hivatása az embernek. De ő maga mégsem maradt otthon; a gabona meg a tej helyett ozorai Pipoért s az Árpád hadiútjaiért lelkesedik.⁸

A fiú kitarása végül felülkerekedik a felnőtt világ állítólagos bizonyosságain. Nagybácsi és unokaöccs között — Ozorai Pipo-nak is köszönhetően, aki a regényfejlődés egy meghatározó pontján jelenik meg — olyan cinkosság szövődik, mely alapvetően meghatározza majd Péter sorsát: apja ugyanis meg kell hogy adja magát a rokonok beavatkozásának, és főként egy túl sokáig elfojtott vasakarat görcsös kitörésének. Péter számára is “akad” majd egy szekér, mely szeptemberben elviszi a városba, hogy ott folytassa tanulmányait:

Az apja többet és melegebben beszélt, mint máskor. Péternek a Sédparti sétára s ozorai Pipóra kellett gondolnia, hogy a kedv és megtiszteltség szívveréseit azonnal elnyomja⁹

Köztudott, hogy Jó Péter Németh László elbeszéléseinek egy nagyon fontos alakja. Személye köré az író egy egész regényciklust tervezett, mely hét regényből állt volna össze, ebből csak négy készült el. Érdekes megfigyelni, hogy Ozorai Pipo mindenhol végigkíséri Jó Pétert ennek a hatalmas fejlődésregénynek különböző állomásain. Itt csak egy idézetet emelnék ki a *Szerdai fogadónap*-ból, mely elég annak alátámasztására, hogy a híres olasz hadvezér történelmi emlékezete fontos és kitörölhetetlen összetevője annak a magyar világnak, mellyel Péter találkozik és szembesül:¹⁰

E tábla szerint ebben a házban élt Zsigmond király idején az az Ozorai Pipo, akinek a nevét még Imre bácsitól hallotta a „szár”-okkal egyidőben, a Sédmenti

⁷ NÉMETH é. n.: 171–172.

⁸ U. o. 178.

⁹ U. o. 215.

¹⁰ Béládi Miklós ebben az értelemben beszélt — szerintem joggal — „magyar lexikon”-ról. Vö. SZABOLCSI 1966: 512.

sétákon. Előbbre pedig az olasz kereskedők Fondacója volt, s tőlük vette meg s építtette át magyar főúrrá lett honfitársuk. Az Ozorai Pipo kastélykája (szűk, mint a középkor városi palotái) azóta persze alaposan eltűnt egy apró tizenyolcadik századi házban.¹¹

Az atmoszféra, mely Németh ebből a majdhogynem érzékszervekkel felfogható és természetesen pontos és nosztalgikus benyomásából ered nagyon közel áll a *Philippo Scolari di Ozora* szellemének strófáihoz, melyet Illyés Gyula szentel az általunk vizsgált személyiségnek. Az említett sorokban a romok szerepe egy ragyogó és kegyetlen kor eszmei fennmaradásának biztosítása, melyet nem lehet elkerülni, sőt, emlékezetünkbe kell idézni, keresni, érezni kell. A valóság múlandóságának és átváltozásának törvénye mindenre kiterjed, de a magyarok nem engedhetik, nem engedik meg maguknak, hogy egy nihilizmus, mely hozzájuk nem tartozhat, nem kell, hogy tartozzon, mindent kitoröljön az emlékezetből:

Tavaly még megvolt, — volt és nincs deres,
elhordta azt is már a kőmives.
Küszöb lett? Kőpad? Áll, áll, ellenáll,
de végül mégis omlik csak a vár.

Mely száz csata közt megóvta falát,
megadván mindig időben magát,
nem törte, csak az évek táborá.
Rakta alját Pipo di Ozora.¹²

Ozorai Pipo várának története megjárta a maga útját, folyamatos és ismétlődő tragédiák hatottak rá, ugyanakkor egy kis, művészi udvarházat akart megörökíteni, mely megőrizte magában egy vakmerő álom alig titkolt magasságait, amely megbékít egymással háborút és művészetet, gazdagságot és nagylelkűséget, másoknak és önmagunknak morális tiszteletét. A vár azonban véglegesen áldozatul kell, hogy essék a modern idők kapzsiságának, a tudatlanság egoista és felelőtlen számításainak, a pusztításnak, mely csak az igazságtalan és értelmetlen megvetésből fakadhat:

Rakatta tovább egy török basa,
és távozott épen ő is haza,
mert köpte markát bár, meggondolá,
nem temetkezett a falak alá.
Mit labanc, kuruc meg nem dönthetett,
méri a várat műértő szemek.
„Ér másféleztet benne csak a fa!”
mond Béla, vélem első unoka.

Azon volna, hogy ketten megvegyük,
a vén mihasznát, a semmi becsút,

---

¹¹ NÉMETH 1969: 354.

¹² ILLYÉS 1972: 678.

megvegyük, lebontassuk csöndesen
s vegyünk egy nagy szép szőlőt a hegyen.¹³

De mindez elkerülhetetlen. A költő legfeljebb megénekelheti a múlt dicsőségét, megőrizheti, sőt meg kell őriznie annak emlékezetét, átadhat a jelennek egy újfajta érzékenységet, mely segíthet egy kevésbé hálátlan, kevésbé szűk látókörű jövő felépítésében. A költő felemeli szavát a történelem visszafojtott haragjával szemben melynek nem sikerült véghezvinnie romboló munkáját, és elfojthatatlan szarkazmussal támadja egy modern kor haragos és nyomasztó sóvárságát, melyben elveszett minden emberi érzés, felelősség és öntudat. Van valami nyugodt és patetikus a művészet ezen végleges elcsüggedésében a vadak ügyetlen, semmit nem kímélő és mindent elsöprő brutalitásával szemben, van valami megzavarhatatlan bölcsesség a költő ezen békés önfeladásában, aki zokszó nélkül sír, aki átkoz, anélkül, hogy vétkeznék, aki elítél, anélkül, hogy ítélkeznék. Tagadhatatlan, ez a hely létezett. Ozorai Pipo valóban ott élt várában és kicsit egész Magyarországon. És nekünk, hitetlen moderneknek, nehezünkre esik elhinni, hogy a dolgok valóban így történtek, hogy a valóság valóban az volt, ahogyan azt a költő megénekli és a történész összerakja. De az irodalom és történelem olvasása közben a kételkedés cinikus fátyla végül lehull és lehetővé teszi, hogy a modern érzékenység újra felfedezzen egy fontos magyar és európai emlékezethelyet.

Amedeo Di Francesco

---

¹³ U. o. 678–679.

Történeti bevezetés

„Azon nevek között, amelyek a dicsőség fényével ragyogtak Firenzében, az egyik legkiemelkedőbb Filippo Scolari, avagy az ozorai Pippo Spano neve”,¹ így méltatja Ozorai Pipót a 20. század első felében Florio Banfi (azaz Holik Barnabás), hősünk munkásságának egyik elkötelezett kutatója.

Az Itáliából származó Filippo Scolari (azaz Pippo Spano, vagy Ozorai Pipo) mind a magyar, mind az európai történelem szempontjából jelentős és döntő társadalompolitikai változásokat hozó korban élt. Legjelentősebb tettei a magyar királysághoz kapcsolódnak, ahol — elnyerve Luxemburgi Zsigmond jóindulatát és bizalmát —, jelentős szerepet játszott a történelmi és politikai események alakulásában. Mégis történetírásunkban háttérben maradt, és jelenleg is kevésbé ismert mind Magyarországon, mind Olaszországban. Könyvünk e fontos személyiséget szeretné az őt megillető helyre állítani.

A 14. század folyamán a Cseh és a Magyar Királyság Európa–szerte központi jelentőséggel bír: uralkodóik, IV. Luxemburgi Károly (1346–78) és I. (Nagy) Anjou Lajos (1342–82) a legtekintélyesebbek közé tartoznak a kontinensen. Luxemburgi Zsigmond (1387–1437) uralkodása alatt azonban — aki az apja által már birtokolt birodalmi koronán kívül mindkét koronát örökölte —, a két királyságot súlyos politikai válságok gyötrik. Nem olyan idők ezek, amikor a szürkeségből kiemelkedő történelmi alakok születnek: Magyarországon várni kell még néhány évet, hogy olyan nagy személyiségek, mint Hunyadi János és Corvin Mátyás színre lépjenek. Ozorai Pipo azonban kivételnek számít.

Ozorai Pipo szerény firenzei család sarjaként Magyarországon új hazára lelt, ahol hősies magatartása és jellembeli kiválósága révén a legtekintélyesebb megbízatásokra és a magyar állam legnagyobbjai közé való felemelkedésre kapott lehetőséget. Sikertelenül ugyanis kihasználta és a maga javára fordította azokat a véletlen körülményeket, amelyek Luxemburgi Zsigmond udvarába vetették, és megteremtették gyors és fényes pénzügyi, politikai és katonai karrierjének alapjait. Hiábavaló volt néhány ellenségének és ócsárlójának minden kísérlete, hogy megállítsa a hatalomba való emelkedését. A magyar urak nehezen tűrték azt a megkülönböztetett figyelmet, amelyben uralkodójuk a számos udvarába fogadott, szerencsés és boldogulását kereső tehetséges külföldit részesítette. Scolari pedig idegen volt, még ha meghonosodott is. A magyarok ferde szemmel nézték a király csehországi ügyek iránt tanúsított figyelmét is, amelyek miatt elhanyagolta Magyarországot, megszegve ezzel morálisan vállalt kötelezettségét, az oszmán törökök kiűzését a Balkán–félszigetről.

---

¹ BANFI 1932b.

A török birodalom 1366-ban Drinápolyt tette meg fővárosává az egykori Bizánc körüli apró földsávra száműzve a baszileuszt. 1389-ben, a híres rigómezei csatában legyőzték a szerbeket s ezzel olyan közel kerültek a Magyar Királyság határaihoz, hogy annak integritása és függetlensége különösen nagy veszélybe került. Zsigmond pénzügyileg nem volt abban a helyzetben, — más keresztény nagyhatalmak pénzbeli hozzájárulásának hiányában — hogy háborút indítson a törökök ellen. A királyi javak jó részét ugyanis arra áldozta, hogy a magyar arisztokrácia és a főpapság jóindulatát és támogatását megnyerje, egyébiránt szinte kizárólag csak a magyarországi bevételekkel számolhatott, ha eltekintünk attól a szerény, 20.000 aranyforintot kevéssel meghaladó éves összegtől, amely a zsidók és a német–római birodalmi városok adóiból származtak (kezdetben számíthatott még a Velencétől a turini béke értelmében járó 7000 forintos évi adóra is). Politikailag sem volt előnyös helyzetben, mert főképp Magyarország déli végein sokáig belső összeesküvésekkel és felkelésekkel kellett viaskodnia. A török előrenyomulás megállítása érdekében főképpen azoknak a szomszédos államoknak a hűségét igyekezett biztosítani, amelyek a leginkább ki voltak téve az oszmán hódítás veszélyének. Ezeknek — legalábbis szándékai szerint — egyfajta biztonsági övezetet kellett volna alkotnia a magyar királyság körül. Jó példa erre Lazarevics István szerb despota esete, aki bár a töröknek adófizetője maradt, hű vazallusa volt Zsigmondnak is, aki a maga részéről — hogy barátjának és szövetségesének tudja őt — készséggel vette fel a Sárkányrend tagjai közé, és hatalmas birtokokat adományozott neki Magyarországon. A havasalföldi vajda részben elfogadta Zsigmond tervét, ám igen kevés hitele volt Boszniában, és ez — mint látni fogjuk — később nem kevés fejtörést okozott a magyar királynak. Ráadásul itt a problémákat a bogumilok jelenlétéből fakadó vallási problémák is súlyosbították.² Ezért Luxemburgi Zsigmond magyar külpolitikája inkább nyugatra, Csehország és a Német–római Birodalom felé tekintett, szemben a Balkán-félszigettel, vagy Lengyelországgal és Galíciával, amelyek egykor az Anjouk politikájának meghatározó irányvonalai voltak. Ebből a szempontból Zsigmond politikáját nagy utódja, Corvin Mátyás politikájához lehet hasonlítani, aki nagyon is tudta, hogy csak egy nagy, Duna-menti magyar állam megszervezése tudná megállítani az oszmán előrenyomulást Közép-Európában. De ne szaladjunk előre az időben, Zsigmond még a kereszténység védelmére szervezendő egyetemes birodalom ideájától vezérelt tipikus középkori uralkodó volt.³

Luxemburgi Zsigmond szétzilált és megosztott birodalmat örökölt az Anjou-háztól: I. (Nagy) Lajos halálát követően, fiúörökös hiányában, idősebb leányát, a tizenegyéves Máriát koronázták meg ténylegesen 1382. szeptember 17-én. Az ország igazi urai azonban a bárók voltak, akik 1386-ban ligába tömörültek, és sokatmondó pecséttel látták el magukat, *Sigillum Regnicolarum Hungariae* jelszóval. Ezek a bárók jócskán meggazdagodtak, miután először Mária királynőtől, majd pedig magától Zsigmondtól is jelentős számú erődítményt, falvat és várost kaptak birtokba a királyi vagyonból. Amíg I. Lajos uralkodásának végén jó 150 vár volt királyi kézen — még akkor is, ha

² A bogumilok (Isten barátai) olyan manicheus szekta volt, amely Boszniában terjedt el a 13. században. Elutasították Krisztus megtestesülésének dogmáját, továbbá a misztikus aszkézis útját és a földi javakról való lemondást prédikálták.

³ Zsigmond politikájáról lsd. DEÉR 1936: 1–57., 169–202. és ENGEL 1994: 273–286.

ezeknek mintegy a fele a bárókra volt bízva, akiknek a királyi kincstár részére be kellett szolgáltatniuk ezen birtokok jövedelmeiből származó adókat — 1387 és 1396 között viszont a királyi várak közül jó nyolcvan lényegében ugyanazon bárók kizárólagos birtokává vált. Sőt, ekkor az ország várainak mintegy fele, körülbelül harminc család: a Lackfiak, Garaiak, Kanizsaiak, Stiboricik, Bebekék és Losonciak — hogy csak a legjelentősebbeket említsük — kezében koncentrált. A pontosság kedvéért meg kell itt jegyezni, hogy a királyi kincstár birtokában lévő várakat Mária királynő konkrét pénzüsszegekért engedte át a báróknak, Zsigmond viszont a megválasztásához való támogatásukért, azt követően pedig — akár pénzügyi — segítségükért, koronája megőrzése és megvédése érdekében. Úgy tűnik, e műveletek révén végül tekintélyes összegű, félmillió aranyforintnyi hasznot húzott. Zsigmond ugyanígy eladta, vagy elzálogosította Magyarországon kívüli személyes birtokait is, így lemondott például Brandenburgról 565.000 aranyforint fejében, a neumarki örgrófságot pedig 63.200 aranyforintért engedte át a német lovagoknak 1402-ben. Mindezzel az uralkodó lényegében megfosztotta magát hatalmától és tekintélyétől, a magyar bárók a kapott adományoknak köszönhetően már nem függtek tőle, és képesek lettek saját politikájukat érvényesíteni. Ez a magyarázata az összeesküvések megszorodásának Zsigmond uralkodása kezdetén, valamint annak is, miért vált számára szükségessé az állam határain kívüli szövetségesek és támogatási lehetőségek keresése.⁴

A magyar gazdaság — ahogyan más európai országoké is — még a 15. század elején is nyögte a pestis katasztrófális következményeit, amely 1347–1382 között kegyetlenül dühöngött visszatérően, jóllehet a járvány pusztítása a Kárpát-medence országában enyhébb volt mint máshol. Ugyanakkor már a 14. század elején kimutatható volt a magyar bárók részéről bizonyos idegenkedés a mezőgazdasági termeléstől, amelynek eredménye a telkes jobbágyok felemelkedése lett. E földművesek azok, akiknek földesuruk földeket engedett át használatra, pénzbeli fizetség, vagy (természetbeni) szolgáltatások fejében, és akiknek az 1298. évi pesti országgyűlés határozata garantálta a szabad költözést. E jogukat 1397-ben Zsigmond is megerősíti. Az egyre hatékonyabb mezőgazdasági eszközöknek köszönhetően a parasztok a sajátjukként megművelt földön felesleget is tudtak termelni, amit a piacokon, és a vásárokon értékesíthettek. A telkes jobbágyok gazdasági felemelkedését ugyanakkor fékeztek az új adók, amelyeket azok a birtokosok vetettek ki, akik egyre inkább a luxus iránti igényük kielégítése érdekében kívántak pénzt szerezni. Éppen ezért sok paraszt inkább mesterséget kívánt váltani, hogy inkább kézművesként, vagy a kereskedelemben tevékenykedjen, minthogy a kemény és kevésbé jövedelmező földműveléssel foglalkozzon. Más volt a helyzet az úgynevezett zsellérekkel, akik — bár birtokolhattak házat és kis mennyiségű földet — fizetség fejében dolgoztak mások földjein.

Luxemburgi Zsigmond a kereskedelmi, banki és bányászati tevékenységeket támogatta leginkább, ugyanakkor határozottan be is hajtotta a kincstári pénzeket, mert — miután a földeket és a várakat eladományozta, vagy zálogba adta leghűségesebb

---

⁴ ENGEL 1977: *passim*; ENGEL 1982: 880–920.

híveinek — kénytelen volt azon jövedelmeit növelni, amelyek a városokból, vármegyéből, a bányákból és az egyházból származtak. (Uralkodásának első évétől kezdődően az egyháztól feltételezhetően 100.000 aranyforintot szedhetett be a törökellenes háborúk finanszírozására). Továbbá különféle módozatokat alakított ki a kincstár gyarapítására, ilyen volt például a püspöki székek betöltetlenül tartása a bevételek növelése céljából, vagy az adók *una tantum* kivetése (ez az úgynevezett *collecta*) néhány alkalmi esemény (lázadók elleni háborúk, husziták elleni hadjáratok, törökellenes keresztes háborúk stb.) következtében. A kincstár jobb ellenőrzése érdekében pedig, éppen Ozorai Pipo főkincstartóvá való kinevezése után, Budát tette meg a kincstár egyedüli székhelyévé, miáltal központosította a királyság pénzügyeit.

Zsigmond ösztönözte az erdélyi szászok keleti kereskedelmét — az ilyen irányú velencei törekvések megakadályozása érdekében is — és elősegítette a nyugati és északi városok, Sopron, Pozsony, Nagyszombat, Bártfa, Lőcse fejlődését. Különösen Buda vált nyitottá a külföldi, főképp a firenzei kereskedők és bankárok tőkéje előtt. A bányászat területén Zsigmond fontos reformokat vezetett be, amelyek elsősorban a só bányászatát és kitermelését szabályozták. Érdemes itt megemlíteni, hogy Magyarország, illetve Csehország gazdag volt fémhányakban, ezek közt is nemesfémekben, így rézben, ezüstben és aranyban, amelyek kitermelése az olasz, és még inkább a német bankárokból is élénk érdeklődést váltott ki. A pénzügyek területén viszont — bár Zsigmond megpróbálta az ezüstdénár belső értékét újra az eredeti alapanyaghoz igazítani — nem tudta vagy nem is akarta elkerülni az értékcsökkenést, engedve az ebből nyert könnyű haszon csábításának. Ugyanez lett a sorsa a magyar forintnak is.

Habár Zsigmond bel- és gazdaságpolitikája összességében nem ért el jelentős sikereket — eltekintve legalábbis a középrétegek fejlődéséhez és társadalmi felemelkedéséhez nyújtott segítségétől —, két nagy érdemet mindenképp a javára kell írni: az egyház megújítására tett kísérletét, és azt, hogy elősegítette az első humanista gondolatok Magyarországon való megjelenését. A nagy egyházzsuzsákadás megszüntetésén nemzetközi szintű érdemei voltak, mint ismeretes, jelentős zsinatot hívott össze Konstanzba, ahol magát *'advocatus et defensor militantis Ecclesiae'*-nak, és *'caput ed dispositio'*-nak minősítette a döntőbíró szerepben való ténykedés érdekében. Konstanzban a leghíresebb olasz humanisták közül sokakkal találkozott és ismerkedett meg a magyar küldöttség is, akik közül néhányan a zsinat körüli tevékenységek végeztével a magyar uralkodó szolgálatába álltak, és Magyarországon telepedtek le, ahol hozzájárultak a humanizmus, és a 15. századi kultúra felvirágzásához a Kárpát–medencei országban.

Zsigmond nemcsak Csehország, Magyarország, Németország és Itália királya volt (viszont csak egyetlen udvara és — mint arról szó esett — egy kincstára volt), hanem a középkori jegyekkel bíró „egyetemes” császár alakját is megtestesítette. A Szent Római Birodalom mindazonáltal a Hohenstauf-ház kihalásával már a 13. században olyan válságba került, melynek során minden egyetemes tartalom eltűnt belőle. Ezzel egyidejűleg kibontakozott egy olyan irányzat, amely megszilárdítja majd az államok és az uralkodók hatalmát, a közjó fő letéteményeseként tekintve a politikai hatalomra: az állami intézmények fokozatosan megerősödtek, rendkívüli mértékben kiterjesztve

hatáskörüket. Az Alpokon túl az egymással vívott százéves háborúban kimerült Franciaország és Anglia számított jelentős államnak; a Német–római Birodalom ugyanakkor még magáénak mondhatta itáliai domíniumait.

A 14. század végén az olasz politikai helyzet azon kívül, hogy teljesen zavaros, rendkívül széttagolt is volt, sok terület fölött bizonytalan a fennhatóság, és még az is előfordult, hogy ugyanazon területen kettős hatalmat gyakoroltak. Milánó, Velence, Firenze, Nápoly és az egyház voltak a fontosabb olasz államok, míg más kisebbek, mint Mantova, Verona, Padova, Bologna, Pisa, Siena, nem annyira politikai, mint inkább jelentős képzőművészeti és irodalmi központoknak számítottak. Mindenesetre a regionális államok kialakulásának irányába vezetett az út.

A milánói Visconti signoria — 1395-től hercegség — két irányba terjeszkedett: keleten az Adriai-tenger, délen pedig a Pó folyó felé, illetve azon túl. Keleten Gian Galeazzo Visconti elfoglalta Veronát és Padovát, és közelségével magát Velencét fenyegette; délen saját birtokait kiterjesztette Parmára, Piacenzára, Bolognára, sőt, miután átkelt az Appennineken, Pisára, Sienára és Perugiára is. Firenze viszont útját állta, és Visconti halála (1402), valamint birtokainak szétesése után ellentámadásba lendült, bekebelezve Pisát (1406), Cortonát (1411) és Livornót (1421), kiterjesztve továbbá fennhatóságát Toscana nagy részére, miután előzőleg már elfoglalta Arezzót (1384) és Montepulcianót (1394). Firenze egyenesen egy tengerig érő politika útját próbálta egyengetni, azonban csakis városi kereskedelme megerősítése érdekében. Velence viszont, miután Genovával való régi versengését eldöntötte a chioggiai csatával (1380) és az 1381. évi torinói békével visszaállította az Adriai-tenger fölötti uralmát, a 15. század kezdetén a szárazföldön kezdett terjeszkedni, nyugatra az Adda folyó, keletre pedig a Carni-Alpok és a Júliai-Alpok felé. Terjeszkedési politikájának célja a Pó-menti és friauli kereskedelem védelme volt, főképp a német államokkal való forgalom erősítése céljából. Ezért meghódította Padovát és Veronát (1405), letörölve Veneto térképéről a Carrarák és a Scaligerik signoriáit, keleten pedig szinte elpusztította (1420) a legkiterjedtebb olasz államok egyikét, az Aquileiai Patriarchátust, amely egy, csak a római pápának hűséggel tartozó egyházi hatóság világi uralmából, illetve egy sor apró és civakodó helyi signoriából állt.

A pápa névleges uralma alatt álló egyházi államok ugyanakkor rendkívül széttagoltak voltak, ezeknek a római nemesség tehetős családjaitól is tartaniuk kellett. Ráadásul egy évvel az avignoni fogságból való visszatérése után (1377) megtörtént a nagy nyugati egyházszakadás, amely mintegy negyven évre zilálta szét a kereszténységet, számos pápa és ellenpápa választásával, drámai és néha tiszavirág életű zsinatok összehívásával Pisába, Cividaleba és Konstanzba, valamint az európai államok elkerülhetetlen pártoskodásával aszerint, hogy egyik vagy másik pápa mellett tették le a garast. Végül ugyanannyira zavaros és lesújtó volt a belső helyzet az Anjouk Nápolyi Királyságában is, ahol különféle trónkövetelők léptek fel egyidejűleg a korona megszerzéséért, kihasználva a helyi bárók állam iránti csekély elkötelezettségét is. Ennek ellenére, mint majd látni fogjuk, a 15. század elején a nyughatatlan László király megpróbálja — a magyar korona megszerzésének sikertelen kísérlete után — uralmát kiterjeszteni Közép-Itáliára. Nem tekintjük azonban feladatunknak ehelyütt több más, olasz és európai államban történt esemény taglalását, azokat leszámítva, amelyek

szorosan kapcsolódnak történetünk eseményeihez. A török birodalomról is szó lesz még, a maga helyén.

E szomorú tények közt meg kell említeni egy pozitívat is: a humanizmus és a kora reneszánsz művészet fejlődését, amely elterjedésének — mint azt látni fogjuk — Ozorai Pipo is előmozdítója volt a Magyar Királyságban.

I. fejezet

Ozorai Pipo családja, személyisége és környezete

1.1. A Scolari család eredete

Ozorai Pipo egy Firenze környéki faluban, Tizzanóban született 1369-ben: Scolajo fia Gentile fia Scolajo fia Francesco (Cecco) fia Durante fia Francesco fia Stefano volt az apja, anyját pedig Antoniának hívták. Úgy tartják, Pipo családja épp Rosso dei Buondelmonti fiától, a 12. század közepén élt Scolajótól származott, aki a Buondelmontik nevét vitte tovább, bár néhányan azt feltételezik, hogy már 1098-ban is Scolariak hívtak néhány Buondelmontit. A forrásokban valóban megjelenik egy bizonyos Uguccione di Ildobrandino degli Scolari, a fent említett Scolajo nagybátyja, akiről feltételezhető, hogy a család őse volt.¹ Filippót születésétől fogva Pipónak nevezték, és Tizzanóban nevelkedett Agnese nevű nővérével, valamint Matteo nevű bátyjával együtt. Utóbbi követte őt később Magyarországra. Ezzel szemben a Pipo firenzei névtelen életrajzírója szerint Pipo gyermekkorát Antellában, Firenze egy másik peremvárosában töltötte, azonban születési helyeként Tizzano megnevezése sokkal hitelesebbnek tűnik, mert ez Matteo fivére végrendeletében is feltűnik. Pipónak fényes múltú családja volt, hírneves a guelf–ghibellin viszály idejében, ám a család Pipo korára már teljesen lehanyaglott. Mindhárom korai életrajzírója, a firenzei névtelen szerző, Jacopo Bracciolini (Jacopo di Poggio Bracciolini, Poggio Bracciolini, a neves humanista harmadik fia) és Domenico Mellini is egybehangzóan szegényként írja le a családot. Eberhart Windecke szerint Pipo apja egyenesen egy egyszerű csizmadia volt,² de a régi velencei krónikákban arról is szó esik, hogy Pipo házasságtörés révén született.

A Scolariak tehát a Buondelmontik nemes családjából eredtek, akik a saluzzói hercegek leszármazottjai és Monte Buoni várának urai voltak. Enea Silvio Piccolomini (a későbbi II. Piusz pápa) szerint a Scolariak viszont egyenesen a legnemesebb firenzei családok egyikének, a Strozziaknak voltak a leszármazottjai.³ Ezzel szemben Lehotczky Endre kis zavart kelt Ozorai Pipo származásának értékelésében. Először — tévesen — az Ozorai családból származtatja őket, majd saját művében néhány lappal később hivatkozik arra az ugyancsak téves meggyőződésre, miszerint Pipo a Tallóciaktól, a

---

¹ LITTA 1880. A Scolariak családfája: I–III. táblázat.

² WINDECKE 1893: VII. fejezet, 11.

³ „Piponem Florentinorum ex domo Stroziorum”. PICCOLOMINI, E. S.: *Commentarii rerum memorabilium sui temporis*. Idézi: WENZEL 1859: 7.

Héderváriaktól, vagy a Garaiaktól származik.⁴ Mivel Pipo családjának magyar származása elfogadhatatlan, nem marad más, mint hitelt adni a Buondelmontiktól való eredetnek, akik Toscanába való letelepedésük után, 1135-től kezdve, számos vár birtokosává váltak a Greve-völgyben. A Sclarikról Buondelmonte Buondelmonti halála után (1215) viszont egyre gyakrabban esik szó a guelfek és ghibellinek közti harcok idejében, miszerint a ghibellin Sclarik hosszan csatározta még saját rokonaikkal, a guelf Buondelmontikkal is, és a folyamatos viszálykodás és a kölcsönös gyilkosságok végül — a számbeli fogyatkozáson kívül — nyomorba döntötték mindkét családot.

1258-ban a guelfek száműzték a Sclarikat az Ubertikkel — közülük való volt a híres Farinata is, akiről Dante a Pokol X. énekében emlékezik meg —, a Fifantikkal, Lambertikkel, Soldanesikkel és a Galigaikkal együtt. Nem sokkal később viszont, miután Montapertinél legyőzték a guelfeket, visszatérhettek Firenzébe. A városban való tartózkodásuk azonban rövid ideig tartott, mivel olyan gyűlöletessé tették magukat a nép szemében, hogy az hamar visszakívánta a legyőzött guelfeket. A ghibellinek bosszúja ellenségeikkel szemben valóban kegyetlen volt, Firenze a teljes pusztulástól épp Farinata közvetlen beavatkozásának köszönhetően menekült meg, aki elhárította ezt a küszöbön álló veszélyt. És éppen az arrogáns és civakodó Sclarik voltak különösen vadak az ellenségeikkel szembeni vérbosszúban, olyannyira, hogy a túlkapások megfékezése érdekében többször Manfréd szicíliai király toszkánai helytartójának, az olasz ghibellinek vezérének kellett beavatkoznia. Elkerülhetetlen volt tehát a guelfek — a firenzei nép által is támogatott — felkelése, Anjou Károly provance-i hercegnek és Nápoly, valamint Szicília jövőbeli királyának köszönhetően is, aki IV. Kelemen pápa hívására azonnal Itáliában termett, hogy segítséget nyújtson nekik. Beneventónál legyőzte Manfrédot (1266), és ezt követően Tagliacozzónál annak mostohatestvérét, Konradint is (1268). Az Anjouk győzelmein felbátorodott, és a francia csapatok által is támogatott guelfek végleg legyőzték az örök rivális ghibellineket, és tartósan kézbe vették az uralmat Firenzében.

Így történt, hogy 1267. április 16–17-én — mint frakciójuk minden családja — a Sclarik is elvesztették hazájukat és vagyonukat. Sőt, az Ubertik után éppen ők lettek a leginkább üldözöttek, a száműzöttek listáján ők foglalták el a második helyet, közvetlenül a híres Farinata család után. A pápák IV. Incétől X. Gergelyig 1246-ban és 1273-ban is megpróbálták békét teremteni a guelfek és a ghibellinek között Firenzében, ám mindhiába. Mikor aztán 1280-ban a Frangepán család egy képviselőjének, Cardinale Latino-nak a jóvoltából — akit III. Miklós pápa azért küldött Firenzébe, hogy lecsillapítsa a kedélyeket — végre megszületett a béke a két szembenálló frakció között, azt „magasztos, széleskörű, általános és őszinte” jelzőkkel illették. A Sclarikat azonban kizárták ebből, mert többek között nem voltak hajlandók kompromisszumot kötni a győztesekkel. A család öt tagja (Bernardo, Schiatta di Bozza, Neri di Lano, Chele di Brancaleone és Scolaro di Sinibaldo) visszautasította, hogy hűséget esküdjön az ellenséges pártnak, és száműzetésben maradván arra kényszerültek, hogy Civitavecchia és Róma között, a pápának kiszolgáltatta éljenek. A család más tagjait

---

⁴ LEHOTCZKY 1798: 266.

ellenben arra ítélték, hogy Firenze környékén telepedjenek le, tíz mérföldre a várostól. Közülük csak egy családtag, Francesco vetette alá magát az új vezetőknek, dacolva rokonai megvetésével, miközben a hatalmon lévő guelfek jóindulatát sem nyerte el, vagyis ellenőrzött szabadságban élt, és szegénységben halt meg.

De a béke nem tartott soká, és VIII. Bonifác pápa és utódja, XI. Benedek kísérletei 1301-ben és 1304-ben a két firenzei párt összebékítésére hasztalannak bizonyultak. A helyi guelfek süketek maradtak minden felszólításra, mivel nem szándékoztak megosztani a hatalmat senkivel. A Sclarik száműzetésben maradtak akkor is, amikor a rivális ghibellinek eltűnése után a guelfek „fehér” és „fekete” pártra szakadtak szét, a vesztes fehéreket támogatva. Néha egyes fejedelmek vagy városok zsoldjába is elszegődtek, így 1344-ben Piero di Branca és Micheletto di Ranieri degli Scolari Pisa katonai szolgálatába állt, amely város jól ismerte e hányatott sorsú család bátorságát és a ghibellin ügyhöz való kötődését. A Sclarik akkor is az alulmaradt pártot támogatták, mikor a fehérek és a feketék eltűntek, és két új csoportosulás, a „magnati” és a „popolani” frakció felemelkedett.

A Sclarik érdekében maga a császár, Luxemburgi IV. Károly, Zsigmond — Pipó jövődó pártfogója — apja járt közben, mikor 1355-ben felkérte a Firenzei Köztársaságot, hogy szolgáltatassák vissza Lippo és Nardo di Lano di Giovanni degli Scolari minden ingó és ingatlan javát, amelyet elkoboztak tőlük a városi alkotmány kihirdetése után, ám eredménytelenül. A Sclarik azonban nem törődtek bele vereségükbe, és a javaik elkobzása által okozott súlyos pénzügyi veszteségeiket kereskedelmi tevékenységükből származó nyereséggel próbálták pótolni, amelyben a firenzeiek (a genovaiakhoz és a velenceiekhez hasonlóan) mesterek voltak. Sok „magnati” példáját követve — azokét a párttársakét tehát, akikhez balszerencsés módon a Sclarik is csatlakoztak — Pipó ősei beiratkoztak céhekbe, főképp a Calimalába, hogy visszatagozódjanak a firenzei politikai életbe és bekerüljenek a priorok kollégiumába⁵. Új társadalmi körülményeik mindazonáltal nem javítottak szűkös pénzügyi helyzetükön, Pipó elődei továbbra is Firenze környékén éltek nélkülözésben, egy szerény és roskatag kastélyban.

Nem véletlenül választották a Sclarik a Calimalát. A 14. században Firenze valóban egyike volt Európa egyik legnagyobb kereskedelmi és pénzügyi központjainak, még Budán is voltak képviselői bankjainak és kereskedőházainak, bár e korban Magyarország nem is volt szoros kapcsolatban Itáliával a kereskedelem és a pénzügyek tekintetében.⁶ A firenzeiek egyfajta Eldorádót láttak Magyarországon, olyan földet, amelynek ki lehet aknázni bányászati erőforrásait és jöszágon való bőségét. Ez a Magyarország iránti érdeklődés tükröződik abban a negyven, javarészt gazdasági természetű követségben, amelyet a toszkán köztársaság küldött I. (Nagy) Lajoshoz, valamint azokban a tárgyalásokban is, amelyeket szintén e magyar királlyal folytattak a magyar földön dolgozó polgártársaik kedvező körülményeinek biztosítása érdekében. Firenzei és velencei kereskedők is luxuscikk és fűszerrakományokkal

⁵ Az Arte di Calimala, avagy Arte dei Mercatanti céh a nagyobb céhek (Arti Maggiori) egyike volt a firenzei céhek és mesterségek társulatai között. Neve a Firenze központjában lévő Calimala utcából származik, ahol számos, a céhhez tartozó üzlet volt.

⁶ A Firenze és Magyarország közötti gazdasági kapcsolatok: BRANCA 1973: 335–352.

érkeztek Magyarországra, amelyet a magyar piacon értékesítettek a szokásos ár háromszorosáért vagy négyszereséért, és az így nyert hasznot főleg állatállományba (szarvasmarha és ló) fektették, amelynek Itáliában való eladása újabb tetemes profitot hozott számukra. Voltak továbbá azok a „kapitalista” nagyvállalkozók, akik főleg a magyar arany- és rézbányákból húztak hasznot, és néha gazdasági ténykedésüket diplomáciai tevékenységgel váltották fel. Ugyanígy a nagy firenzei társaságok faktorai, akik — mint arról Bonaccorso Pitti, a kereskedő és diplomata, külön polgár és zseniális kalandor beszámol nekünk — csak rövid időszakokra tartózkodtak Magyarországon azzal az egyetlen céllal, hogy az őket vendégül látó országban maximális profitot érjenek el. Végül Magyarországot számos rendkívüli személyiség is felkereste Itáliából, akiket a magyar történetírás néha „kalandoroknak” nevez, és akik kiemelkedő magyar méltóságok, jobb esetben főpapok szolgálatába álltak, avagy egyenesen a királyi udvarban tűntek fel, amint Ozorai Pipo is. A firenzei kereskedők mindenesetre Buda lelegegánsabb negyedében nyitották meg — főképp selymet és fűszert árusító — bottégáikat a mostani Úri utcában, amelyet akkor Olasz utcának, vagy „az olaszok utcájának” hívtak. Az ebben a korszakban itt tartózkodó firenzeiek közül a leghíresebb Francesco Bernardi volt, aki a magyar pénzügyigazgatásban működött közre.

Számos firenzei kereskedő telepedett le tehát már régebben Magyarországon, Budán és más fontos magyar városokban, mivel tisztában voltak a Duna-menti állam gazdagságával, amelynek arany- és ezüstbányái Európa legjelentősebbjei közé számítottak. A Magyarországon nyitott legfőbb firenzei bankok a Boscoli, a Del Bene, a Del Nero, a Medici, a Milanesi da Prato, a Portinari és a Tosighi családoké voltak. A Firenzei Köztársaság gyakran közbenjárt „mercantini”-jai érdekében, többnyire üzletek ajánlásával, olykor pedig becsületük mentése érdekében is. Ilyen eset volt 1380-ban, amikor Gualtiero di Sandro de’ Portinari védelmében nyilatkozott a Köztársaság, aki a velenceieknek való kémkedés gyanújába keveredett.⁷ 1388-ban egy másik kereskedő, Giovanni de’ Tosighi üzleteit ajánlották be nemcsak a királynál, hanem a királynőnél és Magyarország primásánál is.⁸ 1394-ben a firenzei kormány három, a magyar király felé továbbított levélben fejezte ki néhány polgára, Francesco di Federighi, Niccolò da Uzzano és Giovanni di Tommaso támogatását, akiknél egy másik firenzei, Agostino Marucci hirtelen halála miatt nem rendezte adósságait.⁹ 1396. július 21-én pedig ajánlólevelet küldtek Budára kereskedőik támogatását kérve.¹⁰

Firenze nemcsak a budai kereskedelemben tevékenykedő polgárai érdekében, hanem katonai segítségért is fordult Magyarországhoz. Így 1396-ban Luxemburgi Zsigmond magyar király fellépését kérte Milánó hercege, Gian Galeazzo Visconti ellen, aki a köztársaság szabadságát fenyegette.¹¹ Gian Galeazzo Conte di Virtù néven

---

⁷ CANESTRINI 1843: 188–189.

⁸ U. o. 190.

⁹ MTA MS. 4994. I. k. 73., 74. és 75. sz. 289–297.

¹⁰ U. o. 67 sz., 270–274.

¹¹ Lásd a firenzei Dieci della Balìa által a Maestro Grazia dei Castellani-ból és Andrea di Lorenzo Buondelmonti-ból álló követségnek 1396. április 24-én adott utasításokat. Ezeket több más, Ozorai Pipo két életrajzához csatolt okmány között hozza az Archivio Storico Italiano, IV, 1843, 220–223. Ebben a

vonult be a történelembe, nem mintha erényes lett volna, hanem mert felvette a champagne-i Vertus grófság nevét, amely feleségének, Isabelle de Valoisnak a hozománya volt. A herceg arról volt híres, hogy az elítélteket úgynevezett „quaresima” kínzásnak vetette alá, amely negyven napig tartott — lényegében azonban nem hosszabban tíz napnál —, mivel a szerencsétlennek sorban lemetélték egyik végtagját, a nyelvét, az orrát és a füleit. Gian Galeazzo miután megmérgezte Bernabò nevű másodunokatestvérét, újraegyesítette a milánói területeket szerzeményeivel, Veronával, Vicenzával, Bellunóval, Pisával, Luccával, Perugiával és Spoletóval, miáltal Itália legkiterjedtebb signoriáját hozta létre a Nápolyi Királyság után. 1395-ben Vencel német királytól, Zsigmond bátyjától megkapta a hercegi címet.

Luxemburgi Zsigmond azonban nem volt abban a helyzetben, hogy meghallgassa a firenzeiek segélykiáltását. Figyelmét ekkor a magyar összeesküvések leverése kötötte le, valamint a török támadások, amelyek következtében 1396. szeptember 25-én súlyos vereséget szenvedett Nikápolynál. Pedig, hogy támogatását megnyerjék, a firenzeiek közvetítőnek ajánlkoztak Zsigmond és II. Nápolyi Johanna tervezett házasságának ügyében, miután első felesége, Anjou Mária halálával 1395-ben a király megözvegyült. Am a házasságot sosem kötötték meg. Miután a firenzeiek Gian Galeazzo elleni segélykéréseiket illetően csalódtak Zsigmondhoz fűzött reményeikben, Rupert német királyhoz fordultak, aki épp azért vonult le Itáliába, hogy a milánói herceg ellen ligát szervezzen. Németország királya azonban csak szép szavakra szorítkozott a firenzei Signoriát illetően, majd visszatért Németországba, hogy ne keveredjen bele a zavaros Itáliai ügyekbe. Ezután Firenze — továbbra is Milánó-ellenes szándékkal — Ferrarával, Padovával és Velencével próbált szövetkezni, de a Velencei Köztársaság sem felelt meg toszkán testvére várakozásainak, mert megalkuvó módon kétfrontos politikát folytatott. Bár titokban halálos ellensége volt Milánónak, színleg baráti viszonyt ápolt vele. Nem hozott kézzel fogható eredményt Filippo Maria Visconti hatalomra jutását követően a milánói urak túlsúlyának megfékezésére irányuló közös fellépés, sem a Padovában 1403-ban lezajlott találkozó, amelyen a császári követek, Ausztria hercege, Firenze, Padova és más lombard városok vettek részt. A toszkán köztársaságnak nem maradt más alternatívája, mint továbbra is Magyarország királyának segítségével reménykedni. Firenze újra a magyar királyhoz folyamodik majd, miután dicső fia, Ozorai Pipo a hatalomba emelkedik. De erről egy későbbi fejezetben szólunk majd.

1.2. Pipo személyisége

Mindhárom életrajzírója — a 15. századi firenzei névtelen szerző, Jacopo Bracciolini és Domenico Mellini¹² — szerint Ozorai Pipo közepes termetű, sovány, de jó testalkatú, kellemes külsejű ember volt. Arca arányos és vidám, nagy fekete, élénk szemekkel, haja és szakálla ifjúkorában világos színű volt. Később hosszú szakállat

---

levélben sem mulasztja el azonban a Signoria, hogy néhány szóban beajánlja egyes kereskedőit, akiket „legkedvesebb” polgárainak nevez.

¹² ANONIMO 1843: 161.; BRACCIOLINI 1843: 176–178.; MELLINI 1606: 66–69.

viselt, és haja, „annak a népnek” — azaz a magyaroknak — „szokása szerint”, a vállát is beborította. Mindig jó egészségnek örvendett, kivéve élete vége felé, mikor is kegyetlenül szenvedett a köszvénytől. Hosszú, selyemből készült ruhákat viselt, ugyancsak a magyar szokásnak megfelelően. Ékesszóló volt és kivételes értelemmel bírt, valamint rendkívül gyorsan tanult meg idegen nyelveket: a toszkánon kívül úgy beszélt magyarul, németül, lengyelül, csehül, szerbül és románul is, mint az anyanyelvén. Előrelátó és bátor volt, emberséges, szeretetre méltó és türelmes természetű. Eltúrta a kritikát, olyannyira, hogy barátai gyakran meg is rótták, amiért nem ügyel eléggé saját méltóságára. Szerette a szépet, mint egy igazi, előkelő férfiú, ozorai lakhelyét ízléssel és pénzt nem sajnálva ékesítette, olyannyira, hogy az az aranytól és ezüsttől úgy pompázott, mintha a király palotája lenne. De Temesvárt is, amelynek ispánja volt, pazar épületekkel és új városfallal szépítette, miközben új lakókat hívott a város benépesítésére, háborítatlan életet garantálva nekik. Buzgón gyakorolta vallását és bőkezűen adott alamizsnát az egyháznak, az otthontalanoknak, a betegeknek és az árváknak. Nagylelkű volt saját rokonaival és familiárisaival is, akiket elismerésben, címekben és kiváltságokban részesített.

Ozorai Pipo nagylelkűségét idéző bizonyíték a Kövér Fafaragó Története [Leggenda del Grasso Legnaiuolo]: „És ez a Spano minden firenzeit befogadott, akik arra keveredtek, még ha semmi erényük nem volt is, sem észbeli, sem mesterségbeli kiválósággal nem rendelkeztek is, azért mert jólelkű volt, és szerette a nemzetet mindenek felett, ahogyan e nemzet is szerette őt, hát ez a Spano sok mindenkivel jót tett.” Az anonim történet — amelyet annak az Antonio Manettinek tulajdonítottak, aki Franco Cardini szerint valószínűleg Ozorai Pipo életrajzírója volt — elmeséli, hogy a „Kövér”, miután nem volt tovább maradása Firenzében egy kegyetlen tréfa miatt, amellyel Brunelleschi és néhány barátja lóvá tette, eldöntötte, hogy Magyarországra költözik, számos más művészt követve, akik már megtelepedtek a Duna-menti országban, hogy megcsinálják a szerencséjüket. A történet főszereplője, a „Kövér fafaragó” nagy valószínűséggel nem más, mint a szobrász-fafaragó Manetto Ammannatini, akit később Ozorán találunk építészként is Scolari szolgálatában. Manetto Ammannatini Firenzében született 1384-ben. Nem lépett apja, Jacopo, és ősei nyomdokaiba, akik 1343-tól festőként beiratkoztak az orvosok és gyógyszerészek céhébe, 1351-től pedig a Festők Szent Lukács Társaságának voltak a tagjai. Atyja halála után, még gyermekkorában, kötélverőként kezdett dolgozni, majd fafaragóként anyai nagyapja, Angelo de' Cori műhelyében, akinek oktatása eredményeképpen nagy jártasságra tett szert mesterségében, különösen a fafaragás, és az oltárképek faragásának technikájában. Köztudottan jóindulatú természetű volt, annyira, hogy — mint arról már szó esett — egyszer mestere, Brunelleschi, Donatello és több más közös barát, művész, tudós és humanista rosszízű tréfájának céltáblájává vált. Hogy megleckéztessék Manettót, amiért 1409 egyik vasárnap estéjén, szokásos közös vacsorájukon — amelyek alkalmából bizonyára művészetekről és irodalomról is szó esett, de ugyanakkor sokat tréfálkoztak is — nem jelent meg, sikerült meggyőzniük szegény jóindulatú és hiszékeny szobrászt arról, hogy nem is Manettónak hívják, hanem valójában Matteo a neve. Tény az, hogy a „Kövér” adósságai miatt börtönbe került, ami nagyon megviselte, és miután testvérei jóvoltából kiszabadult, akik fizettek

érte, „fejébe vette — mint a történet mondja —, hogy Magyarországra megy, ahová már hívták korábban is; arra gondolt, hogy felkeresi” azt a személyt, aki tényleg meghívta egykor oda. Emez egyik munkatársa volt abból az időből, mikor „Pellegrini intarziás mester” szolgálatában álltak mindketten. Ez a kollégája még fiatal korában Magyarországra költözött, ahol megcsinálta a szerencsését „Filippo Scolari segítségével, akit Spano-nak is neveztek, és aki a mi földünk szülötte volt, de akkor éppen Zsigmond seregének a tábornoka”. Miután rátalált régi társára, aki már többször kérte, hogy tartson vele az általa gazdag és virágzó földként magasztalt Magyarországra — ahol bárki letelepedik, rögtön meg is gazdagodik —, a „Kövér” elfogadta meghívását egy új és szerencsésebb élet reményében, majd titokban tartva tervét rokonai és barátai előtt, elhagyta Toszkánát, és Magyarországra távozott „azzal a szándékkal, hogy évekig ott is marad”. Miután magyar földre érkezett, valóban megcsinálta a szerencsését „nevezett Spano jóvoltából”, aki mintegy főépítésként alkalmazta és magával vitte őt „a táborába is, mikor hadba vonult, és busás juttatásokat, máskor pedig szép és gazdag adományokat adott neki; néha roskadoztak ezek súlya alatt, mert Spano, mintha egyenesen királynak született volna, bőkezű és nagylelkű volt minden ember iránt, de leginkább a firenzeiekkel”. A „Kövér” többször is hazatért szülővárosába, s ott több hónapot időzött ilyen alkalmakkor.¹³

Gaetano Milanese, Antonio Manetti műveinek gondozója igazolta, hogy Ammannatini először Scolari szolgálatában állt, ahol templomok, paloták és erődítmények építésével bízták meg, Ozorai Pipo halála után pedig Zsigmond szolgálatába került, akinek elnyerte jóindulatát és bizalmát, olyannyira, hogy Firenze 1432-ben meg is bízta majd, hogy Magyarország királyával keletkezett nézeteltéréseit tisztázza. A „Kövér” magyarországi tartózkodásáról való megjegyzések találhatóak a firenzei Állami Levéltár egyik 1442. évi okmányában, amely szó szerint ezt írja: „Manetto di Jacopo Amanattini [sic], aki asszonyával, Monna Lenával és két kislányával magyar földön időzik, s aki már hatvanas éveiben járó idős ember [...], a Kövérnek nevezett Manetto di Jacopo jó ideje már, hogy haza szeretne térni, de nem tud, mivel felesége van és leányai, és nincs egy vasa sem, amely fedezné a hazaút költségeit. Ennek a király halála az oka, mert miután az meghalt, elvesztette a járandóságát, amit mindig kapott, majd felélve azt, nem tudta előteremteni többé”. Ugyanakkor az is kiderül, hogy 1446-ban Ammannatini a Monte di Firenze banknál jó 3820 Magyarországon keresett forintot őrzött. A mester 1450-ben Magyarországon halt meg, felesége és lányai után. Valószínű, hogy a „Kövér”, akit Eugène Müntz „jeles építőmesterként” jellemez, ezen minőségében részt vehetett a budai vár Zsigmond által kezdett felújítási munkálataiban, még ha eddig senki sem tulajdonította neki a szerzőséget. Igaz, más művészeket sem neveztek még meg e munkálatok kapcsán.¹⁴

Térjünk át Ozorai Pipo szokásaira. Pipo étkezés közben is szerette a fényűzést, az asztalokra arany- és ezüsttálgatokat rakatott, mindazonáltal kevés fogást kívánt, ha az ízletes és megfelelő mennyiségű volt, mert igen mértékletes volt mind az evésben,

¹³ MANETTI 1887: 1–67.; ANONIMO 1955: 767–802. A hozott idézetek: MANETTI 1887: 59–65.

¹⁴ MÜNTZ 1894: 266. A budai vár újjáépítéséről: MAGGIOROTTI–BANFI 1934: 46–48. Milanese bevezetése Manetti: *Operette...* című művéhez. Maggiorotti és Banfi munkája szimpatikus képet rajzol „a Kövér fadaragónak nevezett Manetto Ammannatini-ról”.

mind pedig az ivásban. Megnézte mindig a fogásokat, mielőtt felszolgáltatta az étkeket, és nem akarta, hogy bárki is megkóstolja az ételeket, amelyeket felszolgáltak neki. Nem szívesen vetette körül magát személyes testőrökkel sem. Megkövetelte, hogy a szolgálói is szerények, jól neveltek és kellemes megjelenésűek legyenek, öltözzenek illendő módon, törődjön mindegyik a saját feladatával, és legyen egyetértés közöttük. Udvarias volt és tapintatos, mikor szolgálóinak parancsokat adott, akik versengtek azért, hogy megnyerjék a kegyét. Kedvenc időtöltése a vadászat volt, amelyet szenvedélyesen űzött, mikor politikai és katonai kötelezettségei alól felszabadult.

Pipo tehát „igen mértékletes volt evésben és ivásban”, de „a bujálkodásban még inkább mértékletes”, mint Jacopo Bracciolini írja róla,¹⁵ „annyira, hogy mikor Németországban betegen és életveszélyes állapotában az orvosok azt ígérték neki, hogy ha nemi gerjedelem kerítené hatalmába, olyan egészséges lesz, mint egykor volt, ő ezt állhatatos lélekkel elhárította”, mert inkább méltósággal akart meghalni, mintsem, hogy bűnben és paráznaságban éljen. De talán nem teljesen úgy történtek a dolgok, mint ahogy Poggio fia, Jacopo tudósít minket. Létezik ugyanis egy másik elbeszélés, amely kérdésessé teszi az általa megrajzolt képet a józan és erkölcsös férfiúról Ozorai Pipót illetően. A *Cronaca Trevigiana*-ban (coll. 834–835) szereplő történet Andrea Redusiótól származik, és az 1411. évi friauli hadjárat egyik epizódjáról számol be: „Pippo degli Scolari gróf, a magyarok kapitánya — nem sokkal bölcsebben, mint Hannibál, aki a Cannae-ban való vesztegelés helyett megtörhette volna a rómaiak erejét, de nem tudta kihasználni a győzelmet, és megállt az előrenyomulásban — seregét Serravalle felé vezette, a cenedai egyházmegye [a mai Vittorio Veneto] határához. S mivel úgy találta, hogy a város kevéssé védett és megerősített, bevonult, elfoglalta és kifosztotta azt, és szélében–hosszában pusztította, hogy foglyokat ejtsen. Mindenhol gyermekek és szűzek fájdalmas jajveszékése, a barbárok zsákmányául esett asszonyok, feleségek és özvegyek kiáltásai és sírása szállt az ég felé. A könnyektől sem meghatódva és könnyörület nélkül [Ozorai Pipo] azt parancsolta, hogy vezessék elé a nyomorult nők egyikét, egy bizonyos Margheritát, Sandro di Muffoni feltrei nemes polgár leányát, a serravallei ser Zanini fia Pietro Careta feleségét, egy olyan nőt, aki nem csak erkölcséről és tisztességéről volt ismert, hanem szemrevaló volt kinézetre is. Miután tehát a barbárok nyomorult áldozatául esett, a nő erővel védte meg tisztességét: és mivel nem tudta a barbár [tehát Ozorai Pipo] önként megkapni őt, erővel lefogva kényszerítette szolgálói vágyait kielégíteni, és valóságos bordélyházat állított fel körötte, megbecstelenítve a testét, de nem a lelkét. Miután szerencsétlen szülei értesültek a dologról, minden más tevékenységüket sutba dobva követeket küldtek a barbárhoz, hogy pénzzel váltsák meg leányukat. Kiszabadulása és feltrei otthonába való hazatérése után, apja és anyja mindenáron próbáltak vigaszt találni egyetlen leányuknak. Ám az elszenvedett gyalázat és az elvesztett tisztesség miatt a nőt nem lehetett többé megvigasztalni, állandóan és kitaróan könnyekben tört ki, zokogott és sóhajtozott, és folyton így jajgatott: »Oh, nyomorult Margherita! Mit tettél teremtőddel és megváltóddal, Jézus Krisztussal, Isteneddel, hogy ilyen mélyre lebuknál? Csak te tudod ezt, én Istenem. Tudja hát meg az ég, a nap, a hold, a csillagok,

---

¹⁵ BRACCIOLINI 1843: 178.

a föld, a tengerek, az emberek, és mindenki, aki él ezen a világon, hogy szegény Margherita nem vétkezett sem lélekben, sem testben, mert nagyobb erőszakot tettek a testemen, mint a lelkemben, amely mindig erős és tiszta maradt.« Így aztán a nő, aki folyton sírt és ekképpen panaszkodott, megvonva magától az ételt, italt és az alvást, bevégezte földi életét. Sírjához apján és anyján kívül zokogva kísérte el az egész feltreai lakosság, ahol az asszonyok előtt a tisztesség és szemérmesség feledhetetlen példajaként élt tovább.”

1.3. Pipo portréinak ikonográfiája

Ozorai Pipóról több portré, illetve ezekről készült másolat maradt fenn festmények, freskók és szobrok formájában, amelyek azonban gyakran vélhetően idealizált személyiséget ábrázolnak. A legismertebb és legszebb, valamint ikonográfiailag kétségtelenül a legfontosabb portré a nagy toszkán hadvezérről Andrea del Castagno (1421–1457) 1448 körül készült műve, amely híres férfiakat és nőket ábrázoló freskóciklusában szerepel. Az Ozorai Pipót ábrázoló freskóval, — nyolc másik „híres firenzei szibillával és férfiúval” együtt — Castagno 1448 körül díszítette Filippo Carducci zászlóhordozó villájának loggiáját, amelyet Francesco Albertini örökített meg *Memoriale*-jában (1510). A freskóciklus a Firenzéhez közeli, ma „Il Fornacione”-nak nevezett, egykor a Carducci, később a Pandolfini, majd a Rinuccini család birtokában lévő „Volta di Legnaia” villa egy termét díszítette. Mint Vasari írja: e „portrék egy részét természet, más részüket pedig képzelete után”, továbbá „nagy kedvvel dolgozta ki”¹⁶.

Pipo alakja harmadmagával, Farinata degli Ubertivel és Niccolò Acciaiuolival együtt jelenik meg a fentemlített, késő középkori „kilenc vitéz” témájú freskócikluson. Mérete 250x154 cm., aláírása: „Dominus Philippus Hispanus De Scholaris, Relator Victoriae Theucrorum.” A *les neuf preux*, azaz „kilenc vitéz” témája, pontosabban kultusza, amely Jacques de Longuyon 1312 körül írt *Voeux du paon* című művében tűnik fel először, a lovagi világból származik. A választott hősök között három pogány (Hektor, Caesar és Sándor); három Ószövetségből (Jozsué, Dávid és Júdás Makkabeus) és három keresztény (Artúr, Nagy Károly és Gottfried Bouillon) szerepelt. Talán a szimmetria iránti igényből fakadóan a „kilenc vitéz” kultuszához később hozzátársult a „kilenc hősnő”, a *les neuf preuses* kultusza, köztük néhány, az antikvitásból származó jellegzetes alakkal, úgymint Pentheszileiával, Tomirisszel és Szemiramisszal. Castagno ciklusán azonban Firenze nagy géniusza, Dante, Petrarca és Boccaccio is helyet kapott, Eszter, Tomirisz és a cumaei Szibilla képviseli a híres nőket. Castagno híres férfiakat és nőket ábrázoló freskói, amelyek Suetoniusra, Plutarkhoszra, Cornelius Neposra és legfőképp Petrarca *Trionfi*-jára vezethetők vissza, ezért — mint azt Cardini hangsúlyozza — a klasszikus–humanista hagyomány választását jelentik a hősök és

¹⁶ VASARI 1986: 394. Az első, aki megemlékezik ezekről a festményekről — mint azt Gaetano Milanesi a firenzei kiadás II. kötetének megjegyzi — Francesco Albertini pap volt, az alábbi szavakkal: „[...] és Pandolfo Pandolfini csodálatos, Andreino által festett termei a Legnaia-villában, a szibillákkal és a híres firenzei férfiakkal” (VASARI 1906: 679.).

hősnők gótikus–lovagi hagyományára.¹⁷ A képek egy időre feledésbe merültek, majd 1849-ben — két évvel előkerülésük után — leválasztották őket eredeti helyükről, hogy aztán átmenetileg az Uffiziben állítsák ki a sorozatot (1852). Ezután a Bargellóba (1865), az egykori Santa Apollonia rendház *Coenaculum*-jába (1891), és végül, 1969-től, ismét az Uffizibe kerültek, ahol ma az Aula di San Pier Scheraggio-ban vannak elhelyezve.

Lehetetlen, hogy — mint régebben gondolták — Pipo találkozott volna Andrea del Castagnóval 1410-es firenzei tartózkodása során, mivel az itáliai kora reneszánsz nagy festője 1421 körül született. Biztos tehát, hogy Castagno képzeletből — előképek után — festette meg a portróját, amely azért is valószínű, mert Pipo emléke — főként nagy zsoldosvezérként — Firenzében élénken élt még legalább a 16. század közepéig. Castagno idejében Pipo vonásai még eléggé elevenen és mélyen éltek az emberek emlékezetében, és néhányan még éltek is azok közül, akik személyesen ismerték őt.

A Castagno által festett portré másolatait nemesi paloták homlokzatán, illetve a firenzeiek által használt, fából készült játékkártyákon, fametszetként is megjelenítették. Még ma is kétségtelenül Castagno Pipo-portréja a legtöbbször közölt mű a híres toszkánról szóló monográfiákban. Castagno freskóján azonban Filippónak nincsen hosszú szakálla, ahogy Jacopo Bracciolini leírja (habár abban az időben a portrén ábrázolt szakállat már hosszúnak tekintették Firenzében), hanem rövid, és kétfelé választott szakáll látszik. A rövid szakáll és a göndör haj mindenesetre egy klasszikus szépség ikonográfiai típusát formálja belőle. A másik különbség a leírás és a festmény között a haj színe, amely a freskón gesztenyebarnába hajlik. Bracciolini úgy írja le, hogy mosolyog, ám inkább értelmes tekintettel néz, és arckifejezése mintha ironikus is lenne kissé. A többi ismertetőjegy, azaz a közepes magasság, a sovány alkat, a hosszú, vállig érő haj és a sötét színű szem egyezik a Bracciolini által ránk hagyott leírással. Castagno freskóján Pipo kihívó és fölényes tartásban jelenik meg, lovagi fegyverzetben, kék felsőruhában, szétterpesztett lábakkal, kinyújtott kézzel tartva térde fölött íves kardját. Arca elgondolkodó, szinte merengő, a bánat is átsuhan rajta: ez kontrasztot teremt nagy zsoldosvezér hírnevével, ami olyan mély benyomást tett a művészetekhez és üzletekhez inkább, mintsem a háborúhoz szokott firenzeiekre. A mélabús tekintet ellentmond büszke testtartásának, amely Mario Salmi szerint hatással volt Botticelli *Rágalom* című művének háttérben lévő, fülkébe fogalt, széles karimájú kalapban álló zsoldosvezér alakjára (amely kép az Uffiziben található), továbbá Donatello *Szent György*-re, (Firenze, Museo di Bargello) Pollaiuolo *Dávid*-jára (Berlin, Gemaldegalerie) és Perugino *Szent Mihály*-jára, (London, National Gallery) is.¹⁸

Más, Castagno művét megelőző és későbbi portrékról csak másolatok maradtak fenn. Ezek között egy korai mű az a kompozíció, amelyet Jan van Eycknek (vagy Albert van Ouwaternek) tulajdonítanak, *Krisztus keresztútja* címen.¹⁹ A festmény 1417

¹⁷ HUIZINGA 1992: 90–92. Az első művész által Itáliában ábrázolt híres férfiak sorozat az a mára már megsemmisült ciklus, amelyet Giotto festett Anjou Róbertnek a nápolyi Castelnúovóban. A humanista sorozatokról: DONATO 1985: 95–152; Andrea del Castagnóról: HORSTER 1980: 30–31. Ozorai Pipo freskójával kapcsolatban: FOSSI 2001: 102–103.

¹⁸ SALMI 1961: 48–50.

¹⁹ PIGLER 1967: I. Bd., 213–217. A budapesti másolat reprodukciója: II. Bd. 174. számon hozza *Die Kreuztragung Christi* címmel. Pigler szerint Zsigmond és Pipo arcvonásai befolyásoltak a két lovagalakot

és 1425 között készült, valószínűleg Wittelsbach János herceg megrendelésére, Luxemburgi Zsigmond 1416 utolsó napjaiban tett liègei látogatásának emlékére (Zsigmond éppen Konstanzba tért vissza akkor angliai útja után).²⁰ A mű 1530 körül Németalföldön készült másolatát ma a budapesti Szépművészeti Múzeum őrzi.²¹ A kereszt súlya alatt görnyedő Krisztust látjuk rajta, amint a Golgota hegyére megy fel, a háttérben pedig Jeruzsálem képzeletbeli képe jelenik meg. A Krisztust kísérő menet első sorában Zsigmond király látható egy fehér ló nyergében. A császárt szakállal, bajusszal, szőke hajjal és madárcsőrű fejfedőben ábrázolja a kép, arca, leszámítva az orr formáját, meglehetősen hasonlít Pisanello Bécsben őrzött Zsigmond portréjához.²² Tőle jobbra egy hosszú szakállú, idős ember jelenik meg, barna lovon, ezt a személyt mind Vayer Lajos, mind Rászlai Tibor Ozorai Pipóval azonosította.²³ A második sorban, jobbra Zsigmondtól, egy szakálltalan férfi jelenik meg, világosszürke felsőkabátban, fákó kék *chaperon*-ban, ez maga a liège-i püspök, Wittelsbach János, Hollandia és Zéland grófjának, VI. Wittelsbach Vilmosnak²⁴ az öccse, akire, miután kegyetlenül elfojtott egy felkelést 1409-ben, az Irgalom nélküli János nevet ragasztották.

Hollandia grófjának a német királlyal való kapcsolata korántsem volt idilli. VI. Vilmos leányát, Jacobäát hozzáadta Touraine-i Jánoshoz, VI. Károly francia király másodszülött fiához, a későbbi dauphinhez, ezzel Zsigmond politikájával szemben a franciák mellett foglalva állást. Ennek következtében Zsigmond nem akarta elismerni Jacobäát Hollandia, Zéland és Hagenau jövőbeli grófnőjének, amelyek — meg kell jegyezni — császári feudumok voltak. Éppen a németalföldi Dordrechtben való tartózkodása alatt (november 4-től 7-ig)²⁵ kötötték meg azonban a valenciennes-i szerződést, amely Vilmos gróf birtokait a francia királytól való szorosabb függésnek rendelte alá. Ezért, talán tartva Zsigmond haragjától, Hollandia grófja nem járult a német király elé tiszteletét tenni, és ez magyarázná János öccse meglehetősen takart helyzetét Zsigmondhoz képest. Zsigmondnak Konstanzba való visszatérése során, Aachenben jutott tudomására a valenciennes-i szerződés: a hír hallatán szörnyű haragra gerjedt, olyannyira, hogy gyors menetben visszatért Németalföldre, megállva Liègeben, ahol Wittelsbach Jánosnak adományozta Hollandia, Zéland és Hagenau grófi címét, aki aztán vissza is követelte a Jacobäa unokahúgánál lévő címet közvetlenül fivére 1417. május 31-én bekövetkezett halála után. 1418-ban Wittelsbach János lemondott püspöki címéről, és feleségül vette Erzsébetet, Zsigmond öccsének,

---

(ma a kölni Schnütgen Museumban található), amelyek egy 1430–40-ben készült (Dél-Hollandia), Krisztus keresztre feszítését ábrázoló tölgyfa domborművön jelennek meg.

²⁰ Zsigmond 1416. december 25-től 1417. január 2-ig tartózkodott Liègeben a brabanti herceg megbízottaival. ALTMANN 1896–97: I. Bd., Nr. 2016e–2022a, 138–139.

²¹ *Keresztvitel. (Krisztus keresztútja)*, 1530 körüli másolat a Torinói óráskönyv mesterének (Jan van Eyck?) elveszett képéről (1420–1425). Olaj, fatábla, 97,5 x 129,5 cm, Budapest, Szépművészeti Múzeum ltsz.: 2531.

²² Ismeretlen mester Zsigmond szolgálatában: Zsigmond király, 1420-as évek, vagy 1436–37. Pergament fán, olaj és tempera, 58,5x42 cm, Bécs, Kunsthistorisches Museum, GG 2630 – 1433. (Pisanello?)

²³ VAYER 1962: 93; RÁSZLAI 1987: 56.

²⁴ Hagenauban IV. Vilmos.

²⁵ ALTMANN 1896–97: I. Bd., Nr. 1987c–1989, 135–136.

Jánosnak a lányát, aki Antal brabanti herceg özvegye volt. Ezzel az ügyes lépéssel tehát Hollandia, Zéland és Hagenau a német király egyik felvett rokonának a birtokába került.²⁶

A Szerzők szerint Ozorai Pipo azzal a lovaggal azonos, amelyet Zsigmond mögött, dióbarna és narancs színű lovagi fegyverzetben és rövid szürke tunikában, csúcsos, barna süvegben, parancsnoki pálcával a kezében látható, egy barna ló nyergében ülve. A világosbarna, vállig érő haj, a bajusz, az éppen csak megjelenített szakáll, a figura ajkain játszó mosoly inkább hasonlónak tesz ahhoz a portréhoz, amelyet Jacopo Bracciolini hagyott ránk: „Mondják, közepes termetű volt, szeme fekete, bőre fehér, arca vidám volt, mintha szinte mindig nevetne [...] és hosszú, vállig érő haja volt”, bár Poggio fia (Bracciolini) — mint fentebb volt róla szó — azt is állítja, hogy „hosszú szakállat viselt”. Valójában a Zsigmondot követő fiatal lovas ismertetőjegyei inkább hasonlóak Castagno portréjához és más, ránk maradt Pipo-ábrázolásokhoz, még akkor is, ha a Zsigmond jobb oldalán látható hosszú szakállú öregember lószerszámán szó szerint ez a felirat olvasható fent: „ONASAER”, lent pedig „MIN. HEER VAN”, azaz „Ozora ura”. A lovas páncélján viszont balra „ER” olvasható, jobbra „MIN”, középen egy nem kivehető szóval.

Pipo egy másik portréja ma az Uffiziben található, és Cristofano dell’Altissimo (1525–1605) másolta a comói Museo Gioviano egyik képéről, amely azóta elveszett. Ezen a képen felismerhetők klasszikus, Castagno portréjával egyező ismertetőjegyei: egyenes és határozott orr, fűrkésző sötét szemek, hosszú bajusz, rövid szakáll, ruhája előkelő olasz patrícius viselet. A kép ma az Uffizi egyik folyosóján található, Giovio humanistákat, költőket és méltóságokat ábrázoló sorozatának további 483 táblájával együtt, amelyeket Altissimo Cosimo de’ Medici számára másolt le 1552 és 1589 között. Az a 18. századi metszet — Francesco Allegrini műve — amely a Giuseppe Allegrini által szerkesztett *Serie di ritratti d’uomini illustri toscani con gli elogi istorici*-ban (vol. II, n. 15) található, ennek a portrénak felel meg annak ellenére, hogy a szerző élt önálló megoldásokkal. A metszetet egy mára elveszett képről készítették, amely Andrea Minerbetti Boni firenzei úr birtokában volt. Allegrini metszetét ismétlik a Caprioli és Totti kötetekben lévő képmások is. Majd Carlo Ernesto Liverati egy 1842. december 1-jén kelt, Filippo Polidorinak írt levelében — amely a *Due Vite di Filippo Scolari* függelékébe is bekerült — beszámol egy, az Uffiziben lévőhöz mindenben hasonló, ráadásul jobb állapotban megmaradt és határozottabb kifejezéssel bíró másik Pipo-portré létezéséről is, amely abban az időben Pietro Vieusseux úr birtokában volt.

Egy harmadik Pipo-portrét Tiroli Ferdinánd ambrasi várában őriztek, ma pedig a bécsi Ambras-gyűjteményben található: ez a kép — amelynek másolatai nem ismertek — Pipo profilját örökíti meg, a mellalak bal oldalát mutatva, sötétbarna, élénk, csillogó szemmel, szintén barna, rövid hajjal, erősen kiálló orral, kis szájjal, kiugró járomcsonttal, tömött szakállal, sötétszőke bajusszal. Pipo magyar viseletet hord, mellkasán nagy, fényes, aranyozott gombsorral zárt vörös mentét fehér galléros, kék alsóruhával, fején vörös, kócsagtollal díszített fejfedőt. A festmény kék háttérben aransárga felirat áll: „PIPPO SPANO”. Ambras-gyűjteményben létezik e képen kívül

²⁶ LÖHRER 1869.

egy másik is, amelyen Ozorai Pipó előkelő olasz ruházatban tűnik fel, mint a Museo Gioviano képén. Erről viszont számos reprodukció készült: az Allegrini, Caprioli és Totti könyvében lévő portrék, és az is, amelyik Andrea Minerbetti Boni tulajdonában volt. Pipó eme második portréján szintén bal profilból, kis barna szemmel, fekete hajjal és nagyobb szakállal, erősen kiálló orral és járomcsonttal, duzzadt alsóajakkal van megörökítve. Pipó ibolyakék felsőruhát visel, vállára vetett szürke prémköpennyel, fején pedig magas, előrehajtott, szürkés-kék sapkát. A háttérben arany betűs felirat látható: PHILIPPUS<SCOLARIUS<HISP [Hispanus]<F [Florentinus]. Friedrich Kenner Pipó mindkét ambrasi arcképét, amelyeket Tiroli Ferdinánd olasz portrégyűjteményében 120-as és 121-es számok alatt hoz, nem kisebb mester, mint Masolino da Panicale (1383–1440/47) keze munkájának tulajdonítja.²⁷

A hagyomány szerint a Buondelmontik Santa Trinità téren lévő firenzei házának homlokzatán egy időben Pipó tettei voltak megfestve, amelyek a Jacónának nevezett Jacopo di Giovanni Francesco művei voltak; ám ezek Vasarinál már Nagy Sándor tetteiként szerepelnek. Francesco Bocchi *Bellezze della città di Firenze* című művében — amelyet Giovanni Cinelli bővített ki — valóban lehet olvasni erről: „ennek [a Buondelmonti-háznak] a homlokzatán a híres Jacone festő a Pippo Spanónak is nevezett firenzei Filippo Scolari összes tettét elkészítette grisaille technikával.” Ezt követően az is olvasható, hogy a Porta Rossa városrészben lévő Palazzo de’ Bartolini mellett van Carlo Torrigiani szenátor háza, ahol huszonkét híres ember arcképe található, amelyek között meg lehet csodálni Pipó portréját is nem kisebb személyek, mint Leonardo da Vinci, Albrecht Dürer, Torquato Tasso, Benvenuto Cellini, Jacopo Sanazzaro, Pier Capponi és Farinata degli Uberti társaságában.²⁸

A következő alkotás, amelyen Pipót vélik felfedezni, a Castiglione Olonában lévő keresztelőkápolna freskóciklusának egy részlete, a *Heródes lakomája* című jelenet. A freskót Masolino da Panicale fő műveként tartják számon, és Branda bíboros megrendelésére 1435 körül készült.

A kor szokása szerint az ószövetségi alakok egy–egy kortárs vonásait viselik, és az ábrázoltak meghatározása a szakirodalom kedvelt problémája. Pipót egyesek Heródesselel, Júdea királyával, a középen lévő kucsmás, ősz szakállú, komor figurával azonosították, aki kezében az étkezőasztalról éppen felemelt pohárral, megdőbbsen és komoly szemrehányással hallgatja Salomé. Salome — két ephebosz és két, 15. századi ruhába öltözött ifjú kíséretében — keresztbefont karral és lehajtott fejjel adja elő az anyja által sugalmazott gonosz óhaját Keresztelő Szent János fejevételéről. Azt a feltételezést, hogy az öreg Heródes Pipó vonásait hordaná magán, Diego Sant’Ambrogio fogalmazta meg egy Castiglione Olona városkáról írt monográfiájában, a 19. század végén,²⁹ és ezt megerősítette a kortárs Vaisz Ignác³⁰, August Schmarsow,³¹ végül maga Florio Bánfi is *Il Banchetto di Filippo Scolari* című

²⁷ KENNER 1897: 246–248.

²⁸ BOCCHI – CINELLI 1677: 195. és 198.

²⁹ D. SANT’AMBROGIO 1893.

³⁰ Vaisz az asztalfőn ülő személyt Milánó hercegével, Filippo Maria Viscontival azonosította, az ősz szakállas aggastyán balján ülő fiatalember megformálásában tipikus magyar férfiábrázolást lát, és magát Masolinót ismeri fel a Salomé kísérelő férfiak egyikében. VAISZ 1883: 1–20.

³¹ SCHMARSOW 1900.

cikkében. Mario Salmi kétkedéssel fogadta e szakértők feltételezéseit, Balogh Jolán pedig inkább Zsigmond királyt azonosította a tekintélyes, ősz szakállú aggastyánnal. Balogh abban a fiatalabb vendégben ismerte fel Filippót, aki Heródes balján látható. A fiatalembernek valóban éppen olyan a haja és a bajusza, mint Castagno Pipo-ábrázolásán, bár nincsen szakálla, ám e figurában Florio Bánfi az ifjú Hunyadi Jánost vélte felismerni. Masolino Castiglione Olona-i freskóján az ábrázolt személyek azonosításában mind Diego Sant’Ambrogio, mind Florio Bánfi abból a feltételezésből indult ki, hogy az ábrázolt alakok ruhaviselete a hosszú köntösökkel és a szőrsapkákkal az akkori magyarok öltözködésére emlékeztet, illetve abból, hogy a Heródes és Heródiás-jelenet közepén megjelenő hegyes táj nagyon hasonlít ahhoz a szintén Masolinónak (illetve a Vecchiettának is nevezett Lorenzo di Pietrónak) tulajdonított, Veszprém városát ábrázoló látképen lévő tájhoz, amelyet a Castiglione–Venegono grófok Castiglione Olona-beli palotájában lehet megcsodálni.³² A lombard Castiglione Olona városka freskóinak kivitelezésékor valószínű, hogy Masolinót befolyásolták és inspirálták a Pipo-udvarban és a Branda bíboros udvarában töltött magyarországi tartózkodásának emlékei. Masolino valóban élhetett és dolgozhatott néhány évig Magyarországon, főleg Pipo szolgálatában (nagy valószínűséggel 1425 és 1427 között),³³ ha igaz, hogy patrónusának örökösaitól mintegy 360 aranyforintot kért munkája hátralékai miatt. Ennek kapcsán meg kell jegyezni, hogy évi 30 aranyforint meglehetősen tekintélyes összeg volt egy festő munkájának fizetségeként.³⁴ Valószínű továbbá az is, hogy Masolino Pipo halála után visszatért Magyarországra, Luxemburgi Zsigmond szolgálatába lépett, mint azt már Manetto Ammannatini, Ozora építész-szobrásza³⁵ is tette korábban. Elképzelhető tehát, hogy a *Heródes lakomája*-jelenet hosszú szakállú, kucsmás öregemberének alakjában, — amely egyébként meglehetősen hasonlít van Eyck Zsigmondjára —, a toszkán festő valóban Luxemburgi Zsigmondot akarta megjeleníteni, akit egyebek között abban a szintén általa festett szakállas

³² Veszprém látképéről: HORVÁTH 1925: 49–72.

³³ Az Ugo Procacci által felállított kronológia szerint Masolino 1425. május–júniusban még Firenzében volt és Pipo az év szeptember 1-jén hívta meg Magyarországra, ahol aztán 1427 augusztusáig maradt. (PROCACCI 1953: 3–55.) VAISZ 1883: 20. szerint is Masolino 1425 végén, vagy 1426 elején érkezett Magyarországra, Ozorára, hogy aztán 1427-ig Pipo szolgálatában álljon, aki melleleg bőkezűen megfizette. Sőt, ugyancsak VAISZ szerint (u. o. 6.) Masolino Branda bíborost éppen az ozorai várkastélyban, Pipo udvarában ismerte meg. Masolino magyarországi, Pipo udvarában való tartózkodását illetően egy érdekesség: Divald Kornél (Tarczai György álnéven) írt műve *Masolino. Regény Zsigmond király korából* címmel Budapesten jelent meg 1903-ban.

³⁴ Biztosan csak az tudható, hogy Masolino 1427-ben Magyarországon tartózkodott, hogy — mint apja, Cristofano Fini állította — behajtsa a 360 forintos összeget Pipo örökösaitól. Erre lehet következtetni abból a Masolino apjának jövedelmeiről szóló bevallásból, amelyet Gaetano Milanese fedezett föl a Firenzei Levéltárban (1427. évi Kataszter vezetője, Santa Croce negyed, Bue városrész). Ebben szó szerint ezt lehet olvasni: „Tommaso, a fia Magyarországon tartózkodik, azt mondják, Ozorai Pipo örökösétől bizonyos összeget kell megszereznie, ami nincs tisztázva, így nem adják át neki. A Monte Commune 360 forintjáról van szó, amelyet Simone Milanésinél, valamint Simone és Tommaso Corsinál jegyeztek fel.” Úgy tűnik, hogy ugyanabban az évben az összeg ténylegesen kiegyenlítésre került Masolino apjának a bankár Milanésin és Corsin keresztül, akiknek voltak bankfiókjaik Firenzében és Budán is. VASARI 1906: 263. Továbbá: VAISZ 1883: 20.; TOESCA 1908; TOESCA 1946.

³⁵ MAGGIOROTTI – BANFI 1934: 46–48.

öregemberben is fel lehet ismerni, amely a nápolyi Museo Nazionale-ban őrzött *Hócsodán* is látható.

Maria Lucia Eiko Wakayama, az olasz művészet szakértője is Zsigmonddal azonosította a Castiglione Olona-beli ős szakállas aggastyánt, ugyanakkor Ozorai Pipót azon két álló, nemesi ruhában lévő fiatalember egyikében ismerte fel, akik Salomé kíséretét alkotják. Azonban kevésbé hihető, hogy Ozorai Pipót, aki abban az időben már Magyarország egyik legtekintélyesebb méltósága volt, a fontos Lakoma-jeleneten álló helyzetben, több személy között félig–meddig elrejtőzve ábrázolnák, miközben Hunyadi Jánosnak, aki akkor még nem volt karrierje csúcán, az asztalnál, egyenesen a császár mellett biztosítanának helyet. Wakayama mindenesetre nem határozza meg a magyar király balján ülő személyt, a lakomán jelenlevő két másik személyt viszont igen. Véleménye szerint az asztalfőn III. Niccolò d’Este, a király jobbán pedig Branda bíboros lenne látható. (Utóbbi személy megjelenése valóban eléggé hasonló — különös tekintettel a hullámos hajra — a Castiglione Olona-i bíboros azon jegyeihez, amelyekkel a lombard városka káptalani templomának lunettájában ábrázolják).³⁶ III. Niccolò d’Este a kultúra támogatója volt Ferrarában, ugyanakkor személyiségének voltak nem éppen pozitív vonásai is. Lefejeztette fiát, Ugót és feleségét, Parisina Malatestát, Ugo volt jegyesét is. Wakayama Ferrara urának jelenlétét a *Heródes lakomáján* az asztalfőn ülő asztaltárs fejfedőjén látható liliumokkal igazolja. 1431-ben III. Niccolò ugyanis megkapta VII. Károly francia királytól azt a privilégiumot, hogy címerébe foglalhassa a liliumot, mivel hét évvel korábban baráti szerződést és szövetséget kötött a francia uralkodóval. Diego Sant’Ambrogio a Castiglione Olona-i keresztelőkápolna bal oldali falán lévő freskón Milánó herceget, Filippo Maria Viscontit véli felismerni Heródes alakjában, aki a *Keresztelő Szent János szemrehányást tesz*–jeleneten, Keresztelő Szent János prédikációját hallgatja oldalán ágyasával. Így azonban magának mond ellent, mivel a lakoma Heródesét előzőleg Ozorai Pipóval azonosította.

Filippo Maria Visconti valóban éppen abban az időben uralkodott, mikor Masolino Castiglione Olonában dolgozott. Ő szintén azzal vált híressé, hogy a binascói kastélyban 1418. szeptember 13-án lefejeztette feleségét, Beatrice di Tendát, hogy ágyasának, Agnese del Mainónak helyet biztosítson: így a *Szemrehányás*–jelenet házasságtörő asszonya nem véletlenül Visconti szeretője, Agnese del Maino lehet. Érdemes felhívni a figyelmet arra is, hogy éppen 1435 júniusában adott Visconti felhatalmazást Branda bíborosnak, hogy Castiglione Olona-i palotáját megújítsa. Meg kell említeni továbbá, hogy a szakállas, nemes arcvonásokkal bíró öregember alakja egyike a legtöbbször visszatérő figuráknak Masolino képein. Hasonló figura jelenik meg például a firenzei Cappella Brancacci *A Béna gyógyulása* és *Tabita feltámasztása* freskóján és — a már idézett nápolyi *Hócsodán* kívül — a római San Clemente több kompozícióján is. Sőt, a *Heródes lakomája* fölötti boltozaton Masolino magát a szárnyas angyalok között álló Istent ábrázolja az öregember alakjával, kevésbé valószínű tehát, hogy a fehér szakállas tisztes aggastyánt a kétes erkölcsű Heródessele lehetne azonosítani.

³⁶ WAKAYAMA 1971: 1–16; WAKAYAMA 1972: 83–87.

Visszatérve a keresztelőkápolna középső freskójára, az asztal bal oldalán egy főpap van megfestve profilból, vörös talárban, aki Bánfi szerint nagy valószínűséggel Branda bíborossal azonosítható; Branda — mint arról már szó esett — veszprémi rezidenciáján látta vendégül a freskó alkotóját. Csakhogy ez a figura megegyezik a *Szemrehányás*–jelenet Heródesével is, akiben mások Filippo Maria Viscontit ismerték fel. Egyébként Masolino nem azonosíthatta támogatóját, Branda bíborost Júdea királyának negatív alakjával sem. Wakayama szerint viszont a castiglione-i bíboros az a figura lehet, aki a középső ablak bélében tekint ki a Keresztelő János prédikációján jelenlévők között egy másik személy feje mögött, mely utóbbiban az építész Leon Battista Albertit lehetne felismerni. A Castiglione Olona-i freskókon feltűnő személyek azonosítása tehát korántsem megoldott. Végül a *Heródes lakomáján* az ősz szakállas öregembertől jobbra ábrázolt személyt Florio Bánfi Giovanni Dominici dominikánus bíborosnak véli, annak ellenére, hogy a személy ruházata nyilvánvalóan nem a hagyományos dominikánus öltözet. Dominici bíborosról még szó lesz a későbbiekben, a konstanzi zsinattal és a huszitaellenes keresztes háborúval kapcsolatban.³⁷

Branda Castiglione bíboros is megérdemli azonban, hogy röviden szóljunk róla. Branda Castiglione bíboros, a freskóciklus megrendelője az azonos nevű városkában, Castiglionében született, először Milánóban aztán Paviában tanult kánonjogot és polgári jogot.³⁸ Miután felöltötte az ágostonrendiek szerzetesi csuháját, Rómába ment IX. Bonifác pápa udvarába, aki értékelte tehetségét, és káplánnak, protonotáriusnak, végül pedig Piacenza püspökének nevezte ki. Az egyházszakadás és a pisai zsinat idején először XII. Gergely mellett foglalt állást, majd támogatta V. Sándor megválasztását, végül XXIII. János pártját fogta. 1410 júliusában ismerte meg Bolognában Ozorai Pipót, akivel hamar baráti viszonyba került. Nagyon valószínű, hogy Pipó közbenjárásának köszönhetően nevezték ki a közép–európai országok pápai nunciussá, ahol egy olyan megújítási megbízatást kapott, amely a török birodalommal határos területeken új templomok létesítését, illetve Óbudán *Studium generale* [egyetem] alapítását célozta meg, huszitaellenes céllal. Branda már a római kúriában eltöltött első éveitől kezdve foglalkozott magyarországi kérdésekkel, részt vett a Kárpát–medencei országot érintő egyházi ügyekben, és első alkalommal már 1403-ban látogatást tett Magyarországon és Erdélyben pápai küldöttként és adószedőként, minek során elnyerte a magyar udvar jóindulatát. 1412-ben XXIII. János kinevezte az üres veszprémi püspöki szék adminisztrátorának.³⁹ Valószínű, hogy Branda Castiglione, a San Clemente bíborosa, állandó segítője volt Pipónak abban, hogy tervét, templomok és egyházi intézmények alapítását megvalósítsa. Itt emlékeztetünk arra, hogy Masolino is dolgozott mind Pipónak Ozorán, mind pedig a bíborosnak először Veszprémben, majd Castiglione Olonában. Branda bíboros magyarországi karrierjét az óbudai Szent Péter káptalan prépostjaként fejezte be, ahol pompás palotát épített. Diplomataként is ott találjuk a magyar király szolgálatában, fontos követi megbízatásokkal: Lengyelországban, hogy a II. Ulászló és Zsigmond közötti békéről tárgyaljon, majd Friaulban, hogy kieszközölje az öt éves békét Magyarország és a Velencei Köztársaság

³⁷ A Castiglione Olona-i keresztelőkápolna freskóiról: CAZZANI 1967; DELL'ACQUA 1985: 17–36.

³⁸ Branda bíborosról: FOFFANO 1973: 67–78; FRAKNÓI 1901: *passim*.

³⁹ LUKCSICS 1902: VII. (*Prolegomena*).

között, végül Milánóban, hogy barátsági szerződést kössön Zsigmond és a milánói herceg között. Így a katona Ozorai Pipo kardjával szolgálta Magyarországot, a humanista Branda pedig ritka diplomáciai tehetségével tette ugyanezt.

Vespasiano da Bisticci Branda bíborosról írt rövid életrajzában kiemelte erős egyéniségét, egyszerűségét és jelentős befolyását a pápai udvarra.⁴⁰ „Rendkívül jártas volt a római udvar kormányzásának dolgaiban — írja — és kevés olyan fontos dolog akadt, amelyről ne kérték volna ki véleményét és megítélését [...]. Olyan tekintélyesnek számított a római udvarban és Isten egész egyházában, valamint a pápa és az összes bíboros körében, hogy nem akadt senki, aki ne fogadta volna el egy olyan nagy tekintéllyel bíró és tiszteletet parancsoló férfiú véleményét és döntéseit, mint amilyen ő volt.” A Castiglione Olona-i bíboros kedvelte a kultúrát, Lombardiában könyvtárat alapított, és készen állt „kegyet gyakorolni a tehetséges emberek irányába”. Egyszerű szokások szerint élt, familiárisainak nem volt „sem egyenruhájuk, sem fáklyájuk”, egyszerű, kék ruhát viseltek, „fejükön papi sapkával, vállukra omló csuklyával”. Ebéd után a bíborosnak szokása volt vendégeivel teológiáról beszélgetni, akár két órán át egyfolytában. Este beérte egy kevés puha kenyérral „peveradá”-ba mártva,⁴¹ kétszer fél pohár borral. Egyszerűen berendezett szobában aludt, szerény faágyban. „Minden bűn ellensége volt, és engesztelhetetlenül gyűlölte a hazugokat.” Azt mesélik, hogy mikor egyszer hazugságon kapta egyik unokaöccsét, meztelenre vetkőztette, és saját jelenlétében vesszőztette meg.

Ha mármost — visszatérve Castagno festményére — Pipo arcát összevetjük Masolinónak a római San Clemente–bazilika Oltáriszentség–kápolnijában található *Keresztrefeszítésén* lévő, éppen imádkozó római katonájának, Szent Longinusnak az arcával, amely templomnak Branda tituláris bíborosa volt, kétségtelen, állítja Vayer⁴² — a kettőjük közötti rokonság, közös a bajusz és szakállviseletük, hajzatuk viszont különböző, bár ez a végső meghatározáson nem változtat. Bármennyire is különböző a beállításuk, a fej minden egyéb részletformája (fejalkat, egyenes orr, szemek, stb.) és az acélszürke páncélba bújtatott felsőtest azonosságukat támasztja alá. Ha aztán Masolino festményét egységében és freskóciklusa keretében nézzük, „A keresztrefeszítésnek ez a Longinusa a kápolna falképdíszének olyan kiemelkedő és megtisztelő pontjára került — folytatja Vayer — amely mindenképpen hathatósan támogatja feltevésünket, Branda Castiglioni midőn emléket kívánt állítani... régi harcostársának, Filippo Scolarinak, valóban nem találhatott méltóbb helyet...” Longinus tartása összetett kezeivel és a megfeszített Krisztus felé emelt fejével „alamiznaosztó” tartás, a középkor hagyományos ikonográfiai típusa tehát. Longinus azonban nem térdel, hanem lóháton ül, és ezért gyakorlott lovasnak, valamint kegyes kereszteslovagnak is tűnik. Talán így kell elképzelnünk azt a valószínűleg Masolino által megfestett Pipo–alakot is, amely a fehérvári (ma székesfehérvári) kápolnában volt, ahol Ozorai Pipót eltemették.

---

⁴⁰ BISTICCI 1892: 98–101.

⁴¹ A peverada egyfajta sós és nagyon borsos szósz, amelyet kenyérmorzszából, sajtból és húsból készítenek.

⁴² VAYER 1962: 95.

Egy további, Pipo tetteit ábrázoló festményről lehet olvasni Andrea Boscoli festő *Ricordi*-jában: „1589. év, 20 scudo egy történetért vászonra festett olajképen, 9 kar magas, 7 kar széles, a Pitti-ben való ünnepséghez, rajta Pipo történetével”. Az ünnepséget I. Ferdinando de’ Medici és Lotaringiai Mária Krisztina esküvője alkalmából rendezték.⁴³

Ma a szegedi Dóm teret körülvevő árkádsor alatt látható Ozorai Pipónak egy 1932-ben, Ohmann Béla (1890–1968) által alkotott faszobra, éppen Corvin Mátyás lovas domborműve oldalán, számos más, a magyar történelemben és kultúrában jelentős személy mellett.

A Pipóval kapcsolatos ábrázolások sorában végül megemlítjük, hogy nemesi jelvényei egy időben saját firenzei, a Borgo degli Albizzi elején lévő házán is meg voltak festve, amely ház később összeépült a Palazzo Pazzival (később Quaratesi, majd Albertini). Az átépítések közben hősünk sárkánnyal körbefont kőcímerét mindvégig megkímélték, „amely farkát nyakához tekerve úgy tűnik, mintha megragadná azt, illetve összekapcsolódní”. Egy zöld sárkány volt ugyanis a Zsigmond által alapított Sárkányrend emblémája, amelynek Pipo is tagja volt, megalapításától fogva.⁴⁴

1.4. Származása és fiatalsága

Pipót kora gyermekkorától kezdve eszességével és egyenességével jellemezték, a firenzei névtelen szerző ezt írja róla: „Már kisgyermek korában kiváló képességű, erkölcsű és értelmű volt. Amikor már az úgynevezett abakusz kezelésében igen jártas lett, anyja egy derék papra bízta, hogy grammatikát tanuljon. Miután ennek a papnak a segítségével jelesül képzett lett, anyja bizonyos Németországba menő kereskedőre bízta, és ezek a kiváló férfiak örömmel és szívesen elvállalták, hogy a fiatalembernek gondját viseljék, mert kiváló modorához elegancia társult.”⁴⁵

Pipót tehát, miután jártas lett a számolásban és elsajátította a latin nyelvet, a kereskedői pályán indították el, hasonlóan a firenzei nemesek más fiaihoz, akiket a kereskedelem üzésére neveltek. Az egész város számára a kereskedelem jelentette akkoriban a gazdagságot, és a külső ellenségtől való hatékonyabb védelem lehetőségét is egyben. Azonban útközben — a firenzei névtelen szerző történetét követve továbbra is — Pipót, hogy „útjuk sebességét ne hátráltassa”, a kereskedők átmenetileg hátrahagyták Trier város érsekénél.⁴⁶ Mindenesetre, miközben Pipo kereskedőtársai folytatták az útjukat Flandria felé, az ifjú tanonc az érsek mellett maradt, aki gondját viselte, valamint úgy bánt vele és úgy öltöztette, mint egy nemest. A német városban való tartózkodása alatt Pipo rendbeszedte a főpap számadásait, meglepve magát az

⁴³ DELLA ROBBIA 1843: 232–283., 259. jegyzet.

⁴⁴ BORGHINI 1755: 119.

⁴⁵ ANONIMO: *Filippo Scolari úr élete*. Fordította: VIGH, István. In: VADAS 1987: 7–11.

⁴⁶ E várost Joseph Aschbach Tyrnau várossal (ma Trnava, volt Nagyszombat) azonosítja (ASCHBACH 1838–1845: 212.), és amelyet a *Nouvelle biographie générale*-ben összekevertek a pontosan be nem azonosított „Trevania” várossal (E. G. 1864: col. 632–633.). De — mint az a következőkben világossá válik — az sem kizárható, hogy a firenzei névtelen szerző összekeverte az esztergomi érseki székhelyet a trierivel.

érseket is számolásban való ügyessége és gyorsasága miatt, olyannyira, hogy vendéglátója elhatározta: saját szolgálatában tartja huzamosabb ideig, és nem adja vissza őt a firenzei kereskedőknek Flandriából való visszatérésükkor.

Így tehát Pipo az érsek szolgálatában maradt, napról napra mind jártasabb lett munkájában, és mindinkább kedvelté vált a főpap udvarában. Luxemburgi Zsigmond magyar király követei is — akik látogatták a trieri érsek udvarát — értékelték eleganciáját és egyenességét, végül pedig azt kívánták, hogy Budára, királyuk udvarába vihessék.

A Muratori által újraközölt monumentális gyűjteményben, a *Diario Ferrarese*-ben⁴⁷ is említi Pipo németországi útját: „Mikor Pipo uram kisgyermek volt, felkerekedett Firenzéből, és Németországba ment, majd ott a magyar király egy referendáriusának németországi intézőjénél tartózkodott. Utána egy idő elteltével Magyarországra ment vele, és annyira megtetszett ama referendáriusnak, hogy kinevezte lovagjává. Mikor aztán a király elindult, hogy Magyarország egy részét birtokába vegye, meghalt ama referendárius. A király értesülve a halálhíreről, minthogy kedvelte nevezett Pipót, kinevezte referendáriusának, így felemelte őt.”

Jacopo Bracciolini és Domenico Mellini viszont nem említi sem Pipo tanulmányait, sem azt, hogy Trierben járt volna, amikor egy toszkán kereskedőcsoport szolgálatában éppen útban volt Flandria felé. „Tizenhárom évesen” — írja Poggio fia, Jacopo — Pipót Luca del Pecchia kereskedőre bízták, aki magával vitte őt Budára, ahol „érdekeltsegei és nagy kereskedelmi forgalma” volt.⁴⁸ Pipo rögtön elismerést váltott ki, és megkedveltette magát barátaival, a többi kereskedővel, szorgalma, esze és óvatossága folytán, amelyek ritka adományok olyan fiatal korban, amelyben ő volt. Luca del Pecchia tiszteletre méltó firenzei polgár, a firenzei Arte Maggiore tagja, amelynek 1382-ben egyik priorja lett, mint az apja, Giovanni. A család többi tagja is boldogult, Luca del Pecchia testvére, Antonio 1387-ben Nápolyban járt követségben Margit királynénál, László király anyjánál, hogy szorgalmazza a Nápolyi Királyság Arezzo városára támasztott jogainak átruházását a Firenzei Köztársaságra.

A Budán, Luca del Pecchia szolgálatában álló Pipo adminisztrátorként való kiválósága, rendszerezési érzéke és ügyessége hamar fölhívta rá a király kincstárnokának a figyelmét is, akire a fiú kivételes képességei kedvező benyomást tettek. A kincstárnok magával akarta vinni Pipót, hogy fivérénel, az esztergomi érseknél szolgáljon. Del Pecchia ráállt a dologra, azért is, mert számítása szerint ezzel nemcsak a kincstárnok megbecsülését és jóindulatát szerezte meg, hanem nagyhatalmú fivéréét is. Pipo tehát a Kanizsai család szolgálatába került, amelynek egyik művelt és rendkívül értelmes tagja, Kanizsai János 1387 óta Esztergom érseke, ezen kívül a király tekintélyes kancellárja volt. Kanizsai Miklós pedig 1388-tól királyi tárnokmestere [magister tavernicorum regalium], azaz a szabad királyi városok legfelsőbb bírója. Valószínű tehát, hogy Pipo 1390 körül, azaz kb. 20 éves korában, az esztergomi érsek szolgálatába lépett.

De nem zárható ki az sem, hogy Pipo mindjárt Magyarországra érkezésekor, azaz rögtön 1382 után került az esztergomi érsek szolgálatába, amikor Demeter bíboros —

⁴⁷ MURATORI 1738: col. 177.

⁴⁸ BRACCIOLINI 1843: 164.

előtte szerémi, nagyváradai és zágrábi püspök, I. (Nagy) Lajos király követe — ült az esztergomi primási székhelyben. Pipo valószínűleg derekasan helyt állt az érsek bandériumában, és — mint azt a *Diario Ferrarese* írja — az érsek avatta lovaggá. Aztán Pipo rögtön a koronázás után az új magyar uralkodó szolgálatába állt, amikor a fiatal király, felfigyelve a toszkán kivételes katonai képességeire, úgy határozott, hogy igénybe veszi szolgálatait abban a vállalkozásban, amelynek célja felesége, Máriának a kiszabadítása volt néhai Durazzói Kis Károly párthíveinek dalmáciai fogságából.

1.5. Rövid kitérő: Zsigmond trónra emelkedése és első boszniai hadjáratai

Itt azonban szükséges visszatekinteni az időben. A férfiörökös nélkül elhunyt I. Anjou Lajost tizenegy éves leánya, Mária követte a magyar trónon, ahol boszniai származású anyja, Kotromanić Erzsébet felügyelete, és a befolyásos Garai család gyámkodása alatt uralkodott. Helfenstein Lajos kalocsai érsek, a horvát urak, élükön Horváti János macsói bánnal és Horváti Pál zágrábi püspökkel, valamint a dalmát városok viszont Durazzói Kis Károly pártján álltak, őt szerették volna uralkodójuknak. Kis Károlyt I. Lajos — talán bűnbánatból azért, amiért első itáliai hadjárata során Aversában lefejeztette apját, Durazzói Nagy Károlyt — saját udvarában neveltette, és 1381-ben segítette neki abban, hogy a nápolyi trónra kerüljön, lényegében a hatalomba emelte őt, megfosztva egyben attól unokahúgát, Johannát. 1385 nyarán a régens királyné Kotromanić Erzsébet és a Garaiak eljegyezték a még kamasz Máriát Valois Lajos orléans-i herceggel, VI. Károly francia király fivérével, de a tekintélyes magyar családok, mint a Szécsiek, a Lackfiak, a Kanizsaiak és a Cudarok az akkor tizenhét éves Zsigmond brandenburgi örgrófot, IV. Luxemburgi Károly fiát, valamint Csehország és Németország királyának, Vencelnek az öccsét kívánták Mária férjéül. Végül is a magyar arisztokrácia akarata teljesült, és Zsigmondot 1385 augusztusában adta össze Máriával Demeter, Magyarország akkori primása. E házasság jóvoltából Zsigmondnak joga lett saját okleveleit „Magyarország ura és védelmezője”-ként jegyezni. Két év múlva, 1387. március 31-én Luxemburgi Zsigmondot Himházi Benedek veszprémi püspök magyar királlyá koronázta Székesfehérváron.

Így Luxemburgi Zsigmond, 1387-től „*Dei gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Rame, Servie, Gallicie, Lodomerie, Cumanie Bulgarieque Rex ac Marchio Brandenburgensis,*”⁴⁹ *nec non Bohemie et Lucemburgensis Heres*”, 1396-tól „*Sacri Romani Imperii Vicarius*”, 1410–11-től „*Romanorum Rex Semper Augustus*”, majd 1420-tól „*Bohemie Rex*”⁵⁰ lett. Nem volt szép ifjú, de magas, és megjelenése tiszteletet parancsoló, igazi, tekintélyes uralkodóalak. Úgyes beszélt, meglehetősen műveltséggel bírt, bár voltak hiányosságai is e tekintetben. Mesélik is, hogy mikor a konstanzi zsinat üléseit megnyitotta, a teológia doktorai, főpapok, apátok stb. színe virágának jelenlétében a következő helytelen latin mondat hagyta el a száját: „*Date operam ut illa*

⁴⁹ A brandenburgi területet 1388-ban sajátította ki és feudumként a Hohenzollerneknek adta.

⁵⁰ Servia = Szerbia. Ráma kis terület volt a Spalatóhoz tartozó területen, II. Béla magyar király foglalta el 1136-ban. Zsigmondot 1433-ban koronázták német-római császárrá Rómában.

nefanda schisma eradicetur”, eltévesztve tehát a *schisma* szó nyelvtani nemét. Mikor szóvá tették ezt, Zsigmond gőgösen megjegyezte: „Ego Imperator Romanus sum et super grammaticam”, és így a történelemben úgy is írta be magát, mint „*super grammaticam* [nyelvtan fölötti] császár”. Kitűnő diplomata volt, mindenkor a tárgyalásokat részesítette előnyben a hadjáratokkal szemben, és a legelvesztettebb konfliktushelyzetben is sikerült megteremtenie a tárgyalás feltételeit. Kortársai, nemeseik és katonái egyaránt, többször említik nem éppen kiváló katonai képességeit, illetve katonaként való gyávaságát. A vádaskodás magyarázata Zsigmond és a magyar nemesség ellentmondásos kapcsolatában rejlik. Az uralkodó kemény kézzel bánt a magyarokkal — a nemesség számos elemi érdekét sértve uralkodott —, visszatetsző volt az a törekvése, hogy méltóságokat adományozott külföldi tisztségviselőinek, végül pedig folyamatos és hosszú külföldi útjai sem növelték elfogadottságát. Nagyon valószínű azonban, hogy a magyar uralkodó és a legmagasabb rangú alattvalói közötti meg nem értés oka a kor fontos problémáinak értékelésében és megértésében tanúsított szűklátókörűség volt az utóbbiak részéről; a magyarok számára talán inkább a hit válsága és a huszitizmus jelentett problémát, mintsem a török veszély, amivel az uralkodónak kellett szembenéznie. Zsigmond meglehetősen ingatag volt érzelmeiben és barátságaiban, kivételt e tulajdonsága alól egyedül az Ozorai Pipóval a toszkán haláláig tartó szívélyes kapcsolata, sőt, szoros barátsága jelent.

Térjünk vissza a történetre ott, ahol abbahagytuk. A régens királyné ellenségeinek sikerült elérniük, hogy Durazzói Kis Károly Magyarországra jöjjön, akit 1385. Szilveszter napján királlyá koronáztak Székesfehérváron. Uralkodása azonban nagyon rövid ideig tartott, alig több mint egy hónappal megkoronázása után, 1386. február 7-én a Garai Miklós horvát és dalmát bán megbízásából felbérelt orgyilkos, Forgách Balázs merényletet követett el ellene. Annak ellenére, hogy súlyos koponyasérülést szenvedett, és a bal szeme világát elvesztette, Károly túlélte a merényletet, de csak rövid ideig, mert miután Visegrádra vitték, két héttel később meghalt. Nem tudni hogyan, sérülései, vagy mérgezés következtében, esetleg azért, mert megfojtották, ahogy azokban az időkben a másképp meg nem oldható dinasztikus kérdéseket rendezték. De a történetnek még nincs vége, a garai vár közelében Károly hívei megtámadták a királynőt és az anyakirálynőt délvidéki útjukon kísérő felbujtót, valamint a király orgyilkosát. Forgách Balázst lándzsával sebesítették meg, és a két királyi nő jelenlétében fejét vették. Garai Miklóst, aki a királyi kocsi mellett lovagolt, először nyílzápor árasztotta el — a vesszőket ő maga próbálta kitépni meggyötört testéből, hogy ne akadályozzák védekezés közben — de aztán egy, a kocsi alá bemászott katona orvul előugrott és a földre teperte, végül pedig kíméletlenül lefejezték. A kocsit felborították, a két királynőt erővel kiráncigálták a hintóból, és gyalázkodások közepette Horváti János elé hurcolták őket. Ezt követően a gomneci (más néven ivánci) várba börtönözték, majd később a dalmát tengerparton lévő novigrádi várba szállították át őket, ahol az anyakirálynőt 1387. január 1-jén a megrémült Mária lánya szeme láttára fojtották meg. Halála előtt — meséli *A magyarok krónikájában*⁵¹ Thuróczy János —, az anyakirálynő térdén állva könyörgött a bánnak

---

⁵¹ THURÓCZY 1986: 226–227.

kegyelemért leánya számára, és a nádorra háritotta Durazzói Károly meggyilkolásának bűnét: „Aki engem erre a cselekedetre ösztökélt, már elnyerte büntetését. Irgalom a gyengébb nemnek, mert én sem alap nélkül cselekedtem.” (Thuróczy viszont 1386. július 25-re, a két nő elfogásának napjára teszi Kotromanić Erzsébet kivégzését.) A bán nem hallgatott a szavára, és alkonyatkor az anyakirálynőt a Bosut folyóba taszították hurokkal a nyakában, így megfulladt. A kíséretében lévő hölgyeket meggyalázták. A fiatal Mária viszont megmenekült, és a feltételezések szerint egy Nápolyba induló hajóra akarták feltenni, ám erre az útra valószínűleg sohasem került sor. Horváti Pál ellenben személyesen vitte trófeaként Durazzói Kis Károly meggyilkolása két felelősének, Garainak és Forgáchnak a fejét Nápolyba.

A régens királyné meggyilkolása után Horváti János támogatói elfoglalták a déli magyar területek nagy részét, miközben Palisnai János vránai perjel Dalmácia, Horvátország és Szlavónia bánjává nevezte ki magát; sürgették továbbá a nápolyiak katonai beavatkozását is. Csakhogy Zsigmond ekkor már erős sereggel érkezett Magyarországra, eltökélve arra, hogy ezúttal elfoglalja felesége elvesztett trónját, és ki is szabadítja őt a felkelők kezei közül. 1387. március 31-én a veszprémi püspök Magyarország királyává koronázta Székesfehérváron Luxemburgi Zsigmondot, miután elfogadta a bárói liga által neki szabott feltételeket, azaz hogy megtartja az ország ősi szabadságait, a királyi tanácsba idegeneket nem vesz be és birtokokat nem adományoz nekik, ezen kívül, hogy az őt támogató főurakkal ligára lép, és felhatalmazza őket, hogy erővel is kényszeríthessék ígéretei teljesítésére.

Hogy a délvidéken a törvényességet helyreállítsa, Magyarország frissen megválasztott királya felhívást intézett a horvát és dalmát rendekhez, hogy esküdjenek neki hűséget. Ugyanakkor a külföldi nagyhatalmak segítségét is elnyerte: Velence, tartva attól, hogy a rivális Genova — amely felé már több dalmát város is fordult — megelőzi, azonnal felajánlotta a segítségét Luxemburgi Zsigmondnak Mária kiszabadítása érdekében, már csak azért is, mert nem tűrhette azt, hogy a dalmát városok — s így az Adria — a nápolyi király uralma alá kerüljenek.

Eközben a felkelők tüzzel–vassal pusztították a magyar megyéket: Baranyát, Temest és a Szerémséget. Zsigmond a macsói bánt, ifjabb Garai Miklóst küldte ellenük, aki visszafoglalta az elvesztett várak javarészét. A felkelés vezérének, Horváti Jánosnak sikerült elmenekülnie, miközben sok összeesküvő Boszniába futott, Zsigmond távollétükben halálra ítélte őket, javaikat pedig elkobozta.

Közben a velenceiek szemmel tartották a dalmát tengerpartot, hogy megakadályozzák Mária királynő Nápolyba való szállítását az Adrián keresztül. De a fiatal királynő kiszabadításában a döntő esemény Frangepán Jánosnak, Veglia, Modrus és Zengg grófjának a közbelépése volt, aki megostromolta a Palisnai János vránai perjel által védett novigrádi várat. Miután a vereség nyilvánvalóvá vált, Palisnai alkudozni kezdett a velenceikkel, akiknek szabad elvonulás fejében a királynő szabadulását ígerte. Így aztán 1387. június 4-én a királynőt kiszabadították, majd a Frangepánok zenggi várkastélyában látták vendégül, ahol fogadta a velencei követek tiszteletét is.

Miután Zsigmond Budán tudomást szerzett feleségének kiszabadításáról, egészen Zágrábig utazott elé, ahol július 4-én, egyévi távollét után végre ismét magához

ölelhette. Miután újra összekerült feleségével, délvidéki tartózkodását arra használta fel, hogy kifüstolja a szlavóniai várakból a lázadókat, akiket végül visszatérített a törvények útjára.

A Zsigmond elleni felkelők segítőkész országra találtak Boszniában. I. Tvrtko Kotromanić István (1377-től Bosznia és Szerbia királya) politikájának célja volt a Dalmácia irányába való terjeszkedés, illetve az Adriára való tengeri kijárat megszerzése. Miután elfoglalta Vránát és Klisszát, 1387. augusztus 2-án megkezdte Spalato ostromát, majd Zára környékét pusztította, megostromolta Nonát és elfoglalta Traut. Zsigmond ekkor még nem tudott a dalmát városok bosnyák nyomás alól való felszabadítása érdekében fellépni, mivel nem álltak rendelkezésére a szükséges források új hadsereg felszerelésére. Ezért az 1388. évi Nagyhéten a Horváti János és Hédervári Kont István (Miklós volt nádor fia) által vezetett felkelők átkeltek a Száván, majd nápolyi zászlókat lobogtatva betörték a Szerémségbe és Valkó megyébe. Előrenyomulásukat azonban Kórógyi István és Lackfi György bandériumai megállították. Horváti Jánosnak sikerült elmenekülnie, társait azonban elfogták és Budára hurcolták, ahol kíméletlenül kivégezték őket: Korpádi Jánost, a felkelők egyikét, ló után kötve vonszolták végig Buda utcáin, majd lefejezték és felnegyelték, szétszaggatott testének darabjait pedig lehajították a városfalakról.

Az összeesküvés dicstelen és tragikus vége még inkább megerősítette a magyar főurak jó részének ellenséges magatartását Zsigmonddal szemben, és eltökéltebbek lettek a politikai szintérről való eltávolításában, mint valaha. Ha Szlavóniában igen aktív volt is, az állandó pénzsűkében lévő Zsigmond nem nagyon sietett megvédeni a messzi dalmát városokat a bosnyák agresszió ellen, annak ellenére sem, hogy 1388. október 6-án Spalatóban néhány dalmáciai város hűségnyilatkozatot tett neki. Szerencsére Tvrtko István királynak ideiglenesen le kellett mondania a Dalmácia felé való terjeszkedési vágyáról, a Balkánon ismét fenyegető török veszély miatt szükségesebbnek tartotta, hogy csapatokat küldjön Szerbiába Hrebeljanović Lázár despota megsegítésére, s e csapatok katonái között ott volt a lázadó Horváti János is. 1389. június 15-én Rigómezőn (Kosovo–Poljé) e szerb despota elesett a harcmezőn, majd az akkor még magyar területen lévő ravanicai monostorban temették el. A következő év elején Tvrtko István visszaszerezte az ellenőrzést Dalmácia egy része fölött, olyannyira, hogy néhány dalmát város és sziget (Spalato, Sebenico, Brazza, Lesina és Curzola, végül pedig Trau is, Zára azonban nem) elismerte a bosnyák király fennhatóságát.

Tvrtko István 1391. március 10-én bekövetkezett halála, majd ezt követően Palisnai János vránai perjel halála érzékeny csapás volt a nápolyi pártra. Tvrtko örököse, II. Dabisa István Dalmáciára és más magyar területekre támasztott igényeinek elhárítása érdekében László nápolyi király — azaz inkább Margit anyakirályné és gyámja, Angelo Acciaiuoli firenzei érsek — Hrvoje Vukčićot és testvérét, Vukot Horvátország és Dalmácia bánjává, Horváti Jánost pedig Magyarország kormányzójává nevezte ki.

Horváti János megpróbálta a kapcsolatokat ismét szorosabbra fűzni Zsigmond udvarának főuraival, különösen az idős Lackfi István nádorral, Durazzói Kis Károly egykori támogatójával, akiről a nápolyiak jól tudták, hogy kész elárulni Zsigmondot. De számos más magyar főúr és főpap is kész volt a magyar király elleni árulásra. A

Luxemburgi Zsigmond politikájával elégedetlen — meg kell mondani —, többségben lévő magyar főurak támogatását bírva 1392 elején Anjou–Durazzói László, a nápolyi király készülődött Dalmácia elfoglalására.

Nápolyi László — mint azt Pietro Giannone írja — „szerfelett kéjsóvár” uralkodó volt. Háromszor nősült: elvette Chiaromontei Konstanzt, Manfréd modicai gróf leányát, akit azonban rögtön eltaszított; Lusignani Máriát, a ciprusi király nővérét; végül Enghieni Máriát, Taranto hercegnőjét. De volt jónéhány ágyasa is, sőt — valóságos török szultánként — megbízottai is akadtak, akik a legragyogóbb és legszebb nőkről gondoskodtak számára. Nem maradt el tőle nővére, Johanna sem, aki — miután Vilmos osztrák herceg halálával özvegyen maradt — számos szeretővel vette körül magát. Giannone szerint: „Durazzói III. Károly és felesége, Margit két elképesztően kéjsóvár és ocsmány szörnyetegnek adott életet.” Johanna követte László öccsét a trónon, mivel annak — három felesége és számos szeretője ellenére — csak egyetlen természetes fia lett, Reginald, egy gaetai nőtől.⁵²

László, miután ellenlábasa, Anjou II. Lajos 1387-ben egész udvarával együtt elűzte Nápolyból, Gaetában rendezkedett be. Anyja bosszúvágyától befolyásolva I. Bajezid török szultánhoz fordult, hogy szövetséget kössön a Fényes Portával. Még azt is tervbe vették, hogy házasságot köt a szultán egyik leányával, annak ellenére, hogy a fiatalember akkor már hivatalosan eljegyezte Chiaromontei Konstanzt. Bayezid hajlandónak mutatkozott arra, hogy éljen e kedvező szövetségi ajánlattal, amely megnyitotta volna számára a Magyarország felé vezető utat, és azonnal titkos tárgyalások kezdődtek a gaetai–nápolyi udvar és a Török Birodalom új fővárosában lévő drinápolyi udvar között. Mind a velenceiek, mind Anjou II. Lajos — aki 1388 óta jó kapcsolatokat ápolt Zsigmonddal — értesültek azonban a tárgyalásokról, és a hír természetesen rögtön eljutott Budára is. Lackfi István nádor árulása lelepleződött és meg kellett válnia méltóságától, amelyet a megbízhatóbb Ilsvai Leustákra ruháztak át. Dabisa István, Bosznia új királya megértette, hogy a török–nápolyi szövetség miatt elvesztette volna Dalmáciát, és ezért szakított a Nápoly–barát magyar párttal. 1393 tavaszán visszatért a magyar korona hűségéhez, visszaszolgáltatta egyben Zsigmondnak a Horvátországban és Dalmáciában korábban elfoglalt területeket is. Sőt, arra is ígéretet tett, hogy halála után királysága Zsigmondra száll majd. Horváti János hívei a dobori várba vették be magukat, és onnan bujtogatták felkelésre a dalmát városokat. Spalato valóban nem volt hajlandó elismerni sem Dabisát, sem pedig Zsigmondot, sok dalmát és horvát település pedig inkább a bosnyákok, mintsem a magyarok védelme alá szerette volna helyezni magát. Így Dabisa elbízta magát és felrúgta a magyar király fennhatóságáról való megállapodást, a lázadók pedig Szlavóniát kezdték bujtogatni. Zsigmond ekkor határozott lépésre szánta el magát. Összehívta Budára az országgyűlést, és rendkívüli hadiadókat vetett ki (egy arany forintot minden két portára) a török elleni hadjáratra és a boszniai felkelés elfojtására. IX. Bonifác pápa támogatta Zsigmond vállalkozását, és keresztes hadjáratot hirdetett a bosnyák bogumilok és Nápolyi László támogatói ellen.

---

⁵² GIANNONE 1846: 167–168.

1394 nyarának elején Zsigmond bevonult Boszniába és egyenesen Dobort kezdte ostromolni, ahova a Horvátiak azon hívei zárkóztak, akik kerülve a magyar királyhoz hű csapatokkal való ütközetet, ide menekültek, de a várat Zsigmond könnyedén elfoglalta, majd felgyújtatta. Garai Miklós tovább nyomult bosnyák földön és arra kényszerítette Dabisa királyt, hogy az békéért könyörögjön, valamint esküdjön ismét hűséget a magyar királynak. Így Garai Miklós egymás után foglalta vissza az összes horvát és dalmát várat. Utoljára elesett Knin vára is, amelyet Vuk Vukčić, Hrvoje testvére védett, aki már egy évvel azelőtt Zsigmondhoz pártolt. Szinte mindegyik Nápoly-barát lázadó magyart elfogták és kegyetlenül kivégezték. A felkelés két vezérének azonban sikerült elmenekülnie, Horváti János és Pál örökre eltűnt a történelem lapjairól, anélkül, hogy bármilyen nyomot hagytak volna maguk után. Végezetül Garai Miklós hűségét Zsigmond nádori címmel jutalmazta. Ez volt tehát a helyzet a Magyar Királyság területén, mielőtt Ozorai Pipo feltűnt volna a politika színpadán.

1.6. Pipo Zsigmond szolgálatába lép

Térjünk vissza az Ozorai Pipo közelebbről érintő események elbeszéléséhez. Mind Jacopo Bracciolini, mind Domenico Mellini elmeséli⁵³ a következő anekdotát: egy nap ebédkor, a király és tanácsosai, akik Esztergomban, az érseki palotában gyűltek össze, éppen 12.000 lovas toborzásának tervét fontolgatták a Duna partjának török elleni védelme céljából, akik kevéssel azelőtt elfoglalták Szerbiát. Aznap éppen Pipo is Esztergomban tartózkodott: a simontornyai várból érkezett, ahol „nagy tisztességben élt, és senki sem élvezte jobban nála ura jóindulatát és megbecsülését” (Bracciolini). Mivel nem volt a jelenlévők között olyan, aki ki tudta volna számolni a hadi vállalkozás költségét, hívták a toszkánai fiatalembert, és ő tollat ragadva egy szempillantás alatt kiszámolta e sereg felállításának valamennyi költségét, „ipso facto” (Bracciolini) csodálatba ejtve minden jelenlevőt. Az „éles elméjű, nagylelkű és bőkezű” (Mellini) király, akit mindenkinél jobban ámulatba ejtett az értelemtől csillogó szemű fiatalember kiváló teljesítménye, és akit érdemesnek talált más megbízatások elvégzésére is, szolgálatába fogadta, és „rábizta az aranybányászatot és a bányák felügyeletét, amely a legfontosabb bevételi forrása volt királyságának” (Bracciolini). Zsigmond előszeretettel vette körül magát értelmes tanácsosokkal és hivatalnokokkal, akik tehetségesek és megbízhatóak voltak, még ha alacsony sorból is származtak, ahogy végső soron éppen a fiatal Pipo is. Így sikerült új arisztokráciát teremtenie, amely több évtizedes uralmának alapját jelentette. Pipót „annyi kegyben és jóindulatban részesítette a király, hogy magas méltóságokkal való jutalmazása és ékesítése felkeltette az ország nagyjainak féktelen irigységét”. A király nyíltan kimutató jóindulata a fiatal — és idegen — egykori kereskedőinas iránt a magyar urakat Pipo ellen hangolta, de nem telt el sok idő, mikor is „tudva [...] hogy csak eltitkolással, vagy vakság tettetésével, erényességgel és helyes cselekedetekkel,

⁵³ BRACCIOLINI 1843: 164–165.; MELLINI 1606: 16–17.

mintsem különféle mesterkedések és megtévesztés árán tud felülkerekedni és győzelmet aratni bármely dolgon”, az ifjú megnyerte az ő jóindulatukat is, bár nem úgy tűnik, hogy valaha is bírta volna annyira a főurak jóindulatát, mint a népét és a katonáikét.

Mivel 1399 júniusában Zsigmond éppen hadjáratot szervezett a törökök ellen, és a ránk maradt források feltételezni engedik, hogy Pipo már 1399 novemberében a királyság legfontosabb bányáit jelentő körmöcbányai aranybányákat irányította *comes urburarum nostrarum* [regis] *de Crempnicia* minőségben, ezért a fontos esztergomi találkozásuknak 1399 június 10. és 15. között kellett történnie.⁵⁴

Jacopo Bracciolinitől tudjuk, hogy Pipo már a Kanizsaiaktól elnyerte a simontornyai vár igazgatásának kiváltságát, amelyet a Lackfi családtól koboztak el, s amelyet 1397 márciusában adományoztak a Kanizsaiaknak 22 további helységgel együtt. Pipo — mint azt Mellini pontosítja — tudott annyi jövedelmet húzni a várból, amennyi elégséges volt maga és háza népe eltartásához.⁵⁵ Ily módon lett várnagy 1397-ben a szegény tizzanói avagy antellai kereskedőinasból, és ez különleges siker volt egy nem nemesi sorból származó személynek, mint amilyen ő is volt. Abban az időben várnaggyá csak azok a középnemességhez tartozók válhattak, akik birtokoltak néhány falut, és 50–100 jobbágyuk volt. Simontornya megszerzésével Pipo lényegében nemessé vált, belépve a magyar uralkodó osztály tagjai közé, de a nemesi rang csak az Ozorai Borbálával való eljegyzése–házassága révén tudott érvényessé válni. Borbála Ozorai Andrásnak, egy szomszédos földbirtokosnak a leánya volt, aki 1398. június 2-án nyerte el a királytól a fiúsítást, azaz azt a kiváltságot, hogy az atyai javakat úgy örökölje, mintha fiúörökös lenne. Ozorai Borbála fiúsítása azonban csak abban az esetben válhatott hatályossá, ha Ozorai Pipóval házasságot köt („si sibi ritu Romano copulabitur”). „Domino volente” örökösök hiányában pedig Ozorai András birtokai „Pipone Gallico-ra” és örököseire szálltak volna „in evum et perhempniter”. 1399. november 5-én Pipo két további kiváltságot is szerzett: heti piactartási jogot Ozorán, valamint azt, hogy a szabadispánságot⁵⁶ (*ius gladii*) gyakorolja „pro extirpandis furibus et latronibus”. Ozorai Pipo így szerezte meg Ozorát, első magyarországi birtokát. Ozora — amelyet a firenzei névtelen szerző érdekes módon „Exodának” nevez — később fő székhelyévé vált, és ennek következtében egyszerű faluból igazi mezővárossá és fontos kereskedelmi központtá fejlődik majd.⁵⁷

---

⁵⁴ Pipóról a bányák irányításával kapcsolatban: a Bebek János által kibocsátott, Szabolcsban 1399. november 17-én kelt okmány. WENZEL 1884: 3. sz. 7.

⁵⁵ „Azért, hogy annak a jövedelme az övé legyen, és saját, valamint háza népe fenntartására szolgáljon.” MELLINI 1606: 15.

⁵⁶ Később „pallosjog”.

⁵⁷ Az fiúsításról: WENZEL 1884: 1. sz. 5–6. Az ozorai piacról: u. o. 3. sz. 7.; a *ius gladii*-ről: u. o. 4. sz. 7–8.

1.7. Pipo családja és környezete

Mielőtt a történetet folytatnánk, próbáljuk meg most részletesebben bemutatni Pipo rokonait, barátait és familiárisait.

Pipo feleségében, Ozorai Borbálában szívélyességét dicsérték. Pozitívan nyilatkozik róla Rinaldo degli Albizzi és Nello di Giuliano Martini, a két firenzei követ, akik birtokaikon vendégeskedtek: „a Grófné fényűzően saját költségén fogadott bennünket, [...]. Látogatást tettünk a Grófnénál, és [...] nagy ünnepséget rendezett nekünk. Aztán bemutatott minket a fogadóban Nello uramnak [...] nekem ő személyesen több 3 rőfös szőnyeget, egy arany hímzéssel díszített hosszú fürdőinget [ajándékozott] [...]. Pipo a maga részéről pedig egy török dobot küldött [...]”. Mellini megjegyzi, hogy Borbála, mintha hercegnő lenne, fölül címezte meg leveleit az alábbi módon: „Barbara de Ozora, Consors Domini Piponis, Comitis Themeswariensis” néven, nem pedig alul, miképpen a nem előkelő származású emberek szokták⁵⁸.

Pipónak Borbálától négy gyermeke született, azonban mindegyik meghalt fiatalon. Egyes feltételezések szerint azonban egy leánya — akinek ugyanaz volt a neve, mint az anyjának — életben maradt és házasságot kötött Enyingi Török Imrével. Ám Török 1454-ben született, így nem valószínű, hogy Pipo feltételezett leányával házasságra lépett volna. A források szerint egy bizonyos Pákosi Krisztina férje volt. Az mindenesetre bizonyos, hogy létezett egy másik Ozorai Borbála is, aki azonban nem Pipónak, hanem sógorának, Ozorai Miklósnak volt a leánya, s aki feltehetőleg Derecskey Lukács felesége lett, nem pedig Török Imréné.⁵⁹

Jacopo Bracciolini továbbá megemlíti, hogy Pipo „családjáért és házanépéért mindent megtett”.⁶⁰ Matteo fivérének kívül apja, Stefano is felkereste őt Magyarországon, és hetvenéves korában Budán halt meg, itt is temették el. Matteo 1412-ben kereste fel fivérét magyar földön, talán apja társaságában, és részt is vett néhány török elleni hadjáratban, amiért 1416-ban Zsigmond „Rácország kormányzójává” nevezte ki, a firenzeiek pedig „lovagi” címmel tisztelték meg, amihez „táblát”, „lándzsát” és polgári címet kapott. Pipo Magyarországra hívta unokaöccsét, „Messer Andrea di Filippo di Renzo degli Scolarit” is, aki 1407-től 1409-ig Zágráb püspöke volt, 1409-től 1426-ig pedig az ennél jóval fontosabb váradi püspökséget is bírta. Pipóhoz hasonlóan Andrea Scolari is neves és elismert mecénás volt, aki Váradon 14. századi elődeinek kulturális tevékenységét folytatta. Számos alapítását ismerjük, családi kápolnát építtetett, amely 1422-ben készült el; gazdagította a pálosok egyik Váradhoz közeli kápolnáját, és egy kárpitot hagyott rájuk Szent Apollónia történetével; jelentős összeget különített el a Szent Apollónia pálos templom oltárára, továbbá 400 forintot a Szent Mihály templom felújítására is. Végül a váradi székesegyház számára új oltárt építtetett. Mindez megsemmisült, sírköve azonban ma

⁵⁸ MELLINI 1606: 50. A firenzei követek vendégként való fogadásáról: u. o. 83.

⁵⁹ Pipo négy gyermekéről említést tesz BRACCIOLINI 1843: 177. („Négy gyermeke született tőle, akiket, miután idő előtt és zsenge korukban haltak meg, fiatalon temetett el”), továbbá MELLINI 1606: 69. és THURÓCZY 1986: 251. is beszél erről. Enyingi Török Imréről és Borbáláról, Pipo feltételezett leányáról: C. TÓTH 2000: 92–127. Az Ozoraiak családfáját vázolja: WENZEL 1859: 62–63.

⁶⁰ BRACCIOLINI 1843: 179.

is megvan.⁶¹ Pipó Magyarországra hívta néhány kevésbé közeli rokonát is, mint a Buondelmonti oldalágból Giovannit, akit 1410-ben (rögtön Magyarországra érkezése után) pécsváradi apátnak neveztek ki, majd 1424 és 1428 között kalocsai érsek volt; továbbá Lorenzo Buondelmontit, Gherardo fiát, aki 1426-ban Ozorán tartózkodott, ahova — mint Mellini feljegyzí — azért érkezett, hogy néhány fontos ügyét elintézzze.⁶²

Andrea Scolari helyébe 1426-ban bekövetkezett halála után — amely Pipó halálának éve is volt — a váradi egyházmegye élére egy másik olasz, Giovanni Milanesi da Prato került. A ghibellin Milanésik a legősibb pratói polgármesterek közé tartoztak, a 13. század elejéig visszanyúlóan. Miután Firenze teljesjogú polgárai lettek, beiratkoztak az Arte del Cambio-ba. A Milanésik 1410-ben vendégül látták Pipót Firenzében, szívességüket Pipó viszonzta, és meghívta a család egyik tagját, Filippo fia Pietro fia Simonét Magyarországra. Simonét kevésbé később Giovanni, a kánonjog doktora követte, és őt a zsinat idején már Konstanztban említik. Giovanni Milanesi részt vett Magyarországon — legalábbis úgy tűnik — Zsigmond Budán és Tatán tartott törvényszéki ülésein. 1425 szeptemberében a király Velencébe küldte, hogy tető alá hozza a megegyezést a Köztársaság és Milánó között. Miután küldetésének eleget tett, útra kelt Rómába, ahol a pápával kellett volna találkoznia azért, hogy az általános zsinatot hirdessen. 1426. július 14-én váradi püspökké szentelték, majd Pipó török elleni hadjáratában kellett volna részt vennie. Hirtelen azonban eltűnt a politikai és egyházi életből: erről a váradi káptalan chartulariumában csak ennyi van bejegyezve: „Johannes depositus 1426”.⁶³ Pipó tervbe vette azt is, hogy egy magyar nemeshez adja három unokahúga — Caterina, Giuliana (avagy Mattea) és Francesca — közül a legfiatalabbat, akik testvére, Matteo és sógornője, Piera degli Infangeti leányai voltak. Aztán Rinaldo degli Albizzi, a firenzei követ, szerette volna Matteo halála után magával vinni Magyarországra Piera egy másik vőjét, akit „Giovanni, Spano úr vőjeként” nevezett, de ezt maga Piera utasította vissza, mert miután özvegy maradt, nem akarta megfosztani magát egyik vője támogatásától sem.⁶⁴

A Pipó igazgatása alatt álló megyékben körülbelül 30–40, valamennyien a középnemességhez tartozó familiárisát lehet összeszámolni. Legtöbbször a Felső-Magyarországról érkeztek. Különböző (ispán, alispán, várnagy stb.) feladatokat láttak el, és ezen felül hadba is kellett vonulniuk urukkal. Sokan kívülről jöttek, gyakran nemesi származásúak voltak és — legalábbis Pipó karrierjének kezdetén —, néhányan tehetősebbek is voltak, mint uruk. Ezek közül csak néhányat említenénk: Derecskey Pált, felesége rokonát, aki krassói alispán, világosvári várnagy, zarándi ispán, csongrádi és temesi alispán volt; Derecskey Pétert, aki Pipó nevében először Arad megyét, majd Temest kormányozta; Móri Garázda Jakabot, Fejér vármegye ispánját, aki haláláig hű maradt hozzá és kitartott mellette; Szerdahelyi Imrét, Krassó vármegye

⁶¹ Andrea Scolari váradi püspökről: BUNYITAY 1883: 232–243. A mecénási tevékenységéről: BALOGH 1918–19: 173–188.

⁶² MELLINI 1606: 50–54.

⁶³ BUNYITAY 1883: 244. A Milanésik családról: NUTI 1934: 1–5.

⁶⁴ Rinaldo degli Albizzi Ozorai Pipónak írt, 1426. november 10-én Velencében kelt levele. In: ALBIZZI 1869: 32.

alispánját, aki az egyik Győr nemzetségből származó Somogy megyei nemesi család sarja volt; a baranyai Mecskei Imrét, aki a leghíresebb egri védő őse volt, továbbá krassói és temesi alispán; a komáromi Némai Kolos Jeromost, Csongrád megye alispánját, Solymosi Lászlót, az Aba nemzetségből származó ősi család utolsó tagját, Arad megye, továbbá a jászok alispánját, Bocskai Miklóst, Arad megye alispánját az ősi Gutkeled nemzetségből. Néhányan, mint a baranyai Bólyi Mihály és Váradai Pelbárt — utóbbi gazdag földbirtokos családból származott, és fivére egyenesen Cillei Borbála lovászmestere volt — Pipo legközelebbi segítői voltak, akik mellette maradtak politikai karrierjének kezdetétől egészen haláláig. Közülük tudjuk néhányról, hogy Zsigmond donációkkal hálálta meg az Ozorai Pipo hadjárataiban szerzett érdemeiket. Idézzük itt példaképpen Csapi Miklóst, aki több földet kapott adományul Ung vármegyében, mert harcolt „in Regali exercitu contra Venetos”; továbbá Zánthoi Istvánt, aki Várföldét kapta Zala vármegyében.⁶⁵ Pipo *bandériuma* tehát familiárisaiból állt, akiket saját embereik és „kenézek” kísérték, utóbbiak a vlachok településvezetői voltak, akik békeidőben a parasztok bérének összegyűjtését végezték és birtokaikon a bíraskodást is gyakorolták. Hogy képet kapjunk arról a haderőről, amelyet Pipo mozgósítani tudott, utalunk arra az 1200 „lándzsásra”, akiket össze kellett gyűjtenie „pro defensore regni Hungariae a parte partium Transalpinarum, Bulgariae, Rascye [...]” az 1414–23 évi hadjáratokban. Sőt, ennek kapcsán meg kell említeni, hogy a magyar királyság méltóságai között ő volt az, akinek a legnagyobb hozzájárulást kellett adnia a fegyveresek számát illetően a nemzeti határok védelme érdekében.⁶⁶

Nincsenek adataink Pipo familiárisainak fizetségét illetően, az biztos, hogy a nekik megállapított fizetség jelentős részét képezte kétségtelenül az a presztízs, amelyet a szolgálatában való hadakozás jelentett az ország nemességének és arisztokráciájának többi tagjával szemben.

Pipo ezen kívül igénybe tudta venni zsoldosok segítségét is, ha nem volt elegendő familiárisa, mert — tehetős földbirtokos lévén — megengedhette ezt anyagilag magának, és mert számíthatott azokra az állandó és biztos bevételeire is, amelyek kamaraispáni és főkincstartói hivatalából származtak. Zsigmond királynak ez garantálta a déli határok biztonságának fenntartását.

Ozorai Pipo a különböző sókamarák vezetését — amelyeket az ő személye fogott össze — azonban saját honfitársaira bízta: egy bizonyos Piero vezette a tordai sókamarát 1407 és 1412 között, ő 1409-ben sárvári várnagy is volt; Baldi Mátyás (Matteo?) a valószínűleg olasz nemzetiségű szebeni polgár vezette 1408-ban a vízaknai sókamarát; egy bizonyos — Gallicus ragadványnevű feltételezhetően olasz — Lippai Byanklinus volt 1410-ben a vízaknai alkamarás. Kétségtelenül Pipo idejében jöttek továbbá Itáliából Magyarországra az alábbiak: Gaspere da Colle, Filippo és Jacopo del Bene, Pape Manini és fiverei. Ők a negyvenes évek végéig tartották a kezükben a legfontosabb sókamarák igazgatását: Jacopo del Bene volt 1442-ben a máramarosi vármegye ispánja és ennek sókamarása, Pape Manini pedig 1427-ben dési alkamarás volt. A toszkán legjelentősebb tisztviselője kétségtelenül Onofrio Bardi volt, aki a híres firenzei Bardi bankárcsaládból származott, és aki már Budán élt abban az időben,

⁶⁵ WENZEL 1884: 41. sz. 238. (Udine, 1413) és 42. sz. 239–240. (Buda, 1413).

⁶⁶ THALLÓCZY – ÁLDÁSY 1907: 119. sz. 58. (1414–1423).

amikor Pipó Magyarországra érkezett. Onofrio Bardi 1409 és 1415 között állt Pipó szolgálatában, hogy aztán Zsigmond közvetlen szolgálatába lépjen mint budai kamaraispán és valamennyi királyi jövedelem beszedője. 1416-ban a királyi sókamarákat irányította, 1424-ben ismét budai kamarás, és végül 1426-ban harmincadispán — a harmincad olyan vámilleték volt Magyarországon, amelyet valamennyi import- és exportárura kivetettek —. Onofrio Bardi fiai Bajmóc urai lettek. Pipó Magyarországra hívta más barátait és ismerőseit is, akikre komoly tekintéllyel járó feladatokat bízott: Giovanni és Niccolò Lamberteschit, Gianozzo di Vanni Cavalcantit, Francesco Rucellait, Leonardo di Nofrit, a már említett Simone de' Milanésit és még sokakat.

Állandó kíséretében azonban nem találunk olaszokat, kivéve Matteo fivérét és a szobrász-építész Manetto Ammannatinit. Ez talán azt a törekvését szimbolizálja, hogy teljes mértékben magyarrá kívánt lenni, miután szokásaiban már megtette ezt. Pipónak a magyarokhoz hasonlónak kellett válnia, ha azt akarta, hogy elfogadják és néhányuk fölött irányítást gyakorolhasson, miután készséggel lemondott eredeti kereskedői mesterségéről.

II. fejezet

Pipo, a kamaraispán és megyésispán

2.1. Az 1401. évi összeesküvés

Pipo politikai karrierje gyorsan emelkedett: mint arról már szó esett az előző fejezetben, 1399 novemberében „*comes urburarum nostrarum [regis] de Crempnicia*” minőségében a körmöcbányai aranybányák, az ország legfontosabb bányáinak élén állt. 1401. január 21-én egy jelentését *comes camararum salium regalium*ként¹ szignálta. Ebben az időpontban tehát már a királyi sókamarák ispánja volt, azaz a Magyar Királyság sókamarájának irányítója, amely tisztséget, hozzágyűjtve a temesi ispáni megbízatást, utána jó huszonhat évig, tehát halála napjáig bírt. Egyetértve Engel Pállal feltételezhető, hogy Pipo a sókamaraispáni tisztséget már 1400. november 1-jén megszerezte, Verebi Péter helyébe lépve.² Az erdélyi bányákból (Dés, Szék, Kolozs, Torda, Vízakna és Máramaros) származó só eladása abban az időben az állami kincstár legfontosabb bevételét jelentette; a sót pénzként is használták, például a zsoldosok kifizetésére. Nyugodtan mondhatjuk, hogy előzőleg sosem fordult elő, hogy az ország nagyurainak egyike pénzügyigazgatással és adminisztrációval foglalkozott volna! Az is szokatlan volt továbbá, hogy egy hivatalosan nem nemesi származású állami hivatalnok az uralkodóval olyan közeli barátságba kerüljön, mint azt Pipo esete bizonyítja, aki rövid időn belül Zsigmond bizalmas tanácsadójává vált.

Mint fentebb volt róla szó, Pipo a sókamara igazgatását általában a neki alárendelt kamarásokra — többnyire honfitársaira — bízta, mivel meglehetősen gyakran kellett a királyi udvarba látogatnia, sokszor követve annak tartózkodási helyeit. 1401. április 28-án éppen Budán volt, amikor Kanizsai János esztergomi érsek és Bebek Detre nádor összeesküvést szöttek, a királyt fogságba vetették és saját kezükbe ragadták az ország irányítását. Érdekes ennek kapcsán elolvasni Jacopo Bracciolini elbeszélését, aki (tévesen), két évvel későbbre teszi az eseményt.³

A magyar bárók elhatározták, hogy felkelnek törvényes uralkodójuk ellen, és hogy Magyarországra hívják Anjou–Durazzói László nápolyi királyt: ugyanis fel voltak háborodva azért, mert számos idegen tisztségviselő volt jelen az ország igazgatásában és magában a királyi tanácsban. Zsigmond, mikor tudomást szerzett a trónját veszélyeztető új trónkövetelő érkezéséről, azonnal visszavonult a budai várba, ahol felfegyverkezve fogadta az összeesküvőket. Miután meghallgatta az összeesküvés

---

¹ MÁLYUSZ 1956: 831. sz. 98.

² ENGEL 1987: 79., 37. jegyzet.

³ BRACCIOLINI 1843: 166–167.

igaztalan okait, a király szörnyű dühbe gurult, kirántotta törét a tokjából, és nekirontott a felkelőknek. Ekkor történt, hogy ellépve az egyikük által fejére mért kardsapás elöl, elhagyta a koronáját, amely leesett a fejéről. Pipo is jelen volt az eseménynél: miközben azért küzdött, hogy urát kimentse a pártütők karmai közül, maga az esztergomi érsek, egykori támogatója mentette meg a biztos haláltól úgy, hogy ráterítette saját köpenyét, azt kiabálva, hogy elfogta őt, majd Esztergomba vitte és ott börtönbe zárta. Pipo a következő ősszel szabadult ki a börtönből, kevéssel magának a királynak a szabadulása után, akit viszont először Visegrádon, majd a Garaiak siklósi várában tartottak fogva. Meg kell jegyezni, ez az összeesküvés készületlenül érte a király komoly és régi ellenségeit, azaz a Nápoly-barát pártot, akik nem használták ki ezt a különösen kedvező alkalmat. Nem élt a számára kedvező helyzet adta lehetőséggel László nápolyi király sem, akinek biztosítania kellett volna a velenceiek előzetes támogatását az Adrián való átkelés és a Dalmáciában való partraszállás előtt, de egy lépést sem tett azért, hogy ezt megszerezze.⁴

Maga Zsigmond ezt követően állítólag úgy beszélte el az eseményt, hogy miközben nekiesett az összeesküvőknek, ezt kiabálta: „A királyotok vagyok, akinek hűséget esküdtetek. Miért támadtok ellenem?” Szécsényi Simon mindenki nevében így válaszolt: „Nagyságos urunk, azért jöttünk, hogy kiűzzük az országból a cseheket, lengyeleket és a többi idegent. Ha beleegyezel ebbe, elfogadunk szívesen királyunknak. Ha azonban nem, akkor nem vagy többé a királyunk, hanem a foglyunk leszel”. Zsigmond a fegyvercsörtetés közepette torkaszakadtából üvöltve válaszolt: „A királyotok vagyok. Tudjátok meg, ha megöltök, nem marad megtorlatlanul a tettetek.” Aztán kirántva a törét, így folytatta: „Aki először hozzám ér, annak belemártom a torkába ezt a törét!”⁵

Mint arról előzőleg már szó esett, a magyar alattvalók nem nézték jó szemmel azt a megkülönböztetett figyelmet, amelyben Zsigmond a számos idegent részesítette, akik udvarába gyűltek jószerencse, vagy a meggazdagodás reményében. Az a figyelem sem tetszett nekik, amelyet a szomszédos Csehország ügyei iránt tanúsított, hogy a magyar ügyeket másodlagosan kezelte, beleértve a török kérdést is, amelyet pedig sokak szerint sürgősen meg kellett volna oldani.

Miközben tehát Zsigmond még börtönben volt, az 1401. június 11-i tapolcsányi gyűlés felajánlotta a magyar trónt II. Jagello Ulászló lengyel királynak, annak ellenére, hogy az elvesztette az örökösödési jogát erre felesége, Hedvig 1399. július 17-én bekövetkezett halála után. Hedvig ugyanis Anjou Mária húga volt, és ezért örökölte a lengyel trónt apja, I. (Nagy) Lajos halála után. Ulászló azonban nem hátrált meg, és sereget gyűjtött a magyar határnál, miközben Jodok, a morvaországi örgróf elfoglalta Pozsonyt, Nagyszombatot és Szent-Györgyöt, ismét hangoztatva a magyar koronára formált jogát egy régi szerződés alapján, amelyet Zsigmond unokafivérével kötött. És hogy a helyzet még komplikáltabb legyen, feltűnt Ausztria hercege, Habsburg Vilmos is, aki elfoglalt néhány dunántúli erősséget, miközben néhány dalmát város, amelyeket Hrvoje vajda bujtogatott, ismét fellázadt Nápolyi László nevében. Ez a zavaros helyzet

⁴ Pipo fogságát bizonyítja egy 1406. január 3-án kelt királyi oklevél. WENZEL 1884: 9. sz. 12–15. Pipo elfogásának történetét MELLINI 1606: 21. is átveszi.

⁵ A dokumentumot közli: FEJÉR 1841: 330.

végül éppen Zsigmondnak vált előnyére: azok, akik hűségesek maradtak hozzá, úgymint Stiborici Stibor, Maróti János, Eberhard püspök, II. Cillei Hermann gróf és Garai Miklós, volt idejük helyretenni a dolgokat, felszabadítva a határ menti, előzőleg a felkelők kezére került várakat. Garai Miklósnak, miután saját siklósi várába vitte Zsigmondot, sikerült végül ravasz módon és diplomáciával kibékítenie és egyetértésre juttatnia a szembenálló feleket. A patai (Somogy megye) gyűlésen a bárók és főpapok 1401. augusztus 31-én beleegyeztek Zsigmond trónra való visszatérésébe azzal az egy feltétellel, hogy vegye vissza az idegeneknek adományozott várakat; kivételt csak a Stiborici Stibornak birtokként adományozott négy vár képezett, amelyeknek Stibor törvényes birtokosa maradt, idegen származása ellenére.

Zsigmondot tehát kiszabadították, de el kellett jegyeznie egy alig kilenc éves lánykát, Cillei Borbálát, annak ellenére, hogy már jegyben járt a sziléziai herceg tizenöt éves leányával. Borbála a hatalmas krajnai földesúrnak, II. Cillei Hermannnak (ma a szlovén Celje város) volt a leánya, előbbi zagorjai (zagorjei) grófként Horvátországban Zsigmond vazallusa is volt. Hermann gróf másik leányát, Annát viszont Garai Miklóssal jegyezték el, aki így Zsigmonddal rokoni kapcsolatba került.

Az 1401-es összeesküvést illetően szintén különbözik valamelyest a firenzei névtelen szerző elbeszélése Jacopo Bracciolini és Mellini életrajzaitól. A firenzei névtelen szerző szerint valójában az mentette meg a király életét, hogy az összeesküvés idejében éppen Ozorán, Pipo szálláshelyén tartózkodott, és minden bizalmi embere odasietett. Miután a cselszövés összeomlott, a király, Pipo személyes tanácsát megfogadva, nem bocsátott meg a hozzá könyörületért forduló összeesküvőknek, amelyre inkább a szükség, semmint a megbánás késztette őket, és parancsot adott szolgálainak, hogy „akár egyesével, akár párosával” öljék meg ellenségeit a vár egyik rejtett zugában. Harmincat meg is gyilkoltak közülük, holttestüket pedig a nép elé dobták.⁶ A firenzei névtelen szerző — talán öntudatlanul — valójában arra az összeesküvésre utal, amelyet Durazzói Kis Károly hívei szöttek Zsigmond ellen 1388-ban, és amely 32 pártütő kegyetlen kivégzésével végződött a budai Szent György téren, mint arról már szó esett.

2.2. Az 1403. évi összeesküvés

Ozorai Pipo jövőbeli politikai karrierje szempontjából az elsõhöz képest több hasznot húzott abból a Zsigmond ellen 1403-ban szótt összeesküvésből, amely Anjou–Durazzói Lászlót, a nápolyi királyt juttatta volna Magyarországra trónjára, s amelynek a pártütők szempontjából ugyanolyan szerencsétlen vége lett, mint a két évvel korábbiak. Nézzük sorjában a legfontosabb eseményeket!

Az elszenvedett kudarcok ellenére a Nápoly–barát párt nem tört meg. I. (Nagy) Lajos két leánya, Mária és Hedvig halála után László maradt az Anjouk egyedüli képviselője és legális örököse Magyarországon. Mindazonáltal Zsigmond meg tudta őrizni a koronát, amelyben segítette a nápolyi király késlekedése, aki lényegében nem

---

⁶ ANONIMO 1843: 155–157.

lépett elég gyorsan, hogy kihasználja a számára fölöttébb kedvező helyzetet. Osztója, Bosznia királya, tovább folytatta elődei Nápoly-barát politikáját, és maguk a dalmát városok, amelyek 1401 folyamán végig Velence támogatásában bíztak, 1402 tavaszán követeket küldtek a boszniai királyhoz, közvetve elismerve a nápolyi fennhatóságot. A dalmát városok lépése végre felbátorította Lászlót, hogy visszatérjen Dalmáciába, 1402. június 17-én a nápolyi király kinevezte Luigi Aldemarisco (Aldemoreschi, Aldomoresco) tengernagyot Magyarország, egyben Horvátország, Szlavónia és Dalmácia helytartójává, hogy szervezze meg a felkelést a hozzá tartozó területeken, továbbá az új király fogadását. 1402. augusztus 27-én öt gályával és egy brigantinóval érkezett Aldemarisco Zárába. Egy héttel később a városi tanács hűségesküt tett a nápolyi királynak. Velence hallgatólagos beleegyezéssel viseltetett ekkor László vállalkozása iránt, azért is, mert mindinkább inogni látta Zsigmond trónját.

Eközben Zsigmond fivérét, Vencelt a prágai börtönből a biztonságosabb bécsibe vitette, ahol sokkal jobban felügyeletük alatt tarthatták a Habsburg hercegek, akik teljes támogatásukról biztosították a magyar királyt a cseh korona megszerzésében is. Ennek fejében Zsigmond megígérte az osztrák hercegeknek a magyarországi örökösödést, amennyiben fiú utód nélkül halna meg, egyben érvénytelenítette unokafivérével, Jodokkal már megkötött ez irányú egyezségét. Az 1402. szeptember 21-i pozsonyi országgyűlés valóban elismerte IV. Habsburg Albertet Zsigmond örököséként Szent István trónján, és a szerződést a királyi kíséretet alkotó 110 báró, főpap és nemes, valamint két város, Pozsony és Sopron követei írták alá. Zsigmond ezután arról is rendelkezett, hogy azokban az időszakokban, mikor ő maga nem tartózkodik az országban, automatikusan Albert herceg lássa el Magyarország kormányzójának tisztségét, s egyben legyen leendő fiainak gyámja is. Továbbá 12.000 aranyforint éves juttatást is rendelt neki. Az országgyűlés feltételezhetően azért fogadta el Albert herceget Zsigmond örököséként, mert nem kételkedett abban, hogy a magyar királynak lesznek legitím és törvényes utódai, lévén még fiatalember volt, jegyese pedig még nála is jóval fiatalabb. A Habsburgokkal kötött szerződés mindazonáltal a Nápoly-barát pártnak újabb ürügyet szolgáltatott arra, hogy felkeljenek törvényes uralkodójuk ellen.

A fenti szerződéskötésnél Ozorai Pipót a király mellett találjuk,⁷ mivel szerény kamaraispáni tisztsége ellenére ekkor már az országnagyok közé tartozott, a királyi kíséretet alkotó 110 főúr közé, negyvennyolcadikként. Pipó ezt követően, október 29-én is Pozsonyig kíséri a királyt, aki innen indul Bécs felé, hogy alaposabban előkészítse Szent Vencel trónjának megszerzését, elhanyagolva azt, ami készülöben volt a háta mögött. Mert miközben Zsigmond még Ausztriában tartózkodott, Vrána vára, amelynek perjele Bebek Imre — a volt Detre nádor fia — megnyitotta kapuit Luigi Aldemarisco és Hrvoje vajda előtt. A Bebekeknek sikerült ügyesen László pártjára vonni a szlavóniai nemesség jelentős részét, miközben Trau, Sebenico és Spalato is egymás után esküdtek hűséget a nápolyi uralkodónak helytartója, Aldemarisco előtt, mi több, karácsony előtt ugyanezen dalmát városok ünnepélyesen meghívták Lászlót, hogy vegye birtokba új országát.

---

⁷ FEJÉR 1841: n. 47, 133–140.

Zsigmond tehát éppen hadjáratot tervezett osztrák szövetségeseivel Csehország ellen, amihez elő kellett teremtenie a szükséges pénzalapot. Stiborici Stiboron, Erdély volt vajdáján keresztül 63.000 aranyforintért zálogba adta a német lovagrendnek a Brandenburghoz tartozó Neumarkot, IV. Habsburg Albertnek pedig átengedte a pozsonyi és a soproni harmincadot, továbbá magát Sopront és a pozsonyi várat is biztosítésként adta egy régi, 16.000 forintos kölcsönért, amelynek Habsburg Albert sürgette a kiegyenlítését. Egy hónappal később zálogba adta külföldieknek a budai pénzverő jövedelmét, és ez volt az utolsó csepp a pohárban. 1402 végén, az újév kezdetén néhány magyar főúr Váradon megesküdt Szent László ereklyéi előtt, hogy Nápolyi Lászlót elhozza Szent István trónjára. Az összeesküvők élén Kanizsai János prímás, királyi kancellár állt, csatlakozott az összeesküvéshez Szepesi János kalocsai érsek, a váradi, az egri, az erdélyi püspök, a két erdélyi vajda: Csáki Miklós és Marcali Miklós, a székelyek ispánja, a Bebekék, a felvidéki homonnai Drugethek, a Kanizsaiak, az alsólendvai Bánfiak, a dunántúli Rohonciak és még sokan mások. Mint látható, tulajdonképpen a Magyar Királyság minden területét képviselték. Valódi, nemzeti színezetű palotaforradalomról volt tehát szó. A déli területeken az összeesküvés fegyveres felkeléssé vált, ahol Hrvoje és Bebek Imre csapatai Bihács mellett legyőzték Besenyő Pált, Horvátország és Szlavónia bánját. Februárban már egész Szlavónia fellázadt. Zsigmond azonban eközben unokafivérével, Jodokkal hadakozott Morvaországban, és mikor helytartója, IV. Albert osztrák herceg tájékoztatta az eseményekről, azonnali utasítást adott a felkelők javainak elkobzására.

László, akit a magyar urak újra sürgettek, hogy keljen útra Dalmácia felé, IX. Bonifác pápa támogatását is élvezte, aki immár nyíltan Zsigmond és politikája ellen foglalt állást, mivel a magyar uralkodó jogosultnak tekintette magát arra, hogy saját birodalmában ő nevezze ki a püspököket. Mi több, a pápa, aki Lászlót Nápoly és Jeruzsálem királyának ismerte el, átengedte neki a Nápolyi Királyságban szedendő egyházi tizedet a magyar király elleni hadjárat céljára. 1403. június 1-jén a pápa Magyarországra küldte Angelo Acciaiuoli bíborost, a firenzei érseket, hogy minden erkölcsi és anyagi eszközzel támogassa a trónkövetelő Lászlót. Így aztán László, a Szentszék áldását is maga mögött tudva, nekiindult, hogy elfoglalja a magyar trónt, mint azt száz évvel korábban őse, Anjou Károly Róbert is tette. De éppen a pápai támogatás volt az, amely igazi bumerágnak bizonyult az Anjou trónkövetelő számára: a magyarok tartani kezdték immár attól, hogy a Római Szentszék esetleg beleszól majd az ország belügyeibe, és nem akarták, hogy a Zsigmond által behívott, fontos állami feladatokat ellátó idegeneket más idegenek váltsák fel, akiket esetleg László, vagy a pápa telepít be Magyarországra.

Stibor vajda és a nyitrai püspök visszafoglalták Győrt, miközben a felkelők sietve egyesültek a Nápolyból érkező katonákkal a Pápochoz közeli Sebesnél, Vas megyében. Stiborici Stibornak és a Garaiaknak azonban sikerült legyőzni a lázadók egész seregét, számos, előzőleg a kezükbe került várat visszafoglaltak, és diadalmasan meneteltek Buda felé. Eközben a Lackfiak elfoglalták Komáromot és Székesfehérvárt.

Az első tizenkét nápolyi gálya július 9-én kötött ki Zárában. László július 19-én szállt partra a dalmát városban, és kíséretében volt a pápai nuncius, Johanna húga — aki ekkor már Vilmos osztrák herceg jegyese volt —, Amalfi hercege, Benedetto

Acciaiuoli, Troia grófja és több más nápolyi nemes. A pápai legátust a tarantói érsek, a zenggi püspök és tíz további előkelő főpap kísérte. László fogadta Hrvoje herceg és más bosnyák főurak hódolatát, akik talán a leginkább egyengették azt, hogy Dalmácia meghódoljon az Anjou királynak. A volt nádor Bebek Detre, az esztergomi érsek, a zágrábi, győri, veszprémi és a nyitrai püspök, valamint más magyar méltóságok július 21-én érkeztek Zarába, hogy *in pectore* hódolatukat tegyék a királynak.

László Buda felé való vonulása azonban nem volt komoly és súlyos akadályoktól mentes. A legsúlyosabbat a Cillei Hermann zagorjei gróf és Maróti János macsói bán által megszervezett ellenállás jelentette, akiknek az ország déli területei fölött még jelentős hatalmuk volt. Sürgőssé vált tehát, hogy Lászlót minél előbb Magyarország királyává koronázzák, de az egyetlen eszköz, amely legitímálta volna őt királyként, az a két — bizánci és latin — részből álló korona volt. Ám a koronát már előzőleg biztonságba helyezték, és gondosan őrizték Visegrádon a Zsigmondhoz hű emberek. Kanizsai János primás azonban nem hátrált meg e hivatalos korona hiányában, és 1403. augusztus 5-én Zarában megkoronázta Lászlót egy alkalmi koronával. A szertartáson — amelyet többen egyenesen „groteszknek” minősítettek — jelen voltak Vilmos osztrák herceg követei is, Vilmosnak, mint arról már szó esett, László húgát, Johannát szánták feleségül.

Időközben, július 24-én Zsigmond ismét Pozsonyba érkezett Csehországból, épp jókor, hogy megadja a kegyelemdőfést az összeesküvésnek, amely — szerencséjére — amint megszületett, máris összeomlóban volt. A király elsőként az egyházon töltötte ki haragját, megtiltotta alattvalóinak az egyházi tized fizetését, és elrendelte a felkelésben résztvevő papi személyek javainak elkobzását. Stibor vajda és a Garaiak fedezték számára az utat Buda felé, ahova augusztus második felében érkezett meg. Csak itt ütközött gyenge ellenállásba Makrai Benedek jogtudós és követői részéről, akiket hamar engedelmességre kényszerített. Aztán az esztergomi vár ostromába fogott, amely Kanizsai János érsek — a felkelés szervezője — székhelye volt. Miután Zsigmond tudomására jutott László megkoronázása, Visegrádra sietett, hogy az esemény ne váljon hivatalossá; itt a hozzá hű méltóságok jelenlétében, saját királyi tekintélyének megerősítéséül feltette a fejére az igazi koronát.

Ezekután rövid idő alatt az egész országban levette a felkelést, és mindenkinek amnesztiát ígért, aki hajlandó nyolc napon belül letenni a fegyvert Magyarországon, tizenöt napon belül a Dráván túl, és húsz napon belül Erdélyben. Zarában az ellenfelei tanácstalanok voltak, és miután értesültek arról, hogy Zsigmond Zára ellen készülődik, Bebek Imre és Detre, valamint Kanizsai János elsőként hátrált meg, és sietve a király elé mentek, hogy meghódoljanak neki. Zsigmond megkegyelmezett, de Kanizsai Jánostól elvette Esztergom várát. Az egri püspök, a Rohonciak, a Szécsiek és az alsólendvai Bánfiak azonban nem fogadták el a királyi kegyelmet. Bebek Imre, miután visszahelyezték tisztségeibe, visszatért Vránába, de amint odaért, már meggondolta bűnbánatát és ismét Zsigmond ellen kezdett szövetségzni, Habsburg Vilmostal keresve a kapcsolatot, aki immár a nápolyi király rokona volt, hitvese, Johanna révén. László azonban, félve attól, hogy apja — nem is sok évvel korábbi — sorsára jut, és felismerve azt, hogy többé nem számíthat a magyar főurak hűségére, 1403. november 7-én végleg elhagyta Dalmáciát.

A következő év elején Maróti János macsói bán vette ki leginkább a részét a lázadás leveréséből, illetve a béke megteremtéséből Szlavónia, a Dunántúl és Erdély területén. Zsigmond erélyesen lépett fel az egyházzal szemben, mint említettük, a főpapokat eltiltották a tized beszédésétől, az ajándékok és a javadalmak adományozásának elfogadásától, továbbá megtiltották a pápai oklevelek fogadását és kihirdetését *placetum regium* nélkül. A király minden, az egyházat illető dolgot a saját kezébe vett, megteremtve ezzel a Rómától független magyar egyház lehetőségét. Jól látható azonban, hogy Zsigmondnak ezzel egyáltalán nem állt szándékában megújítani az egyházat, csupán saját magyarországi hatalma megerősítésének célja vezette. Több püspöki székhelyet (Veszprém, Vác, Eger és a dalmát székhelyek) átmenetileg üresedésben tartott és sokáig üresen is maradtak, az egyházi javadalmak számottevő része pedig laikusok kezébe került. Kanizsai János helyébe Eberhardot, a zágrábi püspököt nevezték ki kancellárrá, Csáki Miklós és Marcali Miklós elvesztették az erdélyi vajdaságot, a király birtokba vette Esztergom várát, a primásnak pedig egyenesen megtiltotta, hogy a szükségesnél nagyobb kísérettel tegyen nála látogatást.

2.3. Pipo helyzete a két összeesküvés után

Bracciolini és Mellini is valószínűleg eltúlozzák Pipónak a második összeesküvésben (1403) játszott szerepét, mikor arról számolnak be, hogy 700 lovassal ment a veszprémi püspöki vár ellen, és hogy harcedzett seregével minden, a pártütők kezébe került területet visszafoglalt, magát Lászlót is arra kényszerítve, hogy sebtében visszavonuljon Nápolyba. Ennek következtében a nápolyi király, látva, hogy támogatói magára hagyták, elhatározta, hogy felhagy a budai trón megszerzésére kezdett vállalkozásával. Pipót mindenestre maga a király hívta személyesen Bécsbe, aki Csehországból érkezett oda egy jelentős, Vencel bátyja által rendelkezésére bocsátott sereg kíséretében. Hálája jeléül, amiért visszavette az ország nagy részét a lázadóktól, és amiért Lászlót arra kényszerítette, hogy visszavonuljon Nápolyba, a király Pipónak adományozta a temesvári várat, a vágyott ispáni címmel együtt („...és innen a Spano ragadványnév — írja Jacopo Bracciolini — ami annyit tesz olasz nyelven, hogy annak a tartománynak a grófja [...]. Miután ez lett a ragadványneve — épp úgy, mint az Africanus és a Magnus név esetében — örökké viselte azután”). Pipo szóban forgó életrajzírói szerint szelíd és megbocsátó természetű volt, mégis egy különös és kegyetlen történetet közölnek róla. Mint írják, néhány nap múlva megostromolva és felgyújtva egy pártütőhöz tartozó várat és falut, annak valamennyi lakosát, különbség nélkül férfiakra és nőkre, „felprédálta” és felperzselte a falu minden épületét. Az embertelen kegyetlenség ezen megnyilvánulásai győzték meg a bárókat és az összeesküvőket arról, hogy könyörületért és bocsánatért esedezzenek.⁸ Am mindkét szerző fenti közlései cáfolhatóak Zsigmond egyik oklevele alapján, amelyből arról értesülünk, hogy Pipo az egész felkelés alatt a veszprémi püspöki várban maradt, amely akkor Szécsi Miklós kormányzó fennhatósága alatt állt, miután a püspöki szék

⁸ BRACCIOLINI 1843: 168–171.; MELLINI 1606: 29–31.

megüresedett.⁹ Veszprémből Pipó legfeljebb portyákat hajtott végre a környező vidékeken a visszaeső lázadók leverésére. Más források nem ismeretesek, amelyek megerősítenék a fenti közléseket, és csak egyetlen olyan, 1404. március 21-én, Semptén kelt magyar dokumentum került elő eddig, amelyből következtetni lehet arra, hogy Pipó oldalán harcolt egy bizonyos Péter deák, aki Zsigmondtól megkapta a pártütő Biri László elkobzott vasvári birtokait.¹⁰ Az is kevésbé valószínű, hogy Pipó Bécsbe ment volna, mert — mint azt megállapítottuk — maga Zsigmond sem tartózkodott abban az időben az ausztriai városban. Ezen túl egyetértünk Engel Pál érvelésével, miszerint az a két Tolna megyei falu (Szokol és Endréd), amelyet Pipó adományként kapott a királytól 1403. november 2-án, nem igazolja, hogy rendkívüli szolgálatokat tett volna uralkodójának. Ráadásul abban az időben Pipót még nem nevezték ki temesi ispánnak, tekintve, hogy 1403 novemberében az ispánságot még Garai János vezette, hogy az egy évvel később Kórógyi Fülöp és Alsáni János igazgatása alá kerüljön, ami megkérdőjelezi egy 1403. november 5-én, Székesfehérváron kelt, *Relatio Pypo comitis Themesiensis* című forrás valódiságát, amely épp azt bizonyítaná, hogy Pipó ekkor már megszerezte Temest.¹¹ Engel Pál szerint ezt az oklevelet 1404-ben keltezték vissza 1403-ra, tekintve, hogy olyan eseményekről számol be, amelyek azt követően zajlottak le, illetve létezik egy másik 1403. évi oklevél is, amelyben Pipót egyszerűen kamaraispánként említik. Engel kétségbe vonja Pipónak a Nápolyi László hívei elleni háborúban játszott szerepét is.¹²

Kétségtelen viszont, hogy az 1403. évi felkelés után Pipó Zsigmond fő tanácsadójává vált, mint azt egy sor oklevél is bizonyítja, amelyek az általa 1403. október 30. és december 18. között kibocsátott jelentésekről számolnak be.¹³ Más, az elkövetkező években összeállított dokumentumokból viszont arra lehet következtetni, hogy Pipónak jelentős szerepe volt a kegyelmi ügyek megítélésében, néhány pártütőt

⁹ WENZEL 1884: 15. sz. 19–24. (az oklevél 1407. június 2-án kelt Budán).

¹⁰ MÁLYUSZ 1956: 359. sz. 360.

¹¹ U. o. 2715. sz. 317.

¹² ENGEL 1987: 59. A *Relatio Pyponis de Ozora*, amely Pipót kamaraispánként jelzi, Székesfehérváron kelt 1403. november 2-án. (MÁLYUSZ 1956: 2688. sz. 313.) Létezik még három másik oklevél, amelyek Pipót szintén kamaraispánként („comes camararum salium”) említik: az első 1403. november 2-én kelt Székesfehérváron; a második ugyanott 1403. november 9-én; a harmadik 1404. március 31. – április 15-én (u. o. 2688 sz. 313; 2765. sz. 325.; 3079. sz. 362.) E három oklevélen kívül számos továbbiban Pipót így említik: „Pipo de Ozora” vagy egyszerűen „Pipo” (u. o. 2717. sz. 317–318; 2718. sz. 318.; 2722. sz. 318.; minden három oklevél Székesfehérváron kelt 1403. november 5-án.). Létezik ezen túl egy 1404. évi oklevél (PESTY 1876: 53–54.), amelyben Kórógyi Fülöp használja a temesi ispán címet. Az első oklevél ellenben, amelyben Pipó ténylegesen kamaraispánként és temesi ispánként tűnik fel, 1405. április 18-án kelt Budán. (MÁLYUSZ 1956: 3810. sz. 458.); ezt követi egy Nagyszombatban, 1405. április 25-én kelt oklevél, amely megerősíti temesi ispán címét. Még 1424-ben is temesi ispánként említik Pipót (FEJÉR 1844: n. 268, 611–612. és WENZEL 1884: 68. sz. 428–429. Temesvár, 1424. november 7.) Végül pedig egy Világosváron 1426. november 20-án, azaz kicsit több mint egy hónappal a halála előtt kiadott jelentésében szintén. Ezt hozza PESTY 1863: 393. sz. 601–602. Pesty szerint (u. o. 157–267, 185–188.) Ozorai Pipó 1407-től 1426-ig volt temesi ispán, de nem megszakítás nélkül. 1420-ban, 1424-ben és 1426-ban ezt a megbízatást Rozgonyi István látta el (1426-ban Győr és Fejér ispánja is), 1421-ben pedig Kasza István. Végül 1425-ben nincsenek adatok arról, ki irányította ezt a vármegyét. Engel szerint (ENGEL 1996: I. köt. 204.) Pipó temesi ispán volt 1404-től 1426-ig.

¹³ Pipóról mint tanácsosról lásd lejjebb.

illetően. Ezt megerősíti, amit Jacopo Bracciolini és Mellini ír Pipo közvetítő szerepéről, aki szerintük meg akarta győzni a királyt, hogy bocsásson meg a lázadóknak, ami javította megítélését mind az uralkodónál mind a magyar főurak körében egyaránt. Zsigmond — írja Poggio fia, Jacopo — megfogadta Pipo tanácsait, és minden felkelőnek megbocsátott, kivéve Mario Bigatto (Mellini szövegében: Bugiatto) volt erdélyi vajdának, azaz Bebek Imrének, aki fegyverrel támadt rá. Azt akarta ugyanakkor, hogy a pártütők legyenek hálások a toszkának, aki meggyőzte őt a megbocsátásról.¹⁴

Az összeesküvőket illető kegyelmi ügyekben Pipo tevékenysége nem korlátozódott csak a bíraskodásra, hanem részt vett a felkelők elkobzott javaiknak az elosztásában is. Bőséges jutalomban részesül egy évvel később (1404 őszén), mikor megkapta a fontos és tekintélyes temesi grófságot, amely által hirtelen bekerült Magyarország legnagyobb zászlósurai közé. A temesi ispán a magyar állam egyik legtekintélyesebb tisztsége volt a Magyar Királyság déli részén található megye növekvő fontossága miatt, miután a törökök egyre nagyobb fenyegetést jelentettek a déli határok mentén.

Azon kívül, hogy a temesi vármegyét kormányozta, Pipo fennhatóságot gyakorolt Csanád, Arad, Krassó és Keve vármegye fölött is, és nagy valószínűséggel a csanádi, krassói és kevei ispán címet együtt kapta a temesivel, az aradi ispán címet az előzőekhez képest talán kevéssel később.¹⁵ Ezen kívül 1407 és 1426 között csongrádi ispán,¹⁶ 1409 és 1413 között fejéri ispán volt, miután 1408–1409-ben ezt a tisztséget familiárisa, Móri Garázda Jakab töltötte be.¹⁷ Temesi ispánként 1409 és 1426 között ellátta a zarándi ispáni hivatalt is.¹⁸ Végül Pipo viselte a *comes Cumanorum* (a kunok grófja) tisztséget, amelyet egy 1424. június 6-án kelt oklevéllel adományoztak neki.¹⁹

Ozorai Pipónak mint ispánsági kormányzónak nem volt tartományi törvényszéke, de letéteményese volt annak a királyi megbízatásnak, amelynek alapján ő tartotta a helyi közgyűléseket, és oszthatott adományokat. Bírói funkciókat is gyakorolt, illetve bíróként is részt vehetett a nádor által vezetett törvényszéken.²⁰ Néhány példa, amely jól megvilágítja *comes*-ként való tevékenységét: a gyertyamosi vár építésének engedélyezése (Temesvár, 1406); Remethei István felmentése egy pénzbüntetés

¹⁴ BRACCIOLINI 1843: 171–172; MELLINI 1606: 29–31. Pipóról mint tanácsosról: MÁLYUSZ 1956: 2680–2854. sz. 312–335, passim, mindegyik oklevél Gyulafehérváron kelt 1403. október 30-tól november 9-ig, kivéve az utolsó kettőt, amelyeket 1403. december 1-jén, Visegrádon, illetve december 18-án, Vácott bocsátottak ki. Pipo közreműködéséről a kegyelmi ügyekben: MÁLYUSZ 1956: 2994. sz. 352; 3371 sz. 400.; 3810. sz. 458; 3856. sz. 464.; illetve MÁLYUSZ 1958: 5528. sz. 52.

¹⁵ Létezik egy 1405. július 30-án, Somlyón kelt oklevél, amelyből kiderül, hogy Pipo Temes, Csanád, Arad, Krassó és Keve megye ispánja (MÁLYUSZ 1956: 4071. sz. 496.). A 165–254 sz. oklevelekből, (PESTY 1882: passim) kivehető, hogy Ozorai Pipo 1405-től 1424-ig volt krassói ispán. Pipóról mint aradi ispánról: PESTY 1863: 327. sz. 528–529, Lippa, 1417. január 2. Pipóról mint csanádi ispánról: PESTY 1882: 164. sz. 249–250. (1405. július 29.) és DL 87979 (1424. október 27.). 1370-től a csanádi ispánságot együtt vezették a temesivel, a kevei ispánságot pedig a 14. század végétől a krassói ispán igazgatta.

¹⁶ WENZEL 1863: 83. (1407. február 3.)

¹⁷ DL 106246 (1408. március 19.) és MÁLYUSZ 1958: 6915. sz. 258. (1409. július 26.)

¹⁸ Pipóról mint zarándi ispánról: PESTY 1863: 256. sz.: 419–420. (1409. július 26.)

¹⁹ GYÁRFÁS 1883: 206. (az idézett oklevelet a 103. számon hozza az 581–582. oldalon).

²⁰ Pipóról mint a nádor bíróként való segítőjéről: WENZEL 1884: 52. sz. 412–417.; illetve FEJÉR 1844: n. 423, 842–869: 856. (Buda, 1409).

befizetése alól (Temesvár, 1406); két familiárisa, Apacsai Márton és Remethei István érdekében, avagy ellenük folyó perek halasztása, mivel ők magával Pipóval készültek hadba vonulni a török ellen (Keve, 1409); Orbágy (Miháld körzetben) királyi birtok adományozása Deesi Péter *kenéz*nek (Karán, 1413); egy nézeteltérés megoldása a tiszafüredi *villa* lakói és az egri prépost között, illetve az utóbbi kártalanítása az előbbieket eltulajdonítása és nem jogszerű erdő és halászati hely használata miatt Zayla és Eczen helységekben (Buda, 1414); egy Zaránd vármegyei román vajda apja által lefoglalt javainak visszaszolgáltatása (1415); rendelkezés a csanádi, temesi és krassói alispánoknak néhány boszniai menekült fogadásáról (Szeged, 1416); „oltalom” megadása egy temesvári özvegy számára (Temesvár, 1417); felhatalmazás a temesi és krassói alispánok és bírák számára familiárisa, Remethei István ellen, avagy érdekében folyó esetleges perek halasztásáról (Tiszavarsány, 1417); egy ugyancsak Remethei Istvánra kirótt büntetés kifizetésének elengedése (Temesvár, 1418); parancs Remethei István özvegyének és fiainak egy 150 forintos adósság rendezéséről (Temesvár, 1420); Him Benedek árváinak védelme Remethei István fiainak túlkapásai ellen (Buda, 1420); egy kun betelepülők között keletkezett peres ügy megoldása (Temesvár, 1424) stb.²¹

Ha azt is figyelembe vesszük, hogy a toszkán mintegy tizenöt vár fölött gyakorolt fennhatóságot, (Bobovac,²² Borzafő,²³ Dombó,²⁴ Érdsonlyó,²⁵ Haram,²⁶ Miháld,²⁷ Sárvár,²⁸ Sebes,²⁹ Solymos,³⁰ Szád,³¹ Szeged,³² Világosvár,³³ Zsidóvár,³⁴ Ozorán kívül Simontornya és Temesvár), érthetővé válik, milyen óriási hatalommal bírt, ebből mekkora tekintélye származott, és hogy mindezzel a király legnagyobb és legmegbízhatóbb emberei közé emelkedett. Pipo egy ideig néhány bánati és szörényi vlach területet is kormányzott, és ezen kívül jelentős befolyást gyakorolt két püspökségre, amelyeknek élvezte járadékait azokban az időszakokban, amikor üres volt a püspöki szék. A váradi püspökségre, amelynek élén először unokatestvére, a volt zágrábi püspök (1407-től 1409-ig), Andrea Scolari (1409-től 1426-ig), majd Giovanni Milanesi da Prato (1426) állt, valamint a kalocsai püspökségre, amelyet 1419-ben, Konstanzból való visszatérése után kapott Zsigmondtól, s amelyet egy másik rokona,

²¹ WENZEL 1884: 11. sz. 18.; 13. sz. 18–19.; 24. sz. 226.; 25. sz. 226.; 43. sz. 240–421.; 46. sz. 242–423.; 51. sz. 247.; 54. sz. 419.; 57. sz. 420.; 58. sz. 420–421.; 63. sz. 424.; 64. sz. 424.; 65. sz. 425.; 68. sz. 428–429.

²² U. o. 17. sz. 25–27. (1407. december 7.)

²³ ENGEL 1996: I. k. 286.

²⁴ DL. 92445. (1414. szeptember 1.)

²⁵ MÁLYUSZ 1956: 4210. sz. 516. (1405. október 20.)

²⁶ ENGEL 1996: I. k. 325.

²⁷ MIHÁLYI 1900: 108. sz. 193–194. (1413. október 6.)

²⁸ MÁLYUSZ – BORSA 1993: 124. sz. 97. (1411. február 9.)

²⁹ ENGEL 1996: I. k. 408.

³⁰ DL. 92445. (1414. november 1.)

³¹ ENGEL 1996: I. k. 419.

³² ÉRSZEGI 1983: 16–17.

³³ ENGEL 1996: I. k. 458.

³⁴ DL. 92445. (1414. november 1.)

Carniano Scolari vezetett 1420-tól 1422-ig. Őt — mint arról már szó esett, — a firenzei Giovanni Buondelmonti követte 1424-től 1448-ig.³⁵

Pipo tehát már 1404-ben a királyság egyik legnagyobb méltósága volt, annak ellenére, hogy nem bírt nemesi címmel. Néhány 1405-ből származó forrásban Zsigmond valóban a bárók között említi, míg a következő évben Pipo már az „egregius” és „magnificus” címekkel is büszkélkedhetett, ezen kívül — jóllehet ritkán — a „nobilis” címmel³⁶ is, amely titulusok aztán igen hamar kiszorították a kezdeti egyszerű „magister” címet. Életútjának végén Zsigmond okleveleiben így szerepel: „Magnificus Pipo filius Stephani de Scolaribus alias de Florencia, nunc vero de Ozora, Themesiensis et Camerarum Nostrarum Regalium Salium Comes”. Mint zászlósúr, ő is saját bandériumot vezetett, ennek ellenére hivatalosan nem tarozott azon bárók közé, — mint mondtuk, Pipo egyszerű „nobilis” volt —, akik egy 1350-es törvény alapján az ország tizenkét legmagasabb tisztségviselőjét jelentették. Az ispánok és a főkincstartó (Pipo ezt a tisztséget is viselte egy évig, 1407. április 21-től 1408. július 10-ig) azonban ki voltak zárva ezek közül. Ezért Zsigmond a sikeres boszniai hadjárat után, 1408. december 12-én, kifejezetten bizalmas támogatóinak, létrehozta a Sárkány Lovagrendet amelyhez Pipo új, szörényi bán címének köszönhetően tudott csatlakozni, neve („Pipo de Ozora Zewreniensis”) kilencedik a huszonnégy alapító tagot számláló listán. A Sárkány Lovagrendet (Sárkányos Társaság, Societas Draconistratum) Zsigmond és Borbála királyné alapította az állam és a vallás védelmére. A Rend jelképe az önmagát megfojtó sárkány, mint az önkéntes áldozat szimbóluma, a hátán kereszt van „Misericors est Deus iustus et paciens” felirattal. Tagjai ünnepélyes hűségesküt tettek, segítséget, védelmet és adományokat garantálva egymásnak és a többi alattvalónak azon privilégiumok fejében, amelyet ugyanazon Rendhez való hozzátartozással nyertek.³⁷ A kinevezési oklevélben első helyen tűnik fel Lazarevics István a szerb despota, őt követik II. Hermann, Cilli és Zagorje grófja, fia Frigyes, Garai Miklós nádor, Stiborici Stibor vajda, Maróti János macsói bán, Ozorai Pipo szörényi bán, Szécsi Miklós tárnokmester, Korbáviai Károly kincstartó, és más kisebb méltóságok. Néhány olyan úr is részesévé vált, akiket néhány évvel korábban még a király legádázabb ellenségeiként tartottak számon. Valójában a Rend tagságából kizárt előkelő főpapokat leszámítva csak Cillei Hermann gróf, Garai Miklós nádor és Stibor vajda álltak méltóságban és társadalmi elismertségben Pipo fölött. Mindezt tekintetbe véve tehát azt lehet mondani, hogy Ozorai Pipo már 1408-ban egyike volt az ország négy-öt legfontosabb emberének, azoknak tehát, akik az ország sorsát meghatározták.

Diplomataként, vagy udvari emberként való állandó utazásai (Pipo gyakran tartózkodott Budán, de Kassán, Váradon, Pécsen, Szegeden, Tatán, Visegrádon, Székesfehérvárott, valamint külföldön: Konstanzban, Bécsben, Itáliában, Sziléziában, Galíciában is), a királyi tanácsban való állandó jelenléte, illetve a király oldalán való

³⁵ Carniano Scolariról: ÉRDÚJHELYI 1889: 44–50. Pipo haszonélvezetéről a kalocsai járadékokat illetően: ZICHY 1894: 408. sz. 605–606. (Bodrog, 1420. május 15.)

³⁶ Például Zsigmond egy 1412. évi oklevele. WENZEL 1884: 36. sz. 233.

³⁷ Az *egregius*, stb. címekről: MÁLYUSZ 1956: 3982. sz. 485.; WENZEL 1884: 9–10. sz. 12–18. Pipóról mint főkincstartóról. MÁLYUSZ 1958: 5445. sz. 39. és 6209. sz. 150–151. Pipóról mint szörényi bánról a Sárkányrend alapító oklevele. In: FEJÉR 1841: n. 317, 682–694. (1408. december 14.); DL 94454 (1409. január 7.).

folytonos részvétele a Balkánra, Csehországba és Északkelet-Itáliába irányuló hadjáratokban, érthetővé teszik azonban, hogy Ozorai Pipo szívesen hagyta saját ügyeinek intézését legbizalmasabb embereire. Pipo királyi követként való konstanzi és itáliai útjairól még lesz szó. Ami viszont további küldetéseit illeti, kettőt felidézünk közülük. Ezek a forrásokban jól dokumentáltak, és Pipo jelentős politikai és kulturális állású személyek társaságában tűnik fel bennük. Az első megbízatásra 1424. június 28-án került sor Budán, annak a törvényszéki ülésnek az alkalmából, amelyen Zsigmond király döntőbíróként lépett fel abban a viszályban, amely egyfelől Henrik, Dánia, Svédország és Norvégia királya, másfelől Henrik, Adolf és Gerhard holsteini grófok között támadt.³⁸ Egy másik megbízatására 1424. július 21-én került sor Visegrádon, amikor Pipo részt vett a Zsigmond által tartott törvényszéken, amely egy Günther magdeburgi érsek által benyújtott ügyben volt hivatott vizsgálandó.³⁹ Ezen dokumentumokból új oldaláról ismerhetjük meg Pipót: olyan vezetőként, aki a magyarországi ügyeken kívül a császárság igazgatásában is részt vállal.

Mint arról már szó esett, Pipo 1403-tól a királyi tanács tagja volt,⁴⁰ mind a „kisebb” tanácsnak, amely a szokásos adminisztrációval (engedélyezés, vagyonmegerősítés és elkobzás, peres bírósági ügyek, ítéletek, végrendeleti ügyek, stb.) foglalkozott, mind pedig a „nagy” avagy „általános” tanácsnak, amely viszont nemzetközi politikai témákat is tárgyalt a királyi vagyont illető kérdéseken túl. Tudjuk például, hogy 1412-ben részt vett a tanács ülésén, ahol a Jagello Ulászló lengyel királlyal való szövetségről döntöttek, és azon is, amelyen ugyanezt a szövetséget megújították 1423-ban.⁴¹

Megjegyzendő, hogy az állam legfontosabb ügyeit nem az országgyűlésben vitatták meg, hanem a királyi tanácsban, amely szükség szerint gyűlt össze azokon a helyeken, ahol éppen az udvar tartózkodott, így Budán, Pozsonyban, Székesfehérvárott, Tatán, Nagyszombatban, Kassán, Konstanzen stb. Hogy Pipo „kisebb” tanácsban való részvételét alátámasszuk, idézünk példaképpen egy 1410-es forrást, amely őt „Pypone de Ozora Themesiensis et Camerarum Salium”-ként említi, az ország legmagasabb világi és egyházi tisztségeivel együtt (Magyarország primása, a győri és a zágrábi püspök, a nádor, a legfőbb bíró, Horvátország és Dalmácia bánja, az erdélyi vajda, a székelyek ispánja stb.).⁴²

---

³⁸ Ozorai Pipo (akit a vonatkozó okmány „Pippone Spanónak” nevez) egy olyan bizottságban vett részt, amelyet Pier Paolo Vergerio, Ferdinánd apostoli nuncius, luccai püspök, Ludwig von Teck aquileiai pátriárka, Günther magdeburgi érsek, Pálóci György esztergomi érsek, Alcsebi Miklós váci püspök, Rozgonyi Péter veszprémi püspök, Ferenc alkancellár, esztergomi prépost, Szentgyörgyi Vincze Benedek székesfehérvári prépost, János óbudai prépost, Garai Miklós nádor, Rozgonyi János kincstárnok, a padovai Zimborio lovag, a prágai Niccolò Zeiselmeister, a veronai Ludovico Cattaneo és a pratói Giovanni de’ Milanese jogtudósok, nemkülönben a pisai Antonio de’ Franchi császári jegyző alkotott. Utóbbi dolgozta ki a döntőbizottsági ítéletet, amelyet az uralkodó hirdetett ki a vita végén. ALTMANN 1896–97: I. Bd., Nr. 5894, 418. Az ítélet megtalálható: PONTANUS 1631: 571–577.

³⁹ Ozorai Pipón kívül tanúként működtek közre: Ferdinánd apostoli nuncius, Albeni János zágrábi püspök, Garai Miklós nádor, Maróti János, Stettini Kázmér herceg, Ognibene della Scola, Ludovico Cattanei, a pratói Giovanni de’ Milanese, a prágai Niccolò Zeiselmeister és Pier Paolo Vergerio tudósok. ALTMANN 1896–97: I. Bd., Nr. 5911, 419.

⁴⁰ A 2. sz. okmány WENZEL függelékében: WENZEL 1863: 79–81.

⁴¹ FEJÉR 1842: n. 123, 281. (Lublin, 1412. március 15.) és FEJÉR 1844: n. 222, 536. (Késmárk, 1423).

⁴² WENZEL 1884: 28. sz. 228.

Ugyanezen királyi tanács „relátoraként” pedig számos jelentést kellett összeállítania, amelyek elején temesi ispánként vagy kamaraispánként említi magát.⁴³

2.4. Magyarországi események az 1403. évi felkelés után

1403. november 11-én Vencel kiszabadult a bécsi fogságból és visszatért Prágába, Zsigmond pedig, számtalan viszály után, kibékült Ausztria hercegeivel, akik megújították ígéretüket, hogy támogatják bátyjával szembeni háborújában. A meghirdetett, és 1404 nyarán éppen a Habsburgok anyagi segítségével megindított hadjárat Morvaország és Szilézia ellen azonban megtorpant a vérhasjárvány miatt, amely olyan előkelő személyeket is megbetegített, mint maga Zsigmond és IV. Albert ausztriai herceg.

Miután Zsigmond hazatért, attól tartva, hogy megmérgezték, egy sváb orvoshoz fordult, aki — mint mesélik — 24 órán keresztül a lábánál fogva lógatta, hogy a mérég a száján keresztül távozzon. IV. Albert viszont meghalt mindössze 27 évesen a csatamezőn elkapott vérhas szövődményei következtében. Örököse a hétéves V. Albert lett, aki a család legidősebb tagjának, Vilmos hercegnek a gyámsága alá került. V. Albertnek is — aki apósa, Zsigmond halála után Magyarország királya lesz — ugyanaz lett a végzete, mint apjának: a törökök elleni küzdelem során elkapott vérhas szövődményeiben halt meg 1439-ben.

Zsigmond befejezte tehát utazásait Magyarország határain kívül, teljesen a belpolitikának és legfőképp két törvénykönyv kihirdetésének szentelve magát. Az első a szabad királyi városok privilégiumait (1405. április 15.) — amelyek ezzel az ország negyedik rendjének rangjára emelkedtek —, a második (1405. augusztus 31.) a nemesség hatalommal való visszaéléseit taglalta. A két törvénykönyvvel Zsigmond a magyar főúri oligarchiával szemben akarta megvédeni magát, a kereskedő és a paraszti rétegnek kedvezve, mely utóbbinak a már 1397-ben szentesített szabad költözési jogát újra megerősítette. Miután e belpolitikai problémákat megoldotta, házasságát kezdte tervezni Cillei Borbálával, akivel 1405 novemberében össze is házasodott. Mivel a veszprémi püspöki szék éppen üres volt, amely város a királyné hivatalos székhelye, és ezért szokás szerint a helyi püspök hivatott a koronázásra, ezért a királynét Kanizsai János sztergomi érsek koronázta meg december 6-án. Cillei Borbála nem lett mintafeleség és királyné, tiszteletlen volt vallási dolgokban, és inkább a világi örömeiben, mintsem az imákban és a böjtökben merült el, nem ok nélkül jellemzik majd „német Messalinaként” folytonos házasságtörései miatt. Viselkedése végül, kétségtelenül hozzájárult a magyar király és császár igazán erős személyiségének megtöréséhez.

---

⁴³ MÁLYUSZ 1956: 831. sz. 98. (Pozsony, 1401. január 21.); 850. sz. 101–102. (Pozsony, 1401. február 1.); 2017. sz. 241. (Bécs, 1402. október 29.); 2994. sz. 352. (1404. február 15.); 3024. sz. 355. (Lublin, 1404. március 3.); 3371. sz. 400. (Nagyszombat, 1404. augusztus 25.); továbbá: DL 105.464. (1404. április 20.); GYÁRFÁS 1883: 106. sz. 583–585. (Tata, 1425. március 19.); FEJÉR 1841: n. 47, 138. (1402. szeptember 21.) és n. 317, 682–694. Az 1403. évi jelentések: FEJÉR 1841: n. 88, 204–206. és FEJÉR 1842: n. 8, 48–49.

1406 kezdetén kiújult a viszály Habsburg Vilmossal, aki elfoglalta Kismartont (Eisenstadt, Burgenland) és más határmenti településeket. De az osztrák herceggel való konfliktus nagyon rövid ideig tartott, mert Vilmos még abban az évben, június 15-én elhunyt, fivéreire, Vas Ernőre és IV. Lipótra hagyva a fiatalkorú V. Albert és annak kincsei fölötti gyámkodás vitáját. 1409-ben Zsigmond a Habsburg-házat jelölte ki a Cseh Királyság örökösének, amennyiben testvére, Vencel, vagy unokatestvére, Jodok túlélné őt (Prokop időközben már elhunyt) és nem lennének fiú utódai. Ám ekkor már eldöntötte, hogy újszülött leányát, Erzsébetet eljegyzi a tizenkét éves V. Habsburg Albert herceggel.

III. fejezet

Pipo és Firenze

3.1. Firenze és Magyarország

Miután Ozorai Pipo rendkívüli tekintélyre és befolyásra tett szert a magyar király udvarában, a Firenzei Köztársaság is hasznott húzott ebből, és többször élt Pipo közvetítésével. Így nagy fontosságú polgárához irányította védelmi kérvényeit a Magyarországon élő kereskedői érdekében, szintén igénybe vette közbenjárását, ha jókívánságát kellett tolmácsolni a királynál annak valamely sikeres vállalkozása okán, illetve akkor is, ha támogatást kért saját politikai és katonai terveinek megvalósításához. Nézzünk néhány konkrét esetet: 1405-ben és azt követően, 1406-ban Firenze beajánlotta Pipónak Antonio di Piero Fronte kereskedőt és társait.¹ 1408-ban Francesco Capponi jeruzsálemi lovag következett, akinek — miután Magyarországra kellett jönnie, hogy a vránai egyház perjelségének birtokába lépjen — szüksége volt a nagy hatalmú temesi ispán védelmére. 1411-ben a toszkán város arra kérte Pipót, hogy közvetítse jókívánságait Zsigmond királynak német királlyá való megválasztása alkalmából.² Példaként — ama rendkívüli tisztelet miatt, amely Ozorai Pipo iránt megnyilvánul a firenzei Signoria részéről — idézünk itt egy 1405. július 5-én kelt, feltehetőleg Coluccio Salutati által írt levelet:

Philippo de Sclaribus Comiti Temesuariensi. Prioeres Artium et Vexilifer Iustitie Populi et Communis Florentie nobili, et Magnifico viro Filippo de Sclaribus dilectissimo civi nostro salutem et prosperos ad vota successus. Audivimus ad quem excellentem gradum inclitus Princeps et Metuendissimus Dominus, Dominus Sigismundus Rex Hungariae virtute et fidelitate tua, suaque gratitudine te promovit. In qua quidem re gavisi sumus, te fame splendorique maiorum tuorum non fortuna, sed meritis allucere. Scis enim quibus ista progenies viris claruit, quantumque patriam honoravit. Et nunc te videmus per ipsorum vestigia gradientem noviter in singulare patrie decus, non dignitate solum, quam fortuna plerumque parat, sed virtutibus, sed digna retributione tanti Principis emersisse. Gratias agimus ergo summo Numini, quod tibi tantam virtutem concedere

---

¹ A Signoria Pipónak 1405. július 5-én és 1406. augusztus 31-én írt leveleinek kivonatai: MÁLYUSZ 1956: 4040. sz. 492. és 4959. sz. 620. Az első levelet MELLINI 1606: 94. publikálta. WENZEL 1863: 3. sz. 82. újra közölte. A levél a firenzei Archivio di Stato-ban található; egy kéziratos másolata megjelenik a már idézett „Florenci okmánytárban”. In: MTA Ms. 4994, I. k. 54. sz. 253–257. A két levelet feltehetőleg Coluccio Salutati fogalmazta meg. Firenze 1404. július 11-én már közvetlenül Zsigmondtól is kérte annak jóindulatát az egész firenzei nép, és különösen Antonio Fronte iránt. U.o., 63. sz. 252–255.

² CANESTRINI 1843: 192.

dignatum est, et talem gradum, qui te reciperet, preparare; sed super omnia gratulamur, et gratias agimus, quod te fecerit in manus talis tantique Principis incidisse. Verum, dilectissime civis noster, macte virtute, fac, ut laudabiliter incepisti, fac fide, meritisque Regi tuo et Domino tuo te in dies efficias gratiorem. Honora te, honora patriam que per Dei gratiam, quantum in se est, tibi aliis civibus est honor; quod facies, si cepta non deseres, sed usque in ultimum prosequeris. Nec hactenus. Nunc autem memor esto concivium tuorum, qui post gratiam Regiam te solum habent in illis partibus protectorem. Illis consulas, illis iuves, illos obnoxios non dimittas iniurie, nec rogari velis, sed coneris cuncta rogamina prevenire. Sed inter alios tibi nominatim et affectuosissime commendamus Frontem Petri Frontis, et socios. Quidquid enim eis prebueris auxilii vel favoris nostris beneplacitis cumulabimus.³

Ozorai Pipó közvetítői szerepe 1412. augusztus 13-ig tartott, amikor a firenzei Signoria tudatta Antonio Frontéval és Filippo di Simone Capponival, hogy a továbbiakban követként tart igényt rájuk Zsigmond királynál, ahogy egykor Ozorai Pipón keresztül fordult a magyar királyhoz.⁴ De ekkor Pipó történetesen éppen Itáliában tartózkodott: a velenceiek ellen harcolt.

Firenze élénk diplomáciai levelezésben állt a magyar kancelláriával, főleg László nápolyi királlyal való saját kapcsolatait, valamint a László és Zsigmond közötti kapcsolatokat illetően. A firenzei Signoria annak idején viszont világosan kifejezésre juttatta álláspontját — kompromittálva is magát — Anjou László megkoronázása mellett Zsigmond ellenében: bizonyíték erre egy 1403. szeptember 3-án kelt dicsőítő levél, amely a lehető legfennköltebb hangnemben íródott: „O felix Hungarie Regnum et Regna — szól a levél egy részlete — que sub tue dominacionis diademata collegisti. O felix o plus quam felix Regnum et fortunatissima Regna, que posteritatem gloriosissimam sanguinis Karoli Martelli, nec non Karoli Umberti [= Károly Róbert], et incliti Ludovici fideli dulcique memoracione recognitam in sublimitate regia suscipere memerunt. Felix Italia, que Sicilie sue Regem videt, tante maiestatis amplitudine decoratum et auctum.”⁵ A Signoriát később folyamatosan tájékoztatták Zárából a magyar trón követelőjének Dalmáciába való érkezéséről, továbbá a koronázását illető időpontokról és lefolyásáról, amint arról már szó esett.⁶ Zsigmond természetesen nem helyeselte az erkölcsi (és mint mondták pénzbeli) támogatást, amelyet a toszkán köztársaság nápolyi ellenlábásának nyújtott, olyannyira nem, hogy Firenze kénytelen volt letagadni, hogy önként szövetséget kötött az Anjou királlyal, és kárhoznatni a rossz nyelveket, amelyek alá akarták ásní a magyar királyhoz fűződő jó kapcsolatokat. A pragmatikus Firenzei Köztársaság megragadta az alkalmat az ügy és a bocsánatkérő levelek kapcsán, hogy Zsigmondnak saját „cives et mercatores”

³ Utalunk itt a firenzei Archivio di Stato-ban lévő szövegre (Signori, Missive, I. Cancelleria, filza 26, c.108v), melynek átírata: MTA Ms. 4994. I. k. 64. sz. 253–257., közlése: WENZEL 1863: 3. sz. 82.

⁴ MTA Ms. 4994. I. k. 77. sz. 298–299.

⁵ U. o. 59. sz. 239–242.

⁶ U. o. 68., 69. és 71. sz. 275–287. A három levelet újra közli: POLIDORI 1843: 216–220.

[polgárait és kereskedőit] beajánlja, akik már Magyarországon tevékenykedtek, vagy a jövőben akartak így tenni.⁷

Firenze készségesen közvetített a béke ügyében László és Zsigmond, illetve az utóbbi és Velence között, de szigorúan semleges maradt az egyes szemben álló feleket illetően: „Ha szövetséget kötünk, a gyanú árnyéka vetődik ránk, de ha függetlenek maradunk, jó közvetítők lehetünk”, írták a toszkán város priorjai nápolyi követeknek, jól érzében tartva államuk politikai irányvonalát, amely leginkább kereskedelmének fejlesztésére irányult, és amely jó és stabil kapcsolatok ápolását követelte meg mindenkivel.⁸ Firenze tehát elutasította a nápolyi királlyal való szövetséget, hogy megakadályozza a magyar király és kísérete (megfogalmazásuk szerint: „Urak és Alpokon túliak”) Itálián való átvonulását, de ugyanakkor biztosította az Anjou királyt is, hogy nem küldött követeket Budára tárgyalni a jövőendő császár Itáliába való jöveteléről. Nagyon is tudatában volt annak ugyanis, mennyire ártalmasak az idegen uralkodók Itálián keresztül való átvonulásai az olasz államoknak és fejedelemségeknek, de legfőképp „a szabad népeknek”.⁹ Zsigmond nem volt hajlandó megbékülni Anjou ellenlábásával, mint arról Antonio Fronte és Filippo di Simone Capponi beszámol: Zsigmond bizonytalan és határozatlan válaszokat adott Rodolfo di Camerinónak és a carrarai grófnak, akik — László megbízatásából — békeajánlatot tettek neki „bizonyos kérésekkel és feltételekkel”.¹⁰ Zsigmond csekély hajlandóságot mutatott a Lászlóval való békekötésre, a Signoria mindazonáltal továbbra is tájékoztatta a német királyt a nápolyi királyhoz küldött követségeiről, de elővigyázatosan elutasította, hogy egy bizonyos határon túl belebonyolódjon az Anjou király és Zsigmond közötti béketárgyalásokba, amelyek megghiúsulása a toszkán köztársaságot veszélyes konfliktusba sodorhatták volna. Ezt azonban Firenze a legnagyobb mértékben el kívánta kerülni.

1413-ban viszont, mikor a becsvágyó nápolyi király közvetlenül is fenyegette, — aki, talán arra is törekedve, hogy egész Itália fölé kiterjeszti hegemoniáját (nem ok nélkül volt jelvényeire írva: „Aut Caesar aut nihil”), rövid időn belül elfoglalta az Egyházi Államokat —, Firenze Budára küldte Alessandro di Salvit, Cristoforo degli Spinitt és Marsilio Vecchiettit, hogy sürgessék a Magyarország és Velence közötti békeszerződést, arra számítva és azt remélve, hogy maga fog ebből hasznot húzni: hogy jobban meg tudja védeni magát az Anjou király terjeszkedő mohóságával szemben.¹¹ A firenzei követek 1413. június 26-án találkoztak Zsigmonddal Trentóban: a magyar király — értékelve ugyan a firenzeiek közvetítését —, bizonytalan és általános válaszokat adott békejavaslataikra. A legtöbb jelenlévő részére nyilvánvaló volt, hogy megpróbálja kitolni a béke időpontját. A második találkozóra ugyanabban az évben, július 21-én a Salzburgból visszatérő Zsigmonddal, Bolzanóban került sor a sienai követek jelenlétében, akiket maguk a velenceiek igencsak szívesen láttak. Az eredmény a király újabb bizonytalan és általános válasza volt a Velencei

⁷ U. o. 60. sz. 243–247. (1404. február 6.) és 62. sz. 248–252. (1404. április 19.).

⁸ U. o. 78. sz. 300–302. (1412. augusztus 16.); továbbá: CUTOLO 1936: I. k. 389–390.

⁹ MTA Ms. 4994. I. k. 79. sz. 302–306.

¹⁰ V. ö. a 125. jegyzetben idézett levéllel (1412. augusztus 16.).

¹¹ A követek jelentése. In: MTA Ms. 4994. I. k. 92. sz. 364–372. (1413. augusztus 1.).

Köztársasággal való, békére vonatkozó unszolásokra. Újdonság viszont, hogy Zsigmond számon kérte a firenzei követektől azt az — akkor „condotta”-nak nevezett — egyezséget, amelyet állítólag Ozorai Pipo kötött egy évre szülővárosával, s amelynek értelmében 12—15.000 lovas élén háborút vezethetett volna László ellen. Pontosabban, ahogy maga Pipo és Filippo del Bene beszámolt saját királyának, a toszkán zsoldosvezér hadi vállalkozásához szükséges 12–15.000 lovast Ausztria és Bajorország hercegeitől kapta volna, miközben a pápa és maguk a firenzeiek vállalták volna zsoldjuk fizetését (lándzsánként 10 forintot). Abban is megállapodtak, hogy nem Zsigmond, hanem Pipo kezeli majd a katonák zsoldját. Zsigmond — ő maga szerint legalábbis — meg volt győződve, hogy a firenzei követek konkrét utasításokkal érkeztek Bolzanóba Pipo „condotta”-jának megvitatásához, mielőtt ő találkozna a pápával. Világos volt, hogy Zsigmond erős sereggel szeretett volna Itáliába vonulni és hogy Pipo, e sereg megbízott parancsnoka, már előkészítette a Nápolyi Királyság elleni támadás terveit: a firenzeieknek és a pápaiaknak a nápolyi királyt szárazföldi úton kellett volna megtámadniuk Rómából indulva, a genovai gályáknak pedig közvetlenül a Tírrén-tenger irányából.

A László elleni több irányból való támadás — a másik nápolyi király, Anjou Lajos együttműködésével — végül Pipónak jelentett volna dicsőséget, aki — miután hírnévre tett szert már külföldön — a nagy olasz zsoldosvezérek, Carmagnola, Attendolo Sforza vagy Braccio di Montone tetteivel tudott volna vetekedni, dicsőséget és becsületet szerezve saját földjén is. Zsigmond azt mondta a tervről nem is tudó, tájékoztatlan firenzei küldötteknek, hogy habozás nélkül támogatná városukat abban, hogy háborút indítsanak László ellen Ozorai Pipo által vezetett sereggel, de csak azzal az feltökélt szándékkal, hogy végleg legyőzzék a nápolyi királyt. Nem vívna meg csak félig egy háborút: „ha a háború megkezdődik — adta tudtukra —, végig kell csinálni”.¹²

Firenze azonban nem akart háborút: miután viszonylag nagy, és ez által meglehetősen súlyal rendelkező állammá vált Közép-Itáliában, a félsziget államai közti közvetítőként lépve fel gyakorolni kezdte megnövekedett politikai befolyását, megteremtve ezzel azt a politikát, amely majd Cosimo de' Medicit és Lorenzo il Magnificót fogja jellemezni. Miközben tehát a száműzetésben lévő XXIII. János pápa a magyarokat Itáliába hívta, hogy foglalják vissza az elvesztett területeket, addig Firenze bölcsen azon buzgólkodott, hogy tartós békét teremtsen az olasz államok között, és hogy megbékítse egymással a pápát Nápolyi Lászlóval, Velencét pedig a magyarokkal. A magyarok újabb betörése Itáliába kétségtelenül általános konfliktust eredményezett volna, amelyből Firenze sem vonhatta ki magát. Ezért 1413 novemberében a toszkán köztársaság új követeket küldött Zsigmondhoz — aki akkor Lodiban tartózkodott —, hogy megállapodjon Filippo Maria Viscontival, és talán, hogy az itáliai királyok vaskoronáját birtokba vegye. A firenzei követek, Stefano Buonaccorsi és Antonio di Alessandro degli Alessandri a rómaiak és Magyarország királyának ismét kifejezésre juttatták a Velencével való tartós béke óhajtását, valamint elutasították Pipo hadseregének támogatását, aki 15.000 lovassal jött volna Itáliába. A firenzei követek Cremonában és Piemont-ban is tárgyaltak Zsigmonddal.¹³ Lodiban a

¹² CANESTRINI 1843: 195–196.

¹³ MTA Ms. 4994. I. k. 81. sz. 309–318. (1413. november 16.) és 93. sz. 372–374. (1414. május).

magyar király XXIII. János pápával is találkozott, hogy zöld utat adjanak a konstanzi zsinat szervezésének. Zsigmondnak ez az itáliai útja az olasz–magyar kulturális kapcsolatok miatt is alapvető fontosságú volt, mert a királyi kíséret számos magyar tagja éppen ez alkalommal ismerkedett meg az olasz humanizmus jeles képviselőivel, mindenek előtt az arezzói Leonardo Brunival, aki a király udvarának vendége volt Piacenzában 1414 februárjában.

Nápolyi László 1414-ben bekövetkezett halála végül megmentette Firenzét és a firenzeieket, hogy a biztos háborúba sodródjanak. Firenze békét kötött Velencével, Nápolyval és Genovával, nem ért azonban véget Zsigmond és a Serenissima konfliktusa, amely a castelluttói fegyverszünet után csak időlegesen lett elnapolva. Zsigmondot időközben Aachenben német királlyá is koronázták és megnyitotta a konstanzi zsinat munkálatait. Firenze — miután Tommaso da Campofregoso genovai dózse megnyugtatta, hogy Magyarország és a rómaiak királya végül is nem annyira fenyegető, hogy tartani lehessen valamely büntető hadjáratról az olasz államok ellen — megpróbálta elnyerni az új, 1417-ben Konstanzban megválasztott pápa, V. Márton jóindulatát, saját maga ajánlkozva az általános zsinat színhelyéül, amelyet Itáliában kellett volna tartani az új pápa Itáliai–félszigetre való megérkezésekor. V. Márton megígérte a firenzeieknek, hogy tartja majd a távolságot a magyar királytól, akihez csak időlegesen, politikai opportunizmusból közeledett a pápai trónra való megválasztása érdekében.

3.2. A Viscontik által fenyegetett Firenze ismét Magyarországhoz fordul

Nyolc évvel a Lodiban lezajlott találkozó után Filippo Maria Visconti — 1412 óta Milánó egyedüli ura — újra ellenségeskedést szított Itáliában: a firenzeiek, ismét fenyegetve érezve magukat. Azért hogy születése pillanatában eloltsák a háborús tüzfészket, és leginkább, hogy megelőzzék a velencei dózse és az ambiciózus milánói herceg közvetlen megállapodását, ismét megkísérelték a Zsigmond és a velenceiek közötti béke kieszközlését, amely utóbbiak időközben kiűzték a magyarokat és szövetségeseiket Friaulból. Magának Ozorai Pipónak és több más, Magyarországon élő firenzeinek köszönhetően Zsigmond felhatalmazta Filippo del Benét, hogy buzdítsa a Serenissimát tárgyalásra Amadeo di Savoia-val, azzal a VIII. Amadeóval, akit maga Zsigmond nevezett ki herceggé, majd később V. Félix néven ellenpápa lett. A savoyai herceget pedig éppen a német király bízta meg azzal a feladattal, hogy közvetítsen a Velence és Magyarország közötti béke érdekében.¹⁴

A dolognak nem lett folytatása, Velence elutasította a leendő ellenpápa által felvetett békeajánlatokat, mert miután a magyar király folyton elutasította a békét, már szoros szövetséget kötött a milánói herceggel, akinek a hajlandósága nélkül nem lett volna sosem lehetséges a béke Zsigmonddal.

¹⁴ U. o. 95. sz. 376–379. (1423. január 19.)

Ekkor Firenze ismét Zsigmond és kiváló „kapitánya”, Ozorai Pipo közvetlen beavatkozását kérte, akinek a toszkán köztársaság ajánlotta az alábbi különleges megbízatással bíró követeit:

„Nagyméltóságú Filippo Scolari urat, Temesvár grófját, a mi nagyra becsült és drága polgártársunkat, a legforróbb szeretettel üdvözlőjétek és bátorítsátok, mint Signoriánk jó fiát, és a hazát s annak virágzását hön szerető polgárt és támogatóját. Jó egészségén örvendeztetek, s hogy maradjon meg ebben, bátorítsátok és erősítsétek. Köszönjétek meg véghezvitt tetteit, és amit Ő királyi felségével folyamatosan tesz a Signoria és városunk érdekében, a polgárainkért és kereskedőinkért, és buzdítsátok is ezekben. És hogy a jövőben is folytassa a fent említett dolgokat, amelyekért hálásak vagyunk, és a haza üdvéért, és a Szent birodalom zsarnokai, ellenségei s rebellisei ellenében tegyen, ebben vezessétek őt és ezt kérjétek tőle: és hogy ebben fáradozik, tiszteletreméltó és dicséretes dolog az neki, amelyet Őfőméltósága, a király által is pártolt, a mi számunkra is üdvös, és hírnevéhez illő. És buzdítsátok és kérjétek a nevezett messer Filippót, hogy jöjjön Ő királyi felségével, megmutatva neki azt a teljes bizalmat, amellyel viseltetünk irányában, és hogy milyen hasznosnak tartjuk jövetelét, a mi örömünkre és vigasztalásunkra, és az ő hírnevére és dicsőségére: és ahogy és amikor neki majd úgy tetszik, beszéljétek erről a király úrral, esdekelvén és alázattal, nyomatékosan kérve, úgy, hogy hatással legyen rá; emlékeztetve őt legmélyebb alázatára és hűségére, amelyhez nem hogy nagyobb, de hasonlót sem lehet találni.”¹⁵

A német király — akit maga Pipo győzött meg — megígérte, hogy Firenze segítségére siet 1425 májusában 20.000 lovassal, hogy „eltörölje a föld színéről” a milánói herceget, aki — miközben a magyar sereg ígérete ellenére késlekedett az Itáliába való bejövettel — valóban mind fenyegetőbbé vált, mivel elfoglalta Bresciát és Genovát. Nem késett azonban a háború Filippo Maria és a firenzeiek között, akik, miután súlyos vereséget szenvedtek Zagonaránál, rákényszerültek, hogy szövetségre lépjenek a velenceiekkel. Utóbbiakat Carmagnola — Visconti kérlelhetetlen ellenfele — győzte meg arról, hogy fogadják el ezt az új, szokatlan szövetséget. Ahhoz viszont, hogy a Serenissima minden erejét a milánói határvonalra tudja koncentrálni, szükségessé vált, hogy egyszer és mindenkorra béke szülessen a lagúnaváros és a magyar király között.

Ekkor Rinaldo degli Albizzi, Nello di Giuliano Martini jogtudorral és Giovanni da Empoli titkárral együtt követségbe ment Zsigmondhoz: a találkozási 1426. március 15–16-án került sor Bécsben,¹⁶ és ezúttal elérhető közelségbe került a hosszú magyar–velencei háború lezárása. Zsigmond azt kívánta, hogy a firenzeiek közvetlenül Pipóval tárgyaljanak, „akiben jobban megbízhatnak majd, mint bárki másban, és akivel két nap alatt megcselekedhetik, amit mással egy hónap alatt”. Rinaldo degli Albizzi és Nello Giuliano Martini tehát 1426-ban Budán töltötték a Húsvétot. Pipóval azonban nem találkoztak, bár hírt adott magáról, mégpedig oly módon, hogy minden egyes követnek egy szarvast és egy őzet küldött ajándékba a szent ünnep alkalmából.¹⁷ Zsigmonddal

¹⁵ Zsigmondhoz és Ozorai Pipóhoz 1424 októberében küldött követeknek adott utasítások kivonatai: POLIDORI 1843: *Due vite Documenti* fejezetében, 223–227.

¹⁶ ALBIZZI 1869: vol. II, 575. A firenzei követség megbízatása: MTA Ms. 4994. I. k. 96. sz.: 279–296.

¹⁷ ALBIZZI 1869: vol. II, 580–581.

viszont ismét találkoztak a követek 1426. május 1-jén Esztergomban. A magyar király éppen a huszitaellenes hadjáratra készülődött, és úgy határozott, hogy a toszkán küldöttek Tatán egyeztessenek Pipóval a Velencével kötendő békéről, ragaszkodva ahhoz az általános irányelvhez, miszerint Firenzének nem szabad segítenie sem a velenceieket, sem pedig a milánóiakat. A két követ végül május 7-én találkozott személyesen Pipóval Tatán, ahol a váradi püspök, Giovanni Milanese da Prato is jelen volt. Csak több nap kimerítő tárgyalás után állapodtak meg abban a végzésben, hogy nem békét, hanem fegyverszünetet lehet majd kötni Velence és Magyarország között, azzal a feltétellel azonban, hogy Firenze is jusson egyezsége Milánó hercegével. A német király nem pénzt kért a velenceiektől, hanem csak néhány bevethető hajót hozzájárulásként egy törökellenes kereszties hadjáratához. A tárgyalások konklúziójaképpen, május 12-én Zsigmond, Pipo, Milanese és magyar bárók jelenlétében — felemlítve a toszkán városnak általa nyújtott kedvezményeket, és hogy Firenze néhány polgárának fontos megbízásokat is adott országában — figyelmeztette őket, hogy nem fogja megengedni Milánó lerombolását, amelynek életben maradását szükségesnek tartja azért, hogy ellensúlyozza a velenceiek erejét, akikkel viszont tartós békét soha nem tart lehetségesnek. A király nem mulasztotta el ugyanakkor magasztalni az illusztris firenzei vendégek jelenlétében Pipo hűségét és szolgálatait. Nyugodtan mondható, hogy a két követet a magyar király nagy, fontos államok képviselőinek kijáró megbecsüléssel fogadta. Pipo pedig meghívta őket, hogy látogassák meg ozorai birtokait és a kápolnát, amelyet Székesfehérváron emeltetett saját és felesége sírjának. Rinaldo degli Albizzi és Nello di Giuliano Martini május 14-én indultak el Tatáról, Cillei gróf két familiárisának és Pipo egyik emberének a kíséretében Ozorára. Ottlétükkor Pipo elrendelte, hogy a Firenzei Köztársaság tiszteletére, hatlovas szekéren vigyék körbe a követeket birtokain.¹⁸

Miután a követek megtekintették Pipo birtokait, végleg elhagyták Magyarországot. Június 10-én Velencéből, majd július 2-án Firenzéből számoltak be levélben Pipónak a velencei Signoriával történt találkozósaik pozitív eredményeiről.¹⁹ Július 6-án Zsigmond Filippo Maria Viscontival engedelmisségi nyilatkozatot bocsátat ki,²⁰ majd kevéssel később engedélyezi Hunyadi Jánosnak — a Magyar Királyság jövőbeli kormányzójának, Corvin Mátyás apjának —, hogy a milánói herceg szolgálatába álljon egy lovascsapattal együtt. 1426. december 30-án Rinaldo degli Albizzi még egyszer levelet írt Pipónak a Viscontival megkötött békéről, nem tudva még, hogy szegény Pipo akkor már napok óta halott volt.²¹ Tény marad azonban, hogy Ozorai Pipo mint diplomata jelentősen hozzájárult a szülővárosa küldötteivel való tárgyalások kedvező kimeneteléhez, amelyek a Magyarország és a Serenissima között régen húzódo békemegállapodás problémájának és a bonyolult itáliai helyzet megoldásának érdekében folytak.

¹⁸ A tatai találkozásról (1426. május 7–13.): u. o. 585–588. Pipo által a firenzei követeknek az 1426. május 12-i kihallgatás során átadott, Zsigmond és Velence közötti fegyverszünet fejezeteinek szövege: in: POLIDORI 1843: *Due vite Documenti* fejezetében, 227–228.

¹⁹ A követek Ozorai Pipónak szóló levelei: ALBIZZI 1869: VOL. II, 598–599. és 605. Az első levelet ismét közli: POLIDORI 1843: *Due vite Documenti* fejezetében, 230–231., a másodikikat: MELLINI 1606: 87.

²⁰ ALTMANN 1896–97: II. Bd., Nr. 6678–6679, 45.

²¹ ALBIZZI 1869: vol. III, 124.

Mint említettük, az év végén Ozorai Pipo elhunyt. 1427 szeptemberében Piero di Luigi Guicciardini és Luca di Maso degli Albizzi firenzei követek utoljára találkoztak a német királlyal, hogy a milánói herceggel való békéről és a velenceiekkel való végleges egyezségről tárgyaljanak. Ez egyben arra is alkalom volt, hogy megemlékezzenek városuk neves fiának érdemeiről. Jellemző ennek kapcsán a két követnek adott utasítás zárószavait idézni itt: „Filippo és Lorenzo Scolari, a mi hön szeretett polgártársaink, támogassátok őket, hogy megmaradjanak a király kegyében, és hogy a fényes Spano nyomaiba lépjenek, emlékeztetve őket, mivel tartoznak a hazájuknak. Valamint, hogy írjanak és értesítsenek a hallott dolgokról minket minden elfogultság nélkül, és szerezzetek tőlük információkat mindenről, amelynek hírértéke van, és leginkább azokról a dolgokról, amelyek a mi ügyeinket illetik. Továbbá a fent említetteket a királyi felségnek ajánljátok szívélyesen, kimutatva, milyen különösen kedveljük őket, és hogy milyen hálásak vagyunk, ha bármilyen méltóságban, tiszteletben és előnyben részesíti majd őket. Emlékezzetek meg egyben Spano bizalmáról és tetteiről, és az említett Filippo és Lorenzo öfelsége iránti hűségéről és jámborságáról.”²²

Pipo halála után Zsigmond újra megerősített minden firenzeit tisztségeikben, és továbbra is jó kapcsolatokat ápolt távoli hazájukkal. A Firenze és Magyarország közötti idilli kapcsolatok azonban nem tartottak sokáig, néhány hónappal Pipo halála után a magyar dunai flotta, amelyet a firenzei Niccolò dei Lamberteschi vezetett, súlyos vereséget szenvedett a törököktől, aminek következménye 5000 elesett katona és 25 elsüllyesztett gálya volt. Lamberteschit árulással vádolták, de a firenzeiek most már nem számíthattak Ozorai Pipo védelmére, arra, hogy bizonyított hűsége és nagy tekintélye el tudja oszlatni a honfitársaira vetődő gyanút. Ezért sok firenzei vagy börtönbe került, vagy elkobozták a vagyonát, és Pipo rokonaitól — Filippo és Lorenzo Scolaritól — is elvették a sókereskedés jogát. Giovanni Buondelmonti, a kalocsai érsek is inogni látta székét, és minden firenzei kereskedő félteni kezdte áruforgalmát. Giovanni Milanese da Prato váradi püspököt pedig hirtelen és megmagyarázhatatlan módon elmozdították hivatalából. Idő kellett ahhoz, hogy eloszoljon Lamberteschi árulásának gyanúja, akit végül is igazoltak. Az események tragikus kimenetele miatt egy havasalföldit és Gaspere de Collét, a király alkalmazottját vádolták meg. A Magyarország és Firenze közötti kapcsolatok azonban éppen Cosimo és Lorenzo de' Medici alatt fognak csak normalizálódni, és a toszkán kereskedők visszatérnek majd, hogy ugyanolyan biztonságban és védelemben üzzék a kereskedelmet, mint amelyet Ozorai Pipo idejében élveztek.²³

3.3. Pipo követjárása Itáliában 1410-ben

Ozorai Pipo 1410 nyarán hivatalosan Firenzében tartózkodott Zsigmond király megbízatásából. A király feltehetőleg azért küldte Itáliába, követségbe a pápához, egyes itáliai fejedelmekhez és köztársaságokhoz, hogy közelgő német–római császárrá

²² CANESTRINI 1843: 206.

²³ U. o. 207–208.

koronázása előtt puhatolja ki az általános hangulatot. Másik célja utazásának az volt, hogy megnyerje Zsigmondnak XXIII. János pápától a Magyar Királyság magas egyházi méltóságainak beiktatási jogát — előzetes pápai megerősítéssel —, vagy legalább azt a jogot, hogy a jelöltekre a pápai jóváhagyás előtt javaslatot tehesen. Továbbá Zsigmond követelte, hogy mozdítsák el azokat a püspököket, akik ellenfelei voltak a korábbi összeesküvések során. Ennek fejében vállalta, hogy örökké engedelmeskedni fog a pápának és utódainak, hogy megerősíti az egyháznak adott javadalmakat, s hogy összegyűjti az apostoli kamara követeléseit. Összesen öt, az egyház és a Magyar Királyság kapcsolatait érintő vitatott pont volt, és Ozorai Pipo teljes felhatalmazást kapott királyától, hogy a Róma és Buda közötti függő kérdésekről tárgyaljon.²⁴

Pipo 1410 júniusában Bolognában találkozott a pápával, két alkalommal is: firenzei látogatása előtt és után. Elkísérte őt Szentgyörgyi Vince Benedek székesfehérvári prépost, egy Bálint nevű esztergomi szerzetes és Csapi András magyar nemes. Néhány nappal az első találkozó előtt a pápa Magyarországra küldte saját nunciosait, hogy vitassák meg Zsigmonddal ugyanezeket a kérdéseket.

Firenze sietett előzetesen informálni a pápát „Messer Filippo degli Scolari gróf, Magyarország bárója és főura, polgártársunk, valamint a Főméltóságú Fejedelem és Magyarország Urának követe” firenzei látogatásáról és arról a szándékáról, hogy tárgyaljon vele. A firenzei Signoria azt is kötelességének érezte, hogy Zsigmond királyt „a legkeresztényibb fejedelmet és a katolikus hit bajnokát” védelmébe vegye, amiért néhány éven keresztül nem akart engedelmeskedni a pápaságnak „bizonyos sértések” miatt, amelyeket az előző pápától szenvedett el,²⁵ de aki végül már elhatározta, hogy — Firenze város segítségével — kibékül az akkor bolognai száműzetésben lévő római kúriával, amelyhez „különleges barátság” fűzte.

A *Diario Ferrarese*-ben olvasható (178. hasáb): „1410. június 21. napján egy Messer Pipo da Fiorenza nevű nemes férfiú, Zsigmond magyar király követe Ferrara városába érkezett, ahol tiszteletteljesen fogadta őt Niccolò d’Este ögróf, majd miután eltávozott és Bolognába ment, a Pápa fogadta, aztán sok napot tartózkodott ott a rokonaival együtt, mivel nagy rokonsággal bír [...]. Azután, hogy Firenzében időzött néhány napot, augusztus 16-án indult innen, visszatért Bolognába, majd pedig Ferrarába, és innen Velencébe ment, utána Magyarországra, és e helyeken mindenhol nagy tisztességgel fogadták utazásakor és visszatértekor is.” Pipo csak néhány napot tartózkodott Velencében Firenzéből való visszatérésekor, ahol jó benyomást gyakorolt a velencei hatóságokra, amelyek elismerték látogatásának baráti voltát. Magyarországra aztán az Adrián keresztül tért vissza, a lagúnavárosból Zenggbe épp egy velencei hajóval. Arról viszont nincs adat, hogy Pipo hivatalosan tárgyalt volna a Serenissima hatóságaival Zsigmond átvonulásáról Velence szárazföldi területein.²⁶

²⁴ MTA Ms. 4994. I. k. 66. sz. 259–270.; továbbá: FRAKNÓI 1901: 318–320. Fraknóinak ugyanebből a könyvéből kiténik (327. o.), hogy Ozorai Pipo a pápától Bolognába ment aztán követségbe a következő év folyamán, de nem állnak rendelkezésre további dokumentumok, amelyek a toszkán eme új küldetését tanúsítanák, aki egyébként 1411 végén visszatért Itáliába, de azért, hogy harcoljon a velenceiek ellen.

²⁵ IX. Bonifácról van szó, aki Anjou–Durazzói László dalmáciai vállalkozása idején volt pápa.

²⁶ Ozorai Pipo Velencén való átutazásáról: LJUBIČ 1878: n. 105, 108–115.

Pipo 1410. évi firenzei látogatását Jacopo Bracciolini is megerősíti: „Firenzébe csak egyetlen alkalommal, 300 fegyveres kíséretében jött az 1410. évben, e kíséretben a királyság olyan nemes férfiúival, hogy ez világosan megmutatta, mennyire ő igazgatta egész Magyarországot és Németországot, s hogy mennyire hatalmas, és tettei miatt mennyire érdemes ember volt. Saját házában szállt meg a Borgo degli Albizzi-ben, és a negyven nap alatt, amíg hazájában tartózkodott, lakomára hívta meg először a nemes urakat, majd az egész népet, és udvarában ünnepséget tartott mindenkinek, miután pedig mindenféle rangú emberrel bőkezű volt, engedélyt kért és elutazott.”²⁷

Az *Annales Estenses* — amelyet Ludovico Muratori gyűjtött össze — néhány részlet hozzáadásával bővíti Pipo itáliai útjáról való ismereteinket. 1410. június 21-én, szombat reggelével kapcsolatosan ez olvasható: „Dominus Pipus de Scholaribus Miles de Florentia, Consiliarius Domini Regis Hungariae, et ultra ceteros sibi carus, constitutusque apud eum in multa auctoritate atque potentia, transivit per Ferrariam cum centum equis versus Bononiam et Florentiam, proficiens ad Dominum Papam, et Dominos Florentinos officio legationis pro Domino Rege praefato. Et per aliquot dies ante transiverant etiam alii de sua comitiva cum CL. equis, vel circa.”²⁸

Pipo firenzei tartózkodásáról Bartolomeo del Corazza is ír, *Diario Fiorentino* című művében: „Az Úr ezernégyszáztizedik évében ide érkezett városunk egy polgára, akit Filippo Iscolarinak hívtak, és aki Magyarország királyának követeként jött június 23-án. Ez a polgár nagyúrként érkezett, s ezért azt tartották, hogy gazdag ember Magyarországon. Mintegy százötven lovassal jött, mindahány lovas tehetős magyar volt. Mialatt itt tartózkodott, Pipo uram udvarában ünnepséget tartott mindenkinek, és számos pompás lakomát rendezett a polgároknak és a hölgyeknek. Szinte egész Firenzét reggeltől estig az Albergo della Coronával szemközti [házába] vonzotta, olyannyira, hogy be sem lehetett oda férni. Néhány polgár őt is megvendégelte. Ezek közül volt több fiatal, akik ebédet rendeztek számára Pierónál, Luigi Guicciardini uram fiánál, a Greve-hídnál, pompás, gazdag lakomát, s vadászatot tartottak az említett Piero kertjében. A lakoma után pedig hatan, vagy nyolcan ifjak a Grevénél egy remek lovagi tornát rendeztek, Firenzéből több mint négyezren sereglettek oda. Gyönyörű ünnepség volt, amelyhez foghatót még sosem láttam. Ezek voltak az ifjak.”²⁹

Életrajzírói elmondása szerint azonban Pipót nem fogadta örömmel a firenzei nép, és semmilyen elismerésben és adományban nem részesítette őt. Sőt, a városi tanács fele ellene volt annak, hogy a városkapukat megnyissák előtte, attól tartva, hogy megjelenése árthatna valamiképpen a Firenzei Köztársaság intézményeinek. Az a tény, hogy Pipót jelentős számú fegyveres kísérte, a firenzei hatóságok egy részét legalábbis aggodalommal töltötte el. Végül is Firenze csak Bartolomeo Valori közbelépésének köszönhetően nyitotta meg a kapuit híres polgárunk előtt. Bartolomeo Valori, a neoplatonista filozófus, aki Marsilio Ficino iskoláit látogatta, Pipo közeli barátja volt; barátságukról megemlékezik Luca di Simone della Robbia is, aki a *Vita di Bartolomeo Valori* című művében így ír: „Hosszan tartana, ha mesélnék a Firenzéből származó neves férfiak soráról. Egyedül Bartolomeo és igaz barátja, Filippo Scolari koráról nem

²⁷ BRACCIOLINI 1843: 180.

²⁸ MURATORI 1731: col. 1096.

²⁹ CORAZZA 1894: 2398., 248.

hallgathatok [...]” Miután „olyan magas rangra” emelkedett Magyarországon, Zsigmond a török ellen küldte harcolni, „amely hadi vállalkozásában azt a célt tűzte maga elé, mint Fabius Maximus”. Nos, folytatja della Robbia, egy szép napon Pipóban „vágy ébredt, hogy viszontlássa Firenzét”. Számos megfontolt firenzei azonban amellet kardoskodott, hogy „egy ilyen bátor természetű személy, aki vezérségre rendeltetett, nehezen lenne képes békességben élni a magánéletben, avagy kulturált módon viselkedni”. Egyszóval a firenzei Pipo, legalábbis polgártársai egy részének a szemében — a mondásnak megfelelően, hogy „senki sem lehet próféta a saját hazájában” — nem volt éppen szívesen látott személy. Azok a firenzeiek, akik kevésbé voltak hozzászokva a fegyverekhez, attól tartottak, hogy valaki, aki fegyverrel vívta ki a „török réműletes ellenfele” és a nagy hadvezér címet, felforgathatta volna a köztársaság intézményeit. Talán ha Pipo, miután Firenzéből kereskedőtanoncként utazott el, meggazdagodott, anyagilag megállapodott kereskedőként tért volna vissza, városa készségesen kitarja volna előtte kapuit. Mindenesetre megoszlottak róla a vélemények a városban, és mint arról szó esett, éppen Bartolomeo Valori volt az, aki polgártársainak jó érvekkel bizonyította be, hogy a köztársaság számára megtiszteltetés méltóképpen fogadni őt, amennyiben — és ezt nyíltan a tudtára kell adni — óvakodik attól, hogy városa nyugalját és intézményeit „gögös viselkedéssel” megsértse, mert ezt az egyáltalán nem fogja eltűrni. Valorinak sikerült a leginkább ellene lévőket is meggyőznie okos érvelésével, és ő maga volt, akit megbíztak, hogy fogadja Pipót, s hogy firenzei tartózkodása alatt legyen kísérője. Így született kettejük között „hihetetlen barátság”. Firenzének, vonja le a következtetést della Robbia, „jó oka volt büszkének lenni, hogy ilyen messze visszhangzott a neve [*Filippo Scolari*], amelyet a törökre mért számos győzelem által szerzett”.³⁰

---

³⁰ DELLA ROBBIA 1843: 258–260.

IV. fejezet

Törökök és husziták

4.1. Pipo katonai géniusza

Az egykori tizzanói kereskedőinas kiváló és híres zsoldosvezérré vált, a törökök „rémületes ellenfelévé” — ahogy mondták —, akik ellen számos győzelmet ért el. Életrajzírói szerint tizenennyolcat, vagy huszonzármat, a rendelkezésünkre álló adatok szerint némileg kevesebbet, amely azonban még mindig figyelemre méltó szám, még ha — egyet értve Wenzel Gusztávval és Curzio Ugurgieri della Berardengával — ezek esetében sohasincs szó valóban emlékezetes csatákról. Gyakran — mint azt a firenzei névtelen szerző feljegyzi — a törökök kérték, hogy vonuljon el a csatamezőről és ezért igen drága ajándékokat kínáltak fel neki.¹ Jelentősebbek voltak talán azok a velenceiek ellen vívott győzelmei, amikor 1411 végén bevonult Friaulba és a venetói tartományba. Ellenben egészen biztosan kedvezőtlenül alakult két, a félelmetes husziták elleni hadjárata.

Számos forrás ugyan eltúlozza a toszkán zsoldosvezér vitézségét és merészségét, de Pipo valóban kiváló stratégia volt. Cristoforo Landino — amint Mellini állítja — azt írja, hogy Leonardo Brunitól, az öreg arezzói humanistától, a *Historiae florentinae* szerzőjétől hallotta, hogy Ozorai Pipo hadvezérként csak Julius Caesarhoz volt fogható, sőt, hogy Julius Caesartól egészen az ő idejéig egy hadvezért sem lehetett elébe helyezni, továbbá, hogy csak Hunyadi János, Corvin Mátyás apja ér fel az ő nagyságához.² (Tudni kell azonban, hogy Bruni sem a *Historiarum Florentini Populi libri*-ben, sem pedig a *Rerum suo tempore gestarum commentarius*-ban nem tesz említést Pipóról.)

Jellemző Pipo katonai vitézségére egy 16. századi krónikának — a firenzei Francesco di Vettorino del Rosso művének — egyik részlete, amely krónikáról Polidori azt írja, hogy Gino Capponi márkai birtokában lévő kódexek között találta. A részlet, amelyet részben Mellini is átvesz, művében Bruni véleményét ismételve, pontosan így hangzik: „Atyáink látják [...] Filippo Iscolarit, a magyarok ispánját (micsoda halhatatlan férfiú, Istenem!), aki csodálatos erényei által egészen a legmagasabbig valamennyi katonai tisztséget elérte. Huszonzármat alkalommal ment csatába a törökök ellen, s mindannyiszor fényes győzelemmel tért vissza. Nemcsak a barbár népek ellen harcolt, hanem Itáliában is, a Fenséges Zsigmond hadait vezetve, elfoglalta Friault, és legyőzte Carlo Malatestát. Lionardo Bruno [Leonardo Bruni] volt, aki ékesszólóan

---

¹ ANONIMO 1843: 159.

² MELLINI 1606: 65.

megírta a firenzeiek históriáját, és minden idők görög és latin szerzőit nagy buzgalommal elolvasta. Ő állította, hogy Julius Caesartól egészen a saját idejéig senki sem volt, akiről el lehetne mondani, hogy a hadtudományban felülmúlta volna Filippo Ispanót. Olvasható, hogy Hannibál igen járatos volt ebben a tudományban, és legnagyobb tettei között a ravaszságát dicsérik, amelynek révén minden szorongatott helyről meg tudott szökni Fabius Maximus kezei közül. Mithridatészt hasonló erényéért magasztalják. De miben volt kevesebb Filippo csodálatraméltó agyafúrtsága, főleg Belgrádnál, mikor páni félelmet színelve elcsalta az ellenséget, és egy olyan helyre vezette, ahol pusztán kővel teli edények segítségével — amelyeket a magasból a meredélyeken és szakadékos partokon legurított — oly sok ezret megölt közülük, kétszer annyit is talán, mint ahány kapu található Firenzében. Milyen leleményes, ha nem egyenesen csodálatraméltó, hogy egy olyan dologgal, ami inkább nevetésre készített, mintsem hogy félelmet keltsen, ily módon szét tudja zúzni az ellenség csapatait, hogy utána kis létszámú csapata segítségével valamennyivel végezzen is.”³

Jacopo Bracciolini szerint Pipo katonáinak nemcsak a hadviselés módját tanította meg személyesen (alkalmazta a színlelt menekülést, hogy aztán meglepje az ellenséget a hegyszorosokban, ez ugyanaz a módszer, amellyel a sztyeppéi nomádok — azaz maguk az ősmagyarok is — éltek egykor), hanem a hadszíntéren kívüli helyes viselkedés normáit is. Tartózkodniuk kellett a hiú és gögös viselkedéstől, inkább óvatosságot, szerénységet kellett tanúsítaniuk, és azonnal rendelkezésre kellett állniuk. Megbüntette azt, aki társai rossz hírét keltette és közönségesen fejezte ki magát. Végül katonáinak nem volt szabad ok nélkül esküt tenniük.⁴

De Ozorai Pipo zsoldosvezérként nem volt mindig szent, nem volt igazán morális elvektől áthatott példakép katonái számára. Az akkori időknek megfelelő zsoldosvezér volt: opportunist, ravasz, erőszakos, cinikus és kegyetlen, aki foglyainak levágatta a jobb kezét és kitolatta a szemét, sőt az orrát és a fülét is levágatta, teljesen megfosztva ezzel őket négy érzékszervük használatától.⁵

4.2. A boszniai hadjáratok

Mielőtt közvetlenül a török ellen harcolt volna a Balkánon, Pipo feltételezhetően részt vett a boszniai hadjáratokban is, amelyeket Zsigmond azért indított, hogy leverje a civakodó és ingatag bosnyákokat, akik mindig is elégedetlenek voltak a magyar uralommal és készek voltak a nápolyi király, vagy az oszmán törökök pártját fogni. Az is valószínű, hogy részt vett — jöllehet Kanizsai János bandériumának katonájaként — már az 1387. évi hadjáratban is, amely Mária királynő kiszabadítását eredményezte.

---

³ POLIDORI 1843: 159.

⁴ BRACCIOLINI 1843: 179.

⁵ Ozorai Pipónak azt a szokását, hogy levágatta a foglyok jobb kezét, hogy azok a későbbi hadjáratokban ne legyenek hadrafoghatóak, a velenceiek különös megvetéssel szemlélték, mert a tisztességtelen háború eszközeinek tekintették: azt az eltökéltséget látták benne, amely az ellenségénél elérte, hogy ne tudjon többé harcolni; ez a gondolat idegen volt attól, ahogy az olaszok akkoriban gondolkodtak a háborúról.

Térjünk most vissza az 1403. év novemberében zajló magyarországi eseményekre. Mielőtt végleg elhagyta volna a dalmát partokat, László a boszniai vajda és spalatói herceg címeiket adományozta Hrvojenak, aki így, Spalato hercegeként fennhatósággal bírt a dalmát szigetek, Curzola, Lesina, Lissa és Brazza fölött. Új címének birtokában a bosnyák hercegnek el kellett viszont hagynia régi bogumil hitét. Hrvoje fényes udvart tartott fent, amely elhomályosította az igazi bosnyák király tekintélyét, akinek trónfosztásáért titkos szövetséget kötött a raguzaiakkal, és ez utóbbiakat felhasználta Zsigmondhoz való újbóli közeledése közvetítőiként is. 1404 májusában Hrvojenak sikerült ténylegesen elmozdítania Osztóját, a törvényes királyt, azon mesterkedve, hogy helyére II. Tvrtko Istvánt tegyék. Hrvoje nem törekedett a bosnyák korona megszerzésére, nem tudni miért, de jobban megfelelt neki a háttérből való irányítás kettős, vajdai és spalatói hercegi címe birtokában. Osztója ezért Zsigmondhoz fordult, akinél segítségkérése meghallgatásra is talált: Boszniába küldte Maróti Jánost, a macsói bánt, aki rövid időn belül visszafoglalta és visszaadta a trónjától megfosztott királynak elvesztett országa nagy részét. De a boszniai helyzet, amely korántsem oldódott meg a törvényes István király javára, még sokkal szövevényesebbé vált, tekintve, hogy a balkáni országban egyidejűleg két király is gyakorolta a hatalmat, mindkettő legitim módon, bár uralkodója a gyakorlatban csak Hrvoje herceg volt.

1405 nyarának végén Zsigmond tehát rákényszerült, hogy újabb hadjáratot indítson Bosznia ellen: miután a Cilleiektől 48.000 forint kölcsönt kapott, három sereget küldött délre: az első Besenyő Pál horvát bán irányításával Dalmácia felé vette az irányt, a második, Maróti János vezérletével Boszniát célozta meg, a harmadik pedig Szlavóniát. Eme hadműveletek általános eredménye Bihács elfoglalása, Bobovac és Szrebernik visszafoglalása, és Bebek Imre Vránából való elűzése volt. 1406 folyamán tehát Bosznia nagy része magyar fennhatóság alá került. Biztosan tudható, hogy Pipo szintén — temesi ispán címéből fakadóan is — jelentős, gyalogosokból és lovasokból álló sereggel vett részt az 1405–1406. évi boszniai hadjáratban, óriási hadizsákmányt szerzett, és az egész vidéket tűzzel–vassal prédálta, felgyújtva többek között Tvrtko István bosnyák király mindkét székhelyét.⁶

1407-ben Zsigmond sereget gyűjtött egy újabb Bosznia elleni hadjáratra, hogy elfojtsa a felkelés tűzfészkeinek maradványait. Maga XII. Gergely pápa — a velencei Angelo Correr — is támogatta a hadi vállalkozást, keresztes hadjáratot hirdetve a bogumil eretnokség kiirtására, nagyobb jelentőséget és hitelességet adva így a magyar király katonai vállalkozásának. Ebben a hadjáratban részt vett maga az uralkodó, Stiborici Stibor, Erdély volt vajdája, és Ozorai Pipo is, aki három bandérium élén döntően hozzájárult a bobováci vár visszafoglalásához.⁷ A királyi csapatok visszaszerezték Branicsot és még néhány további boszniai várat: ez egész Bosznia

---

⁶ WENZEL 1884: 15. sz. 19–24. A boszniai hadjáratokról lsd. még Engel Pál tanulmányát: A 14–15. századi bosnyák–magyar kapcsolatok kérdéséhez. In: ENGEL 2003: 494–511. A tanulmány eredeti címe és megjelenése: Zur Frage der bosnisch–ungarischen Beziehungen im 14–15. Jahrhundert. In: Südost-Forschungen (München). LVI, 1997, 27–42.

⁷ WENZEL 1884: 17. sz.: 25–27. 1407. szeptember 8-án Pipo éppen a bobováci táborban volt. MÁLYUSZ 1956: 5721. sz. 84.

elfoglalásának előkészítése volt. Csakhogy a hadi vállalkozás váratlanul megtorpant és nem zárult eredménnyel, részben a király betegsége miatt.

A boszniai hadjárat a következő évben, 1408 májusában újraindult, ezúttal a lengyel sereg tevőleges támogatásával. A krónikák — jóllehet túlzóan — hatalmas, mintegy 60.000 embert számláló hadseregről beszélnek. Az első, Usora elleni támadás sikerrel járt, de csak véres harcok árán sikerült a magyar seregnek előrenyomulni a balkáni tartományban. Dobor falai alatt a bosnyák lázadók végleges vereséget szenvedtek, Rozgonyi István halálra sebezte a vár kapitányát. Tvrtko István király megadta magát, Zsigmond azonban ismét megbetegedett. A magyar király megkegyelmezett Tvrtkónak, de különösen kegyetlen volt Dobor védőivel: 120 vagy 170 főt — számuk nem tisztázott — kivégeztek, testüket a Boszna folyóba vetették. Pipó részvételéről csak azt tudjuk, hogy 1408. szeptember 30-án a dobochech-i táborban tartózkodott, október 21-én viszont, egészen a hadjárat végéig, Pozsegavárott.⁸

Bosznia elfoglalása visszaállította Magyarország tekintélyét a Balkánon, sok év után Zsigmond dicsőséggel övezve tért haza egy hadjáratból. Mint már volt róla szó, 1408. decemberében Zsigmond és Borbála királyné kibocsátották a *Sárkányrendet* megalapító oklevelet megtiszteltetésként azon hősök számára, akik a hitetlenek (a bosnyákok) és az eretnekek (bogumilok) ellen harcoltak. A dobori események után Lazarevics szerb despota is, attól tartva, hogy Tvrtko sorsára jut, sietett megújítani hűségét a magyar király iránt, akit többször is elárult a rigómezei csata után.

Hrvoje nem volt jelen a bosnyák sereg pusztulásakor, de gondoskodott a saját uralma alatt álló terület védelméről. Végül aztán ő is hajlandó volt meghódolni a győztesnek, Budára ment a kegyelem kieszközlése érdekében, ahová a trónjáról letaszított Tvrtko királyt is vitték. Kedvezően fogadták: megőrizte spalatói hercegi címét, sőt, paradox módon engedélyezték neki, hogy belépjen a Sárkányrendbe, 1410-ben pedig egyenesen Zsigmond újszülött leánya, Erzsébet keresztapjának választották, így lelki rokonságba léphetett a királyi családdal.

Hrvoje Zsigmondhoz való visszatéréseivel a dalmát városok — Spalaton kívül Trau és Sebenico — is újra meghódoltak a magyar királynak. Mindazonáltal László, aki nem kívánt teljesen lemondani Dalmáciát illető jogairól, de aki ugyanakkor teljesen tisztában volt azzal, hogy nem tudja többé úgy érvényesíteni e jogokat, mint saját alattvalói fölött, felkínálta az Adria keleti partján lévő megmaradt birtokait a Velencei Köztársaságnak 300.000 aranydukátért, amely pénzre a Róma elleni hadjáratához volt szüksége. E hadjárat — mint azt már láttuk — jogosan töltötte el aggodalommal Firenzét. Hosszú tárgyalások után, 1409. július 9-én végül aláírták a nápolyi király és a Serenissima közötti szerződést, amely utóbbi 100.000 dukátért megvette az előbbi birtokait: Zárát, Novigrádot, Vránát és Pagót, az egész Dalmácia fölötti uralkodói jogokkal együtt,⁹ majd ősszel Cherso, Ossero, Arbe és Nona is elismerték a velencei fennhatóságot. Velence tekintélyének növekedése Dalmáciában újabb háborús tűzfészket élesztett az észak-adriai térség területein, ezúttal Velence és Magyarország között, és erről még lesz szó.

⁸ MÁLYUSZ 1958: 6347. sz. 173. és 6375. sz. 177.

⁹ LJUBIČ 1875, n. 174, 181–199.

Időközben Osztója, aki féltékenyen tekintett a rivális Hrvoje iránti kegyre a budai udvar részéről, a bosnyák nép élére állt, hogy megbosszulja a Doborban elszenvedett sérelmet. Elfoglalta Almissát és Hrvoje más birtokait, amelyeket nagylelkűen a vajda régi ellenségeinek adományozott. Osztója megnyerte magának Sandalj Hranic dél-boszniai (ma Hercegovina) vajdát is. Egész Boszniában föllángolt tehát ismét a polgárháború, és mikor Osztója újra tárgyalásokba kezdett a törökökkel, Zsigmond a beavatkozás mellett döntött a meggyötört balkáni tartományban. 1410 őszén a magyar sereg két egymással párhuzamos úton, a Drina és a Boszna völgyén keresztül nyomult be Boszniába, és rövid időn belül meghódította az egész országot. A magyar csapatoknak egymás után adták meg magukat Vranduk, Bobovac, Kucslat és Brodar. Decemberben azonban a király visszavonult, és a karácsonyt Gyakováron töltötte, majd visszatért Budára az újév első napjaiban. Serege viszont folytatta a hadjáratot, elfoglalva Szrebreniket, amely 1411 tavaszán esett el. Pipo ebben a boszniai hadjáratban is részt vett, amint ez kiderül egy 1410. november 6-i okmányból. Harci cselekményeiről azonban e forrás nem árulkodik.¹⁰

Miután lezárultak az események, Zsigmond Boszniában a *divide et impera* politikáját alkalmazta, az ország északi részét Usora várossal Garai Jánosra bízta, a sói tartományt viszont a Maróti János igazgatása alatt álló macsói bánsággal egyesítette. Osztójának mindössze a csak névleg független észak-boszniai hegyes vidék maradt. Lazarevics szerb despota, aki 1404 óta katonailag segítette a magyarokat, megkapta Zsigmondtól Szrebreniket és a Zvorniktól délre fekvő bosnyák területet, továbbá Magyarországon nem kevesebbet, mint Debrecen városát, annak 36 falvával együtt, valamint Szatmárt, Németit, Becsét és a két ehhez közeli bányavárost, Nagybányát és Felsőbányát: Zsigmond így akarta őt szorosán országához kötni.

Bosznia meghódítása megszilárdította Zsigmond jellemét is, aki ekkor jóval óvatosabbá, magabiztosabbá, kiegyensúlyozottabbá, a korábbihoz képest kevésbé zsarnoki természetűvé vált. Egy másik esemény, Pfalzi Ruprecht német király 1410. május 18-án bekövetkezett halála pedig megnyitotta számára a utat a Birodalom felé, éppen karrierje legsikeresebb pillanatában.

Boszniát elfoglalták ugyan, de nem győzték le, a Velencei Köztársaság ellen folytatott háború miatti szünet után — amely a birodalom tekintélyét volt hivatott helyreállítani Északkelet-Itáliában, valamint a Magyar Királyság tekintélyét Dalmáciában — Ozorai Pipót 1414 őszén ismét Boszniába hívták, hogy harcoljon Hrvoje vajda ellen, aki a kapott privilégiumok ellenére ismét megszegte a magyar királynak tett hűségesküjét, és a törökkel szövetséget kötött.¹¹ 1415-ben a törökök megtámadták a Sandalj Hranic vajda fennhatósága alatt álló területet, és elfoglaltak néhány boszniai várat (Vrhbosna, Višegrad, Sokol és Ključ), amelyek stratégiai kulshelyzetben voltak az esetleges Horvátországot, Magyarországot és Ausztriát érintő támadások tekintetében. Ugyanebben az évben, július vége felé a Garai János, Maróti János és Csupor Pál vezette magyar hadak súlyos vereséget szenvedtek Dobojs környékén Hrvoje vajdától: Maróti Jánost fogságba vetették, Csupor Pált pedig ki is

¹⁰ MÁLYUSZ 1958: 8019. sz. 429.

¹¹ WENZEL 1884: 49. sz. 245. Tudjuk azt is, hogy 1414. augusztus 17-én a Valkó megyei Erdődön tartózkodott, útban Bosznia felé. ZICHY 1984: VI. 209. sz. 314–315.

végezték. Ezért küldték Ozorai Pipót a következő évben is Boszniába, de nem ért el jelentős sikereket. Az utolsó hadjárat tényéről egy 1416. november 9-i okmányból van tudomásunk, de szinte semmi többet nem lehet tudni róla.¹² Ugyanabban az évben viszont harcias török és bosnyák csapatok (összesen 20.000 katona) nyomultak előre egészen a stájerországi Elő–Alpokig, a magyar határhoz, elfoglalva Radkersburgot. Innen azonban visszaszorították őket az osztrák herceg, Vaserejű Ernő (Ernst der Eiserne) és Frangepán Miklós horvát csapatai.

Ozorai Pipót viszont felmagasztalják majd a török elleni „mitikus” hadjáratai révén, melyeket néha a már taglalt boszniai hadjáratok szakítottak meg. Pipo törökellenes hadjáratairól sem tudunk azonban igazán sokat. Hasznosnak tűnik mindazonáltal visszakanyarodni történetünkben a Zsigmond által a balkáni török expanzió megállítására céljából meghirdetett első keresztes hadjáratokhoz.

4.3. Zsigmond első hadjáratai az oszmán–törökök ellen

A belső zavarok elterelték a király figyelmét a török problémáról, Zsigmond nem tudott keresztes hadjáratra vállalkozni ellenük, mert ekkor éppen korlátozott számú hadsereggel rendelkezett, amelyet — mint láttuk — hosszan lekötöttek aztán a korona elleni lázadók a bosnyák fronton. Mindenesetre a rigómezei csata és a szerb–bolgár–macedón szövetség felbomlása után Magyarországnak közvetlenül be kellett avatkoznia, hogy megvédje saját déli határait: most a túlélésről volt szó. Zsigmond 1389 őszén tett először kísérletet Szerbia felszabadítására, serege Sárói László temesi ispán és Perényi Miklós szörényi bán parancsnoksága alatt, közte számos báróval és főpappal elfoglalt néhány várat a Duna mentén, miközben Garai Miklós a macsói bánságot védte, amelyet — kihasználva a kedvező alkalmat — a lázadó Horváti János próbált megtámadni. December 1-jén azonban Zsigmond már visszatért Temesvárra. Fél évvel később (1390 júniusában) a szörényi bán és a temesi ispán ellentámadásba lendültek az első, magyar területre történt török betörés után, amely Krassó, Szerém és Temes megyéket pusztította, és egy szerb–török sereget győztek le Vitovnica vára alatt. Az év végén a király személyesen vezetett újabb sereget Szerbiába a törökök ellen, de eme hadjárat kimenetele nem ismert. 1391 őszén Zsigmond újabb hadjáratot indított a Szerémségben, s győzelmet aratott Nagyolaszínál. Azonban mindig csak szerény támadási kísérletekről volt szó, amelyekkel nem lehetett megrendíteni a Balkánon immár megszilárdult oszmán hatalmat.

1392 májusának végén a magyar király hadjáratot vezetett Szerbia felé, seregében magyar, osztrák, sziléziai és lengyel csapatokkal, és a keresztes sereg a Dunán túl egészen Ždrelóig nyomult előre. Bajezid szultán, talán túlbecsülve az ellenség erejét, nem bocsátkozott harcba, és a keresztéseknek anélkül kellett visszatérniük, hogy küldetésüket véghezvitték volna. Nagyon valószínű, hogy — mint Wenzel Gusztáv állítja — a *Diario Ferrarese* alább idézett szakasza erre a csatára vonatkozik: „Egyik hitetlenek elleni hadjárata közben a királyt nagy félelem szállta meg, hogy megtörténik

¹² WENZEL 1884: 56. sz. 419–440.

a legrosszabb, és menekülni kezdett, hogy ne fogják el, mivel látta, hogy nem lehet ellenállni tovább a hitetlenek nagy sokaságának, amelyet nap mint nap maga körül látott. Ez a Pipo pedig egy jó tanáccsal látta el; azt mondta, maradjon nyugodt, és ő maga tette a király egyik koronáját a fejére, hogy elterelje a lovasok és a katonák figyelmét a királyról, és hogy a hitetlenek azt gondolják, ő maga a király személyesen, nem tudván, hogy amaz már elmenekült. Ezután felbuzdította a bárókat, és maga állt az élükre királyként, és a bárók mind követték, majd nem egészen egy nap alatt szétzúzták a hitetlenek táborát, s győzedelmeskedve oly sokat foglyul ejtettek és megöltek közülük, hogy annak se szeri, se száma.”¹³ Zsigmond tehát hálás lehetett a katonai karrierje kezdetén álló, de már ekkor fortélyos és merész hadi vállalkozásokra alkalmas Ozorai Pipónak.

A törökök ismét betörték Krassó vármegyébe, de vereséget szenvedtek Érdsomlyónál. Ezek a jelentéktelen keresztény győzelmek azonban elhanyagolhatóak voltak ahhoz, hogy meggátolják az átütő oszmán előrenyomulást, és ahhoz is, hogy a török rablóbandák magyar földre való kisebb betöréseit megakadályozzák.

1393 nyarán a törökök befejezték Bulgária hódoltatását, elfoglalva a fővárost, Tírnovót, — miután Bulgária öt évszázadon keresztül oszmán provincia maradt —, és Bulgária alávetésével megnyílt az út Havasalföld és Moldva felé. Miután Bulgária elestével Zsigmond a diplomáciai utat választotta, követeket küldött a szultánhoz, hogy a Porta akadályozza meg a magyar korona területei ellen irányuló újabb támadásokat. A követek azonban azzal az aggasztó hírral tértek vissza Budára, hogy Bajezid Havasalföld elfoglalására készül. Szeptember hónapban Bajezid valóban betört Havasalföldre a szerb sereggel, és megfosztotta fejedelmi székétől Mircea vajdát, majd innen a törökök véghezvitték első erdélyi betörésüket. De Mircea nem sokáig maradt trónja nélkül, már a nyár folyamán visszatért a hatalomba Luxemburgi Zsigmond közvetlen beavatkozásának köszönhetően, aki épp az oláh hadjárat folyamán értesült felesége, Mária egy szerencsétlen lovasbaleset miatt bekövetkezett hirtelen haláláról. A román vajda azonban nem engedte, hogy a magyar sereg elhagyja országát, mérgezett nyilakkal támadta meg egy hegyek közti völgytorkolatban. A királynő halála egy újabb veszélyforrást teremtett Zsigmond számára, felesége húga, Hedvig magyar trónigényét, aki — mint erről már szó volt — kész volt Magyarországra jönni férjével, Jagelló Ulászlóval együtt. Az ügynek azonban nem lett folytatása.

Vége — még mindig 1395-ben vagyunk — Zsigmond meghirdette az első komolyabb oszmánellenes kereszties hadjáratot IX. Bonifác pápa támogatásával továbbá Franciaország, Anglia, a Birodalom és Velence katonai segítségével, a bizánci császár viszont csak pénzbeli támogatást ígért. A döntő ütközetre 1396. szeptember 25-én Nikápolynál került sor, és a nikápolyi vár szinte már a keresztiesek kezére került, mikor is a szultán személyes érkezése — akit előzőleg Konstantinápoly ostroma kötött le — a török sereg javára fordította meg a helyzetet. Zsigmond a török fogság elől hajón menekült egészen a Duna-deltáig, majd innen a velencei gályák segítségének köszönhetően Konstantinápolyba. Decemberben érte el Raguzát, ahol a helyi

---

¹³ MURATORI 1738: col. 178. A szövegrészt említi: WENZEL, 1859: 13.

hatóságok és a lakosság ünnepélyesen fogadta, öt nappal később már Spalatoban volt, ahova egy raguzai hajón szállították.

A nikápolyi vereségnek a magyar belpolitikára is voltak kihatásai, az uralkodó távollétét kihasználva — még a halálhíre is elterjedt — Csáktornyai Lackfi István volt nádor, Simontornyai Lackfi István, Szepesi János zágrábi püspök és Ördög István új felkelés élére álltak, és Magyarországra hívták — amint azt már tudjuk — Anjou–Durazzói László nápolyi királyt. Eközben a sikertől megmámorosodott törökök tűzzel–vassal prédálták a Dráva és Száva közti területet.

A felkelés tehát ismét terjedni kezdett a Magyar Királyság területén. Osztója István, Bosznia leendő királya is a lázadók mellé állt. Ezért Zsigmond 1397. február 27-én az ország valamennyi főurát, a pártütöket is beleértve, összehívta Kőrösre. A két Lackfit itt azonnal meggyilkolták, annak ellenére, hogy menlevelet kaptak a királytól. Más lázadók börtönben végezték, vagy elmenekültek. Simontornyai Lackfi István elkobzott vagyonát a Kanizsai testvérek kapták meg, akik akkor még lojálisak voltak a királyi hatalomhoz. A vagyoneklobzásból származó egyéb javakat fenntartották a török elleni háborúra. Fontos, a katonai szervezetet érintő, a II. András király által 1222-ben kibocsátott Aranybulla módosításait eredményező döntéseket fogadtak el viszont az 1397. szeptember 29-i temesvári országgyűlésen. Döntés született arról, hogy valamennyi birtokos nemes minden szolgálatában álló 20 jobbágy után köteles kiállítani egy íjjal felfegyverzett katonát. Abban az esetben, ha a földesúr nem tud személyesen háborúba menni, saját jobbágyait kell küldenie, avagy egy aranyforintot köteles fizetnie minden jobbágya után. A jobbágy nélküli nemesnek pedig három ezüst–márka hozzájárulást kell fizetnie. Az egyház összes pénzbeli jövedelmének a felét hadi célokra rendelték. Valamennyi külföldit kötelezték, hogy hagyja el az országot Stiborici Stibor erdélyi vajda és Eberhard püspök kivételével. Továbbá az országgyűlés megtiltotta a királynak, hogy idegeneket nevezzen ki világi és egyházi méltóságokba.

Zsigmond ezekkel az új reformokkal terhelve foghatott ismét fegyvert az oszmánok ellen. Azonban szerencséjére — és Magyarország, valamint az egész Nyugat szerencséjére — az oszmán előrenyomulást hamarosan megállítja majd a mongolok újbóli feltűnése, akik Timur Lenkkel visszafoglalták Perzsiát, Észak–Indiát, Szíriát és Mezopotámiát: 1402-ben a mongol csapatok Angoránál (ma Ankara) megsemmisítették az egész oszmán hadsereget, foglyul ejtve magát Bajezid szultánt is. A törökök csak 1413-tól válnak majd ismét fenyegetővé, de ekkor már Ozorai Pipóval találják majd szemben magukat.

4.4. Pipo, a győzelmes törökverő

1409 február–márciusában Pipo az éppen leigázott Boszniából Szerbia felé menetelt, hogy Lazarevics István despotát támogassa a törökök elleni háborúban, és Maróti János macsói bán csapatai is csatlakoztak hadaihoz.¹⁴ Kétségkívül ez az a hadjárat, amelyről

¹⁴ MÁLYUSZ 1958: 6567. sz. 203.; 6576. sz. 204.; 6583. sz. 205. és WENZEL, 1884: 25. sz. 226.

mind Jacopo Bracciolini, mind pedig Domenico Mellini beszél Pipóról írott életrajzában. Az előbbi azt írja, hogy miután az 1403. évi bárói felkelés leverésével Budán helyreállították a királyi tekintélyt, és miután a török szultán átlépte Bosznia határait „a tartománynak nagy szerencsétlenséget és károkat” okozva, Zsigmond — az ügy mellé állítva a vele rokoni viszonyban álló szerb despotát is — mozgósította a hadsereget, és rendeletet hirdetett, miszerint minden nemes jelenjen meg saját seregével bosnyák földön, készen a háborúra. A nemesek azonnal engedelmessé váltak parancsának, úgyhogy a király „összecsapott az ellenséggel, és a sereg, amelynek Pipó volt a kapitánya, sok barbárt megölve diadalmaskodott. Pipót pedig, mivel olyan vitézül viselkedett, a hadi jelvényeket az egész sereg előtt átadva neki, arany sarkantyús lovaggá avatta, valamint rábízta Cervia [Szerbia] és az Istros folyó őrizetét. Ennek a partjain s valamennyi úton és átkelőnél, ahol be lehetett jutni, olyan őrcsapatokat és őrségeket állított, továbbá olyan erősségeket és fatornyokat épített, hogy e védműveken nehéz volt komoly baj vagy pusztulás nélkül átjutni”.¹⁵ Mellini mindezt megerősíti, írja, hogy Pipót „ama hadak fővezérévé és legfőbb hadmesterré” nevezték ki. Olyan nagy volt ő maga és katonái vitézsége, hogy „szétszórták és tönkrevették” „a barbárok seregét”. Mellini is kitér arra, hogy Zsigmond király az egész hadsereg jelenlétében a lovagi jelvényeket adományozta neki, „arany sarkantyús lovaggá ütötte; e jutalom igazán méltó volt erényéhez”.¹⁶ Mint tudjuk, Pipó ekkor lett tagja a Sárkányrendnek is, Bosznia meghódítása után.

Újabb tíz év telt el, amíg Pipó ismét harcba szállt a törökök ellen (talán éppen az ő, ezen első diadalmas hadjáratának volt az a következménye, hogy a törökök ilyen hosszú ideig nem támadták meg Magyarországot?). 1419. október–novemberben részt vett Zsigmond oldalán egy újabb hadjáratban a „hitetlenek” ellen, de ezúttal az al-dunai területen, és a hadjárat az előzőleg török kézre került Szörény várának visszafoglalását eredményezte.¹⁷ Mirceanak, a havasalföldi vajdának a halála — aki szövetségese és vazallusa volt a magyar királynak — a törököknek közvetlenebb utat nyitott Erdély felé, és nem véletlen, hogy az oszmánok ekkor otthagyták boszniai hadállásaikat. Mikor azonban 1421-ben, I. Mehmed halála és II. Murád szultán trónra lépte után II. Dan oláh vajda a törökellenes erők oldalára állt, egy csapásra megszűntek az oszmán betörések Erdélybe, és nem is ismétlődtek meg aztán jó tizenegy évig. Zsigmondnak mindenesetre szinte minden évben segítséget kellett küldenie Dan vajdának, hogy megvédje a török támadásoktól. Ezért 1423-ban Ozorai Pipó beavatkozott Havasalföldön, hogy kiűzze az országból Radu Praznaglavát — aki török segítséggel előzőleg megpróbálta megfosztani hatalmától a törvényes vajdát — és vereséget is mért magukra a törökökre a Duna mentén.

1424-ben Mánuel bizánci császár találkozott Zsigmonddal Tatán, ahol azt javasolta neki, hogy a velenceiekkel együtt intézzon támadást a törökök ellen. Zsigmond elutasította a javaslatot, attól tartva, hogy ebből a háborúból főleg a velenceiek tudnának hasznot húzni. Így viszont a töröknek kedvezett a helyzet, akik követet küldtek Magyarországra (Tatára) Lazarevicscsel, a szerb despotával együtt. A török

¹⁵ BRACCIOLINI 1843: 173.

¹⁶ MELLINI 1606: 33.

¹⁷ ÉRSZEGI 1983: 16–17.

követ Zsigmondnak „arannyal és selyemmel szőtt kelméket, négy aranyozott tálat, négy buzogányt és tíz szaracén szőnyeget” hozott ajándékba; Zsigmond a maga részéről „nyolc aranyozott gombot, hat vég bársonyt, három vörös, három fekete és három malinai kék színű posztót, hat szép lovat és ezer magyar aranyforintot” küldött a szultánnak. A követ pedig „három aranyozott gombot, három vég bársonyt, hat malinai posztót, négy lovat és négyszáz aranyforintot”¹⁸ kapott ajándékba. Az ajándékokon túl a törökök Magyarország királyánál egy kétéves fegyverszünet ígéretét is elérték. Az egyezség azonban nem vonatkozott Havasalföldre, amely így nem menekült meg az oszmán hordák zaklatásaitól. Ezért 1424 szeptember–novemberében Pipónak ismét be kellett avatkoznia a Duna menti vajdaságban, Szörény térségében szembeszállt a törökökkel, és újjáépítette a várat.¹⁹ 1425 szeptembere és novembere között viszont Szerbiába tért vissza a törökök ellen harcolni, akiket le is győzött Vidinnél. Tanúság erre Simone Buondelmontinak egy 1424. november 2-án Lorenzo, Rosso és Michele fivérének Bányáról írt levele, amely megerősíti Pipo küzdelmeit Szerbiában, miután a török legyőzte a helyi despotát, és számtalan súlyos kárt okozott azon a vidéken.²⁰ Ebben a hadjáratban Csáki Miklós erdélyi vajda is részt vett. Így érkezünk Ozorai Pipo utolsó hadi vállalkozásához, 1426. július–augusztusban Dan vajda támogatására Pipo 10.000 lovassal és 5000 gyalogossal nyomult be Havasalföldre. Itt került sor a toszkán utolsó csatájára, aki kevésel később meg is halt köszvénye szövődményei miatt, amelyben már régóta szenvedett.²¹ A köszvény valóban megkeserítette Pipo életének utolsó éveit, annyira megbénítva, hogy utolsó hadjáratát a törökök ellen egy hordágyról irányította, „egy szekéren, nagy sietve vitték a táborba, ahova tíz nap, vagy több is volt az út”.²² Életrajzírói azt mesélik, hogy maga Zsigmond is az ozorai várkastélyba ment a mainzi, kölni és veszprémi érsek, valamint a bajor, a szász és a litván herceg társaságában, hogy meggyőzzék arról, fogadja el a sereg parancsnoki megbízatását, amelyet a törökök ellen kellett vezetni Szerbia felszabadítására. „De mikor Spano visszautasította ezt betegségére való tekintettel, majd a Császár azt mondta”, hogy az ő vitézségét és bátorságát többre tartja az ellenség, mint a hadsereg erejét, és mivel az a valótlan hír terjedt el, hogy hirtelen elhalálozott (megjelenése a hadszíntéren tehát nagy meglepetés lett aztán a törököknek), Pipo „bár erejét veszve és elgyengülve”, végül kénytelen volt beleegyezését adni, és „előkészíteni a háborút, és felkészülni az útra”. Miután tehát elfogadta a megbízatást és végre megérkezett a Galambóc várának (ma Golubac, Szerbiában, Bracciolininál: Colombatio; Mellininél: Colombaccio) közelében lévő harcmezőre, elutasította a török szultán követei által elé terjesztett békeajánlatot. A szultán, mivel már halottnak hitte, valóban megdöbbsent, mikor látta, hogy megjelenik a harcmezőn. Több mint 20.000 halott maradt az oszmánok soraiban, de a

¹⁸ HAMMER PURGSTALL 1829: IV, 357–358.

¹⁹ ZICHY 1895: VIII. 136. sz. 197–199.; ENGEL 1987: 83. 130. jegyzet. A vár újjáépítéséről: PESTY 1863: 381. sz. 588–589.; WENZEL 1884: 41. sz. 428.

²⁰ MELLINI 1606: 53.

²¹ ZICHY 1895: VIII. 44. sz. 57–58. és 181. sz. 273–276.; BRACCIOLINI 1843: 182–183.; MELLINI 1606: 52–53. Pipo utolsó csatájáról továbbá Hermann Corner kortárs krónikáját in: *Eccard Corp. Hist. medii aevi*, II. k. 1179., idézi WENZEL 1859: 61.; Hermann Corner viszont ezt a csatát 1427-re teszi. A havasalföldi hadjáratról: ZIMMERMANN–WERNER–MÜLLER 1892: 1982. sz. 258–261.

²² Ez és a következő idézetek Bracciolinitől.

keresztesek közül is sokan estek el, köztük Péter, a portugál király fia, aki, hogy egy fogadalmát teljesítse, ide jött „nagy pompában és díszben a világ végéről [...] nyolcszáz fegyveressel, valamennyien fehér ruhában, vörös keresztrel a fegyverzetükön, majdnem mind odavesztek”. „A vezért — zárja szavait Jacopo Bracciolini —, aki szinte elveszítette a beszélőképességét lelke fáradtságától, dicsőséggel övezve vitték körbe a csataterén, majd elszállították Lippára, ahol meghalt.”

4.5. A konstanzi zsinat

Ozorai Pipo részt vett — igazán nem túl nagy sikerrel — néhány husziták elleni hadjáratban is, akik állandó szálkát jelentettek később Luxemburgi Zsigmond szemében, akadályozva az oszmánellenes hadi vállalkozások lendületét is. Itt is vissza kell azonban lépniünk az időben, a nagy egyházszakadáshoz és a konstanzi zsinathoz.

1378-ban, éppen a Szentszék Avignonból Rómába való visszatérése után, a kettős pápaválasztással (VI. Orbánt Rómában, VII. Kelemen pedig Avignonban választották meg) kezdetét vette a nyugati egyházszakadás. VI. Orbán és VII. Kelemen kettős megválasztása miatt a keresztény nemzetek között is törés keletkezett: Anglia, a Magyar Királyság és a Német-római Birodalom VI. Orbán mellett foglaltak állást, Franciaország, Skócia, Spanyolország és Nápoly pedig VII. Kelemen mellett. A nagy egyházszakadás — ahogy az 1378-as egyházszakadást nevezték — a számos pápa és ellenpápa választással mindazonáltal az átlagember tudatát és a keresztény vallás alapjait is megrázta, mivel az egyházi intézményeket nagyon gyakran vádolták korrupcióval, pénzsóvársággal és nepotizmussal, és hogy a spirituális kérdések iránti érdeklődésüket evilági érdekeik mögé helyezik. Ebbe a zavaros helyzetbe kapcsolódtak be az angol John Wycliffe és a cseh Husz János eretnekmozgalmai.

John Wycliffe az oxfordi egyetem teológusa volt, aki nemcsak az egyház morális hanyatlását, a szentek és az ereklyék kultuszát kárhóztatta, hanem vitatkozott magának az egyháznak néhány dogmájával is, például a transzszubsztanciációval is — azaz a kenyér és a bor Krisztus testvé és vérévé való átváltozásával — valamint nem ismerte el a fülbegyónás szentségét sem. Szomorú „vége” lett negyvennégy évvel a halála után, csontjait kihantolták és elégették. „Eretnek” nézetei azonban eljutottak Prágába az oxfordi cseh diákok révén, és terjeszteni kezdte őket Husz János, a helyi egyetem teológusa és rektora, aki a Biblia szó szerinti értelmezését tanította, és hirdette a két szín alatti áldozást.

A nagy egyházszakadás megszüntetésére a pisai zsinaton tettek kísérletet, amely, miután 1409-ben összehívták, mindkét hivatalban lévő pápát, XII. Gergelyt és XIII. Benedeket is letette, és V. Sándort választotta meg egyedüli pápának. Pisában egy, az addigi „pápai monarchiával” szemben teljesen ellentétes, új felfogás jutott érvényre, amely az egyház középpontjába, tehát a pápa elé a zsinatot, azaz minden püspök és „egyházi doktor” közösségét állította. V. Sándor pápa elismerése azonban nem volt egyhangú, a Magyar Királyság a maga részéről továbbra is XII. Gergely pártján maradt, aki nagy buzgalommal kérészetű zsinatot hívott össze azonnal Civalaléba,

amelynek lényegében néhány ülése volt csak 1409 június–szeptemberében, és amely magának a pápának Riminibe való gyors elmenekülésével záródott.

Úgy tűnt, a római kúria súlyos válsága V. Sándor halálával megoldódik és a nápolyi Baldassare Cossa utódlásával, aki a XXIII. János nevet vette fel, és inkább notórius csábító volt, mintsem igaz, a lelkek gondozásával foglalkozó pápa, és akiről az a hír járja, hogy egy év alatt 200 római asszonyt csábított el! Bonyolították viszont a helyzetet az új politikai és vallási problémák, a nápolyi utódlás kérdése (a két trónkövetelő — III. Anjou Lajos és Nagylelkű Alfonz, Aragónia és Szicília királya — vitája a nápolyi trónról) és a huszita eretnokség. Ekkor történt, hogy Luxemburgi Zsigmond német királyként, XXIII. János pápa támogatásával — akivel 1413 decemberében találkozott Lodiban — új zsinat összehívását kérte, amely valóban össze is gyűlt Konstanzban 1414. november 16-án.²³

Zsigmond Konstanzba hívta XII. Gergely pápát is, kihasználva az umbriai Gualdo Tadinóból származó kalocsai érsek, Andrea de Benzi közbenjárását, aki, miután első — az 1388 óta birtokolt — spalatói érseki székéből távozott, Magyarországra költözött, ahol rövid időn belül egri püspök lett. E tisztséget 1411-ig megőrizte. A spalatói érsekség elvesztéséért XXIII. János 1413-ban a kalocsaival kárpótolta. Miután a zsinat befejeződött, De Benzi megkapta V. Márton pápától a svájci Sion püspökségét az egyházszakadás megszüntetéséhez való jelentős hozzájárulása jutalmául. Lemondott tehát a Magyarországra való visszatérésről, bár egészen 1420-ig továbbra is viselte a kalocsai érseki címet. Ebben az évben az egyházmegye élére a már említett Giovanni Buondelmonti került. Andrea de Benzinek nem sikerült meggyőznie XII. Gergelyt arról, hogy vegyen részt a zsinat munkájában, aki csak képviseltette magát Dominici bíborossal és Carlo Malatestával. Részt vett ezzel szemben a zsinaton XXIII. János pápa, aki ünnepélyesen vonult be Konstanzba 1414. október 28-án olyan humanisták, mint Antonio Loschi, Poggio Bracciolini és Leonardo Bruni kíséretében. A zsinaton mintegy 18.000 személy vett részt, köztük 1700 trombitás és 700 udvaronc. Magyar részről nagyjából 2000 személy volt jelen, közöttük Garai Miklós nádor, Stiborici Stibor volt erdélyi vajda, Kanizsai János prímás és az egyházi hierarchia valamennyi képviselője, a káptalanok, a szerzetesrendek, a nemesi családok, a nyolc tárnoki város és az óbudai egyetem képviselői. Nagy számban vettek részt a Magyarországon élő olaszok is: Andrea Scolari, Niccolò da Bologna garamszentbenedeki apát, Taddeo Vicomercato óbudai professzor, és Ozorai Pipo is.²⁴

Zsigmond 1414 karácsonyának napján érkezett meg Konstanzba. Az „advocatus militantis Ecclesiae” címen kívül ő volt a „caput et dispositio concilii” — azaz maga a zsinat döntőbírája — is, aki számíthatott Pier Paolo Vergerio, Branda Castiglione kardinális, Bartolomeo della Capra milánói érsek és Antonio Minucci da Pratovecchio bolognai jogtudós értékes tanácsaira is. A bolognai Antonio Minuccit 1414-ben hívta meg Zsigmond Konstanzba: „ott becsülettel fogadta — *írja Migliorotto Maccioni* — Zsigmond császár, a nagyszerű fejedelmek eme ritka és erényes mintaképe, aki minden tudóst egyaránt támogatni szokott. Figyelmességével halmozta el Minuccit, aki mindig

²³ RICHENTAL 1882. Miután László nápolyi király megszállása következtében XXIII. Jánost kiűzték Rómából, nem maradt más választása, mint Zsigmond terveinek és ambícióinak elfogadása.

²⁴ RICHENTAL 1483. A magyar részvételtől szóló szakasról: HARMATH 1879: 103–106.

is hálás maradt neki ezért. Abban az időben a Szent Római Birodalom grófjának és tanácsosának nyilvánította a Császár. Miután pedig a Császár tudta, hogy Minucci annyira járatos a feudális szokásjogban, hogy jelentős hasznot hajthat a közélet számára, ha kijavítja és újrarendezi Oberto de Orto és Gerardo Negro Libri Feudali-ját, erre a munkára buzdította, amelyet aztán ő nagy gondossággal el is készített, mialatt a zsinat ügyeivel kellett foglalkoznia.”²⁵ Miután a zsinat véget ért, Minucci folytatta a tanítást Bolognában, Firenzében és Sienában, ahol 1432-ben alkalma volt ismét találkozni a német királlyal. Ezt követően részt vett a bázeli zsinaton, ahol a velenceiek ügyét védte a Zsigmond által támogatott Ludwig von Teck aquileiai pátriárkával szemben. Ezután visszatért Bolognába, ahol 1468-ig tanított.

XII. Gergely pápaságról való lemondása után egy, a német király által személyesen vezetett küldöttség ment Perpignanba, hogy a francia ellenpápát is meggyőzzék a visszakozásról az egyházszakadás orvoslása és egy „minden gyanú fölött álló”, új pápa megválasztása érdekében. De a perpignani találkozó — amelyen Aragónia királya is részt vett — látványos sikertelenséggel zárult. Zsigmond nem tért vissza Konstanzba, hanem folytatta utazását Észak–Európa felé, Párizs és London érintésével. Útvonala a következő volt: 1415. november 30. Avignon; 1416. január 22. Lyon; március 1. Párizs; április 24. Boulogne sur Mer; május 1. Dover; május 7. London; augusztus 12. Canterbury; augusztus 23. Dover; augusztus 25. Calais; november 13. Nijmegen; november 24. Aachen; december 25. Liège; 1417. január 6. Luxemburg; január 27. visszatérés Konstanzba. A Szépművészeti Múzeumban lévő Van Eyck másolat tanúsága szerint — amelyről korábban már beszéltünk — Ozorai Pipo kétségtelenül Zsigmond kíséretében volt e hosszú utazáson Észak–Európa tartományaiban, vagy egyszerűen Németalföldön csatlakozott hozzá Angliából való visszatérésekor.

Végül 1417. július 26-án XIII. Benedeket is megfosztották a pápai címétől. A zsinat megszüntette tehát a nagy egyházszakadásból származó visszás helyzetet, lemondatta az ellenpápákat, vád alá helyezve XXIII. Jánost erkölcstelensége miatt, és megválasztva az egyetlen pápát V. Márton személyében. Ezen kívül döntés született, hogy a zsinat a pápa fölött áll, továbbá elítélték a huszita eretnekséget, így Husz János és társa, Prágai Jeromos máglyán végezte. XXIII. János volt pápa meghódolt V. Márton előtt, aki Frascati kardinálisává és püspökévé nevezte ki. Baldassare Cossa azonban egy évvel később Firenzében meghalt, mikor Giovanni Bicci de’ Medici vendége volt. A San Giovanni keresztelőkápolnában hatalmas síremléket emeltek neki, Donatello és Michelozzo művét, amelyen a felirat („quondam papa”) elismeri végre e férfiú annyira vitatott pápai méltóságát. A zsinat 1418. április 19-én fejeződött be, Zsigmond király személyes sikereként, aki május 21-én hagyta el Konstanzot az elért eredmények iránt érzett nem kis elégedettséggel. Meglepő ügyességgel irányította a zsinati munkákat, lehetőséget hagyva az egyházi reform első kísérleteinek, de megőrizve közben annak egységét és tekintélyét.

A konstanzi zsinat az olasz–magyar kulturális kapcsolatok szempontjából is nagy jelentőséggel bírt, miután a kor leghíresebb humanistái (a már említett Poggio Bracciolini, Leonardo Bruni, Antonio Loschi, Pier Paolo Vergerio, de rajtuk kívül

---

²⁵ MACCIONI 1764: 16.

Francesco Zabarella és sokan mások is) kapcsolatba kerültek a népes magyar küldöttséggel. Konstanz után számos olasz tudós telepedett le a budai udvarban: köztük maga Branda Castiglione, Vergerio, Ambrogio Traversari kamalduli szerzetes és a görög kultúra tudósa, valamint Francesco Filelfo, aki a görögöt közvetlenül Mánuel Chrysolorastól, e nyelv kutatásának legfontosabb elindítójától sajátította el Itáliában.

Mint említettük, Ozorai Pipo is ott volt Konstanzban: százhatvan személy kíséretében²⁶ érkezett 1415. május 13-án, vagy talán előbb, április 15-én, és néhány hónapig maradt. Itt ismerte meg Poggio Bracciolinit, életrajzírója, Jacopo apját, aki a maga részéről csak arról számol be, hogy Pipo — miután maga a király helytartóvá nevezte ki Magyarországtól való hosszú távolléte idejére — csatlakozott az uralkodóhoz a zsinati városban, és „nagy pompával” vonult be Konstanzba, majd a király „kitüntető tisztelettel” fogadta, amiért távollétében „példás hűséggel és igazságossággal” irányította az országot, valamint megfékezte „nagy és vitéz bátorsággal a barbárok [a törökök] támadását”.²⁷ 1415 augusztusának elején, az 1416. július–augusztusi időszakban és 1417. február és december hónapban Pipo ismét Budán tartózkodott Zsigmond Magyarországtól való hosszú, 1412. novemberől 1419. februárig húzódó távolléte idején, miközben Kanizsai János esztergomi érsek helyettesítette az ország gubernátoraként és általános helytartójaként a királyt. Poggio fia, Jacopo elbeszélésénél maradva, Pipo valószínűleg a zsinati munkák végén érkezett Konstanzba, és, mint arról fentebb szó esett, Zsigmondhoz Németalföldön csatlakozott, hogy utána magával a királlyal térjen ismét vissza Magyarországra.

Konstanzban való tartózkodása alatt — ahogy Bracciolini elbeszélése mondja — Pipo furcsa esemény kellős közepébe csöppent: a leváltott XXIII. János pápa szökése volt ez, akinek őrizetét éppen őrá bízták. Úgy tűnik, a pápa a börtönből Albert osztrák herceg, Zsigmond veje és Magyarország jövőbeli királya segítségével szökött meg, egyik szolgáját hagyva hátra maga helyett az ágyában. Pipo kész volt csapataival Ausztriába vonulni, és miután számos várat kifosztott, végül Albert herceget rákényszerítette arra, hogy a keresett pápát átadja neki, akit aztán visszakísért Konstanzba. Itt az utóbbi „meglakolt és megszenvedett szökéséért, és azért, mert semmibe vette a zsinatot”.²⁸ A valóságban a pápa 1415. március 20-án éjjelén egyszerű lovásznak öltözve szökött meg a fogságból, majd egy hitvány gebén ellovagolt Schaffhausen felé, egy Habsburg Frigyes tiroli gróf által megrendezett lovagi tornát használt ki, akivel előzőleg összebeszéltek, tehát nem unokaöccsével, Alberttel, mint az Poggio fia, Jacopónál olvasható. Pásztor Lajos azt írja, hogy a pápa szökése „kétségeesett cselekedet volt, ami zavart keltett a Konstanzban összegyűltek között”, olyannyira, hogy magát a zsinatot már az fenyegette, hogy lezárul a tárgyalások bevégezése előtt. Miután a súlyos tett Zsigmond tudomására jutott, megbüntette Frigyes herceget visszas viselkedése miatt, miközben a helyi kereskedők — talán azért, mert

²⁶ „An dem tag zoch in, der mächtig herr, herr Pipo mit clx pfärden...” RICHENTAL 1882: 49. „Pipo grauf zu Thömesledis von Mara [Themesiedis von Mora] hinder den Siben birgen.” RICHENTAL 1882: 193.

²⁷ BRACCIOLINI 1843: 175–176. MELLINI szerint Pipo május 13-án érkezett Konstanzba (MELLINI 1606: 48.). Az Engel által idézett okmány szerint április 15-én. (ENGEL 1987, 81. 105. jegyzet.) Budára való visszatéréséről: MELLINI 1606: 50. Ozorai Pipo kétségtelenül Konstanzban volt 1415. július 10-én egy ekkor kelt dokumentum tanúsága szerint, amelyet közöl ALTMANN 1896–97: I. Bd., Nr. 1818, 119.

²⁸ BRACCIOLINI 1843: 182–183.

államcsínytól féltek — biztonságba helyezték áruikat. Konstanz polgármestere egyenesen fegyverbe szólította a népet.²⁹

Konstanzban csatlakozott Zsigmondhoz Giovanni Dominici kardinális, XII. Gergely pápa nunciusa is. A firenzei Dominici bíboros,³⁰ Sienai Szent Katalin nagy csodálója, 17 éves korában választotta a dominikánus rendet és a Santa Maria Novella rendházba költözött. Miután befejezte tanulmányait Párizsban, 1381-ben kezdte meg tevékenységét az egyház szolgálatában, kevéssel a nagy egyházszakadás bekövetkezte után. Vehemens és szigorú prédikátor volt, teológiát tanított Velencében, nagy hévvel vetette bele magát a domonkos rend megújításába a velencei, chioggiai és Città di Castello-i konventben. Miután száműzték Velencéből a helyi hatóságokkal való konfliktusa miatt, visszatért a prédikációhoz és a tanításhoz Firenzében, ismét a Santa Maria Novellát választva lakhelyéül. A humanizmus kérlelhetetlen ellenfele volt, ellensége a klasszikus pogányok tanulmányozásának, mint az egyértelműen kiderül *Locula noctis* című művéből. Miután éppen belefogott a fiesolei San Domenico konvent építésébe, a firenzei Signoria Rómába küldte, hogy a konklávéban képviselje a várost, és hogy megegyezésre buzdítson a római és az avignoni párt között. A megválasztott XII. Gergely pápa Ragusa érsekévé és a San Sisto bíborosává nevezte ki, majd 1409-ben, mint arról már szó esett, Magyarországra küldte, 1415 februárjának vége felé pedig Konstanzba. Dominici Konstanzban találkozott Pipóval és Branda Castiglione bíborossal. Így hát Zsigmond két tűz közé került: egyrészt ott volt Dominici bíboros, akinek XII. Gergely ügye iránt kellett őt megnyernie, másrészt Branda bíboros, akinek viszont arról kellett őt meggyőznie, hogy XXIII. János felé mutasson engedelmességet. Végül Dominici feladta XII. Gergely ügyének képviseletét, miként Branda is XXIII. Jánosét, és mindketten megegyeztek a német királlyal az új pápa, V. Márton megválasztásában. Miután a zsinat véget ért, Branda bíboros visszatért a veszprémi egyházmegye irányításához, míg Dominicit az új pápa csehországi és magyarországi legátusává nevezte ki. A huszita felkelés fölött kellett őrködni, és megbüntetni — akár halálbüntetéssel is — az eretnekeket. De miután, mint arról Enea Silvio Piccolomini beszámol *Historia Bohemica* című művében, Zsigmond király — mivel lekötötte a törökellenes keresztes hadjárat — „elveszítette Csehországot, és nem tudta megvédeni Magyarországot sem”,³¹ Dominici bíboros csalódottan visszatért Budára, ahol 1419. június 10-én elhunyt.

Nos, kissé elidőztünk Dominici bíboros személyénél, mert — mint Florio Bánfi feltételezi — ő is megjelenik a Heródes lakomája jeleneten fölényes tekintettel, a kép bal oldalán profilból ábrázolt, vörös taláros prelátus és a fehér szakállas, komor aggastyán között, akit Bánfi maga Ozorai Pipóval azonosít. Masolino da Panicale, a freskó festője, egy olyan lakomát ábrázolhatott, amelyre valószínűleg Magyarországon került sor, talán éppen Ozorai Pipó fényes ozorai várkastélyában, amelyet a Júdea királyának lakomája színhelyéül szolgáló nagyszerű architektúra idéz meg. Érdekes Bánfi véleményével magyarázni a Castiglione Olonában lévő szimbolikus freskó

²⁹ PASTOR 1942: 206–207.

³⁰ Dominici bíborost illetően utalni kell arra a gazdag bibliográfiára, amelyet Banfi már idézett tanulmányában közöl. BANFI 1936.

³¹ PICCOLOMINI 1545: f. 46v.

jelentését, miszerint Ozorai Pipo, a magyarországi reneszánsz előfutára és Branda bíboros azokat a lelki értékeket jelenítenék meg, amelyeket az itáliai bevándorlók hoztak magukkal Magyarországra. Az általa jelenlevőnek feltételezett Hunyadi János ellenben a humanizmusra nyitottá váló magyar nemzet lovagi és katonai értékeit képviselné. Dominici bíboros ezzel szemben a humanizmussal és a vallási élet szekularizációjával való szembehelyezkedést jelenítené meg.

4.6. A huszita háborúk

Husz Jánosnak a klérus féktelen és egyáltalán nem keresztényi életmódja, valamint erkölcsi hitványsága elleni fanatikus prédikálása követők hosszú sorát teremtette meg Csehországban, nagy politikai és nemzeti visszhangot keltve. Már egy semmiség is elég volt ahhoz, hogy a felkelés tüzét lángra lobbantsa Csehországban, Husz és Prágai Jeromos kivégzése pedig végképp túlment minden tűréshatáron. A cseh fővárosban 1419. július 30-án valóban kitört a felkelés azzal az incidenssel, amely a történelemben mint az első „prágai defenesztráció” vonult be: a városi tanács tagjait kihajították a városháza ablakain. Vencel király nem tudta a tragikus eseményeken túltenni magát, 1419. augusztus 16-án elhunyt. Zsigmond számára váratlanul ezüsttálcán kínálkozott a lehetőség a cseh koronára, amelyet hiába próbált éveken keresztül a fejére helyezni.

Némi kezdeti habozás után Zsigmond király elhatározta végül, hogy leveri a felkelést és helyreállítja a római egyház tekintélyét a Cseh Királyság területein. Az ebből következő huszitaellenes háborúk mindazonáltal hosszú ideig elvonták a figyelmét a magyarországi belső problémákról, és kevésbé hatékonyra tették a török elleni műveleteket a Balkánon, továbbá a Velencei Köztársaság elleni harcot is Itáliában, amely utóbbi, mint azt még látni fogjuk a következőkben, épp ezekben az években ragadja majd ki az aquileiai Patriarchátus területeit a császári hatalom alól. Zsigmond ekkor eldöntötte, hogy két, pontosan meghatározott utat választ: fegyvereset a huszitákkal szemben, és a diplomáciát Lengyelországgal kapcsolatban, amelyet távol kellett tartania a konfliktustól. Nézzük először az elsőt.

1420. február 1-jén Zsigmond kiáltvánnyal fordult a cseh rendekhez, felszólítva őket, hogy ne támogassák az eretnekeket és engedelmeskedjenek a Wycliffe–követők meggyengítésére³² felállított hatóságoknak. 1420. március 1-jén V. Márton pápa — magának Zsigmondnak a kérésére — Firenzéből huszitaellenes keresztes hadjáratot hirdetett.³³ Két héttel később, március 17-én, Zsigmond a Boroszlóba gyűlt birodalmi rendek előtt felolvasta a pápai bullát, amely háborút hirdetett az eretnekek ellen.³⁴ Ezután erős sziléziai, magyar és morva sereggel menetelni kezdett a cseh főváros felé. Mellette lehetett Pipo is ekkor, mert van adat arról, hogy az év áprilisában Sziléziában tartózkodott.³⁵

³² PALACKÝ 1873, I. Bd., Nr. 11. 15–17.

³³ U. o., 12. sz. 17–20.

³⁴ U. o., 41. sz. 46–48. (Kuttenberg, 1420. augusztus 11.: a pápai bulla husziták elleni érvényesítése).

³⁵ HÁZI 1923: 205. sz. 179–180. és 206. sz.: 180–183. (Schweidnitz, 1420. április 21.).

Május elején, miután 24 huszita foglyot az Elbába fojtatott, Zsigmond 20.000 katonával fordult Prága ellen. Június végére már jókora, 70.000 emberből álló had gyűlt össze a cseh főváros falai alatt, részt vett ebben csapataival Ausztria hercege, Bajorország hercegei, a három német egyházi választófejedelem, és a meissenai herceg is. A kereszties sereg azonban váratlan vereséget szenvedett a huszita hadtól július 14-én a Vitkov-hegyen — ahova a lázadók vezére, Jan Žižka vette be magát — amint mondják, a prágai „új városból” kivonuló friss huszita csapatok beavatkozása miatt, melyeknek élén egy huszita pap menetelt egy cibóriumot emelve a magasba.

A husziták hajlandónak mutatkoztak a békekötésre, amennyiben Zsigmond elfogadta volna a „négy prágai cikkelyben” összefoglalt hitelveiket. Prágai Pál mestert és Pier Paolo Vergeriót bízták meg azzal, hogy vizsgálják meg a huszita javaslatokat, akik meg is vitatták azokat a német király és a világi és egyházi hierarchia képviselőinek jelenlétében. Vergerio beszédet mondott, amelyben rámutatott arra, hogy az egyetlen vitás pont a két szín alatti Úrvacsorára vonatkozó cikkely. Ő maga is tett egy kibékítő javaslatot, amelyet mindenki által elfogadhatónak tartott. Ezt azonban nem fogadták el a husziták, és úgy reagáltak, hogy tizenhat előzőleg elfogott kereszttest megégettek.³⁶ Ennek ellenére a német király, aki június 30-án ünnepélyesen bevonult a prágai várba, a prágaiak ellenérzése dacára július 28-án, a Hradzsínban Csehország királyává koronáztatta magát a prágai érsekkel, Konrad Vechtával, aki ezt követően viszont átállt a husziták pártjára, magára hagyva ezzel a cseh egyházat. Zsigmond azonban nem érezte igazán biztonságban magát Prágában, ezért augusztus 2-án elhagyta a várat és a bányavárosba, Kuttenbergbe (Kutna Hora) húzódott vissza. Biztosan tudjuk, hogy követte Kuttenbergbe bizalmas tanácsosa és hadvezére, Ozorai Pipo is.³⁷

1420. november 1-jén Zsigmond ismét súlyos vereséget szenvedett a huszitáktól, mivel a szövetséges sereg nehézpáncézzal felszerelt lovagjai nem voltak képesek szembeszállni a husziták mozgó erődítményeivel. Ezeket olyan szekerek alkották, amelyek egyszerre védekezésre, és a katonák, asszonyok és az ágyúk szállítására is szolgáltak. A szekerek úgy haladtak előre, hogy közben megfelelő védelmet biztosítottak a gyalogságnak, amely kísérte azokat. A csatákban a szekerek körbezárták, és harapófogóba kerítették az ellenséget, amelyet aztán a gyalogosok és a mozgó erődítményeken lévő férfiak és asszonyok öltek meg. Mikor viszont a lovasság, amely a szekerek előtt támadta az ellenséget, arra kényszerült, hogy visszavonuljon, a szekerek megnyíltak, mint egy erőd kapuja, és beengedték a veszélyben lévő lovasokat.³⁸

Az, hogy az uralkodó egyelőre felhagyott a felkelők elleni támadással, szabad utat engedett pusztításuknak, főleg a táboríták legkérlelhetlenebb szárnyának, amelynek sorait főképpen városi értelmiségiek és parasztok alkották. A tulajdonképpeni militáns husziták inkább a nemességből és a prágai polgárságból származtak. A „táboríták”

³⁶ PALACKÝ 1873: II. Bd., *Beiträge*, Nr. 2, 487–494. (Prága, 1421. február 8.). A négy cikkelyről: u. o., I. Bd., Nr. 78, 78–81. (Prága, 1421. április 21.).

³⁷ ALTMANN 1896–97: I. Bd., Nr. 4233a (1420. augusztus 16.), 298.

³⁸ Viszonylag részletes leírás található a táboríták szokásairól és harci taktikájukról: PICCOLOMINI 1545: f. 59r.

elnevezés a Tabor városának nevéből származik, abból a városból, amelyet ők alapítottak egy hegy tetején és amelyet keresztény–kommunisztikus köztársaságként vezettek. A táboríták ellenezték a házasságot is, amely számukra a vagyon és az örökösödés fogalmával kapcsolódott össze. A Tábor–hegy tehát ezen eretnekek számára „Földi Jeruzsálemmé” vált, a táboríták ezért az egyszerre tudós és népi chiliasmus első példáját testesítik meg.

Csehországtól távol³⁹ Zsigmond elvesztette az események fölötti uralmat, ami tekintélye és királyi hatalma megtépezéséhez vezetett. 1421 júniusának elején a časlavi országgyűlésen az összegyűlt cseh rendek megfosztották trónjától, és Witoldot, Litvánia fejedelmét és Ulászló lengyel király unokaöccsét választották királlyá. Ulászlót Zbiniew prépost, a későbbi bíboros (Zbigniew Olésnicki) nemcsak arról győzte meg, hogy utasítsa vissza a cseh koronát, hanem arról is, hogy ajánlja fel Zsigmondnak, a törvényes királynak támogatását és barátságát. Witold azonban nem mondott le a koronáról, amely unokabátyja rangjára emelte volna őt, de nem tudta birtokába venni, mivel Litvániában tartóztatták az ottani események. Ezért unokaöccsét, Korybutot küldte Prágába helytartójának, és el is vesztette a királyságot.⁴⁰

1421 őszén Zsigmondot ismét foglalkoztatta a huszita kérdés. Miután áprilisban elnyerte a Nürnbergben összegyűlt német fejedelmek fontos támogatását, szeptember 28-án Pozsonyban találkozott Habsburg Albert herceggel, hogy megszervezze a husziták elleni ellentámadást, és hogy megünnepelje Ausztria főhercege és lánya, Erzsébet házasságkötését. 100.000 aranyforint hozománnyal együtt Zsigmond megígérte koronáit leányának és vejének, de csak abban az esetben, ha nem születnének fiúörökösök. Albert herceg saját személyét és csapatait ajánlotta a huszitaellenes ügy szolgálatába, ezen felül, meghagyva a 100.000 forintos hozományt apósának az eretnekek elleni hadjáratra, további 60.000 forintos kölcsönt engedett át neki. Cserébe ezért Zsigmond zálogba adott neki néhány morvaországi várost (Iglau/Jihlava, Jamnicz, Pohrlitz és Znaim/Znojmo) valamint Budweis-t (České Budějovice) Csehországban 200.000 forint ellenértékben. Megígérte továbbá, hogy átengedi neki mindezeket a városokat és azokat a huszita várakat is, amelyeket közösen foglalnak el.⁴¹ Eközben Pipót Morvaországba, Brnóba küldte, hogy szervezze meg a helyi országgyűlést. Zsigmond és Albert főherceg 60.000 (vagy 80.000) magyar és 12.000 ausztriai katonával való visszatérésének hírére több cseh nemes is elhagyta a huszita táborát, és visszatértek a törvényes király pártjára.

Az újabb huszitaellenes hadjárat nagyszabású és jelentős erejű hadművelet lehetett. Négy irányból tervezték a felkelőket körbezárni: Szilézia, Németország, Ausztria és Magyarország felől. Zsigmondnak Albert veje tanácsára dél felől kellett volna támadnia, de az késlekedett a művelet megkezdésével a török veszély miatt, amely ismét fenyegetővé vált Magyarország déli határainál. Branda Castiglione bíboros, az

³⁹ Zsigmond 1421 májusának közepén hagyta el Morvaországot (Brno). 18-án már valóban Trencsénben, aztán június 5-én Pozsonyban találjuk. ALTMANN 1896–97: I. Bd., 319–320.

⁴⁰ Az országgyűlésről, és különösen Zsigmond reakciójáról „ad factiosos in Conventu Csaaslaviensi”, FEJÉR 1844: n. 134, 362–363.; n. 135, 364–368. és n. 140, 373–375.

⁴¹ U. o. 142. sz. 376.; 153. sz. 407–409.; 157. sz. 416.

apostoli nuncius fontos szerepet játszott a birodalmi hadsereg toborzásában, és ennek hadműveleteiben.⁴²

Elsőként 20.000 sziléziai lovas lendült támadásba, akik betörték Csehországba, mialatt a cseh rendek még a časlavi országgyűlésen voltak. Azonban sietve visszavonultak Jan Žižka és a felkelők váratlan közeledtének a hírére. Aztán az erős német sereg lépett közbe — mint mondják — megközelítőleg 200.000 fővel (ez a szám azonban némileg eltúlzottnak tűnik), amelyet személyesen az apostoli nuncius és a brandenburgi, kölni, mainzi, pfalzi és trieri választófejedelem vezetett. Szeptember 10-én a német hadak Egernél (Cheb) átlépték a cseh határt a Szudétákban. Szeptember 19-én a sziléziai lovasság is újra támadásba lendült. A jelentős haderő felvonultatása ellenére a németek nem értek el nagy eredményeket, három hétig vesztegeltek Saaz (Žatec) városának ostrománál, és október 2-án újra visszavonultak a rettegett Jan Žižka érkezésének hírére.

Csehország és Magyarország királya viszont Albert főherceggel való pozsonyi találkozója után Prága felé nyomult előre, hogy megszabadítsa a fővárost a lázadó eretnekektől. Miután a választófejedelmek Csehországból való visszavonulása⁴³ tudomására jutott, és a morva rendek Brnóban november elején meghódoltak neki, Iglau és Kuttenberg felé vonult tovább.⁴⁴ December 20–21-én az Ozorai Pipo által vezetett magyar hadak elfoglalták Kuttenberget, majd másnap megfutamították a huszitákat Kolinnál. Ám súlyos, Pipo elbizakodottságából adódó hiba volt a tél beálltával is folytatni a harcot.⁴⁵ Jan Žižka csakugyan rögtön összeszedte magát és rendezte sorait, 1422. január 6-án Kolin és Kuttenberg között meglepte a magyar sereget, miközben az a győzelmét ünnepelte. Január 8-án újabb vereséget mért rá Deutschbrodnál (Havlíčkov Brod), Zsigmond Iglauba vonult vissza, miközben Pipo tűzzel–vassal pusztította Kuttenberget kun és szerb katonáival, de nem sikerült feltartóztatnia Žižka embereinek előretörését Morvaország felé. Minthogy a gyalogság nehézkesen vonult vissza a Sázava folyó menti mocsaras, fagyott és göröngyös területen (sokan süllyedtek bele az ingoványba, mikor a jég beszakadt a rajta való átvonulástól), 15.000 lovas hátra maradt, hogy feltartóztassa a huszita előnyomulást, de hiába. Žižka óriási hadizsákmányhoz jutott, megkaparintva Zsigmond 450 szekereit és hét zászlót is. Visszavonulás közben „Pipo Fiorentino — írja Enea Silvio Piccolomini — tizenötezer lovas kapitánya megkockáztatta, hogy átkeljen a jégen, ami a lovak és a fegyverek súlya alatt beszakadt, ezért aztán sokan süllyedtek el a folyóban”.⁴⁶ Žižka, a győzelem hatására magabiztosabbá válva, a korábnál még nagyobb vérszomjjal vetette bele magát a templomok rombolásába, minden szobrot, festményt, szent képet elpusztított, és megtiltotta, hogy a papok egyházi szertartást

⁴² A bíboros lelkes huszitaellenes kampányáról lásd például Regensburg városának és tanácsának szóló 1421. május 31-i beszédét (PALACKÝ 1873: I. Bd., Nr. 109, 106–108.), továbbá Kölnben, 1421. június 5-én kelt rendelkezéseit valamennyi németországi egyház számára, u. o., Nr. 110, 108–116.

⁴³ Zsigmond Brumovban, 1421. október 18-án kelt, Eger város tanácsának szóló levele, in: PALACKÝ 1873: I. Bd., Nr. 151, 162–163.

⁴⁴ A rómaiak királyának ekkori vonulásaival kapcsolatban: ALTMANN 1896–97: I. Bd., 328–332.

⁴⁵ Kuttenberg bevételéről: WINDECKE 1893: CXXII. fejezet, 120.

⁴⁶ PICCOLOMINI 1545: f. 53r; Továbbá PALACKÝ 1845–67: V. Bd., 272. A hadizsákmányról és Pipo seregével történt balszerencés eseményekről lsd. BALBIN 1677: 451 is.

végezzenek miseruhájukban. A nemesi családból származó Jan Žižka Csehország egy nem különösebben gazdag vidékén született, de ugyanakkor a királyi udvarban nőtt fel. Miután egyik szemét elvesztette harc közben (Žižka csehül ugyanis „vakot” jelent), később, egy másik csatában a másikat is elveszti majd: Prágában próbálták kezelni ugyan az orvosok, de „a szeme világát nem tudták visszaadni [...]. A cseheknek tetszik — ironizál Piccolomini — ha egy világtalan vezeti őket”.⁴⁷ Kétségtelen, hogy ezen kettős fogyatékosága szélsőségesen agresszívvá tette őt ellenségeivel szemben, olyannyira, hogy — mint Piccolomini folytatja — „a huszita méregtől teljesen megromolva, és a fosztogatás iránti sóvárgásában” elvetemült emberek nagy tömegét gyűjtötte maga köré, majd a templomok kifosztásába fogott, kiüzve a szerzeteseket a kolostorokból, mert szerinte azok azért vannak ott, hogy „hízzanak, mint a disznók”.⁴⁸

Pipót, a toszkán zsoldosvezért — a német katonákhoz hasonlóan — elszenvedett veresége gúny tárgyává tette a husziták között. Theobold Zakar *Hussitenkrieg* című művében ezt meséli: a német sereg vezére eldöntötte, hogy felgyújtja az ostrom alatt álló ellenséges várost, ehhez szurokba és kénbe mártott gyertyákat használva, amelyeket néhány ebből a célból fogott galamb és veréb farkára kötöttek rá. Csakhogy az egyik veréb — amelyeket elengedtek, hogy repüljenek be az ellenség területére — váratlanul és lopva az ostromlók táborába repült be, és lángokban álló farkával egyik szénaboglyáról a másikra szálldosva felgyújtotta magát a tábor. Az ostromlottak, miután látták, mi történt, felbátorodtak, megragadták fegyvereiket, megtámadták a megzavarodott és riadt ellenséget, majd megfutamították és elűzték a vidékről.⁴⁹

De a huszita háborúról vannak még jobb anekdoták. A rendszerint alapos és elmés Piccolomini szolgál egy másik epizóddal is, amely mosolyt fakaszt: miközben egy a lovak számára járhatatlan területen csatáztak, Žižkának az az ötlete támadt, hogy az asszonyok terítsék le a ruháikat a földre, hogy az ellenséges lovagok, miután leszálltak a lóról, belegabalyodjanak sarkantyúikkal „ezekbe a tépésekbe”. Valóban így történt: az ellenséges katonák nem tudták kiszabadítani magukat ebből a kelepceből, és Žižka, hirtelen rájuk törve „hallatlanul nagy öldöklést rendezett”.⁵⁰ És még egy történet: mivel nem sikerült egy erőd falait lerombolnia ágyúkkal, amelyet hat hónapja védett négyszáz birodalmi katona, Žižkának újabb briliáns, ezúttal „bűzös” ötlete támadt, mikor is a várfalakon belülré kétezer rothadó testtel és emberi ürülékkel teli edényt lövetett katapulttal. Ennek eredményeképpen a várbeliek megfertőződtek az elviselhetetlen bűztől, olyannyira, hogy „löttyögtek a fogaik a szájukban, vagy ki is esett mind”.⁵¹

Undok szörnyeteg, rettenetes, másokkal tiszteletlen, akit, ha ember nem tudott legyőzni, elpusztította az Isten: így írja le Piccolomini Jan Žižka huszita vezért. Kevéssel halála előtt megkérdezték tőle, hova temessék el a testét? Azt akarta, hogy csak a bőrét őrizték meg, készítsenek belőle dobot, amely ha szól majd a harcban, biztosan távol tartja majd a megfélemlített ellenséget. A táborítók, akik rendszerint

⁴⁷ PICCOLOMINI 1545: f. 52r.

⁴⁸ U. o. f. 45v–46r.

⁴⁹ ZAKAR 1621: 217.

⁵⁰ PICCOLOMINI 1545: f. 48r.

⁵¹ U. o. f. 54r.

idegenkedtek minden szentképtől, mégis a városkapukra festették Žižka képét egy, a kezében kelyhet tartó angyal mellé.⁵²

Miután vereséget szenvedett a harcmezőn, Zsigmondnak másodszor is fel kellett hagynia a husziták elleni hadi vállalkozásával, és 1422 áprilisának vége felé visszatért Magyarországra.⁵³ A következő év márciusának közepén Késmárkon találkozott Ulászló lengyel királlyal, és Witolddal, Litvánia fejedelmével, akinek felajánlották a királyi koronát, mindenki egyetértésével megújították az 1412-es békét a husziták elleni kölcsönös szolidaritás vállalásával.⁵⁴

A huszitaellenes, balul végződő hadi vállalkozások kapcsán jellemző Henrik bajor herceg megjegyzése, aki részt vett az 1422. évi hadjáratban: „ötször támadtuk meg Csehországot, és ötször szenvedtünk vereséget, csapataink, fegyvereink, hadi gépeink és felszerelésünk elvesztésével. Embereink nagy része harc közben elesett, másik részük elmenekült. Nem tudom, milyen mostoha végzetből fakadóan, úgy is, hogy még csak nem is láttuk az ellenséget, szégyenteljesen visszavonultunk.”⁵⁵

A husziták elleni harcok még jó néhány évig elhúzódtak, Csehország határain is átterjedve, az eretnekek jelentős pusztításokat végeztek a Vág völgyében, Pozsonyban, Nagyszombatban és a mai Szlovákia bányavidékén. Zsigmond először próbált megegyezni a felkelőkkel, majd ellentámadásba ment át. 1431. november 9-én Trencsén környékén a magyar sereg súlyos vereséget mért a huszitákra. A háborúnak csak akkor lett vége, mikor a husziták mérsékeltebb, „utraquistáknak”, avagy „kelyheseknek” nevezett szárnya elfogadta a békét a királlyal, sőt, segítette a cseh katolikusoknak legyőzni a szélsőséges és hajthatatlan táboritákat Lipanynál, 1434. május 30-án, ahol egy másik vezérük, „Nagy” Prokop is életét vesztette. Újabb két év volt szükséges azonban, hogy Zsigmond ünnepélyesen bevonulhasson Prágába.

---

⁵² U. o. f. 58r–58v.

⁵³ 1422. május 3-án valóban Pozsonyban találjuk. ALTMANN 1896–97: I. Bd., Nr. 4874, 342.

⁵⁴ PALACKÝ 1873: I. Bd., Nr. 257, 282. (1423. március 14.).

⁵⁵ LENFANT 1731: 127.

V. fejezet

Pipo, Velence és a „Patria del Friuli”

5.1. Az Aquileiai Patriarchátus politikai helyzete

A 15. század kezdetén a Velencei Köztársaság szerteágazó kereskedelmi kapcsolataival és mérhetetlen gazdagságával tengeri nagyhatalom volt, állami bevételei tekintélyes összegre, másfél millió dukátra rúgtak. Harmincezer főt foglalkoztattak a tengerhez kapcsolódó tevékenységekben, jó tizenhatezren tevékenykedtek a textiliparban, hatezren pedig a hajóépítésben, és mindez e köztársaság jólétéhez bőséges és jelentős munkaerőt biztosított. Velence birtokolta a legfontosabb keleti kikötőhelyeket, és egy ideje a szárazföldön is terjeszkedett, bekebelezve a da Caminók trevisói, a da Carrarák padovai és a Scaligerik veronai signoriáit.¹ A velenceiek szárazföldön való terjeszkedése azonban aggodalommal kezdte eltölteni az aquileiai pátriárkákat is, akik világi uralmuk elvesztésétől tartva készen mutatkoztak a köztársaság ellenségeivel való szövötközésre. Az aquileiai pátriárka, aki világi birtokait tekintve rögtön a pápa után állt, közvetlen hatalmat gyakorolt Friaul nagy része és e tartomány valamennyi földbirtokosa fölött. Aquileia a Birodalom egyik legnagyobb, Kölnhöz, Trierhez és Salzburghoz mérhető püspöki székhelye is volt, sőt, legrégebbi alapítása jóvoltából a legtekintélyesebb püspöki székhelynek számított, és — kihasználva pátriárkai tekintélyét — akár Rómával, Jeruzsálemmel és Konstantinápolyval is vetekedhetett. Az aquileiai pátriárkák metropolitaként Friaultól a Drávaig, egészen Magyarország határáig gyakorolták lelki hatalmukat. Miután pedig az évek során a császároktól és Itália királyaitól számos és jelentős földadományokat kaptak, a leggazdagabb és legtekintélyesebb földbirtokosokká váltak Friaul tartományban és az Isztrián. Végül 1077-ben, a területi állam megalapításával sikerült valóra váltani régóta dédelgetett álmukat, IV. Henrik császár Sigeardo di Pleien pátriárkát egész Friaul grófságra kiterjedő hercegi kiváltságokkal felruházva iktatta be.

A pátriárkák általában ellenségesen viszonyultak a velenceiekhez, egyrészt világi érdekeik miatt, másrészt azért, mert elvesztették lelki hatalmuk egy részét a Gradói Patriarchátus megalapítása után. Ehhez a Patriarchátus és a Serenissima közötti konfliktushelyzethez járult még a Patriarchátus politikai instabilitása is. Az Aquileiai Patriarchátus már a 14. század vége felé katasztrofális gazdasági válság felé kezdett sodródni a kimerítő háborús költségek miatt, amelynek destabilizáló hatású politikai válság lett a következménye. Utóbbi annak a véres konfliktussorozatnak volt

---

¹ RAULICH 1890. Velence gazdasági fejlődését illetően utalni kell Luzzatto alapvető tanulmányára. (LUZZATTO 1961). A velencei külpolitikáról: TEKE 1968: 209–225.

tulajdonítható, amely a néhány, pátriárkától hűbéri függésben lévő, nagy hatalmú család által támogatott Cividale város és Udine város — ahol a hatalmas Savorgnano család gyakorolt jelentős befolyást — között zajlott. E család akaratából 1394-ben magát a pátriárkát, Giovanni di Moraviát (Jan Soběslav), IV. Károly császár unokaöccsét meg is gyilkolták. Sőt, a Patriarchátus válsága egy másik, 1350-ben történt gyilkosságig vezet vissza, Bertrand de Saint-Geniès megöléséig, amely egy, a goriziai gróf által szőtt összeesküvés miatt történt. A gróf maga mellé állította Cividale várost és számos, a Savorgnanókkal ellenséges friauli földbirtokost. A földbirtokosok és a legfontosabb friauli városok közötti belharcok Európa egyik legrégebbi parlamentje, a „Parlamento della Patria” gyengeségéből adódtak, amely ugyan nemesekből, főpapokból és a városi közösségek képviselőiből állt, mégsem volt hatalma sem megválasztani, sem leváltani a pátriárkát, akit — meg kell jegyezni — a pápa nevezett ki az aquileiai káptalan javaslata alapján, de aki világi hatalmát illetően a császár jóváhagyásának volt alávetve.²

Egy viszonylag békés időszak, és Antonio Caetani pátriárka jó kormányzása (a 14–15. század fordulóján) után növekedett a Patriarchátus politikai instabilitása IX. Bonifác pápa egykori megbecsült titkárának, a Parlamento della Patria többsége által, és legalábbis az elején még a Velencei Köztársaság által is szívesen látott portogruarói Antonio Pancierának 1402-ben való kinevezésével. Panciera különösebb gondok nélkül kormányzott 1408-ig, ekkor azonban XII. Gergely pápa leváltotta, mert fizetésképtelenség bizonyult egy több mint 31.500 dukátra rúgó adósságot illetően, amely összegre előzőleg kötelezte magát a Szent Szék felé saját, pápaság általi, megválasztása, és hivatali elődei kötelezettségeinek kiegyenlítése érdekében. A pápának szüksége volt a pátriárka pénzére, hogy a Szent Szék a két ellenpápa — XIII. Benedek és V. Sándor — megválasztásával keletkező válságával szembenézhesen. XII. Gergely a maga részéről Antonio da Ponte concordiai püspököt választotta aquileiai pátriárkának, akit Cividale város is támogatott, Udine azonban nem, utóbbi Pancierát pártolta.³ A pisai zsinat és V. Sándor ellenpápa azonban törvényesnek ismerte el Pancierát. Így a pápaság szakadása tükröződött a Patriarchátusban is. A pisai

---

² Friaulban valójában „dominium politicum et regale” alakult, vagyis — szinte egyedülálló módon Európában — egy szoros együttműködési rendszer (adminisztratív, bíraskodási és külügyi területen) alakult ki a hercegség és a képviselői intézmények között. A friauli parlamenttel kapcsolatban: TRAVERSA 1911.

³ A friauli parlament válasza durva volt Panciera pápa általi leváltásának megvitatott ítéletére (A friauli parlament a bíborosoknak, 1408. május 17. előtt, in: LEICHT 1968: n. 460, 420–421). Ugyanilyen durva hangvételű levelet küldött a parlament a pápának is: ebben „terribilis sententia et orrenda narratio”-ról van szó (u. o. n. 459, 418–420.) Cividale a maga részéről a parlament ezen állásfoglalása ellen lépett fel, az utóbbi által a pátriárka érdekében elfogadott levél törvényteleniségére hivatkozva (Cividale, 1408. május 17. – június 13., u. o. n. 462, 422–423.). Panciera leváltásának ítéletét június 13-án hozták nyilvánosságra. Cividale a pátriárka ádáz ellenségévé vált, miután utóbbi megpróbálta visszaszerezni magának a tolminói *gastaldia*-t (egykori itáliai birtokigazgatási egység), amelyet Marquardo di Randeck ideje óta bérelt. Tolmino a Cividale, Karintia és Krajna közötti fontos kereskedelmi utak kereszteződésében feküdt. (LEICHT 1968: n. 279, 299–304.; LIRUTI 1976: 151.) A Patriarchátus igen bizonytalan helyzetét súlyosbította Ludwig von Teck hivatali beiktatása Luxemburgi Vencel német király részéről egy 1410. április 16-án kelt oklevéllel (Az oklevél átírása in: WAKOUNIG 1990: 45, 132. jegyzet). Ludwig von Teck beiktatásáról lásd lejjebb.

zsinattal szemben az a rövid életű zsinat állt, amelyet XII. Gergely hívott össze Civalaléba 1409 június–szeptemberében, amely aztán — mint arról már szó esett fentebb — dolgavégezetlenül feloszlott, majd ugyanezen pápa lóhalálában el is menekült Riminibe egy pápai felhatalmazással bíró püspököt hagyva hátra maga helyett, akit az udineiek lefogtak és börtönbe vetettek.

A Patriarchátus válsága hozzájárult ahhoz, hogy Alpokon túli csapatok érkezzenek Friaulba. Sőt, a Velence-ellenes friauli földbirtokosok nem is ellenezték, hogy Ozorai Pipó serege Itáliába jöjjön, akit Luxemburgi Zsigmond, a rómaiak és Magyarország királya azért küldött, hogy visszaállítsa a Velence által részben elvitatott Dalmácia fölötti fennhatóságát, és hogy helyreállítsa a császárság tekintélyét a venetói szárazföldön lévő birtokain, ahol az csorbát szenvedett. 1409-ben — mint említettük — Velence ugyanis megszerezte 100.000 dukátért Anjou–Durazzói Lászlótól Zára városát és annak környékét (Pago, Vrána, Novigrád), és megtagadta Magyarországnak a 7000 dukát éves adó fizetését, amelyet az 1381. augusztus 24-én megkötött torinói béke záró rendelkezései szabtak ki számára. Ez a béke a véres chioggiai háború (1378–1381) lezárása volt, amelybe a magyar hadak is belekeveredtek olasz földön.⁴ 1405-ben a Köztársaság végleg elűzte venetói birtokaikról a Scaligeriket és a da Carrarákat, Verona és Padova urait, eképpen terjesztve ki uralmát a szárazföldre, amely azonban a *Regnum Italicum*, és ezért a Birodalom területe volt.

A veneto–friauli szárazföld a Serenissima számára különös stratégiai és gazdasági jelentőséggel bírt, mivel Friaul ellenőrizte a fő kapcsolódási útvonalakat a Habsburg területek és Itália között, minden ebben a határ menti régióban fellépő zavargás hátráltathatta, vagy akár meg is akadályozhatta a német kereskedők Velencéből, illetve Velence felé való utazását.

Ezért Marquardo di Randeck pátriárka ideje óta (1365–81) a Köztársaság figyelemmel kísérte a pátriárka és az Alpokon túli urak közti szövetségeket, amelyek kereskedelmének kárt okozhattak. Továbbá a torinói béke ideje óta a Signoria próbálta politikailag támogatni az aquileiai állam pátriárkáit, és olyan friauli hűbéresekkkel kötött szövetséget, akikre számíthatott, például a Savorgnanókkal, akiket 1385-ben felvett a velencei patriciusok közé. Radikálisan megváltozik majd a velencei politika az 1411-es magyar betörés után, de főképpen 1418-ban, az ötéves castelluttói fegyverszünet leteltekor, amelyről később még szó lesz. Friaul meghódítása és annexiója elsődleges célja lesz annak a háborúnak, amelyet a Serenissima először a magyar király ellen vívott, hogy megőrizze dalmáciai birtokait, és hogy megvédje azokat a szárazföldön.

Velence terjeszkedése a szárazföldön Vicenza, Feltre és Belluno, majd Padova és Verona elfoglalásával, továbbá Val Lagarina és Valsugana urainak védelmével — akik a trentói püspök hűbéresei voltak — IV. Habsburg Frigyes tiroli grófot is aggodalommal töltötte el, aki 1407-ben, egy trentói felkelést kihasználva, megparancsolta Georg von Lichtenstein püspöknek, hogy engedje át az összes erődöt és a helyi egyház javait, nehogy azok véletlenül a velenceiek kezére kerüljenek. Egy, a

---

⁴ WENZEL 1862: 3–124.

Signoria és IV. Lipót ausztriai herceg közötti egyezmény ellenére továbbra is folytatódott azonban a viszálykodás Velence és Ausztria hercegei között.

Azt is tekintetbe kell venni azonban, hogy nem csak Luxemburgi Zsigmond hadainak Friaul, Veneto, Isztria és Dalmácia elleni támadása jelentkezett fenyegetésként, de 1409 végétől a birodalmi helytartó, IV. Frigyes ortenburgi gróf⁵ is zavartalanul mozoghatott — mint mondják, magyar csapatokkal is — az észak–adriai területeken, ellenőrzése alatt tartva az ide vezető utakat, tekintve, hogy Dél–Karintiában voltak saját földbirtokai. Miután 1407-ben lényegében elérte Cividale meghódolását, az ortenburgi grófnak 1410 és 1411 között sikerült elfoglalni Monfalconét és Muggiát (és talán Buie és Portole helységeket is), behatolva ezzel Reinprecht von Duino–Walsee birtokainak a területére is. V. Sándor pápa felszólította az ortenburgi gróft, hogy hagyjon fel Friaul „nyugtalanításával”, és „írt a tartománynak is, mert az a gróf elűzése után Pancierának engedelmeskedett; írt továbbá annak a grófnak is, hogy távozzon a környékről”.⁶ Ortenburgi Frigyes ekkor Civalalén kívül számíthatott Gemona, Tolmezzo, Venzone segítségére, Brugnera, Polcenigo, Porcia, Prata, Prampero, Spilimbergo és Valvasone uraira, Moggio és Sesto apátjaira, valamint Meduno és San Vito várnagyaira. Valamennyien ellenségei voltak Udine uralmának és a Savorgnanóknak, Antonio Panciera védelmezőinek. Majd miután 1411. június 15-én a bíborosnak választott Panciera lemondott pátriárkai méltóságáról, és miután mindössze három nappal azelőtt az őt támogató udineiek vereséget szenvedtek Mortegliánónál örök és hajthatatlan ellenségeiktől, a cividaleiektől — e csatában rengetegen elesetek —, az ortenburgi gróf önmagát ajánlotta pátriárkának a tényleges pátriárka kinevezéséig. A mortegliánói csatában a cividaleieket a Carpiba való Carlo Pio vezette, az udineieket pedig egy bizonyos — nem különösebben kiemelkedő — Checco. Az Oxfordi Kódex *Chronicon patriarcharum*-hoz fűzött megjegyzései azonban Ozorai Pipo csapatainak tulajdonítják a cividalei győzelmet Mortegliánónál.⁷ Magyar jelenlétről azonban nem lehet beszélni az év szeptembere előtt.

Miután Lajos fiát örökre fogadta, Ortenburgi Frigyes a már említett, nagyhatalmú II. Hermannal, Cilli és Zagorje grófjával került rokoni kapcsolatba, aki 1420-tól Ortenburg és Sternberg grófja is lett, a Frigyes gróftól örökölt birtokok révén. Emlékszünk, hogy Cillei gróf tekintélyes tagja volt az előkelő Sárkányrendnek is, sőt, Frigyes fiával együtt, ennek első nevei között szerepeltek. Cillei Hermannak nem voltak közvetlen érdekei Friaulban, de politikailag folyamatosan jelen volt ott, és közvetítőként igen aktív szerepet játszott minden, abban az időben zajló béketárgyaláson, már csak azért is, mert közvetett kapcsolatai voltak a Velencei Köztársasággal, zálogba kapta ugyanis Veglia szigetének felét, továbbá volt néhány vára Dalmáciában.

Reinprecht von Walsee, Duino ura viszont, hogy a Karszt–hegységben lévő birtokait megerősítse, kelet felé fordult, és 1407-ben zálogba megszerezte 28 évre Ausztria hercegeitől Pisino, Piemonte és Fraiana grófságot, és nem csak ezeket: Walsee szemet vetett a Patriarchátus isztriai váraira is, amelyeket Udine Habsburg

⁵ Ortenburg Frigyes 1409. október 11-én vette fel Friaul császári helytartójának címét.

⁶ PALLADIO 1972: 451.

⁷ LEICHT 1955: 67–68. Leicht azonban ezt téves hírnek minősíti.

Ernönek ígért ugyanabban az 1411. november 2-i megállapodásban, amelyről még szólunk később. Ez arra kényszerítette a törvényes, de hatalmától megfosztott isztriai örgrófot, hogy az Pietrapelosa várába húzódjon vissza. Szerzett továbbá birtokokat a Quarnaro-öbölben is. Meg kell jegyezni, Reinprecht von Duino–Walsee kétértelmű módon viszonyult mind a német királyhoz — még ha mellette is találjuk a castelluttói fegyverszünet megkötésekor 1413-ban — mind a Serenissimához, amely utóbbival közvetve erősítette a szövetséget az esetleges isztriai megszállók ellen.

Akadtak a térségben további birtokosok is, akik lehetséges szövetségesei voltak Luxemburgi Zsigmondnak Velence és a Habsburgok ellen. Így Gorizia grófjai, őket valóban ott találjuk majd a castelluttói fegyverszünet aláírói között a magyar király és választott császár oldalán. Gorizia grófjai az aquileiai egyház „*advocatus*-ként”, azaz eme egyházi intézmény világi javai örzőiként és megvédőiként léptek fel. I. Meginhard aquileiai *advocatus* volt, és ugyanakkor az első, aki a goriziai grófi címmel büszkélkedhetett (1120 k.). Szilárdan befészkelte magát az Isonzó folyónál lévő, kevéssel azelőtt egy ókori villa mellett épült várba, amelyet — mint az isonzói város nevét először megemlítő legrégebbi forrás arról beszámol — „a szlávok nyelvén *Goriza*-nak hívnak”. Meginhard és feltételezhető fivére, I. Engelbert bajor palotagróf, Millstatt örökölt ügyvédje, (*advocatus*-a) akit a forrásokban *comes de Aquilegia*-ként is neveznek, rokon kapcsolatba kerültek a karintiai Spanheim családdal: ők Karintia hercegei, Isztria és Carniola örgrófjai, bajor palotagrófok és Ortenburg grófjai voltak. Maguk a Spanheimek a Sigear dini–Ariboni családból származtak. Ez a bonyolult dinasztikaiéplet megmagyarázza, hogy Gorizia grófjainak miként lehettek birtokaik és érdekeltségeik Tiroiban és Karintiában is. Sőt, egy bizonyos időszakban (1254-től 1271-ig) Gorizia és Tirol grófság egyetlen nagy, stratégiaileg jelentős dominium volt, mert lényegében minden szorost ellenőrzése alatt tartott a Brenner–hágótól Isztriáig. Kihasnálva az aquileiai egyház *advocatus*-a örökölt címét, Gorizia grófjai inkább azon ügyködtek, hogy birtokaikat a pátriárka rovására növeljék, mintsem hogy megvédjék a Patriarchátus egyházának világi javait, amint azt a középkori szokás megkövetelte. Ugyanakkor a császári politika hű végrehajtói is voltak Itáliában. Mikor kitört a háború Zsigmond és Velence között, a goriziai grófok beékelt területeket birtokoltak magában Friaulban (Latisana, Mortegliano, Rivignano stb.), és a Karszt-hegységben, valamint az Isztriai-félszigeten terjeszkedtek, összeütközésbe kerülve ezáltal egyrészt a pátriárkákkal és az ortenburgi grófokkal, másrészt a Duino–Walsee családdal.

Kimaradtak viszont mindebből a Frangepánok, Modrus és Veglia urai, akik — tekintve, hogy földjeik Dalmáciában voltak — mindenkinél inkább Luxemburgi Zsigmond és a Velencei Köztársaság szorításába kerültek.

Most már világosan érthető a bizonytalan helyzet, amelyben az udineiek érezték magukat, akik — talán attól tartva, hogy újra fellángolnak a harcok Friaulban, és félve az Alpokon túli sereg érkezésétől is — nem tudták, mitévők legyenek, ezért ide is és oda is követséget küldtek: Zsigmondhoz, Velencébe és Ausztria hercegeihez. Végül, miután a cividaleiek Velencével szövetkeztek, ők az osztrák hercegekkel, Ernővel és Frigyessel kötöttek megállapodást. 1411. november 2-án kötötték meg az egyezményt, a hercegek, akik helytartójukkal, Burckhardt Rabinsteinnel képviseltették magukat, az

udineieket biztosították védelmükről és segítségükről cserébe azért, hogy engedelmeskednek a pátriárkának. Burckhardt lovag és udvarmester 1411. október 23-án érkezett Udinebe Ausztria hercegeinek követeként. Nagy tisztelettel fogadták. A szerződést — hívja fel a figyelmet Leicht — „közvetve” aláírták az akkor Udine leghatalmasabb urának számító Tristano Savorgnano hívei, és csaknem valamennyi ellenfele is. Udine, miután elvesztette Velence barátságát és a Firenzei Köztársaság jóindulatát, amely mindinkább Zsigmond felé hajlott, meghódolt Ausztria hercegeinek és megesküdött, hogy betartja a Patriarchátus rendjét, ellátva a friauli erősségek felügyeletét az új pátriárka megválasztásáig.⁸

5.2. A Velence és Zsigmond közötti háború előzményei

Elérkeztünk tehát a német és magyar király, valamint a Velencei Köztársaság közötti vetélkedés eseményeihez és okaihoz. Dalmácia meghódítása után a Serenissima, erősebbnek érezve magát, mint korábban, elutasította a már említett 1381. évi torinói béke záró rendelkezéseit (az éves adó fizetését), amely béke elismerte a magyar király fennhatóságát Dalmácia fölött, ugyanakkor Velence jogait is az észak-adriai térségben, garantálva ekképpen a lagúnaváros gazdasági érdekeit ezen a tengeren. A köztársaság álláspontjának igazolására a francia királynak kijelentette, hogy Dalmácia velencei fennhatóság alatt állott, mielőtt Magyarország királya megszerezte volna, továbbá, hogy ugyanezen adriai térséget a Serenissima László királytól kapta meg, aki törvényes magyar király volt, ezen kívül, a Zsigmondnak fizetendő éves adó elmaradása annak tudható be, Velence szerint, hogy utóbbi figyelmen kívül hagyta a torinói béke előírásait. A Signoria azért is volt megbántott és sértett, mert Zsigmond nem ismerte el, hogy a nikápolyi csatavesztés után éppen velencei gályák mentették meg az életét. Mint az a háborút megelőző válságokban lenni szokott, a Velencei Köztársaság és a Magyar Királyság egymást okolta a dalmáciai válság hibáiért és felelősségéért. Velence mindenestre rendezni szeretne volna a Magyarországgal szembeni adósságát egy egységes, 50.000 aranydukátos összeggel, valamint egy „*equus vel pannus aureus*”-t ajándékozva királyának. Ezt az ajánlatot Zsigmond „sértőnek és gúnyosnak” minősítette,⁹ ebbe tehát nem ment bele. Ekkor (1411. április 13-án) Velence megvásárolta Osztrovica várát Sandalj Halić bosnyák vajdától — akit 1411 elején már felvett patriciusai közé —, és megpróbálta csellel vagy erővel ismét elfoglalni Traut és Sebenicót. A Signoria Osztrovica megszerzését szintén törvényesnek minősítette Zsigmond előtt. Bosnyák — és nem magyar — tulajdonnak tekintette a várat, továbbá az akkori súlyos török fenyegetéssel érvelt.¹⁰

Zsigmond német királlyá való kétszeri megválasztása (először 1410. szeptember 20-án, másodszor és véglegesen 1411. július 21-én) lassította a dalmát kérdés és a

⁸ LIRUTI 1976: 160–161.; MANZANO 1868: 224.; LEICHT 1968: 74–76.

⁹ Velence új javaslatairól: LJUBIČ 1878: n. 94, 94–98. (1410. június 1.) és n. 105, 108–115. (1410. szeptember 2.). A ló felajánlásáról: ASCHBACH 1838–45: 343.

¹⁰ Osztrovica megvásárlásáról és a Traut és Sebenicót illető velencei célokról lásd: LJUBIČ 1878: *passim*.

Velencével való vita megoldását. Utóbbi — mint arról már szó esett — időközben elfoglalta Veronát és Padovát, két, addig a Birodalomhoz tartozó várost, valamint benyomult Gian Galeazzo Visconti tartományába, akit 1395-ben éppen az akkori német király, Vencel, Zsigmond bátyja nevezett ki Milánó hercegévé. Brunoro della Scala és Marsilio da Carrara, akik Verona és Padova uralmát követelték vissza maguknak, a magyar királyhoz fordultak tehát, hogy elvesztett trónjuk visszaszerzéséhez szükséges segítségét sürgessék.¹¹ Ezen kívül Velence különböző ürügyeket talált ki, hogy elfoglaljon néhány olyan területet, amelyeket a pátriárka birtokolt az Isztrián és Friaulban. Michele Steno, az új dózse nyíltan kijelentette, hogy politikája a Köztársaságot Észak-Itália legnagyobb hatalmává kívánja tenni. De Zsigmondot nemcsak a dalmát kérdés ösztönözte háborúra, a frissen megválasztott német király megkövetelte a velencei területeken való szabad átvonulás biztosítását, hogy akadálytalanul el tudjon jutni Rómába a pápa általi császári koronázására. Nem úgy tűnik, hogy a velenceiek hajlottak volna e követelések meghallgatására, azért sem, mert tartottak attól, hogy Marsilio da Carrara és Brunoro della Scala kihasználják a helyzetet az uralomba való visszatérésükhöz.

Zsigmond Velence elleni háborújában a politikai szempontok mögött tiszta gazdasági érdekek is jelentkeznek burkoltan. Zsigmondnak ugyanis volt egy nagy, szinte utópisztikus terve, miszerint az adriai kereskedelmet — amelyben érdekelt volt a Német-római Birodalom — átteszi a Milánó-Genova tengelyre, és hogy a német kereskedelmet a Boszporusz, a Fekete-tenger és az Azovi-tenger irányába tereli, ahol éppen a Genovai Köztársaságnak voltak már bázisai, például Perában, az Aranyszarv-öbölben, és Tanában, a Krím-félszigeten. Zsigmond terve azonban megvalósíthatatlan volt, és nem sikerült az Adrián megtörni a Serenissima kereskedelmi erejét sem.

Nem tudni biztosan, hogy a velenceiek megtagadták-e Németország és Magyarország királyának a területeiken való átvonulást. Mint említettük, tényleg nem tűnik úgy, hogy a Signoria kifejezésre juttatta volna ellenérzését Ozorai Pipónak a *Römerzug* kapcsán, vagy azért, hogy a császári udvar átvonul birtokain, mikor a toszkán 1410-ben a lagúnavárosban tartózkodott itáliai diplomáciai útja során. Az biztos, hogy több helyen tornyokat és őrtornyokat építettek, továbbá a Trevisói Ögrórság és Friaul között egy 22 mérföld hosszú, igen széles és mély „árkot”, amely a hegyektől a tengerig húzódott. Treviso 200 „utászt” küldött építéséhez, Belluno 60-at, Feltre 40-et, Padovára, Veronára és Vicenzára népességük arányában adót vetettek ki. Bassanónak is bizonyos mértékben hozzá kellett járulnia az ásási munkákhoz, Mestre, Castelfranco, Asolo, Noale és Valdimareno rektorai viszont azt a parancsot kapták, hogy a trevisói podestà utasításaihoz tartsák magukat. Az augusztus 3-án kezdett munkálatok 1411. december 17-én fejeződtek be, kevéssel a magyar sereg Itáliába való levonulása előtt.¹²

---

¹¹ COGO 1893: Brunoro della Scalát illetően utalni kell továbbá a STRNAD 1989: 389–933. által összeállított szócikkre; Marsilio da Carrarával kapcsolatban lásd a Ganguzza Billanovich által szerkesztett életrajzot. GANGUZZA BILLANOVICH 1977: 693–695.

¹² SANUTO 1733: col. 856; MURATORI 1738: col. 181; Verci 1791: 49. (a történet) és 45–47. (dokumentumok).

A Signoria — a legrosszabtól tartva — kezdett tehát készülödni a háborúra és megerősíteni saját területét. Az „árok” fentemlített ásásán kívül, szükségesnek tartotta Padova városát is megerősíteni egy új őrtorony megépítésével, és egy vár építésére is gondolt eme új torony és a már létező között. Ugyanerre a területre csapatokat gyűjtöttek össze az egész szárazföldről. A Serenissima tíz évre közös támadási és védelmi szövetséget kötött a Tagliamento jobb partján lévő friauli urakkal. Az egyezmény, amelyet a velencei Palazzo Ducaléban írtak alá 1411. május 14-én, a Köztársaság valamennyi ellensége ellen irányult az aquileiai pátriárkán kívül. Csatlakozott ehhez Federico della Torre; Guglielmo, Prata grófja; Guido, Porcia grófja; Federico di Ragogna, Artico, Gucello és unokafivérei, Brugnera urai; Giacomo, Polcenigo grófja; Venceslao, Giovanni, Odorico, Tommaso, Oliviero és Albertino di Spilimbergo két fia; Odorico, Giacomo és Giovanni di Valvasone, továbbá Prampero urai. A szerződés aláírói összesen 1800 dukát éves hozzájárulást kaptak, de ennek fejében 90 lovast kellett kiállítaniuk a kíséretükbe, valamint katonai szolgálatot kellett adniuk a Tagliamento és a Livenza folyó közötti területen, valamint Treviso városban és környékén, továbbá máshol is, ha szükséges volt, ez esetben azonban nagyobb hozzájárulással. A szerződés megszegése esetére 5000 dukát büntetést helyeztek kilátásba. A friauli földesurak a Velencével való szövetséghez Cividale, Gemona, San Vito, Tolmezzo és Venzone város nevében is csatlakoztak. 1411. május 26-án hasonló megállapodás született a Serenissima és Sacile város között is. A sacileiek a velencei védelem fejében vállalták, hogy átengedik területükön a venetói csapatokat, és megígérték, hogy nem indítanak háborút a Tagliamentón inneni urak — akik már szövetséget kötöttek Velencével —, sem pedig a közeli Caneva és Aviano város ellen.¹³ Meg kell jegyezni azonban, hogy néhányan ezen urak közül, mint például Guglielmo da Prata, kiváló kapcsolatokat ápoltak régebben a da Carrarákkal és a della Scalákkal, és nemkülönben magával a magyar királlyal is, akik most a Köztársaság ellenségei voltak.

A városokkal és a legnagyobb friauli családokkal való szövetség nemcsak erősebbé tette a Serenissimát egy idegen támadással, valamint egységessé a városokat és a friauli urakat egy, az Alpokon túlról várható, fenyegető betöréssel szemben, hanem biztosította a Köztársaságnak Friaul nagy része fölött az ellenőrzést, és főképpen Udine és Tristano di Savorgnano elszigetelését, aki bár Velence-barát volt, nem fogadták szívélyesen a Signoriában sem.

Zsigmond a Serenissimával való vitájában biztosan nem tudhatta maga mellett Vaserejű Ernő ausztriai herceget, aki bátyja, IV. Lipót halála után (1411) egyedül kormányozta a Habsburgok déli birtokait. Nyilvánvaló, hogy tekintélyét az adriai tartományokban komolyan fenyegette a Cillei–Ortenburgok által képviselt nyílt vagy burkolt magyar jelenlét. Az ausztriai herceg ekkor egyrészt Jagelló Ulászló lengyel királlyal próbált egyezsége jutni, másrészt Udinével kötni megállapodást, amelyről már szó esett. Zsigmond ezzel szemben számíthatott a francia király és a burgundiai herceg támogatására, XXIII. János pápa segítségére viszont nem annyira, aki elősegítette ugyan Luxemburgi Zsigmondnak a német trónra emelkedést, ugyanakkor

¹³ U. o. 47–48. (a történet) és 39–41. (dokumentumok). A friauli urakkal való szerződésről említést tesz PALLADIO 1872: 458.; MANZANO 1868: 217–219.; REDUSIO 1731: col. 833.; LIRUTI 1976: 160.

békét szándékozott közvetíteni Magyarország és a Velencei Köztársaság között. E célból a pápa sietve Bolognába hívta a két szemben álló fél követeit. Velence azonban ragaszkodott álláspontjához, kiemelve egyebek között azt a tényt, hogy az elmúlt időkben azon fáradozott, hogy biztonságossá tegye a dalmát szigeteket és kikötőket, amelyeket azelőtt kalózok leptek el. Ősszel a pápa Magyarországra küldte tehát saját követét, Bertoldo Orsini grófot, azonban már túl későn ahhoz, hogy megakadályozza a magyar–velencei konfliktust, mert Zsigmond ekkor már megindította a háborút. A pápai legátust mindenesetre feltartóztatták a lagúnavárosban, mert előzőleg megtiltották számára a velencei területeken való áthaladást, útban Buda felé. A Köztársaság, amely azonban bízott még a pápa közbenjárásában, az új év kezdetén új pápai követséget készített elő Lorenzo Bragadin és Marco Dandolo személyében.¹⁴

5.3. A Serenissima elleni magyar támadás

A magyar támadás két irányból indult meg: egyrészt Dalmáciában, másrészt az Isztrián, Friaulban és Venetóban. A valódi hadszíntér azonban az isztriai és az észak-italiai térség volt. A Dalmáciába rendelt hadakat Eberhard zágrábi püspök, és unokaöccse, Medvei Albeni Peterman, Horvátország és Dalmácia bánja vezette. Azt a sereget viszont, amelyet Isztriába, Friaulba és Venetóba rendeltek, Ozorai Pipóra, Stiborici Stiborra és Ortenburgi Frigyesre bízta. 1411. november 8-án Zsigmond Pipót Ortenburgi Frigyesrel együtt kinevezte Aquileia és Friaul teljhatalmú birodalmi megbízottjának. E rendelet szövege¹⁵ példásan mutatja azt a „teljes és megingathatatlan” bizalmat, amelyet a magyar és német király táplált a „nemes” temesi ispán és királyi tanácsos irányában, aki szabad kezett kapott uralkodójától az elfoglalt területek kormányzásában, az igazságszolgáltatásban, a béke és a szerződések aláírásában. Valójában — a királyi és birodalmi meghatalmazott tisztségén túl — Pipo volt a hadsereg igazi és egyedüli feje, az ortenburgi gróf és Stiborici Stibor lényegében a háttérben maradtak. Pipo teljhatalmát nemcsak a hadsereg irányítására és a béketárgyalásokkal kapcsolatban használta fel — amelyekre még visszatérünk később —, hanem arra is, hogy adományokat tegyen, vagy tulajdonában megerősítsen valakit. Példának hozzuk itt azt a serravallei táborban 1412. január 3-án kelt oklevelet, amellyel Pipo megerősítette „nobili viro Johanni de Doyano civi Civitatis Belluni” az általa korábban „cum universis iuribus” birtokolt házának tulajdonát.¹⁶

Most pedig lássuk a Friaulban és Venetóban 1411 és 1412 fordulóján történt eseményeket. Az első háromszáz magyar katona 1411. szeptember 24-e előtt érkezett

¹⁴ Orsini követjárásáról: LJUBIČ 1878: n. 173, 186–188. és n. 194, 211–212.; Lorenzo Bragadin és Marco Dandolo követjárásáról u. o., n. 200, 215–224., illetve ASVe, Senato, Secreti, Reg. 4, f. 232v–234r (1412. január 21.).

¹⁵ WENZEL 1884: 32. sz. 230–232. A magyar sereg vezéreit illetően: ALTMANN 1896–97: I. Bd., Nr. 144, 9.; WENZEL 1874: 145.

¹⁶ U. o., 35. sz.: 232–233. Ezt követte Zsigmond részéről „per nobilem Philippum de Ozora Comitem Themesiensem, Consiliarium, Capitaneum et sufficientem procuratorem nostrum in terris Fori Julii, Marchie Tervisine et tocius Lombardie” a kiadott oklevél megerősítése (u. o., 36. n. 233., Diósgyőr, 1412. május 5.).

Civalaléba, nagy aggodalmat keltve a Signoriában, amely sietve utasította Bertolino Zamboni da Cremona parancsnokot, hogy szálljon szembe mindazokkal, akik a velencei területek javaiban kárt okozni merészelnének. Ezzel szemben Zsigmond 1411. november 3-án kiadta az utasítást Pipónak, hogy foglalja el egész Friault a Birodalom nevében.¹⁷

Az első háromszáz fegyveres feltűnése után a magyar sereg java része — mint arról Sanuto tájékoztat — 1411. november 28-án érkezett Friaulba, jó 6000 fős haderővel, Ozorai Pipo vezetésével, akit a *Diario Ferrarese* (181. hasáb) pontosan „seregei főkapitányának” nevez. Ehhez a két első, de már jelentős katonai egységhez — folytatja Sanuto — hamar csatlakozott újabb 6000 fő Stiborici Stibor vezetésével. A magyarok kétségtelenül nagy létszámmal vonultak be Friaulba, mint ahogy arra más krónikák és történetírók által közölt számokból is következtetni lehet. A *Cronaca Dolfina* szerint 11.000 fős sereg volt, de a magyar sereg érkezését későbbre, december 17-re teszi. Aschbach szerint is 11.000 fő volt, de ő november 11-éről beszél. A Manzano által idézett *Cronaca Spilimberghese* szerint 14.000-en voltak, és november 20-án jöttek, Redusio és a Verci által idézett *Cronaca Aquileiese* szerint pedig egyenesen 17.000 főt számlált a sereg. A velenceieknek viszont — közli Verci — egy igen szerény, 500 számszeríjászt, 500 lándzsát és 2000 gyalogost számláló sereget sikerült felszerelniük, amelyet Taddeo dal Verme parancsnokságára bízta. Marino Sanuto viszont megemlíti 10–12.000 „fejszével, dárdával, kopjával, karddal és lándzsával felfegyverezett paraszt” érkezését is a Trevisói Órgrófság védelmére, továbbá egy 100 bárkából és 30 „ganzaruolo”-ból álló hajóhadat, amelynek parancsnokságát Pietro Duodóra bízta. A vicenzaiak 600 lovas és 1000 gyalogost ajánlottak fel, a padovaiak, a veronaiak és a szárazföld más városai 100 lovas. Abban az időben a velenceiek híján voltak a katonáknak, mert sok számszeríjászt a kereskedelmi hajókra helyeztek, és a vizeken 18 felfegyverzett gályájuk futott. Facino Cane¹⁸ zsoldosvezér is felajánlotta saját és 3000 lovasa segítségét a Signoriának, azon a 2500 véka búzán kívül, amelyre Velencének sürgősen szüksége volt az inséges idők miatt.¹⁹ A Friaulban és Venetóban szemben álló egyes seregek létszámára vonatkozó számokat azonban kellő óvatossággal kell kezelni. De biztosan nagy magyar sereggel lehet számolni, amelyet egyebek között helyi friauli egységek is erősítettek, valamint e

¹⁷ Az első magyarok érkezéséről: ASVe, Senato, Secreti, Reg. 4, 196r (1411. szeptember 24.). A Signoria parancsairól: LJUBIČ 1878: n. 172, 186. Zsigmond parancsairól: NAGY – VÉGHÉLY – NAGY 1890: II. k., Budapest, 1890, 155. sz. 372. Schiff utal arra, hogy a háromszáz magyar Blagai László vezetésével érkezett Friuliba. SCHIFF 1909: 7.

¹⁸ Facino Canéról: VALERI 1940.

¹⁹ SANUTO 1733: coll. 856–857.; ASCHBACH 1838: 453–457. és 430–437. (Zsigmond levele a német rendekhez, Buda, 1412. január 30.); MANZANO 1868: 226–227.; REDUSIO 1731: col. 834.; VERCİ 1791: 51. (a történet); PRAY 1764: 244. megerősíti a *Cronaca Spilimberghese* által feltételezett 14.000 fős létszámot. 6000 fős seregről beszél ANONIMO 7927: f. 407v; a *Cronichetta* az 1411–1413. évi magyar–velencei háborúnak szenteli a következő részt: 407v–409r. Ugyancsak 6000 lovasról tud Pipo kíséretében ANONIMO 8025: f. 147v–148r. A Szenátus egyik 1411. december 12-én kelt határozata (ASVe, Senato, Secreti, Reg. 4, f. 216r) megerősíti egy 6000 lovasból álló, Pipo — „qui est florentinus” — által vezetett sereg Friaulba való bevonulását, amelyet aztán egy másik, Stiborici által vezetett sereg követ majd.

sereg jelentős fölényével a velencei hadakkal szemben: így aztán Pipo egész Friault elfoglalta néhány hét leforgása alatt.²⁰

A rengeteg „bátor és délceg” magyar katona érkezése — *irja Palladio* — és a „rettenetes hadi gépek” felállításáról szóló hírek hatására az udineiek — nyilvánvalóan tartva Zsigmond seregének megtorlásaitól, aki nehezen tűrte Ausztria hercegeinek beavatkozását a friauli városban — eldöntötték, hogy a király oldalára állnak, és meghódolnak Zsigmondnak, mert Burckhardt Rabinstein helytartó visszautazott Bécsbe segítséget kérni a magyar támadás fenyegető veszélye ellen, és nem számíthattak a velenceiek segítségére sem. Ezért követségbe küldték Ozorai Pipóhoz Michele da Rabatta lovagot, Andrea de Monticoli és Alvise Cignotti mestert, továbbá Niccolò (Nicolussio) del Torsót, Leonardo Miulitit és Tommaso Candidót. Pipo, aki elsőként december 5-én felperzselte Visandone, Blessano és Valeriano községeket, az udinei követeket — mint Palladio megjegyzi — „megkülönböztetett barátsággal” fogadta, meghallgatta kéréseiket, majd békét, védelmet és támogatást ígért. December 6-án be tudott tehát vonulni Udinébe 200 lovag kíséretében, ahol — folytatja Palladio — nagy örömjongással fogadták. Pipo kapitánynak és helytartójának nevezte ki a német Paulus Glovicert, miközben de Rabatta hűséget és engedelmisséget esküdött a magyar királynak az egész polgárság nevében. A város valamennyi előjárója is hűségesküt tett Zsigmondnak Pipón keresztül, és azt is megígérték, hogy sohasem fognak elismerni megválasztott pátriárkát a német király egyetértése nélkül, valamint, hogy megfelelő adót fizetnek a megszállóknak, és — ha szükséges — segítséget nyújtanak a magyaroknak ellenségeikkel szemben.²¹

---

²⁰ A *lancia* (lándzsa) a lovasság alapegysége volt. A 15. század elején három emberből: két nagyjából azonos felszerelésű nehézfegyverzetű harcosból, és egy apródból, később pedig egy nehézfegyverzetű harcosból és az öt kísérő szolgából, továbbá egy könnyebb fegyverzetű ellátott apródból állt. A két kíséző feladata a lándzsás egység fejének a kiszolgálása, azaz a lovak melletti munka, a lovak őrzése és vezetése, a fegyverek és a páncélzat tisztán tartása, uruk ételének elkészítése, és számára az *üzenetek eljuttatása* volt. A 15. század második felében a lándzsa 4–6 emberre bővült, megnagyobbodott, és *corazza*-nak nevezték. Általában mintegy 25 lándzsa alkotott egy *squadra*-t (csapatot), több csapat pedig egy *compagnia*-t (századot), vagy *condottát*. Az a csapat, amelyhez a *condottiero* tartozott, általában ez volt a legjelentősebb csapat, a legjobban felfegyverzett, legtapasztaltabb, és a parancsnokhoz leginkább hűséges lovagok, *szolgák*, írnokok, *kürtösök* és a különböző *kisézők* alkották. Az egyéb csapatok parancsnokai voltak a *squadrieri*, és a vezérhez külön egyezség kötötte őket. A gyalogság — amely a lovasságnál általában kisebb számú volt — gyalogsági lándzsákból, *pavese*-vel (gyalogsági pajzs) felfegyverzett katonákból és számszerűsázkökből állt (Itáliában ritkán vettek részt benne íjászok). A gyalogságnak kizárólag védelmi szerepe volt, illetve a falak *megrohama*za az ostrom alatt. A tüzérséget a 15. század folyamán nagy ágyúk alkották, amelyeket általában ökrökkel vontattak (az egyházi államban bivalyokkal), és a szállításkor gyakran több darabra szedték szét hatalmas tömegük miatt. Rendszerint 150 kg-os kögolyókat használtak, de kisebb és könnyebb vasból, vagy ólomból készült golyókat is. A hadseregek szervezéséről és a hadviselési taktikákról a 15. századi Itáliában utalni kell MALLETT 1974 kézikönyvére. A velencei hadseregről a 15. században lásd: MALLETT 1973.

²¹ PALLADIO 1972: 461.; VERCÍ 1791: 52. (a történet); MANZANO 1868: 226–228.; LIRUTI 1976: 163. Leicht azt feltételezi, hogy a magyarok december 3-án vonultak be a városba és hogy december 6-án történt meg a hatalom átadása Ozorai Pipó, Zsigmond teljhatalmú képviselője és Glovicert, az ortenburgi gróf egész Friuli fölötti kormányzója között. Glovicert iránt bizonyosan kevésbé lelkesedtek az udineiek, lévén Ortenburg helytartója, aki a maga részéről erősen kötődött Cividale városához. Michele de Rabatta lovag, Filippo d’Alençon pátriárka egykori marsallja, valamint Giovanni di Moravia meggyilkolása után vicedomino, mint a da Carrarék régi diplomata megbízottja, a legalkalmasabb politikus volt a

Időközben Tristano di Savorgnano azon ügyködött, hogy az udineieket a saját oldalára állítsa. Miután erről egy kém útján értesült, Glovicer kapitány 1411. december 20-án rendkívüli tanácsot hívott össze, amely határozottan Udine város korábbi ura ellen foglalt állást. Máskor — állítja Leicht — ez nem lett volna lehetséges, de az „ozorai tábornok” győzelmei „lendületet adhattak e tendencia erősödésének, amely aztán hamar kemény intézkedéseket eredményezett”. A friauli városban létrejött új politikai helyzetben felelősségre lehetett vonni a Savorgnanókat a város felé fennálló adósságaikkal kapcsolatban, amelyek az általuk bérbe vett és ki nem fizetett bor és vas vámhátralékaiból származtak.²²

Mivel — mint Palladio meséli — így álltak a dolgok, a tanács eldöntötte azt is, hogy követségbe küldi Zsigmondhoz Giovanni Susanát, a Patriarchátus kancellárját, illetve Alvise Cignotti, Federico Valentini, Tommaso Candido és Candido degli Uccelli polgárokat, hogy átadják neki az aláírt hűségnyilatkozatot, és hogy kérjék támogatását. Ezen kívül a város minden negyede kiállított 25 utászt a magyar tábor részére. Mikor látta, hogy lehetetlen meggyőznie polgártársait arról, hogy álljanak a pártjára, Tristano kivonult Udinéből, majd savorgnanói várába menekült feleségével, két gyermekével és 84 hívével együtt. 1412. január 17-én az udinei kastélyban összegyűlt friauli parlament kimondta Tristano, a gyermekei, a felesége és leghűségesebb emberei száműzését (köztük különösen Odorico da Pers-et sújtva a vagyonelkobzás intézkedéseivel). Savorgnano minden tulajdonát elvesztette, azaz Ariis, Flagogna, Latisana, Osoppo, Pinzano, Savorgnano, Sedegliano és Zucco várát, zászlait szétszaggatták, a család címereit a város különböző részeiről begyűjtötték. Egy olyan rendeletet is kiadtak, miszerint mindenki, aki Tristano és Francesco di Savorgnano, Guarnerio d’Artegna és a Meu-nak nevezett Bartolomeo takarmányát, borát vagy más ingóságát birtokolja, eme árukat három napon belül köteles leadni a város kapitányának, engedetlenség esetén értékük kétszeresének megfizetése, valamint lopás miatti elítélés terhe mellett. Február 12-én Udine város valamennyi polgárának megtiltott minden írásbeli vagy szóbeli érintkezést Savorgnanóval és családjával. Három nappal később egyenesen 500 dukát vérdíj fizetését helyezte kilátásba annak, aki holtan átadja Savorgnanót.²³

Ez a volt urával szembeni szélsőséges magatartás Udine város részéről összefügg azzal a Civalaléban, 1412. február 12-én kelt okmánnyal, amelyben Tristano di Savorgnano és mostohafivére, Francesco hódolatukat teszik Ozorai Pipónak és Zsigmondnak, megígérve, hogy visszaszolgáltatják a pátriárka összes tulajdonát, amelyet előzőleg eltulajdonítottak. Pipó lépését viszont — azon hírek fényében, amelyek Velencéből érkeztek egy esetleges szövetségről a Serenissima, a lengyel király, Ausztria hercegei és Anjou–Durazzói László nápolyi király között — az a szükség diktálta, hogy az erős Savorgnano-házat a birodalom iránti engedmességében megtartsa. Az a lehetőség, hogy a szövetséges csapatok

---

magyarokkal való tárgyaláshoz, tekintve, hogy Zsigmond szoros kapcsolatban állt Padova egykori uraival. LEICHT 1955: 86.

²² LEICHT 1955: 91–92.

²³ PALLADIO 1972: 462. A száműzési rendeletről, amellyel Savorgnanót sújtották, az Udine város által parancsba adott tilalomról és a vérdíjról lásd LEICHT 1968: n. 464, 423–427.

körbezárják Magyarországot, arra ösztönözhetette Zsigmond teljhatalmú megbízottját, hogy hadainak egy részét kivonja Friaulból. Ez összefüggésben állhatott tehát a „Patriából” való, feltételezett megbetegedése miatti hirtelen távozásával.²⁴

A Savorgnanókat Udinében igen tekintélyes családok támadták: a da Camino, az Andreotti, a Valentini és a Candido család, csak hogy néhányat említsünk közülük. A della Torrék inkább ellenségesek, mint támogatók voltak, Giovanni Cavalcanti, Alvisé Cignotti és Andrea de Monticoli jogi doktorok is Tristano pártjának ellenfelei voltak, továbbá a Savorgnanók elvesztették a Manin család barátságát is. Pártjukon állt ellenben a Belloni, a Bombene, a da Percoto, a di Castello (később Frangipane), a Fontanabona, a Montegnacco, a Soldonieri, valamint az Uccelli család, továbbá sok városiasodott polgár és vidéki nemes, egyes jegyzők és kiskereskedők is. Miután Tristano a „populares” párt vezére volt, a friauli földbirtokosok nagy része ellene foglalt állást, ezek között pedig különösen Spilimbergo urai. A „Patria” városi tanácsai közül pedig kétségtelenül Cividale volt a legellenségesebb a Savorgnanók irányában. Nyilvánvaló tehát egy kitapintható megosztottság e család támogatói és ellenfelei között, amely 1410-ig vezető szerepben volt Udine városban: az akkor „egregius et potens miles”-nek nevezett Tristano részt vehetett a városi tanács ülésein, bár ehhez nem volt joga, volt továbbá hatalma ahhoz is, hogy elhalasztassa az üléseket, mikor nem tudott részt venni rajtuk.²⁵

Udine város meghódolása a német és magyar királynak hamar önkéntes követőkre talált a friauli városok között. Más helységeket, mint Maranót és Portogruarót viszont durva eszközökkel kényszerítettek arra, hogy meghódoljanak. Panciera Velencében helyezte magát biztonságra.²⁶

December 22-én — ahogy Sanuto írja — 400 magyar lovas jelent meg a Treviso és Friauli között előzőleg ásott „ároknál”. Antonio Sacchetto, a velencei helyőrség parancsnoka a magyar csapat érkezésétől tartva sietve elmenekült, mivel a rendelkezésére álló 50 számszerijászával nem tudta felvenni a harcot. Csak Bertolino Zamboni csapatának érkezése „állította meg az említett magyarokat”, akik visszavonultak erődítményeikbe. Eközben — folytatja elbeszélését Sanuto — Velence hiányt szenvedett búzában, és ezért köleskenyeret ettek az emberek, illetve hajókat küldtek Negropontéba, Candiába, Romagna tartományba, Pugliába és Sziciliába. A Signoria döntött arról, hogy a Velencei testület 300 számszerijászt rendeljék Treviso és Padova védelmére, és 2000 új lándzsást is toboroz. További nyolc főhivatalnokot neveztek ki Conegliano, Serravalle, Castelfranco és Padova erődjeibe, és közben „kémeket” küldtek az ellenség táborába, hogy „értsék meg, mi történik náluk”. A csapatok főparancsnokává Carlo Malatestát, Rimini urát és a szentszék romagnai kormányzóját nevezték ki.²⁷ Carlo Malatesta 1412. január 27-én valóban meg is érkezett Velencébe. Zsoldja azonban valamelyest bizonytalan volt, valószínűleg először 1000 dukátot ígértek neki, 600 lándzsájának pedig egyenként 13 dukátot. Végül — amennyire Sanuto meglehetősen pontatlan elbeszéléséből érteni lehet —

²⁴ Az okmányról és az udinei politikai helyzetről: LEICHT 1955: 95–98.

²⁵ U. o. 48–57.

²⁶ VERCI 1791: 53. (a történet).

²⁷ Carlo Malatestáról: YRIARTE 1882.

Rimini ura 21.000 dukátot kért és kapott csapatai részére, magának pedig 4000 dukátot. Jóval pontosabbak, és ezért kétségtelenül megbízhatóbbak a *Commemoriali della Repubblica di Venezia* könyvek, amelyek szerint a Malatesta által vezetett hadat 500 lándzsás és 300 gyalogos alkotta „havonta 13 arany dukát minden lándzsásnak, 17 líra a számszerijásznak, 13 líra a pavesaiónak és 15 líra a lándzsás fegyveresnek, egy elhunyt utáni kifizetés, és két fiú zászlósnek, leszámítva a szokásos levonásokat tiszteletadásra, írnokokra és lovászmesterre”. A sereget négy hónapra és további három „rendelkezési” hónapra toborozták. A *Commemoriali*-k megerősítik a főkapitánynak felajánlott 1000 dukátos fizetséget, akire rábízták a vezetést, továbbá külön büntető hatáskört is a Signoria minden egységének katonái által elkövetett bűnöket illetően, valamint élet és halál fölött is rendelkezett tárgyalás nélkül. A parancsnok behajthatta a tizedet, de csak a városon és lakott területen kívül, elbocsáthatta az általa alkalmatlannak tartott, valamint az engedetlen tiszteket és katonákat. Azt is rögzítették, hogy a foglyok, a zsákmányként ejtett állatok és az ingóságok a csapatok, a helységek, városok és várak a Signoria tulajdonába kerülnek. A Signoria gondoskodni fog arról, hogy a csapatok ne szenvedjenek hiányt kedvező árú élelemben.

Malatesta nem akart beszélni a Signoriával az általa titkosnak tartott haditerveiről, és Verci leírja, hogy Rimini ura 3000 lovas lándzsással és néhány gyalogossal érkezett Velencébe, túl kevéssel ahhoz, hogy szembeszálljon a fenyegető ellenséges erővel. Ez volt az oka, amiért a venetói sereg jövőbeli parancsnoka visszavonult városába, hogy további katonákat toborozzon. III. Niccolò d'Este ferrarai örgróf is felajánlott segítségképpen 300 lándzsát a venetói szárazföld védelmére.²⁸ Március 3-án Francesco degli Orsini római hercegnek viszont sikerült egy 200 lándzsából álló condottát szereznie négy hónapra.²⁹ Március 17-én rögzítették végre a perugiai Ruggero de' Ranieri condottájának feltételeit, aki egy 200 lándzsából álló, négy hónapra toborzandó csapat vezetését vállalta.³⁰

December utolsó napjaiban Ozorai Pipo vereséget mért a velenceiekre Conegliano és Sacile között, és trófeaként Budára küldte az ellenség tizenkilenc zászlaját, amelyek 1412-ben, Vízkereszt napján érkeztek meg a magyar fővárosba. A magyar csapatok előrenyomulása feltartóztathatatlanul folytatódott, egymás után került Pipo kezére Torre vára, Montereale, Ceneda, Serravalle (december 24. vagy 26.), Belluno (december 27.), Feltre (december 29.), Oderzo, Cordignano, Valdimareno, Castelnuovo del Quero és más kisebb erődítmények a hegyek és a lagúna között. Minden Friaulban és Venetóban elfoglalt helységben — ahogy a Manzano által idézett *Cronaca Aquileiese* elbeszéli — Pipo azoknak a friauli lakosoknak, akik a velenceiek mellett álltak, levágatta egyik kezét és kitolta egyik szemét. Mikor aztán megjelent

²⁸ SANUTO 1733: col. 858; *I libri commemoriali* 1883: libro X, n. 148 (f. 116) 358–359.; Verci 1791: 63. (a történet). A december 24-én, Santo Venerio nagykövet kinevezésével kezdett, Malatesta hadvezetésének megkötéséért folytatott tárgyalásokat 1412. február 13-án zárták le. ASVe, Senato, Secreti, Reg. 4, f. 222r–223r; u. o. f. 241r–241v. Malatesta condottájáról: Ljubič 1878: n. 191, 205–208. December 24-én a magyarok már Treviso kapuinál voltak. ASVe, Senato, Secreti, Reg. 4, f. 222r.

²⁹ *I libri commemoriali* 1883: libro X, n. 149 (f. 118) 358.

³⁰ U. o. n. 151 (f. 121) 358. Az év szeptember 29-én rögzítették Ruggero és fia, Péter újabb, 330 lándzsából álló seregének feltételeit négy hónapra, továbbá három „rendelkezési” hónapra, október 9-i kezdettel. U. o. n. 159 (f. 126) 360.

Bellunóban, a bellunóiak, akik a szentestét fegyverben töltötték a városfalakon a „vad és féktelen magyar csapatok” érkezését várva, habozás nélkül megadták magukat, miután podestájuk, Niccolò Correr — Gergely pápa unokaöccse — „ijedten, és bátorságát veszítve” titokban elmenekült a városból. A Verci által idézett *Cronaca Bellunese*-ben elmondják, hogy a bellunóiak követségbe küldték Serravalléba Bonaccursio da Miliariót, Giacomo da Doglionét, Giacomo de’ Crucecallit és Antonio de’ Crepadónit Ozorai Pipóhoz, aki rendkívül szívélyesen fogadta őket, eléjük vonulva a városból fogadásukra. Ezután meghívta őket vacsorára és mielőtt búcsút vett volna tőlük, 250 magyar katonából álló kíséretet adott melléjük, akik Bellunóba érve birtokba vették a várost a császár nevében. December 27-én került sor a magyarok hivatalos beiktatásának ünnepségére Bellunóban, az egész papság a „Veni creator spiritus” himnuszt énekelve vonult a megszállók elé, másnap pedig a város teljes polgársága hűséget esküdött a császárnak, és levette a Szent Márk-címeres zászlókat, helyére tűzve a „fekete sast arany mezőben”, azaz Zsigmond német királyi zászlaját. December 29-én Feltre is megadta magát, követve Belluno példáját, e város podestája viszont Trevisóba menekült menlevéllel. Belluno és Feltre Zsigmondnak való meghódolását Redusio is leírja *Chronicon Tarvisinum* című művében. Belluno és Feltre lakosait, csak úgy, mint Motta, Porto Buffolè (Porto Buffoletto), Cordignano, Oderzo és Valdimareno lakóit is, Guglielmo da Prata bízta arra, hogy álljanak Luxemburgi Zsigmond pártjára. Ez a Guglielmo, aki nem vett részt a Velencével való egyezmény aláírásában, tanácsos lett.³¹

Serravalléban Niccolò Barbarigo podestà a Roccába zárkózott, de ugyanúgy foglyul ejtették, és börtönbe vetették, majd 6000 dukát váltságdíjat róttak ki rá. A magyarok nagy zsákmányra tettek szert, „és — írja Sanuto — mikor látták, mekkora gazdagság hullott az ölükbe, megálltak, nem használva ki a győzelmüket”. A háborúk azonban akkoriban főleg a hadizsákmányért folytak, hadat viselni egyet jelentett a katonák (leginkább zsoldosok) és parancsnokaik pénzhűségének és gazdagság iránti vágyának kielégítésével. Utóbbiaknak nem is sikerült mindig féken tartani katonáik minden gátlást nélkülöző mohóságát, ha értékek zsákmányolásának és nők megerősztelésének lehetősége mutatkozott előttük. Serravalléban olyan számban követtek el nők elleni erőszakot, atrocitásokat, rablásokat, amelyet — több krónikás egybehangzóan állítja ezt — még egyetlen győztes hadsereg sem tett előttük. Ozorai Pipó egyenesen 60.000 dukátot foglaltatott le magának a város elfoglalásához való hozzájárulás címén. Ezért a magyar katonák — meséli Redusio — nagyon szívesen maradtak Serravalléban, hogy fürödjenek a gazdagságban és az erkölcstelenségben, mint ahogy egykor Hannibál vesztegelt Capuában, egy lépésre csak a végső győzelemtől. Mindenesetre, amint a „capuai veszteglés” Róma megmenekülését

---

³¹ SANUTO 1733: col. 858; REDUSIO 1731: col. 835; Verci 1791: 55–58. (a történet); MANZANO 1868: 226–227. ANONIMO 7927: f. 408r azt írja, hogy Belluno, Feltre és Serravalle egyezség révén („per trattato”) megadták magukat Pipónak, a magyarok vezérének („capo de Ongari”). Asolo és Castelfranco viszont védekezett, és épen maradt. A hadi jelvényekről: ASCHBACH 1838–1845: 339. A háború után Guglielmo da Prata Magyarországra költözött.

jelképezte, úgy jelképezte a „serravallei veszteglés” Treviso megmenekülését, mert a velenceieknek volt idejük ezalatt megerősödni.³²

Rövidesen Sacile, Caneva és Brugnera került sorra, és ki kellett tűzniük a császárság zászlaját. A magyarok, e községek könnyű bevételétől feltűzelve és megmámorosodva kétszer is megjelentek Castelfranco falainál, de ott „keményen” fogadták őket, és ugyanebben a fogadtatásban részesültek Conegliano, Asolo és Noale esetében is: sok magyar katonát öltek meg, vagy fojtottak bele az árkokba. Conegliano olyan vitézül védekezett, hogy kiérdemelte a Signoria ünnepélyes dicséretét. A Conegliano és Asolo elfoglalása érdekében tett hiábavaló erőfeszítés még jobban felingerelte a megvadult magyarokat, akik átadták magukat az elfoglalt területeken való portyázásoknak. Az újév első napjait a fosztogatásoknak és a zsákmány utáni kétségbeesett hajszának áldozták. Nem kímélték Bassano területét sem, a falakon kívüli San Fortunato szerzetesei prédául hagyták kolostorukat, és Padova közelébe menekültek.³³

A Signoria, miután komoly veszélyben érezte magát, sürgette Ausztria hercegeit, hogy avatkozzanak be az oldalán és üzzék ki a magyar megszállókat a szárazföldről. A hercegek pénzt kértek erre, de miután megkapták, csak szerény, jelképes hadműveletre szorítkoztak. Egyébként pedig garantálták a velencei és német kereskedőknek a Trentón, Trieszten és Latisanán való szabad áthaladást.³⁴

1412 januárjának elején a magyarok elfoglalták Covolo, Scala és Motta várát, ahol Pipó ismét teljesen szabadjára engedte kegyetlenségét, levágatta minden fogoly jobb kezét, orrát és füleit, sokan közülük pedig már a rájuk váró fájdalmas kínzás miatti félelemben belehaltak. 82-en tértek vissza megcsonkítva Velencébe. A csatamezőn elesettek leányait a városi tanács saját pénzén házásította ki.³⁵ Miután Mottát elfoglalták, január 8-án a magyarok megjelentek Oderzónál, amely bátran védekezett Matteo Querin polgármester vezetésével. Az ostromlók felgyújtották a külső városrészt, majd elvonultak. De 1412. január 18-án, egy „megátalkodott katona” — írja a Cronaca Dolfina — átengedte a várat a magyaroknak. Boldrino da Gazo — az erőd parancsnoka — fejére 5000 dukát vérdíjat tűztek ki, ha élve, 4000 dukátot, ha holtan adja át valaki. Egy festményt függesztettek ki továbbá a Rialton, a szajhák falának

³² SANUTO 1733: col. 858; REDUSIO 1731: coll. 834–835. A nők ellen elkövetett erőszakról Serravalléban utalni kell a korábban elmondottakra.

³³ SANUTO 1733: col. 859; VERCİ 1791: 58–60. (a történet). Conegliano elismeréséről u. o. 47. (dokumentumok); S. Fortunato szerzeteseiről: i. m. 58–60. (dokumentumok).

³⁴ Velence és az osztrák hercegek közötti megegyezést célzó tárgyalásokról lásd Fantino Dandolo velencei diplomáciai küldetését Habsburg Frigyeshez, in: ASVe, Senato, Secreti, Reg. 4, f. 121r–121v (1411. december 11.).

³⁵ SANUTO 1733: col. 860. Pipó kegyetlenségét megerősíti a Manzano által idézett *Cronaca Aquileiese*. (MANZANO 1868: 226–227.) Továbbá „[...] cruenta acie semper tanta a Barbaro saevitia bellarum accepimus, ut ne ab iis quidem, quibus fortuna belli pepercisset, iniuriam abstinerent: sed captivos ad unum omnes mutilatis manibus, luminibus etiam privarent” (SABELLICO 1661: 346.), valamint BONFINI 1690: 289. Sanuto Pipó kegyetlenségét egy magyar báró Motta falai alatt való megölése miatti bosszúvágyának tulajdonítja, talán Marcali Miklós, volt erdélyi vajda halálára célozva, amely valóban Mottánál következhetett be az azt követő nyáron. A tény megerősíti PIGNA 1572: 525.

kapuja fölé és a Portanuovában lévő San Marcóra, amely lábainál felakasztva ábrázolta őt.³⁶

Oderzo elfoglalása arra ösztönözte a magyarokat, hogy kezdjék meg Treviso ostromát, de mikor megjelentek a San Tommaso városnegyedben, a bátor védők visszaverték a magyarokat, akiknek több mint 150 halottja és sebesültje maradt a harcmezőn. Mint Verci tudósít róla, a trevisóiak is megkapták a dózse ünnepélyes dicséretét hősiességükért.³⁷ Redusio elmeséli, hogy miután a magyarok feltűntek Treviso falainál, követelték a városba való szabad bevonulást, de a trevisóiak a követelésekre ezt kiabálták: „A dózse és Velence városa a mi királyunk. És mivel venetóinak születünk, úgy is akarunk meghalni, senkinek sem hódol meg ez a város. Menjetek innen, menjetek, a trevisóiak nem friauliak, sem bellunóiak, sem pedig feltreiek”. A trevisói vereség ellenére 1412 januárjának második felében Friaulban és Venetóban jó 72 város és vár (lásd a fejezet függelékében) volt már a magyarok kezén.³⁸ Friaulban viszont Ortenburgi Frigyes gróf és Blagaji László, Zsigmond udvari lovagja védte az általuk elfoglalt várakat. Udinénél Blagaji legyőzte a velenceieket, akik viszont ezúttal erős segítséget kaptak IV. Frigyes tiroli gróftól, és Zsigmond hiába tiltakozott a német fejedelmeknél a Habsburg Velence melletti állásfoglalása miatt.³⁹

A háború befejezésének meggyorsítására Zsigmond szövetségeket keresett Európában: először IV. Henrik angol királyhoz fordult, majd 1412 április elején Mánuel bizánci császárhoz, akinek beígért egy nagyszámú hadsereg és egy hatalmas flotta használatát Velence görög tartományai ellen.⁴⁰ Majd a genovai köztársaság felé is próbálkozott, de ez utóbbi csak a törökök ellen ajánlotta fel segítségét.⁴¹ Ugyanazon időben Zsigmond igyekezett Németország királyává koronáztatni magát Frankfurtban, az itáliai utazása előtt, hogy ott úgy az olasz mint a császári koronát megkaphassa. 1412. május 2-án Zsigmond nyilvánossá teszi a terveit a Brunoro della Scala kinevezésével, mint a császári csapat parancsnoka, majd a velencei kereskedők és a vagyonaik elleni korlátozó intézkedéseivel.⁴² Durazzói László nápolyi király a maga részéről felajánlást tett a velenceieknek egy olasz liga létesítésére.⁴³ A pápa pedig, aki Zsigmond itáliai utazása ellen volt, békét köt László királlyal (1412. június 17.). László viszont következképpen visszavonja a Zsigmond elleni olasz liga létesítésének

³⁶ SANUTO 1733: col. 861.

³⁷ VERCİ 1791: 48–49. (dokumentumok).

³⁸ A függelékben hozott, Ozorai Pipo által elfoglalt valamennyi város és vár felsorolása: ASCHBACH 1838–1845: 443–446., továbbá u. o. 430–437. (Zsigmond körlevele a német rendekhez) és FEJÉR 1842: n. 110, 246–251. Treviso ostromáról: REDUSIO 1731: col. 836.

³⁹ SCHÖNHERR 1996: 130.

⁴⁰ Lásd FINKE 1896: n. 112, 394–399.

⁴¹ Lásd a genovai kormány levelét Zsigmond császárhoz, 1412. január 26. In: Revue de l’Orient latin, tome IV, 1896, 519–520. (Archivio di Stato di Genova, *Libri Litterar.*, Reg. 1, f. 118v–119, kivonat).

⁴² Lásd ALTMANN 1896–1897, Bd. I.: n. 217 (Diósgyőr, 1412. május 2.), p. 14 (*Regesta Imperii Online*, XI, 1, URI [04.02.2014]: www.regesta-imperii.de/id/1412-05-02_3_0_11_1_0_239_217; n. 241 (Buda, 24 maggio 1412), p. 16 (www.regesta-imperii.de/id/1412-05-24_2_0_11_1_0_266_241); n. 250 (Buda, 10 giugno 1412), p. 17 (www.regesta-imperii.de/id/1412-06-10_1_0_11_1_0_275_250); n. 254 (Buda, 25 giugno 1412), p. 17 (www.regesta-imperii.de/id/1412-06-25_2_0_11_1_0_279_254); n. 292 (Buda, 8 agosto 1412), p. 19 (www.regesta-imperii.de/id/1412-08-08_1_0_11_1_0_318_292).

⁴³ Lásd COGO 1893: 308.

javaslatát; Zsigmond és Velence újra magukra maradtak az egymás elleni harcban Észak-Itáliában.

5.4. Pipo visszatérése Magyarországra

Hirtelen azonban — miután az összes friauli urat összehívta San Danielébe⁴⁴ — Pipo szükségesnek látta, hogy visszatérjen Magyarországra. Vagy azért, mert a téli időszak beállta nem engedte meg számára, hogy további hódításokra vállalkozzon, vagy azért, mert — mint a Verci által idézett *Cronaca Bellunese* tudunkra adja — „a háború fáradtságai miatt megromlott egészségi állapota arra kényszerítette, hogy visszavonuljon abból a tartományból”. Valóban, folytatja a krónika, Giovanni Antonio da Miliario és Andrea de’ Persicini bellunói követ már Udinében találta 1412. február 14-én, mikor éppen Magyarország felé vette az irányt az egész sereggel, kivéve ennek egy részét, amelyet az elfoglalt várak és települések őrzésére rendelték. Pipo Friaulból való távozását a *Cronaca Dolfina* és Sanuto is világosan betegségének tulajdonította, február 13-án „egy betegség miatt, amelybe a firenzei Pipo, a magyarok kapitánya esett, Magyarországra vitette magát egy szekéren”. A *Cronaca Veneta dal 1252 al 1434* erről így ír: „Pipo, a magyarok kapitánya 1412. február 13. Miután súlyosbodott a betegsége, felrakatta magát egy 4 lovas szekérré, és visszavitette magát Magyarországra, az emberei egy részét a sacilei útra küldte el, más részüket Brugnera felé, ismét másokat Friaul felé, a negyedik részüket pedig abban az erődben hagyta, amelyet előzőleg elfoglalt, mivel az volt a szándéka, hogy nagyobb sereggel tér vissza a Trevisói örgrófságba, mint amellyel előtte érkezett.” A Teodoro Correr által gyűjtött és azonos nevű fondban őrzött, ismeretlen szerzőtől származó venetói krónika is a betegségének tulajdonítja Pipo távozását: „Pipo, a magyarok kapitánya, 1411. [sic] február 14-én súlyos betegségbe esett, majd egy szekéren Magyarországra vitette magát.” Niccolò Trevisan krónikája viszont csak azt állapítja meg, hogy „február 13-án” Pipo 200 magyarral visszatért Friaulba „ellátva az elfoglalt várakat”, majd „onnan visszatért Magyarországra”.⁴⁵

Pipo Friaulból való hirtelen távozását néhányan a velenceiek aranyának tulajdonították, akik megvesztegették volna a toszkán zsoldosvezért. Először Sabellico beszél erről a *Historiae* című munkájában: „Tény, hogy Pipo, fényes haditettei véghezvitele után, a velenceiek aranyával lefizetve (mint mondják), elhagyta a tartományt, és visszatért Pannóniába, ahol a király, folyékony aranyat öntetve a szájába, kivégezte.”⁴⁶ Sabellicót ismétli Giustiniani, aki ugyanakkor elhagyja a „mint

⁴⁴ Keveset lehet tudni a San Daniele-i diétáról. A *Cronaca Bellunese*-ből tudjuk, hogy ott kellett lennie magának Tristano di Savorgnanónak, aki menlevelet nyert Ozorai Pipótól, hogy eljöhessen Cadorból — ahova előzőleg elmenekült — San Danielébe Bellunón át, régi szövetségeseinek, a Miariknak a vendégeként. A parlament San Danielébe való összehívásáról lásd Alvise Cignotti 1412. január 28-án Udinében kibocsátott felhívását. LEICHT 1968: n. 466, 428.

⁴⁵ VERCİ 1791: 64–65. (a történet); SANUTO 1733: col. 861; ANONIMO 8025: f. 150r; ANONIMO 873: f. 147r; TREVISAN 1327: f. 101r.

⁴⁶ „[...] satis constat, Pipum post praeclara belli facinora auro (ut dicitur) corruptum omnia provincia in Pannoniam redisse: quem Barbarus ad se reversum liquefacto auro necavit”. SABELLICO 1661: 345.

mondják” megjegyzést,⁴⁷ és Bonfini is, aki így ír: „Quum Pipus igitur in Italiam, Sigismundi iussu, primum erupisset, Fredericus Savorgnanus cum universa factione sua transivit ad Venetos. Utinenses Pannoniis se dediderunt. Ille recepto Utino, in Tarvisinorum fines castra movit, Venetis Serevallum, Bellunum, Feltrum, ac Metam abstulit. Demum quum multa praeclara hic facinora gessisset, auro demum a Veneto corruptus, dimissa provincia, in Ungariam reversus est. Quem, detecta viri avaritia, Sigismundus infuso in os auro (ut aiunt) enecari iussit”. Bonfini azonban cáfolja Pipo megölését, említve Friaulba való visszatérését 40.000 katonával élén.⁴⁸ E vádaskodóhoz csatlakozik Eberhart Windecke, Zsigmond életrajzírója is, aki ezt írja: „Maga Pipo is hagyta, hogy megvesztegessék a velenceiek két ezüstdukáttal színültig töltött malvázias palackkal.”⁴⁹ Pipo árulásáról ír Giovanni Tarcagnola is az *Istorie del mondo* című műben: „[*Ozorai Pipo*] miután tízezer dühödt lovassal betört Friaulba, hamar leverte az Udine, Serravalle, Belluno és Feltre városokban lévő pártokat. De miután rengeteg arannyal megvesztegették, Pipo minden további nélkül visszavonult. Azt mondják, hogy utána Zsigmond megölette, folyékony aranyat itatva vele.”⁵⁰ Első életrajzírója, a firenzei névtelen szerző nem beszél Ozorai Pipo árulásáról, a vele megitatott folyékony aranyról és a dukátokkal megrakott malvázias palackokról. Jacopo Bracciolini viszont megjegyzi, hogy Pipo a télbeálltakor döntötte el, hogy visszatér Magyarországra, miután nem kapta meg az ígért erősítést királyától, még ha akadtak is rágalmozók — mint Brunoro della Scala és Marsilio da Carrara —, akik Zsigmondnál azzal vádolták, hogy a velenceiek megvesztegették pénzzel. Domenico Mellini is beszél erről, de azzal a szándékkal, hogy felmentse őt a gyalázatos vád alól, számos hiteles dokumentumot vonultatva fel védelmében. Mellini így ír: „Miután, mint mondják, Pipo erősen meggyötörte és pusztította a velenceieket, majd visszatért Magyarországra, Marsilio és Pierbrunoro bevádolták — igaztalanul —, és megrágalmazták Zsigmondnál, hogy pénzt kapott a velenceiektől, és ő hagyta megvesztegetni magát. Emellett bizonyítékként azt hozták fel, hogy nem foglalta el Padovát és Veronát, amit meg tudott volna tenni, ha csak tíz nappal tovább marad Lombardiában, mivel voltak olyan pártok, amelyek a velenceiek ellen felkelve szívesen átadták volna neki ezeket a városokat. Minthogy Pipo úgy érezte, tisztességében sérti a dolog, s mint olyan ember, aki csakis az egyedüli és igaz dicsőségre vágyik, nem tudván elviselni ekkora méltánytalanságot, és szörnyű haragra lobbanva, amely a lelki erő ösztönzője, megesküdt, hogy a következő tavasszal visszatér oda, és nem tíz, hanem húsz napig, vagy egy hónapig is azon a vidéken fogja táboroztatni a sereget, ahová nem vonult be, és nem ütött tábort, nem félelemből és nem is azért, mert megvesztegették pénzzel, vagy mással, avagy hűtlen lett volna urához, hanem azért, hogy ne essen folt ura hírnevén, és ne sértse meg a császár felségét. [...] Saját mentségére és védelmére azzal érvelt, hogy nem küldték a megígért katonákat számára, és hogy beállt a tél. [...] Ilyen, és ehhez hasonló érvekkel igazolta magát Pipo. Hogy

---

⁴⁷ GIUSTINIANI 1560: 186.

⁴⁸ BONFINI 1690: 289.

⁴⁹ WINDECKE 1893: VII. fejezet, 11.

⁵⁰ TARCAGNOTA 1585: 693.

esküjéhez hű maradjon, és szavai ne vesszék hitelüket, ismét Friaulba jött.”⁵¹ Végül beszél az ügyről Palladio is *Historiae* című műve 464. oldalán; azt mondja, az a hír járta, hogy miután vereséget szenvedett a velenceiektől, Pipo visszatért Magyarországra, mivel megvesztegették őt a velencei arannyal, és hozzáteszi, hogy azt is mondták, miután visszatért Magyarországra, Zsigmond parancsára folyékony aranyat itattak „ezzel az új Crassussal”, így emiatt halt meg. De ez a hír nyilvánvalóan hamis, mert — jegyzi meg Palladio — Pipo hamarosan visszatért Itáliába Zsigmond újabb seregének parancsnokaként. Csakhogy ugyanez a szerző két lappal később azzal fejezi be a történetet, hogy miután visszafoglalta a Friaulban elvesztett területeket, és miután megvédte ezeket az aquileiai pátriárka nevében, továbbá egész dühét kiélte a Trevisói örgrófságon, egyszer csak „súlyos betegségbe esve”, el kellett halasztania a hadjáratot és vissza kellett vonulnia.

Agostino Sagredo védelmébe veszi az olasz–magyar zsoldosvezért, leleplezve Sabellico csalását, és olyan szerzőket idézve, mint Marino Sanuto, Paolo Morosini, Giovanni Bonifacio, Giovanni Battista Pigna, Katona István, Giambattista Verci, Giovanni Cavalcanti, akik vagy hallgatnak Pipo feltételezett árulásáról, vagy ezen értesülés hamissága mellett kardoskodnak, leginkább azt cáfolva, hogy Ozorai Pipóra kivégzés várt, miután visszatért Magyarországra.⁵² Illetve Giovanni Cavalcanti megemlíti ugyan az árulást, de nem beszél kivégzéséről, amelytől Pipo régi érdemeire való tekintettel menekült volna meg: „De amikor városi polgártársunk felelevenítette emlékezetében azokat a régi sérelmeket, amelyeket Itália a gótoktól szenvedett el, úgy döntött, hogy inkább a császári haragnak teszi ki magát, mintsem hogy saját hazáját oly’ gonosz kormányzók veszélyeztessék. Nem aratta le tehát a már félig ölébe hullott győzelmet, annyira megkímélve őket, hogy a velenceiek össze tudták szedni magukat, és nem hogy leverte volna őket, hanem még majdnem ők voltak azok, akik őt legyőzték. Miután Zsigmond tudomására jutott Filippo uram helytelen viselkedése, ha nem lett volna korábban oly sok neki ajándékozott győzelme, azt mondták, a császári jóindulattal együtt életét is elvesztette volna.”⁵³ Giovanni Bonifacio elfogadja Ozorai Pipo megbetegedését, és megerősíti, hogy Pipót Marsilio és Brunoro vádolta meg árulással a királynál, de hogyha meghosszabbította volna még tíz nappal a hadjáratot, mindenképpen elfoglalta volna Padovát és Veronát. A rágalom adott alapot annak a számos történetíró által említett súlyos tévedésnek, hogy szájába öntött folyékony arannyal végezték volna ki.⁵⁴ Ugyanezen a véleményen van Pigna is, aki szerint Pipo súlyos megbetegedése miatt hagyta el Friault.⁵⁵

Mint arról előzőleg már szóltunk, talán csupán stratégiai mozgásról volt szó, amelynek célja a csapatok Magyarországra való átcsoportosítása volt az ország védelme érdekében egy, a lengyelek részéről észak felől, az osztrákok részéről pedig nyugati irányból fenyegető támadás miatt. Kétségtelenül fontosabb volt akkor Pipo

⁵¹ MELLINI, 1606: 56–57.

⁵² Sanutóról már szó esett; MOROSINI 1637: 385. nem beszél az árulásról. Beszél viszont róla KATONA 1790: 150. Továbbá PRAY 1764: 245.; PALMA 1785: 197.; PRAY 1801: 212.; ENGEL 1813: 272.; VIRÁG 1816: 394.; BUDAY 1833: 197.

⁵³ CAVALCANTI 1838–39: 511.

⁵⁴ BONIFACIO 1744: 457–58.

⁵⁵ PIGNA 1572: 525.

jelenléte Magyarországon, mint Észak-Itáliában, ahol helyettesíthették őt más parancsnokok.

5.5. A császárság tekintélyének visszaszerzése a friauli „Patria”-ban

Térjünk vissza a magyar–velencei háború eseményeire. Miután megmenekültek a veszélytől Pipo eredménytelen ostroma után, Treviso védői 450 lovassal és 300 gyalogossal kijöttek a városból Bertolino Zamboni vezetésével. Coneglianóban további katonák csatlakoztak hozzájuk, és 1412. március 7-én mindannyian elindultak titokban Serravalle felé. Kövessük a Cronaca Bellunese elbeszélését. Miután Serravalle környékére értek, a velencei hadsereg zöme elrejtőzött egy erdőben, miközben csupán hozzávetőleg száz katona mutatkozott a vár falai alatt. A magyarok, miután látták, hogy lényegében csak néhány támadóról van szó, háromszázan kivonultak az erődből és harcra bocsátkoztak. A velenceiek azonban úgy tettek, mintha visszavonulnának, és így maguk után vonták a magyar védőket arra a helyre, ahol társaik rejtőztek. Súlyos vereség volt ez a magyar erőknek, akik több mint kétszáz halottat és foglyot számoltak össze. Csak mintegy harminc magyarnak sikerült visszamenekülnie Serravalléba. Ez a fölény fellelkesítette a velenceieket, akik március 15-én mintegy nyolcvan hajót küldtek fel a Livenza folyón Motta és Porto Buffolè felé „faltörő kosokkal, súlyos bombákkal, puskásokkal és számszeríjásokkal”, hogy visszafoglalják az elvesztett helységeket. A flotta parancsnoka, Niccolò Barbarigo, Serravalle volt podestája volt. De a szakadó eső hátráltatta a hadműveletet, és mikor végül elérték Mottát, csak löni és károkot okozni voltak képesek. Palladio nagyon pontos képet rajzol erről, miszerint a velenceiek a Livenzán Niccolò Barbarigót három gályával, huszonnyolc „ganzaruolival”⁵⁶ és ötven számszeríjással és ágyúval felfegyverzett bárkával küldték, hogy lője Mottát és Porto Buffolét, továbbá más helységeket, amelyeket a magyarok elfoglaltak. Magának Malatestának, a velencei sereg parancsnokának a csapatai is előre nyomultak odáig. Ennek a hadseregnek egy részét Friaul pusztítására vetették be, megtorlásul azon lakosok ellen, akik a magyarokat támogatták a Velence elleni háborúban. A velencei sereg összesen 5000 számszeríjászt, lovast és gyalogost számlált, a parancsnokok Francesco Orsini, Taddeo dal Verme, Ludovico Buzzacarini és Paolo Leoni voltak, a tábor szállítói pedig Giacomo Trevigiano és Barbone Morosini.⁵⁷

Időközben Tristano di Savorgnano 1412. március 28-a és 30-a között (az időpont nem teljesen tisztázott) számottevő gyalogosokból és lovasokból álló kísérettel jelent meg Udine város falainál, a magyar király zászlait lobogtatva. A várost őrző magyar katonák, akiket megtévesztett a hamis látszat, megnyitották előtte a kapukat. Tristano bevonult a városba és fosztogatni kezdte ellenségei házait. De hamar visszakergették, és a város ismét a magyarok ellenőrzése alá került. Nézzük ennek kapcsán Palladio részletes leírását. 1412. március 30-án, nagyszerdán Tristano 200 emberével bevonult

⁵⁶ Egyfajta csónak.

⁵⁷ PALLADIO 1872: 466–467.; SANUTO 1733: coll. 862–863; VERCI 1791: 65–66. (a történet), szintén: ASVe, Senato, Secreti, Reg. 5, f. 5 (1412. március 12.).

Udinébe néhány városi polgár segítségével. Az udinei kereskedők fellázadtak, és a császárt, az ortenburgi gróft, valamint Tristano családját dicsőítették. Ezután elfoglalták a város főterét, és kitűzték Savorgnano zászlóit. A nép rémületbe esett. Tristano ellenségei viszont elhagyták a várost. Házaikat „telhetetlen mohósággal” kifosztották. Tristano viszont próbált újra megbékélni ellenségeivel, kérve őket, hogy térjenek vissza, de sokan nem bíztak benne. Másnap Savorgnano összehívatta a nagytanácsot: új előjárókat választottak a városi tisztségekre és maga Tristano is hűségesküt akart tenni Ortenburgi Frigyes császári helytartónak, felajánlva, hogy túszként a magyarokhoz küldi két fiacskáját, akiket fogadtak is, majd őrizet alá helyezték őket. Ez azonban csak ravasz húzás volt, hogy lecsendesítse az ellenségeit, miközben a velencei sereg érkezésére várt. Terve azonban lelepleződött, és néhány vele szemben ellenséges polgár elment Serravalléba, a magyarok táborába, hogy tájékoztassák minderről a császári megbízottakat. Ezért április 7-én a magyarok táborot ütöttek három mérföldre a friauli várostól, azzal az eltökélt szándékkal, hogy kifosztják azt, és megsemmisítik Savorgnanót egész csapatával együtt. Így aztán, az udinei előjárók — hogy lecsillapítsák a dühüket — megígérték, hogy kezükre adják Tristanót, aki azonban napnyugtakor kivonult az övével a városból, és visszatért a savorgnanói várba. Szökése után az udineieknek a magyarok haragját 12.000 dukát, valamint gabona, bor és más élelmiszerek megfizetésével kellett lecsillapítaniuk.⁵⁸

1412. március 28-án a Signoria — a pápához Rómába küldött követeken, Marco Dandolón és Lorenzo Bragadinón keresztül — megkapta a német király békefeltételeit: Zsigmond Osztrovica visszaadását, továbbá 5–600.000 dukát megfizetését követelte a Sebenico ostromkísérlete miatt elszenvedett károkért és az éppen zajló háború költségeire. Eközben Zára városáért évente — mint Sanuto feljegyzi — csak „egy skarláttal borított fehér lovat, vagy egy vándorsólymot” kért szokatlan adóként (ez a követelés azonban eléggé valószínűtlen), azon túl, hogy szabad átvonulást biztosítsanak számára Lombardia, vagy Róma felé a császári koronázásra. Ezeket a feltételeket nem fogadták el. Két nappal később a morlások elfoglalták a fontos és stratégiai jelentőségű osztrovica erődöt a magyar király számára.⁵⁹ Ami viszont a veneto-friauli frontot illeti, 1412. április 11-én a Francesco Orsini és a Taddeo dal Verme által vezetett velencei csapatok kivonultak Trevisóból és a pátriárka földjeit kezdték fosztogatni, ahol a császár pártján álló friauli urak székhelyei voltak. Ez különösen Guglielmo da Prata ellen irányult, aki a többenél is jobban elkötelezte magát

⁵⁸ PALLADIO 1872: 466–467.; MANZANO 1868: 232–235.; VERCÍ 1791: 66–67. (a történet). Savorgnano vitatható hadi vállalkozásának történéseiről: LEICHT 1955: 101–107. Leicht hallgatólagos megállapodást feltételez Ozorai Pipo és Tristano Savorgnano között Udine utóbbi kezére való visszakerülését illetően, továbbá megvilágítja magának Tristanónak a kettős játékát, aki megegyezett mind Zsigmond hadvezérével, mind a velenceiekkel, hogy elérje kitűzött célját, Udine város visszaszerzését. Ha Pipo megegyezett Tristanóval Udinébe való visszatéréséről, biztos — mint Leicht állítja —, hogy Savorgnano kísérletét Cillei Hermann gróf ellenezte, aki sietett biztosítani a friauli parlamentet arról, hogy Zsigmond nem részese Tristano hadi vállalkozásának. A serravallei magyarok beavatkozására Pipo tudta nélkül kerülhetett sor, aki akkor, úgy tűnik, Civaldaléban tartózkodott.

⁵⁹ SANUTO 1733: col. 863. Osztrovica morlások általi elfoglalásáról: LJUBIČ 1878: n. 213, 239–240.; FEJÉR 1842: n. 153, 344–345. A ló felajánlásáról és Zsigmond általi visszautasításáról lásd továbbá: KATONA 1790: 138–139. 1412. július 18-án Aviano városi tanácsa is katonai szövetséget kötött Velencével. MANZANO 1868: 242.

a támadók oldalán. Ezzel szemben másnap mintegy ötven magyar lovas tört előre Serravalléig és a trevisói területen, számos foglyot ejtettek és sok állatot hajtottak el. A velenceiek viszont bevették Porciát, 1200 foglyot ejtve, majd Motta felé tértek vissza onnan: mivel nem tudták megostromolni a várat, amelyet vitézül védtek a magyarok, felgyújtották mögöttük a Livenzán lévő hidat, amely fontos közlekedési út volt a mottaiaknak.⁶⁰ Miközben Venetóban és Friaulban dühöngött a háború, 1412. március 15-én Lublóban megszületett a béke a lengyel és a magyar király között Cillei Hermann gróf közvetítésével. Zsigmond így szabadabban tudott Itáliában fellépni, és főleg kevésbé kellett tartania az ausztriai hercegek megtorló akcióitól.⁶¹ Ernő herceg a maga részéről — miután látta, hogy déli birtokai mindinkább veszélynek vannak kitéve a magyarok, ugyanakkor Cillei és Ortenburg részéről is — ismét ígéretet tett arra, hogy megvédi Triesztet, és úgy tűnik, előző év december 22-én tárgyalta magával Velencével is az adriai város birtoklásának megőrzése érdekében.⁶² Triesztben hirtelen katonai akciótól tartottak, amely mind a magyarok, mind a velenceiek részéről lehetségesnek látszott. Ezért megerősítették a városfalakat, sőt, újraépítették, ahol ez szükséges volt, fegyverkészletet gyűjtöttek össze, és 1412. január 31-én speciális, teljhatalommal és önállósággal bíró testületet állítottak fel, a „balia”-t, amelyet a patríciusok tanácsa választott, és maga is patríciusokból, illetve a tanács tagjaiból tevődött össze. A balia négy hónapra kapta a megbízatását.⁶³

Ezzel szemben Velence, miután elvesztette azt a reményét, hogy Lengyelországot be tudja vonni egy közös támadásba Luxemburgi Zsigmond ellen, szükségesnek tartotta, hogy követségbe küldje Ulászló lengyel királyhoz az ágostonrendi Paolo nevű teológust,⁶⁴ majd később két patríciust, Tommaso Mocenigót és Antonio Contarinit,⁶⁵ hogy tudakolják ki, hajlandó-e közvetítő szerepre a Zsigmonddal kötendő béke érdekében, emlékezve arra, hogy Jagelló Ulászló már 1410-ben szorgalmazta a Velencével való szövetséget a magyar király ellen. A lengyel király mindenesetre nagyon is készségesnek mutatkozott, hogy közvetítsen a béke ügyében Velence és Luxemburgi Zsigmond között. A lengyel királlyal való találkozó után a két velencei követ Budára ment, ahol Zaráért és a dalmáciai szigetekért 100.000 forintot ajánlottak fel kártérítésként Zsigmondnak, Trauért és Sebenicóért pedig 200.000 forintot zálogul. Azt kívánták viszont, hogy a német király mondjon le arról az éves adóról, amelyet Velence tartozott megfizetni a torinói béke értelmében, és hogy adja vissza a seregei által elfoglalt összes venetói területet. Megújították Zsigmondnak azt az ígéretüket, hogy évente egy arannyal szőtt szövettel borított fehér lovat küldenek ajándékba. Velence — „non possendo aliter facere” — hajlandó volt lemondani Spalatóról és

⁶⁰ SANUTO 1733, col.: 863; MANZANO 1868: 236.; VERCI 1791: 68. (a történet).

⁶¹ A lublói békéről: DLUGOSZ 1711, XI. könyv: 329.

⁶² A velencei Fantino Dandolo követjárása Frigyes ausztriai herceghez. ASVe, Senato, Secreti, Reg. 4, f. 121r–121v (1411. december 22); lásd még: Revue de l’Orient Latin, tome IV, 1896, 518. (1412. január 25.).

⁶³ KANDLER 1972: 69–71. Továbbá *Codice Diplomatico Istriano* (1412. év), amelyet KANDLER gyűjtött, és Triesztben került kiadásra 1862–65-ig (ma hasonmás kiadásban is).

⁶⁴ Lásd: ASVe, Senato, Secreti, Reg. 4, f. 235v–236v (1412. január 23.); Revue de l’Orient Latin, tome IV, 1896, 518. (1412. január 25.).

⁶⁵ U. o. f. 13r–14r (1412. április 17.).

Raguzáról is. A Köztársaság vállalta azt is, hogy Görögországban is Zsigmond rendelkezésére álljon, *una tantum* és maximum hat hónapra, néhány gálya erejéig a hitetlenek elleni harc céljából. Zsigmond, aki először kifejezte készségét arra, hogy aláírja a békét és hogy a lengyel királyt válassza közvetítőként, végül nem fogadta el a velencei javaslatokat: éppen hírt kapott arról, hogy Brebir grófja visszafoglalta Osztrovicát, így tehát erősebbnek érezte magát a velenceieknél a szerződés szempontjából. 1412. május 21-én Mocenigo és Contarini velencei követek a háború folytatódásának hírével érkeztek Velencébe, és arról is beszámoltak, hogy a magyarok fokozottan meg is kezdték erre az előkészületeket 6000 lovasból álló csapatot gyűjtve. Mielőtt elindultak volna Budáról, a két követ öt hadizsákmányként szerzett velencei hadizászló meggyalázásának volt a szemtanúja. Michele Steno dózse, értesülvén arról, hogy mi történt, Zsigmondhoz intést írt *Exhortatio pro pace largienda ad Magnificum Regem Hungariae* címmel, még egyszer emlékeztetve őt, hogy a nikápolyi csata idején kiszabadították őt a törökök kezéből, és figyelmeztetve arra, hogy ne hallgasson a „házaságtörő ozorai [sic] Pipónak, Temesvár alispánjának” a tanácsaira.⁶⁶

Április 24-én megjelent Velencében Carlo Malatesta, aki négy nappal később a San Marco–bazilikában celebrált ünnepélyes ceremónia folyamán, a dózse jelenlétében, végre elnyerte a parancsnoki pálcát és lobogót, 1500 lovasból álló kísérettel együtt. Éppen Velencében tartózkodott Tristano di Savorgnano is, aki pénzt kért, hogy fogoly fiát kiválthassa a magyaroktól. A velenceiek 750 dukátot ajánlottak fel neki járandóságából, továbbá 1000 dukát kölcsönt (utóbbit illetően Tristano azt ígérte, hogy visszaadja, ha a Serenissima bármikor is kéri azt), ezen kívül 400 lovasból és 400 gyalogosból álló csapatot. Savorgnano hűségéről és tiszteletéről biztosította a Signoriát, valamint hajlandóságáról is, hogy kész harcolni Zsigmond és támogatói ellen, bármikor is indítson háborút Velence ellen ez az uralkodó, vagy valamelyik utóda. A velencei csapatok fogadására, élelmezésére és saját területein való szabad átvonulására is ígéretet tett. Végül kötelezte magát, hogy semleges marad Frigyes ausztriai herceggel kapcsolatban, amennyiben az hadat üzenne Velencének.⁶⁷ Leicht szerint a Serenissima biztosan ekkor változtatott külpolitikája irányvonalán, Friaul elfoglalása elsődleges céllá vált a német és magyar király elleni háborúban.⁶⁸

Carlo Malatesta május 22-én kelt át a Livenzán, és egészen Friaul szívéig nyomult előre. Bevette Polcenigót, Avianót és Spilimbergót, majd átkelt a Tagliamento folyón. Mellette volt Tristano di Savorgnano is. „Isti inimici intendunt loca domini nostri regis Romanorum ac patriam damnificare et dare guastum”, így értesítette Guglielmo da Prata a friauli parlament képviselőit 1412. május 11-én, nem hallgatva el ugyanakkor azokat a károkat sem, amelyeket a magyar és főleg a cseh csapatok okoztak a friauli vidéken.⁶⁹ 1412. június 1-jén Rimini ura harcba bocsátkozott Udínénél, de a magyarok

⁶⁶ A Paolo doktor, Mocenigo és Contarini követjárásához adott utasítások megtalálhatók továbbá: LJUBIČ 1878: n. 201, 224–228. és n. 216, 243–252. A követjárás jelentéseiről: u. o. n. 227, 260–262. és n. 228–229, 262–264. A dózse válaszárol: ASCHBACH 1838–1845: 343.

⁶⁷ *I libri commemoriali* 1883: n. 152 (f. 124), 358.; továbbá: ASVe, Senato, Secreti, Reg. 5, f. 16r (1412. április 22.) és az 1412. május 10-én kelt hercegi levél, u. o. f. 21v–22r.

⁶⁸ LEICHT 1955: 111.

⁶⁹ „Debetis scire quod per totum comitatum damnificant accipiunt boves de sub iugo et damna intolerabilia nostris inferunt et maxime Boemi”. LEICHT 1968: n. 476, 436.

szívósan védekeztek, befalazva a kapukat. Ekkor a csalódott velenceiek portyázni kezdtek a friauli vidéken, kifosztva az ellenséges erődöket. A goriziai grófokhoz tartozó Latisana a legrosszabbtól tartva meghódolt a Köztársaságnak (június 7.), megállapodva vele arról, hogy áruval és élelmiszerrel látja el csapatait, kereskedőit, valamint a venetói alattvalókat, természetesen fizetés ellenében, meghagyva ugyanakkor a goriziai grófok jogait, és beleegyezve abba is, hogy a velenceiek őréséget állítsanak a városban.⁷⁰ Malatesta Friaulban való portyázásaira a magyar válasz egy rajtaütés volt a velencei Lido Maggiore ellen június 10-én. Időközben elterjedt a hír, hogy Zsigmond király személyesen is Itáliába készül vonulni hatalmas sereggel Brunoro della Scala, valamint Marsilio da Carrara kíséretében.⁷¹

Savorgnano Velencébe való jövetelét követte néhány nap múlva Ortenburgi Frigyes Udinébe érkezése, amely valószínűleg hozzájárult a Savorgnanóval szemben álló párt növekedéséhez. Április 26-án Udine város nagytanácsa, magáévá téve Leonardo da Montegnacco javaslatát, döntött arról, hogy elfoglalja a savorgnanói várat, azért, hogy Tristanónak és övéinek ne legyen lehetősége oda menekülni és további zavargásokat szítani. Főhivatalnokokat is kineveztek Ortenburg gróf, Giovanni Cavalcanti doktor és Filippo Candido személyében, továbbá a hadi gépek három főfelügyelőjének Cristoforo Valentinit, Cristoforo Cignottit és Folcherio Savorgnanót. Az akció sikerrel járt,⁷² Tristano azonban, a velenceiek anyagi támogatásának köszönhetően hamar visszafoglalta várát (1412. május 27-én), majd — miután Malatesta hadaival elérte Udine kapuit — 1412. június 1-jén újabb sikertelen kísérletet tett arra, hogy bevonuljon városába.

1412 közepén Friaul tehát még teljesen a német király és helytartója, Ortenburgi Frigyes kezén volt, amely utóbbinak július 6-án sikerült megválasztatnia az aquileiai káptalannal az új pátriárkát Ludwig von Teck személyében, akit e tisztségébe a Birodalom nevében IV. Henrik goriziai gróf, és maga Ortenburgi Frigyes iktatott be.⁷³ XIII. János pápa azonban nem ismerte el Ludwig von Tecket, habár akkor Zsigmond oldalán állt.

Nézzük meg most rövid kitérővel az új pátriárkát illető eseményeket. Ludwig von Tecket — Friedrich sváb herceg fiát, és az ortenburgi gróf sógorát — akkor

⁷⁰ *I libri commemoriali* 1883: n. 154 (f. 122), 359.

⁷¹ SANUTO 1733: col. 867. Továbbá Verci 1791: 71–75. (a történet). ASCHBACH szerint Malatesta 35.000 fős sereg élén állt, de ez a szám némileg túlzó. ASCHBACH 1838–1845: 343.

⁷² PALLADIO 1872: 468. A nagytanács döntését hasonló követte az 1412. május 8-án összegyűlt friauli parlament részéről. A parlament határozott továbbá arról is, hogy értesíti Zsigmondot „de omnibus male gestis per dominum Tristano” (LEICHT 1968: 475. sz. 435–36.) A dokumentum ezzel a mondattal zárul: „Super facto littere date Piponi per dominum Tristano”, amely töprengésre ad okot: kitűnik belőle, hogy Pipo Udinében, vagy annak környékén tartózkodott abban az időpontban, miközben Friaulba való visszatérését magyarországi lábadozása után általában az ezt követő ősre teszik. Lásd lejjebb Guglielmo da Prata 1412. szeptember 23-i levelét. Ugyanakkor Pipo ottlétét ebben az időben más források is dokumentálják: Zs.O. III. k. 1993. sz. 481. (Várad, 1412. április 14.), 2273. sz. 537. (Szeben, 1412. június 12.); 2289. sz.: 540. (Szeben, 1412. június 15.); 2424. sz. 564. (Torda, 1412. július 12.). A 2685. sz. dokumentumból: 624. (Zobor, 1412. szeptember 15.) viszont kiderül, hogy Ozorai Pipo épp indulóban volt Magyarországról Friaulba.

⁷³ Ludwig von Teck beiktatásáról a cividalei dómban összegyűlt parlament előtt: LEICHT 1968: n. 477, 437–438.

választották pátriárkának, mikor még a kisebb rendekhez tartozott. Giovanni de' Rubeis, cividalei történetíró olyan emberként jellemzi, aki „előkelő nemzetség sarja, tudományokkal ékes és dicséretre nem érdemtelen tulajdonságokkal bír”.⁷⁴ Miután nem kapta meg a pápai megerősítést, az új pátriárka nem költözött a friauli „Patria”-ba, bár kinevezésétől kezdve fejedelemként viselkedett. Mint Gian Giuseppe Liruti állítja, Tristano di Savorgnano földjeit zaklatta, és az aquileiai pénz belső értékét rontotta, hogy „a magyar katonákat vádolja ezzel, akiket felszólított, hogy hagyják abba a tartomány pusztítását”.⁷⁵ A pátriárka 1418. február 28-án nyert megerősítést V. Mártontól, akit éppen előtte választott pápává a konstanzi zsinat. Március 30-án Ludwig visszatérhetett tehát Friaulba, és Zsigmond nem mulasztotta újra kifejezni a bizalmát iránta, feudumként adományozva neki az ortenburgi és a sternbergi grófságot, amelyek kormányzása Frigyes *vicedomino* halála után betöltetlenül maradt. Sőt, 1418. december 31-én általános helytartójává nevezte ki Friaulban és a trevisói örgrófságban, olyan hatalommal, hogy kezeibe teheték le a Birodalom vazallusai hűségesküjüket. Miután Friaul végleg a velenceiek kezére került, Ludwig von Teck a Cillei grófokhoz menekült, ahol olyan hadjáratot készített elő, amely tervei szerint az elvesztett Patriarchátus visszaszerzéséhez vezethetett volna. 1422 októberében 4000 magyarral vonult Friaulba, és elfoglalta Manzano és Rosazzo várát. De ez átmeneti sikernek bizonyult: a Tagliamento jobb partjáról érkező velencei csapatok meggyőzték arról, hogy végül visszatérjen a Cilleiekhez. 1431. október 30-án a nyugtalan pátriárka újra megkísérelte — hiába — a „Patria” elfoglalását, ezúttal 5000 magyar élén. Miután Gorizia felől bevonult Friaulba, ismét Manzanóig jutott, és innen 1500 lovassal egészen Udinéig tört előre. A támadók erővel bevették a rosazzói apátságot, teljesen kifosztották, felgyújtották, és levágták a jobb kezét mindenkinek, akit ott találtak. Ezt követően, november 5-én a velenceiek visszaszerezték a Rosazzóból ellopott zsákmányt, és nagy mézszárlást rendeztek az ellenség soraiban, levágták a foglyok kezét és kioltották a szemüket. Mikor Carmagnola grófja megjelent, a pátriárka végleg elhagyta a „Patriát” 1431. november 16-án. Ez volt egyben Luxemburgi Zsigmond utolsó kísérlete is, hogy a császári tekintélyt visszaállítsa Friaulban. 1435-ben Ludwig von Teck a bázeli zsinathoz folyamodva megpróbálta saját Patriarchátus fölötti világi jogait érvényesíteni, kérvényezte és el is nyerte birtokainak visszaadását. Világi birtokai visszaadásának zsinat által jóváhagyott okmányát a velencei IV. Jenő pápa azonban érvénytelenítette. Ludwig von Teck 1439-ben halt meg. 1445-ben Ludovico Trevisan pátriárka hivatalosan is elismerte a velencei fennhatóságot az egész „friauli Patria” fölött. Az Aquileiai Patriarchátust azonban csak 1751-ben szüntették meg.

5.6. A háború elmérgesedése

De térjünk vissza a magyar–velencei háború történéseihez, minek során 1412 közepén érvényt szereztek a császári tekintélynek Friaulban, és Savorgnano álmai Friaul fölötti

---

⁷⁴ De Rubeis jellemzéséről és Ludwig von Teck megerősítési dokumentumáról lejjebb szó lesz. DE RUBEIS 1740: coll. 1040–4102.

⁷⁵ LIRUTI 1976: 170.

uralmáról lényegében szertefoszlottak. Ekkor Gorizia grófjai és Duino–Walsee ura is határozottan Zsigmond mellé álltak. Veronában is kísérlet történt a császári tekintély helyreállítására: felkelés tört ki „Éljen Scala és a császárság!” jelszóval. A népből azonban senki sem csatlakozott a lázadókhhoz, akik közül harminckettőt felakasztottak, sok mászt pedig börtönbe vetettek. Brunoro della Scala és Marsilio da Carrara fejére élve 8000, holtan pedig 4000 dukátos vérdíjat tűztek ki.⁷⁶

Június 5-én visszaérkeztek Velencébe a Lengyelországba és Budára küldött követek, miután május 21-én megszakadtak a béketárgyalások Zsigmonddal. Jelentették, hogy a magyar király nem hajlik a békére és Zára, valamint azon lombard városok visszaadását követeli, amelyeket a Serenissima elorzott a császárságtól.⁷⁷ A Signoria, felháborodva azon, hogy elutasították békekérését,⁷⁸ egyrészt továbbra is kapcsolatban maradt a lengyel királlyal és a bajor herceggel — akiknek kifejtette saját érveit Dalmáciában való uralmának jogalapjáról⁷⁹ —, másrészt döntött arról, hogy hadai létszámát további 1000 lándzsással, 1000 számszeríjással és 1000 gyalogossal növeli.

Schönherr Gyula szerint Zsigmond több mint 40.000 katonát küldött Friaulba Marcali Miklós, Csupor Pál szlavón bán és Blagaji László lovag vezetésével, utóbbi éppen Udinéből tért vissza. Eközben fontos, Trau és Sebenico védelmére vonatkozó parancsokat adott ki. Eberhart Windecke szerint az újabb magyar sereg meghaladta a 44.000 főt. Ludwig von Teck azonban egy 1412. augusztus 8-án, Civalalában kiadott felhívásában 16.000 főt ad meg, de az kétségtelen, hogy jelentős számú, és harcra kész seregről lehetett szó. Ám a velencei sereg sem maradhatott el ettől nagyságban, ha Aschbach jó 35.000, Malatesta vezetése alatt álló főről beszél.⁸⁰ A velenceieknek időközben sikerült Sebenicóban titkos pártot szervezniük, amely május elején felkelést szított, és elűzte a magyar királyhoz hű tisztviselőket. Nelipics Jánosnak, a magyar helyőrség parancsnokának azonban sikerült elfojtania a felkelést, lefejezve annak vezetőit.⁸¹ A magyaroknak sikerült a velenceiek kezére jutott Osztrovicát is visszafoglalniuk. Marcali és emberei átkeltek az Isztrián és Friaul tartományon, miközben csak kisebb győzelmeket arattak. De a rekkenő hőség miatt sokan visszatértek Magyarországra. Ezért Zsigmond augusztus 8-án a szökevényeket száműzetéssel és nemességük elvesztésével fenyegette meg.⁸² Időközben Blagaji Isztriában felszabadította Bula (Buie?) várát, elfoglalta Pinguentét (Bulsa), majd Friaulba vonult, ahol egyesült Marcali seregével.⁸³

A másik oldalon viszont Carlo Malatesta velencei csapatai, Latisana bevétele után megkísérelték visszafoglalni Oderzót is. Az ostrom azonban egyszerű csetepatévá vált a városfalak alatt, a magyarok húzták a rövidebbet, de a vár továbbra is szilárdan a

⁷⁶ SANUTO 1733: coll. 866–867; VERCİ 1791: 69. (a történet).

⁷⁷ ASVe, Senato, Secreti, Reg. 5, f. 28r–28v.

⁷⁸ U. o. f. 35r (1412. június 26.).

⁷⁹ U. o. f. 34r (1412. június 23.) és 34v–35r (1412. június 26.), vonatkozó rész.

⁸⁰ SCHÖNHERR 1996: 134.; 40.000 SABELLICO szerint is, (1661: 289.) és KATONA 1790: 140.; Ludwig von Teck felhívásáról: MANZANO 1868: 242.

⁸¹ FEJÉR 1842: n. 146, 333–337.

⁸² ZICHY 1894: VI, n. 129, 183–184.

⁸³ SCHÖNHERR 1996: 134.

kezükön maradt. Oderzo alól a velenceiek Villa di Ormelle felé vonultak tovább. Július 3-án Martino Ungaro, aki a cenedai magaslatot őrizte, elárulta az övéit, és 3000 dukátért átadta az erődöt Malatestának.⁸⁴ Ezután a velencei parancsnok — Palladio adatai szerint — 1000 lovassal és 8000 gyalogossal átkelt a Tagliamentón. Miután azonban Dignanóban értesült arról, hogy Pipo éppen Friaulba érkezik Cadoreból, eldöntötte, hogy a folyó innenső partjára húzódik vissza, majd Motta mellett ütött tábor. Augusztus 24-én Mottánál az ostromlottakat segítő két magyar és német, illetve egy friauli csapat (összesen 3000 katona) tűnt fel, azt üvöltve hátborzongatóan: „Halál rájuk!, Halál rájuk!”. Állig felfegyverzett cseh lovagok is voltak köztük. A csapatokat Blagaji és Marcali vezette: előbbi bevonult Mottába, hogy megvédje e várat, utóbbi a városfalakon kívül maradt. Kiméretlen harc vette kezdetét, Malatesta — maradva továbbra is Palladio elbeszélésénél — seregét a kedvezőbb oldalon állította fel, és annak előcsapatát az ellenségre zúdította, amely trombitákkal serkentett harcra. A háború egyik legnagyobb és legvéresebb összecsapása zajlott le ezután, a velenceiek és a magyarok sokáig küzdöttek ugyanazzal a hévvel és vitézséggel, de egyik sem múlta felül a másikat. Végül a velenceiek bal szárnya az összeomlás határára került, a győzelem lehetőségétől, de főképp a zsákmányra való éhségtől feltüzelt magyarok nekimentek a veszésre álló ellenséges seregeknek, főleg a menekülő hátrahagyott hadi felszerelésére koncentrálnak. Miután Pandolfo Malatesta látta, hogy a bal szárnyat áttörték, 100 lovassal és 1000 gyalogossal sietett oda erősítésnek, nyomában Martino di Faenzával 400 „ló” élén, és lecsapott a csak a zsákmánnyal törődő ellenségre. Rövid idő alatt a győztes magyarok legyőzöttekké váltak, a menekülő velenceiek, a hadiszerecse fordulásától ismét nekibátorodva rendezték soraikat és rátámadtak az ellenséges katonákra, akik egymás után estek el. Hatalmas zűrzavar keletkezett a magyarok között, a gyalogosok összekeveredtek a lovasokkal, miközben az ellenséges katonák mindinkább uralni kezdték a harcmezőt. Más források szerint viszont a helyzet megfordulásában legnagyobb része Grasso da Venosa és Ruggero di Perugia 600 lovasból álló csapatainak feltűnése volt.⁸⁵ Végül a magyarok — legyőzve — visszavonultak, 400 foglyot, és több mint 1400 halottat — köztük magát Marcalit is — hagyva a csatamezőn az ellenségnek. A menekülőket egészen Saciléig üldözték. A sebesült Blagajit foglyul ejtették, aki majd csak tíz hónap múlva nyerte vissza a szabadságát 6000 aranydukát fejében.

Az ütközet azonban kihatással volt a győztesekre is, Carlo Malatesta három sebet kapott, egyet számszeríjtól, egyet kardvágástól és egyet lándzsahegytől. Vissza kellett térnie Velencébe, hogy gyógyíttassa magát, és nem is tért aztán vissza többé a táborba, ahol fivérével, Pandolfóval helyettesítette magát. Taddeo dal Verme könnyebben sebesült meg a szája fölött. Az elfogott magyarok arannyal voltak megpakolva, és a foglyok között volt Guglielmo da Prata és Udine, Cividale, valamint Porto Buffolè

⁸⁴ V. ö. ASVe, Senato, Secreti, Reg. 5, f. 46v (1412. július 18.).

⁸⁵ Október 17-én Grasso de' Gallucci da Venosát ismét megerősítették a Trevisóban toborzandó 125 lándzsa vezetésében, azzal a feltétellel, hogy a négy hónapos állomásozás, majd három hónap rendelkezésre állás után Velencének el kell engednie, amennyiben Nápolyi László király ismét szolgálatában öhajtaná látni. (*I libri commemoriali* 1883: n. 160 f. 127/, 360.) Velence 1412. november 18-án ugyanolyan időtartamra más condottákat bízott Ugo de' Guazzalotti lovagra /100 lándzsa/, december 13-án pedig Simone da Canossára /65 lándzsa/. U.o. n. 162 (f. 128): 361. és n. 170 (f. 146): 362.

kapitánya is.⁸⁶ Velencében a győzelem alkalmából nagyszabású ünnepséget rendeztek és a győztesek táborába élelmiszert, frissítőket és bort küldtek.

Motta visszafoglalása után a velenceiek Friaul felé nyomultak előre. Szeptember 11-én Tristano di Savorgnano végső kísérletet tett arra, hogy behatoljon Udinébe támogatói segítségével. Néhány készsleges udinei polgár egyetértésével rést ütött éjjel a Porta Pracchiuso közelében,⁸⁷ de a Porta di S. Bartolótól visszaverték. Ő is nyers kegyetlenséggel végrehajtott tettekre ragadtatta magát, levágatva a magyar foglyok kezét és lábát. Tristano saját városa elleni akcióját látva — folytatja Palladio — határozta, hogy eljárást indítanak ellene és cinkosai ellen: valamennyit száműzték és elkobozták vagyonukat. A következő évben Udine város kárpótlásként a háborús károkért Tristano Savorgnano minden javára igényt támasztott.⁸⁸ Tommaso de Ronconét, akit árulással vádoltak Tristano Savorgnano városba való beengedése miatt, felnégyelték, más polgárokat pedig felakasztottak.⁸⁹

Szeptember 25-én Pandolfo Malatesta bevette Oderzót, majd Portogruarót, Badia di Sestót, Pratát és több más kisebb települést. Egészen Udinéig és Goriziáig nyomult előre, pusztítva mindent útközben. Miután a magyarok a sarkában voltak, Malatesta harcba bocsátkozott velük Sesto városfalai alatt, majd visszavonult Mottába. Egy másik útközetre is sor került Marano fölött. Időközben Ruggero di Perugia és Grasso da Venosa csapatai 1000 lovassal és 500 gyalogossal (Redusio szerint 2000 lovassal és 2000 gyalogossal) Feltre felé vették az irányt, de nem sikerült bevenniük azt. Elfoglalták viszont Scalát, egy szilárd erődöt a Canal del Brentán, aztán Castelnuovo di Querót, majd november 22-én visszatértek Feltréhez. Háromszáz magyar vonult ki utóbbi városból, hogy a nyílt csatamezőn ütközzenek meg az ellenséges csapatokkal, többször visszaszorították őket, míg végül sikerült e csapatok fölé kerekedniük a Serravalléból és más környékbeli várakból érkező (összesen 700 lovasból és nagyobb számú gyalogosból álló) erősítésnek köszönhetően, amelyet — úgy tűnik — maga Brunoro és Marsilio vezetett. Ruggero di Perugia életét úgy mentette meg, hogy Castelfrancóba menekült egyik fiával.⁹⁰

---

⁸⁶ A mottai csatáról: PALLADIO 1872: 463–464. A szerző azonban a mottai csatát az előző évre teszi. Ruggero di Perugia csapatának a győzelemhez való döntő hozzájárulását hangsúlyozza Bernio is. BERNIO 1732: col. 957. Továbbá SANUTO 1733: coll. 869–870; REDUSIO 1731: col. 837; VERCII 1791: 76–77. (a történet); ASCHBACH 1838–1845: 344.; PRAY 1801: 212.; Aschbach és Pray a mottai csatát azonban augusztus 9-re teszik előre. Malatesta hazatéréséről: ASVe, Senato, Secreti, Reg. 5, f. 62r (1412. szeptember 10.).

⁸⁷ Palladio jónéhányat említ közülük: Odorico da Pers, Rizzardo di Castello és fiverei, Gabriello Soldonero, a Gerardini testvérek, a degli Ambrosik, Odorico da Percoto, Venuto di Malazumpicchia, Niccolò Bombene stb. (u. o.). Palladio az összeesküvés kitervelőinek egyikeként mutatja be Tristano oldalán Giacomo da Prato firenzei papot, akit, miután fogságba került, egyházi személyként átadtak a pátriárka helytartójának, hogy ítéljék el és büntessék meg. U. o. 472.

⁸⁸ U. o. 469.

⁸⁹ U. o. 472–473.

⁹⁰ SANUTO 1733: coll. 871–873; REDUSIO 1731: coll. 837–838; MANZANO 1868: 245.; VERCII 1791: 78–80. (a történet).

5.7. Zsigmond személyes hadbaszállása

Térjünk most át a dalmáciai hadszíntérre. Október 30-án Sebenicóban egy Velence-barát áruló megnyitotta a város kapuit a Köztársaság katonái előtt. Trauban viszont, Sebenico elfoglalásának napján, a dózse próbálta meggyőzni a polgárokat arról, hogy kövessék Sebenico példáját és hódoljanak meg a Serenissimának.⁹¹ Sebenico elvesztésének híre nagy megdöbbenést keltett Zsigmond udvarában, aki kinyilvánította akarátát, hogy személyesen vesz részt a hadjáratban.⁹² Közvetlen hadbaszállása nem volt már tovább odázható, és hogy a hadjáratra szükséges pénzt előteremtse, a német király Jagelló Ulászló lengyel királynak zálogul ajánlott tizenhat Szepes vármegyei várost 37.000 cseh garasért, amely 74.000 forintnak felelt meg. 1412. november 8-án került pecsét a szerződésre.⁹³ A magyar állam nagy és fontos területeinek zálogba adása és az ünnepélyesség, amellyel a szerződést megkötötték a lengyel királlyal, azt mutatják, hogy Zsigmond nagy vállalkozást készült végrehajtani. Nem annyira Dalmácia elfoglalását, illetve visszafoglalását, mint inkább Veneto felszabadítását, amely számára a császári koronázás útjának biztosítását jelentette. Mielőtt hadba szállt volna, elnyerte a bajor hercegek, az ortenburgi gróf és az ausztriai hercegek — akik addig mindig ellenségesen viszonyultak hozzá — támogatását is. Zsigmond Zágrábba és Udinébe való indulását szeptember 24-ére tervezték, mint az egy Guglielmo da Prata által Corrado III Boiani cividalei nemesnek írt levélből kiderül, amelyben egyebek mellett arról is beszámol, hogy Ozorai Pipo 12.000 katona élén visszatért Friaulba, amely hadat egy hasonlóan erős és nagyszámú sereg követi majd. November 7-én Zsigmond Zágrábban volt, ahonnan utasította Hrvoje Vukčić bosnyák herceget, hogy zárja le a velencei gályák elől Spalato kikötőjét.⁹⁴

Miután a Signoria értesült Zsigmond Itáliába érkezéséről, megpróbálta felvenni a kapcsolatot a befolyásos Cillei gróffal, aki régebben már késznek mutatkozott közvetíteni a békéről Velence és Luxemburgi Zsigmond között.⁹⁵ A megbeszélésekre Postojnában került sor 1412 november-decemberének fordulóján. A velencei javaslatok többé-kevésbé megismételték a már annak idején a lengyel királynak és magának Zsigmondnak megtetteket: Velence kész lemondani a Patriarchátustól az Isztrián előzőleg elfoglalt területekről Portolét és Buiét kivéve (amelyeket időközben visszafoglaltak a magyaroktól), kész elismerni Ludwig von Tecket új aquileiai

⁹¹ LJUBIČ 1878: n. 250, 287–288.; FEJÉR 1842: n. 178, 388–389. és n. 179, 389–399. A Sebenicóban történt eseményekről: ASVe, Senato, Secreti, Reg. 5, f. 73r–74v és 75v (1412. október 30.), és Radivo 2009.

⁹² LJUBIČ 1878: n. 204, 229–230. Zsigmond Itáliában való hadbaszállásának szándékáról az 1412. szeptember 22-i okmány. VERCÍ 1791: 60–61. (dokumentumok).

⁹³ MÁLYUSZ – BORSA 1993: 2897. sz.

⁹⁴ A Szepes megyei városok átengedéséről: MÁLYUSZ – BORSA 1993: 2897. sz.; PRAY 1764: 237–244.; ASCHBACH 1838–45: 344–345.; ENGEL 1813: 272. A Boianinak szóló levél Budán kelt, 1412. szeptember 23-án, idézi: MANZANO 1868: 245. A 16 Szepes megyei város külön állt Magyarországtól Mária Terézia idejéig.

⁹⁵ ASVe, Senato, Secreti, Reg. 5, f. 61v (1412. szeptember 9.). Miután megjelentek a Szenátusban Hermann gróf és fia, Frigyes követei (u. o. f. 70r–70v (1412. október 13.)), november 1-jén Michele Steno dózse kinevezte Tommaso Mocenigót és Antonio Contarinit a két Cilleihez (u. o., f. 76r–81v]. A velencei követeknek adott parancsokról: LJUBIČ 1882: 1–20. és 32–38.

pátriárkának, és kész a Birodalom hűbéresének lenni, ami a szárazföldön lévő birtokait illeti, ugyanakkor nem hajlandó lemondani Dalmáciáról, vagy legalábbis Záráról, Sebenicóról és Trauról. Dalmácia megtartásának fejében 7000 dukát éves adót fizet, ugyanannyit, mint amelyről már a torinói béke is rendelkezett, bár követeit, Tommaso Mocenigót és Antonio Contarinót úgy küldték el, hogy összesen 300.000 dukátos összegig tárgyalhatnak. Velence arra is kész volt továbbá, hogy Görögországban Zsigmond szolgálatába bocsásson 5–10 gályát a hitetlenek elleni esetleges háború céljából. A Postojnában lezajlott megbeszélések azonban nem vezettek konkrét eredményekre. Postojnából a velencei követek Capodistriába mentek, olyan területen haladva át, amely a rablóbandák miatt nem volt biztonságos. Eközben Velencébe érkezett a pápát képviselő Filippo del Bene, aki mindig kész volt közvetíteni a béke érdekében a Köztársaság és a német király között. A Serenissima gondoskodott saját serege megerősítéséről is, hogy szilárdsággal ellenállhasson az ellenséges megszállóknak.⁹⁶

Eközben a kegyetlen és véres háború ugyanúgy folytatódott tovább, mint korábban. November 24-én Tristano Savorgnano sokadik és hiábavaló kísérletet tett Udine visszafoglalására.⁹⁷ Pipót is az udinei síkságon találjuk a friauli város elleni, Malatesta által vezetett ostromkor. December 3–4-én a velencei parancsnok, mintegy ezer katona élén megütközött az udinei síkságon 1000 vagy 2000 magyarral, és az utóbbiak maradtak a vesztesek. Mint azt a már idézett velencei krónika (Biblioteca Marciana, n. 79) elmeséli, feltehetőleg Pipó — aki éppen visszaérkezett Magyarországról — is részt vett az ütközetben, szabadjára engedve kegyetlenségét, 40 (másoknál 180) fogoly jobb kezét vágatta le. Eberhart Windecke viszont egyenesen Zsigmondot vádolja meg azzal, hogy megparancsolta Pipónak a velencei foglyok jobbjának levágását, és ezt követően háborús trófeaként Velencébe való küldésüket. Pipót mindenesetre Malatesta katonái elfogatták, bár — mint ugyanaz a krónika pontosítja — sikerült ügyesen megmenekülnie a fogságba kerüléstől, mert nem ismerte fel az ellenség.⁹⁸

Zsigmond december 12-én (14-én) érkezett Civalaléba, eltökéltebben, mint valaha, hogy elindul Róma felé a császári koronázásra. Ebből a célból megbízta a feltrei és a bellunói püspököt, hogy kössenek megállapodást az olasz fejedelmekkel a félszigeten való átvonulásának érdekében. A kikötővárosokba viszont megbízható kémeket küldött Udineből, hogy tudakolják ki a velenceiek szándékait. Miután Malatesta tudomást szerzett a magyar király érkezéséről (azt mondják 3000 lovas kíséretében), Pipó csapataival a nyomában, Treviso felé húzódott vissza, felperzselve mindent maga mögött visszavonulás közben. Pipó és Stiborici Stibor (mely utóbbi — mint Palladio állítja — sosem nézett sem barátai, sem ellenségei szemébe) több ostrom után bevették Codroipót és Palazzolót, majd elvonultak Motta alá. Itt ismét véres ütközetre került sor,

⁹⁶ Cillei közvetítéséről: LJUBIČ 1878: n. 243, 277–278.; a pápa közvetítéséről: u. o. IX, n. 246, 279.; a Filippo del Benének adott válaszáról: ASVe, Senato, Secreti, Reg. 5, f. 93r (1412. december 17.). A Capodistriába való visszatéréséről: u. o. f. 89r–89v (1412. december 5.). A velencei sereg megerősítéséről: u. o. f. 87v (november 26.). December 18-án a dózse újabb követséget küldött László nápolyi királyhoz Bernabò Loredan és Marco Venier személyében, hogy ismét tegyenek ajánlatot neki egy Zsigmond-ellenes közös szövetségre. U. o. f. 93r–93v.

⁹⁷ LEICHT 1955: 123.

⁹⁸ Az epizódról említést tesz BONIFACIO 1744: 459.

amely három napig tartott egyfolytában. Mottát a velenceiek derekasan védték, a magyarok viszont Cordovado felé fordultak és megpróbálták Latisanát bevenni, ahol azonban jelentős veszteségeket szenvedtek.⁹⁹

1413 januárjának elején Pipo előretört Treviso felé, innen pedig Veneto tartomány központját célozta meg hadseregével, amely Redusio szerint jó 16.000 főből állt. Zsigmondtól parancsot kapott arra is, hogy nyújtson támogatást Brunoro della Scalának és Marsilio da Carrarának városaik visszafoglalásában. A két venetói úr visszatérését azonban újabb felkelési kísérlet előzte meg Vicenzában, amelyet a megszálló velenceiek 1412. december 28-án felfedtek. Giovanni Nogarolát, a felkelés vezérét, aki 40 lándzsa élén kelt a város védelmére, elfogták és Velencébe hurcolták, ahol kötél általi halálra ítélték, amely ítéletet aztán fővesztésre változtatták nemesi volta miatt. Azt mesélik, kevéssel azelőtt, hogy fellépett a vérpadra (a kivégzésre 1413. január 1-jén került sor) Nogarola összetépett egy levelet, amelyet, mint később megállapították, személyesen Brunoro küldött neki, és amely így bűnösségének bizonyítéka volt.¹⁰⁰

1413. január 8-án Pipo felégette Treviso külvárosát, majd Padova felé menetelt Cittadellán és Vicodarzenén keresztül. A magyar katonák semmi más ennivalót nem találtak, mint „almát és kerekrepát”, mert a parasztok, a Signoria parancsainak engedelmeskedve, minden javukat elrejtették, jószágait pedig biztonságba helyezték a városon belül. Padovában viszont Pandolfo Malatesta várta őket 6000 lovassal és 6000 gyalogossal. Látva azt, hogy nem tudja bevenni a várost, Pipo ekkor Bassano felé vette az irányt. Biztos volt benne, hogy harc nélkül fogja elfoglalni Bassanót, de Niccolò Marcello podestà és maga Andrea Redusio, a krónika szerzője — akkor a nagyobb erőd várnagya —, mozsárágyúkkal és számszerijakkal fogadta, majd visszavonulásra kényszerítette az ellenséget. Január 13-án a dözse ünnepélyes dicséretben részesítette a bassanóiakat. Pipo, miután ennél a városnál is nagy ellenállásba ütközött, elvonult Vicenza felé és átjutva a Brentán Villa di Cartigliano mellett azon a gázlón, amelyet régebben „német gázlónak”, attól kezdve azonban „magyar gázlónak” neveztek, Marosticához ért. Pandolfo Malatesta, aki figyelemmel kísérte hadmozdulatait, Martino da Faenzát küldte 2000 katonával Marostica védelmére, miközben ő maga a sereg többi részével Vicenzába húzódott. A marosticaiak azonban hősiessen védekeztek, megakadályozva, hogy Martino serege bevonuljon a városba, aki végül azonban megtalálta a módját, hogy bejusson oda az éj leple alatt. A következő reggelen Pipo megjelent a falak alatt, de Martino kitört az embereivel és megfutamította a magyarokat. A toszkán zsoldosvezér, miközben a vicenzai területeken haladt át katonáival, akik dühösek voltak, hogy sem Padovába, sem pedig Bassanóba nem sikerült bevonulniuk, Vicenza bevételének lehetőségét vette elő, amely alá 1413. január 11-én érkezett (avagy talán már 1412. december 28-án ott

---

⁹⁹ SANUTO 1733: col. 874; valamint VERCİ 1791: 81. (a történet). Zsigmond Civalaléba való érkezéséről, rövid gorizai tartózkodás után: MANZANO 1868: 248. Aschbach szerint Zsigmond december 14-én érkezett Civalaléba és 18-án Udinébe. (ASCHBACH 1838–1845: 345.) Udine Malatesta általi ostromával kapcsolatban: REDUSIO 1731: col. 840.

¹⁰⁰ SANUTO 1733, col. 875; VERCİ 1791: 82–83. (a történet).

volt Aschbach szerint¹⁰¹). Martino da Faenza azonban megelőzte őket seregével, és Pandolfo Malatestával — aki akkor már ott volt — felkészült megfelelő fogadásukra. A magyarok „kiáltozva és nagy lármával” közeledtek, azt követelve a vicenzaiaktól, hogy adják át a városkapuk kulcsait a császár és uruk, Brunoro nevében. De miután megnyitották a kapukat, Pandolfo és Martino harcias katonái törtek rájuk. Ádáz küzdelem vette kezdetét a Verona felé vezető út mentén, ám a hely szűkösége megakadályozta Pipót abban, hogy összes katonáját bevesse. Végül a magyaroknak vissza kellett vonulniuk a hegy felé. Redusio elbeszéli, hogy Ozorai Pipo magához hívta Brunorót és Marsiliót, és szemrehányást tett nekik, amiért megtévesztették, elhithetve vele, hogy érkezésekor már nyitva fogja találni Vicenza kapuit, és hogy bevonulhat majd a városba anélkül, hogy ellenállásba ütközne. Ezek után már csak az a remény maradt, hogy Veronát veszik be, és itt is azt kérte Pipo, hogy bevonulhasson anélkül, hogy erőt kelljen alkalmaznia. Azonban Pandolfo Malatesta tört ki onnan, aki ezúttal is megelőzte, és kezdetét vette a sokadik ütközet. A magyarok végül visszavonultak, és három napon keresztül pusztították a területet, elhajtvá az állatokat és kifosztva a kastélyokat. Aztán visszafordultak, és ismét feltűntek Bassanónál. Fogadtatásuk most sem volt más, mint először, és az eredmény is ugyanaz volt a védők szigorú ébersége miatt. Pipo azonban nem tartotta szükségesnek, hogy megálljon bevenni a várost, és miután az egész környéket lángba borította, Asolo felé vette az irányt. De Pandolfo és Martino megelőzték itt is, és megszállták a várat bátor és merész csapatokkal. Pipo értesült erről foglyaitól, így átvonulva Cornudán, Pederobbához (Pietrarossa) jutott, majd ostromolni kezdte az erődöt, amelyet a földművesek emeltek a hegyen: a parasztok hősiesen védték azt, de nem álltak volna sokáig ellen, ha nem kaptak volna segítséget Bassanóból. Itt esett fogságba Scalabrino da Treviso, 500 lovas vezetője Martino da Faenza seregében, aki kitörve Trevisóból megtámadta Pipót, mikor az épp visszatért a pederobbai erőd közelébe. Február 11-én a magyarok átkeltek a Brentán, és a trevisói tartományba vonultak, „gyermekeket és parasztokat” hurcolva magukkal, és felégetve mindent, amit útközben találtak. Február 17-én Villa di Piadenében ütöttek tábort és hatalmas károkat okoztak a Collaltók birtokában lévő San Salvatore–kastélyban. Scalabrinót az udinei toronyba zárták, ahonnan azonban sikerült aztán egy földalatti alagúton keresztül megszöknie, és 1413. április 7-én épségben és egészségesen elérnie Velencébe.¹⁰²

Február második felében Pipo Zsigmond parancsára elhagyta Venetót, és Friaulba vonult, kevés eredménnyel, csak néhány csekély jelentőségű erődítményt foglalt el. De — mint Sanuto elbeszéli — miközben arra készült, hogy átkel a Piavén Castelnuovo di Quero mellett, Fantino Pisani a víz közvetlen közelébe, a partra, lesbe állított számos mozsárágyút, amelyeknek pont abban a pillanatban vezényelt tüzet, mikor Pipo átkelt a folyón. Sok magyar katonát eltaláltak, vagy vízbe fojtottak. Közben Zsigmond már elhagyta Udinét, és a követelt 25–30.000 dukátból 10–12 ezret behajtott a friauliaktól, majd helyőrséget hagyott hátra a fontosabb erődökben. Miután megkísérelte bevenni Latisanát, az Isztriára vonult, ahova, úgy tűnik, hűséges olasz–magyar parancsnoka is követte kevésbé később. Zsigmond január 25-én elfoglalta Muggiát, Pipo március 1-

¹⁰¹ ASCHBACH 1838: 346.

¹⁰² REDUSIO 1731: coll. 841–844; SANUTO 1733: coll. 877–878; VERCÌ 1791: 84–90. (a történet).

jén bevette Valle d'Istriát majd Dignanót is. Nem került viszont magyar kézre Capodistria, Isola, Parenzo és Pola, de a magyar csapatok súlyos pusztítást végeztek a területen, jószágait elhajtották, szőlőiket és olajfaültvényeiket letarolták, malmaikat pedig felgyújtották.¹⁰³ Egyetérthetünk Pier Silverio Leicht friauli tudós történésszel, miszerint a német király hadmozdulatai Észak-Itáliában nem követtek átgondolt haditervet, ezeket inkább az az igény alakította, hogy egyik vagy másik földesúrnak és városnak kedvezzenek, akik ki szerették volna használni jelenlétét, hogy ebből külön előnyt biztosítsanak maguknak. A mindig pénzsűkében lévő Zsigmondnak a maga részéről ki kellett elégítenie azok kéréseit, akik hajlandóak voltak kölcsönadni neki.¹⁰⁴

5.8. Békekísérletek

A velenceiek időközben megújították a már 1412 folyamán megkezdett tárgyalásaikat¹⁰⁵ egy Nápolyi Lászlóval kötendő szövetség érdekében, akihez 1413 elején követségbe küldték Bernabò Loredant és Marco Veniert, hogy emlékeztessék arra az általános veszélyre, amelyet Zsigmond Itálián való feltételezett átvonulása jelentett, és hogy 500–1000 katonát kérjenek tőle azzal az ígérettel, hogy ők is ugyanannyi fővel viszonzják ezt abban az esetben, ha a magyar király megtámadná Nápoly városát. Mindazonáltal, ha egyfelől a velenceiek arra törekedtek, hogy erősítsék szövetségeiket és újakat is kössenek, Zsigmond egy ideje már kerülni kívánta a döntő összecsapást. Végül aztán — látva, hogy egyre nagyobb károkat okoz kereskedelmüknek a háború — a velenceiekben is megérett az elhatározás a békekötésre. A velenceiek békekötési, és Cillei gróf közvetítési szándéka megerősítést nyert a követ, Tari Lőrinc, azaz Cillei Borbála magyar királyné asztalnokmestere érkezésével, aki nyilvánvalóvá tette Zsigmond szándékát, hogy közvetlenül tárgyaljon az ellenféllel. A Százak tanácsa nem szalasztotta el az alkalmat, hogy azonnal elfogadja a magyar küldött javaslatait. Parancsot adott ugyanakkor, hogy erősítsék meg „az isztriai drága föld” védelmét, „amely hajósaink kikötője és otthona”, és további támogatást irányzott elő Raspo kapitány részére, aki az egyik legfontosabb velencei helyőrség parancsnoka volt az Isztrián.¹⁰⁶

Eközben Zsigmond megkötötte a békét IV. Frigyes tiroli gróffal, és belátva, hogy nem folytathatja a végtelenségig a Velencével vívott háborút, meg akarta gyorsítani a dalmáciai kérdés megoldását. Velence nem akarta átengedni Dalmáciát, de annak

¹⁰³ SANUTO 1733: col. 877; MANZANO 1868: 250. Zsigmond Valle d'Istrián való tartózkodásával kapcsolatban lásd az 1413. február 13-án, a kastély falai előtti táborban kelt, lakosságának szóló proklamációját. KANDLER: 1862-65: 1413. év.

¹⁰⁴ LEICHT 1955: 125.

¹⁰⁵ ASVe, Senato, Secreti, Reg. 5, f. 237r (1412. január 30.) és 242r (1412. február 18.).

¹⁰⁶ A Százak tanácsának javaslatairól a Lászlóval való tárgyalásokhoz LJUBIČ 1882: 28–30., 39–45. és 61–64. Zsigmond világos béke iránti szándékáról: ASVe, Senato, Secreti, Reg. 5, f. 101v. (1412. január 14.). Tari követjárásáról: u. o. f. 103v–104r (1412. január 21–23.) és 108r–108v (1412. február 7.); továbbá LJUBIČ 1882: 66–68. A Raspo kapitánynak adott utasításokról: ASVe, Senato, Secreti, Reg. 5, f. 107v (1413. február 7.).

érdekében, hogy megtartsa legalább 25 éven keresztül, megerősítette, hogy hajlandó Zsigmondnak 100.000 forintot is fizetni kártérítésként, azon a 7000 forintos éves adón túl, amellyel elismerte a magyar király fennhatóságát Dalmácia fölött. Arra is kész volt, hogy elismerje a Birodalom jogait a szárazföld városai fölött, ugyanakkor kitartott amellett, hogy a békébe vonják be Tristano di Savorgnanót és fivérét, továbbá a két Malatestát, Obizzo da Polentát és d’Este örgrófot, valamint a béke rendelkezzen az udinei száműzöttek városba való visszatéréséről. A Köztársaság remélte, hogy ezekkel a javaslatokkal meggyőzi Zsigmondot a tartós békéről, de megelégedett volna egy tíz éves fegyverszünettel is, azzal a feltétellel, hogy mind a két érintett fél szolgáltatassa vissza a másíknak azokat az isztriai és trevisói grófságban lévő földeket, amelyek birtokában voltak a háború előtt. Velencének az is nagyon fontos volt, hogy kereskedőinek garantálják a szabad áthaladást az Alpok hágóin. Ezeket az utasításokat adta a Százak tanácsa Tommaso Mocenigónak és Antonio Contarininak, a Capodistriába küldött, békefeltételekről tárgyaló két követnek, akiknek meg kellett volna még nyerni a pisinói gróf jóindulatát is, akit a béke legfőbb előremozdítójának tartottak. Ebbe az irányba tettek lépéseket továbbá a pápai legátusok, Branda Castiglione, Bertoldo Orsini és Filippo del Bene is, akik a velencei követekkel először Triesztben (március 1.), majd Aquileiában találkoztak (március 16-án és az azt követő napokban).¹⁰⁷

Miközben a velencei követek a béke feltételeiről tárgyaltak pápai követekkel, akiknek közvetíteniük kellett volna a magyar király felé, utóbbi negyven napon keresztül (március elejétől április közepéig) a Savorgnanók birtokában lévő Ariis várának felesleges ostromával volt elfoglalva, amely vár végsőkig való ellenállása kétségkívül döntő volt abban, hogy megerősítse a német királyban az elhatározást a béke szükségességéről. A békét, vagyis inkább egy öt éves fegyverszünetet ténylegesen 1413. április 17-én „in patria Foro Julii apud Castelletum” írták alá, Flambruzzo közelében, Latisana környékén.¹⁰⁸ Zsigmond részéről az aláírók a következők voltak: Ludwig von Teck aquileiai pátriárka az egész „friauli Patria” képviselőként; Henrik és Meginhard goriziai grófok; Ortenburgi Frigyes; Gian Francesco Gonzaga örgróf, Mantova császári helytartója; továbbá Reinprecht von Walsee, Duino ura; a Velencei Köztársaság részéről pedig a következők voltak ott: Niccolò d’Este ferrarai örgróf; Carlo és Pandolfo Malatesta; Obizzo da Polenta, Ravenna ura; Tristano di Savorgnano; az Artico és Giudo fivérek, Porcia grófjai; Collalto grófjai, a Schinella fivérek: Basilio, Rolando, Manfredi és Antonio; Giacomo di Castelnuovo Caldonazzóból; a Vinciguerra fivérek és Antonio d’Arco; az ivanói Antonio és Gastone [Castrono] di Castelnuovo fivérek; a lizzanai Endrighetto [Aldrighetto] és Guglielmo di Castelbarco fivérek; a grestai Marcabrano és Antonio di Castelbarco fivérek; a bassanói [bolzanói]

¹⁰⁷ A Százak által T. Mocenigo és A. Contarini követeknek adott utasításokkal: ASVe, Senato, Secreti, Reg. 5, f. 113r–114r (1413. március 6.), 114r–114v (1413. március 8.), 117v (1413. március 18.), 119v (1413. március 28.), 121v–122r (1413. április 6.), 122v–123r (1413. április 13.) és LJUBIČ 1882: 70–76., 94–96., 99–101. és 102–103. Továbbá FRAKNÓI 1901: 329. A velencei követeket felhatalmazta a szenátus, hogy hagyják el Capodistriát és költözzenek át másik helyre az isztriai városban dühöngő súlyos járvány miatt. ASVe, Senato, Secreti, Reg. 5, f. 101r (1413. január 12.).

¹⁰⁸ Castellutto hűbérura Febo della Torre volt, aki akkor nyílt konfliktusban állt Tristano di Savorgnanóval.

Marcabrano di Castelbarco; a Val Lagarina-i Guglielmo di Castelbarco és az albanói Ottone di Castelbarco.

A fegyverszünet megerősítette a status quót, azaz, hogy a szerződő felek a meghódított területeken maradnak öt évig. Velence tehát megtartotta Zárát és Sebenicót, Zsigmond Traut néhány közelben lévő erőddelel, és közvetve Spalatót három szigettel, amelyek fölött a tényleges hatalmat Hrvoje Vukčić fejedelem gyakorolta, bár ez utóbbi nem volt megbízható és hűséges alattvaló. Beleegyeztek abba, hogy Zsigmond szabadon átvonulhasson a venetói területeken tervezett római útja alkalmából, a császári koronázás miatt. Garantálták az összes alpesi hágó megnyitását, hogy szabad legyen a kereskedők számára a Velencéből és a Velence felé való átkelés. Végül Velencének be kellett volna avatkoznia abban az esetben, ha Savorgnano, vagy más szövetségese megszegné a fegyverszünetet. Branda Castiglione bíboros, Bertoldo degli Orsini gróf és a firenzei Filippo di Giovanni del Bene pápai nuncius jószolgálatának köszönhetően a fegyverszünet tárgyalása gyorsan haladt előre. Tommaso Mocenigo, a San Marco gondnoka, és Antonio Contarini voltak a dózse és Velence város képviselői.¹⁰⁹ Ami Tristano di Savorgnanót illeti, az udinei parlament megerősítette az 1412. január 12-én ellene és utódai ellen hozott határozatokat, valamint kérte Ludwig von Teck pátriárkát, hogy tegyen lépéseket a német királynál az ítélet megerősítésének elnyerése érdekében.¹¹⁰ A fegyverszünet április 17-én való aláírását megerősíti Michele Steno dózse egy Niccolò Giorgiónak — bolognai követének — írt levele, amellyel beszámolt a pápának a szerződés megkötéséről.¹¹¹ A fegyverszünet aláírásáról értesítést küldtek Milánó urának is Niccolò Capello követen keresztül.¹¹² Pipónak — a vele szoros kapcsolatban álló Branda bíborossal együtt — kétségt kívül kiemelkedő szerepe volt a velencei követekkel való tárgyalások során, mint az a Százak tanácsa által Mocenigónak és Contarininek 1413. április 29-én és május 12-én küldött jelentésekből is kitűnik, amelyekben konkrétan megemlítik őt.¹¹³

A castelletói (avagy castelluttói) fegyverszünet után Zsigmond nyolc napot töltött Bellunóban a magyar, német és cseh nemesség színe-javának kíséretében. Utána Feltrébe ment, ahol június 23-ig maradt, és fogadta IV. Frigyes ausztriai herceget, és itt írták alá a Velence és Ausztria közötti fegyverszünetet. Végül Trentóba indult, ahova

¹⁰⁹ *I libri commemoriali* 1883: n. 175, (f. 129) 365.; LJUBIČ 1882: 104–105.

¹¹⁰ LEICHT 1968: n. 480, 439–440.

¹¹¹ ASVe, Senato, Secreti, Reg. 5, f. 123v–124r (1413. április 18.).

¹¹² U. o. f. 124v (1413. április 26.). A fegyverszünetet Daru szerint április 18-án írták alá (DARU 1819: vol. IV, 81.); ASCHBACH 1838–1845: 349. szerint április 28-án, ami azonban nem zárja ki, hogy április 28-án nem az aláírásra került sor, hanem inkább a szerződés ratifikálására Zsigmond részéről. Mindenesetre különböző időpontok merültek fel a castelletói, avagy castelluttói szerződéssel kapcsolatban, mint ahogy bizonytalan a helyszín azonosítása is, ahol a fegyverszünetet szignálták: ha igaz az, amit Benvenuti ír (BENVENUTI 1950: 60–61.) a „Flambro” (Castellutto) címszónál („először Bertrando rombolta le 1346-ban, majd egy erős földrengés 1348-ban”), akkor ebből az következik, hogy Zsigmond és Pipo idejében Castellutto már romhalmaz volt, mint ahogy ma is az. Mindazonáltal nem kizárható, hogy a fegyverszünetet a Walsee grófok duino-i várában írták alá; ők szerepelnek is az aláírók között. 1413. május 8-án Zsigmond Udineből a fegyverszünet betartását sürgető levelet küldött a Serenissimának (ASVe, Senato, Secreti, Reg. 5, f. 130v, 1413. május 14.). A Velence és Magyarország közötti háború kiújulását illetően a fegyverszünet lejáratá után: PAPO – NEMETH 2003.

¹¹³ ASVe, Senato, Secreti, Reg. 5, f. 125r–126v (1413. április 29.) és 129v–130r (1413. május 12.).

június 25-én érkezett, áthaladva Scalán és Primolanón. Pipo viszont, miután elhagyta Friault, visszatért Magyarországra, és egy évvel később ott találjuk majd Konstanzban a zsinati munkák idején, ősszel pedig Boszniában, hogy Hrvoje, a lázadó vajda ellen harcoljon, aki a török támogatásával növelte birtokait a Balkánon lévő tartományban. De a konstanzi zsinatról és Pipo törökök és szövetségeseik elleni harcairól már hosszan beszéltünk korábban.

Miután az 1411–13. évi magyar–velencei háború véget ért, a Velencei Köztársaság, még ha — feltételezhetően — nem is felejtette el az (egyébként kölcsönös) atrocitásokat, amelyeket Ozorai Pipo serege követett el a szárazföldön lévő birtokain, feloldotta a firenzei polgárok tartózkodási tilalmát Padovában: „cum alias tempore, quo Comes Pipus venit ad damna nostri Domini cum gentibus Regis Hungarie in hac proxima guerra, fuerit prohibitum, quod aliquis Florentinus non posset habitare in Padua; quod principaliter processit, quia idem Pipus Florentinus erat [...]”.¹¹⁴

Függelék

Magyar kézen lévő városok és várak 1412 januárjában Friauliban és Venetóban: *Nomina civitatum et castrorum, quae per Dominum Pipponem Comitem Themesien [sic] in terra Tervisiana sunt acquisata*, Városi Levéltár, Frankfurt.¹¹⁵

Civitas Cerravallis in eadem duo castra optima (Serravalle városa és várai)

[*Civitas*] *Cenadien et supra eandem castrum bonum* (Ceneda városa és vára, ma: Vittorio Veneto)

Civitas St. Martini in eadem castrum optimum (San Martino városa és vára)

[*Civitas*] *Cordinian in eadem castrum fortissimum* (Cordignano városa és vára)

Ista pertinent ad episcopatum Cenadien (Ceneda)

Castrum Sti. Floriani (San Floriano vára)

(*Castrum*) *Cazamacha* (Casamatta vára)

(*Castrum*) *Gordona* (Gordona vára)

Civitas Bellivini et in eadem castrum bonum (Belluno városa és vára)

Castrum Sambolth

Civitas Feltri et in eadem castrum fortissimum (Feltre városa és vára)

Castrum Czwinch

(*Castrum*) *Novi quod claudit a Tervisana* (Castelnuovo di Quero)

(*Castrum*) *Coste vallis Maximii* (Costa vára)

Catzil (Villa Cacilini, Villacaccia di Codroipo)

Castrum Schala (Scala vára)

Civitas Motte et castrum ibidem valde bonum (Motta városa és vára)

(*Civitas*) *Portus Brischen, in qua sunt due roche bone* (Porto Brischis városa)

(*Civitas*) *Ogindertz* (Oderzo)

Ista sunt in terra Forijulii obtenta.

¹¹⁴ WENZEL 1884: 45. sz. 242. (Velence, 1414. április 27.).

¹¹⁵ ASCHBACH 1838–45: 430–437., 443–446. A felsorolás szerepel FEJÉRNÉL 1842: 250–251. is.

Citra Tulmentum (Tagliamento) et Lovenzam (Livenza):

Civitas Austriae (Cividale)
Clemona (Gemona)
Venzonis (Venzone)
Tulmetum (Tolmezzo)
Abbatia Arozatien (Abbazia di Rosazzo)
Tulminus (Tolmino)
Cetgnothus
Sclusa (Chiusa)
Pranipergus (Prampergo; Prampero)
Gumembergus (Gronumbergo; Purgessimo /Cividale/)
Montifalchonis (Monfalcone)
Braechachus (Brazzacco)
Vitalta (Villalta)
Pers (Pers)
Vradisius

Ultra Tulmentum (Tagliamento) et Lovenzam (Livenza):

S. Vitus (San Vito)
Mamachus (Moimacco)
Sbroglenacha (Sbroiavacca)
Prodolon (Prodolone)
Galuarulus

Citra Tulmentum (Tagliamento) et Lovenzam (Livenza):

Terra Utini (Udine)
Faganea (Fagagna)
St. Daniel (San Daniele)
Trithanus (Tricano, Arcano?)
Chaniorachus (Caporiacco)
Wels (Fels)
Caloretus (Collaredo)
Strasoldus (Strassoldo)
Manazanus (Manzano)
Varimus (Varmo)
Castrum Porpeti (Porpetto vára)
Tercentus (Tarcento)
Cuchus (Cucco, közel Piano d'Artá-hoz)
Cuchanea (Cucagna)
Pertistagnus (Partistagno)
Atimps (Attimis)
Safunbergus (Soffumbergo)
Tricesimus (Tricesimo)
Pennapilosa
Maranus (Marano)

Ultra Tulmentum (Tagliamento) et Lovenzam (Livenza):

Portusgruarus (Portogruaro)
Cordenatus (Cordenons)

Abbatia Sexti (Abbazia di Sesto al Reghena)

Cusanus (Cusano)

Tor (Teor)

Mona (Monas, Monajo di Ravascletto)

Amanus (Amanins)

Porcilee (Porcia)

Copula (Zoppola)

Fratina (Fratta)

Midumum (Meduno)

WINDECKE 1893: XXVII. Fejezet, 25–26. a következő várak és helységek nevét említi: Sibitat Cleman (*Civitas Clemona=Gemona*), Buseldorff (*Basaldella*), Schonfelt (*Tolmezzo*), sant Vite (*San Vito*), Bransperg (*Prampergo*), Preß (*Pers*), Mosnitz (*Moggio*), Ein Ablige die Clawsen im Flintze (*Sclusa=Chiusa*), Delmin (*Tulminus=Tolmino*), Bremenberg (*Premariacco*), Rasatz (*Rosazzo*), die eptigen Wide, Sant Daniel (*San Daniele*), Schoffenberg (*Safunbergus=Soffumbergo*), die Zesen Portagrafel (*Portogruaro*), Zezil (*Sacile*), Zellenberg, Fugynym, Sperfall, Obersibatt (*Cividale?*), Veltroß (*Feltre*), Thomada, sanct Mertin (*Civitas St. Martini=San Martino*), Cordian (*Cordinian=Cordignano*), sant Florian (*San Floriano*), Thasmatha (*Casamalta*), Sordana (*Gordona*), Wolwunde (*Valvassone*), Sambrot (*Sambolth*), daz nuwe Huß (*Castrum Novi=Castelnuovo di Quero*), die Müte (*La Motta*), die Leitern, Ponthabolat (*Portobuffoletto*), Obdretz (*Oderzo*), Motuplet (*Monfalcone*).

VI. fejezet

Pipo birtokai és öröksége

6.1. Pipo birtokai

Ozorai Pipo gazdag földbirtokos volt, még ha nem is mérhető Garai, Cillei vagy Stiborici gazdagságához, akik szintén elsődleges helyet foglaltak el a királyi tanácsban, de ugyanakkor nemes és nagy hatalmú családokhoz is tartoztak. Pipo nem halmozta a földbirtokokat, ahogy más, vele kortárs főurak sóvárogtak a föld iránt, sőt, néhány familiárisa kezdetben gazdagabb volt nála. Meg kell jegyezni azonban, hogy Ozorai Pipónak bizonyosan voltak olyan birtokai is, amelyekről jelenleg nincsenek adataink.

Pipo birtokai nagy részét 1406 és 1409 között szerezte meg Tolna, Vas, Sopron, Bodrog és Temes megyékben. Birtokainak java azonban közös tulajdon volt feleségével, Borbálával, Matteo fivérével és Leonardo unokaöccsével. Földbirtokossá válása 1399-ben kezdődött, mikor Ozora falut megszerezte további öt hozzátartozó községgel — Boyzassal (ma Borzás), Debrentével (Döbrönte), Öregnyilassal (Nyilas), Alsó- és Felsőmajsával — együtt Tolna megyében: „cum omnibus suis utilitatibus — írja az adománylevél —, videlicet locis sessionalibus, terris arabilibus cultis et incultis, campestribus, fenetis, pratis, silvis, rubetis, vinearum montibus, aquis aquarumque decursibus, molendinis et aliis quibuslibet utilitatibus [...]”. Pipo ténylegesen azonban csak a következő évben vált az egész vagyon birtokosává Borbála feleségével és Matteo fivérével együtt, miután megvette felesége unokatestvéreitől — Miklós lánya Ozorai Borbála gyermekeitől —, Derecskey Páltól, Zsuzsannától, Dorottyától és Orsolyától annak utolsó negyed részét négyszáz aranyforintért.¹ Három évvel később Pipo birtokaihoz (és Matteo fivéréhez) kerültek Szokoly (ma Nagyszokoly) és Endréd falvak is a kápolnai ispánságból.² 1402-ben Pipo egy utód nélkül elhalt nemestől örökölte Arcsát — amelyet azonban később a Derecskeyeknek adományozott³ — és így Tolna megye legnagyobb földbirtokosává vált.

---

¹ WENZEL 1884: 2. sz. 6–7. és 5–6. sz. 8–10. Lehotczky szerint Borbála felesége hozományként Tamási, Simontornya, Káposztafalva, Koppán birtokokat is hozta. (LEHOTCZKY 1798: 266.) Fejértől tudjuk azonban, hogy Simontornya 1401-ben még a Kanizsaiaké volt. (FEJÉR 1841: n. 1, 48–63.) Simontornyáról Engel: „1397-ben a koronára háramolván a Kanizsaiak kapták, akik 1424-ben cserébe adták Ozorai Pipónak.” ENGEL 1996: I. k. 410.

² WENZEL 1884: 7. sz. 10–11. Pipo „filius Stephani de Ozora Temesiensis et Salium nostrorum [regis] Comes” valamennyi birtokát és privilégiumát ünnepélyesen megerősíti egy Zsigmond által 1405. január 4-én kiadott oklevél. E birtokok, valamint Dalmad, Somodar, Marton és Pókut későbbi megerősítése: WENZEL 1884: 75. sz. 613–616. (Tata, 1426. május 18.). Endrédről (avagy Endrődről) továbbá: LEHOTCZKY 1798: 266.

³ MÁLYUSZ 1956: 1954. sz. 232. és MÁLYUSZ 1958: 8019. sz. 429.

1406. január 2-án Pipo az addigiaknál sokkal jelentősebb adományhoz jutott: a závodi (Tolna vármegye) uradalom volt ez, amelyet a király a mesztegnyői Szerecsen családtól kobozta el. A závodi birtokhoz a mai Závod, Tevel, Kovácsi, Nagyvejke, Kisvejke, Mucsfa (Muchifalva), Csókafő, Kisapar és Kölesd falvak tartoztak, valamint további nyolc, ma már nem létező Tolna vármegyei helység (Kökényes, Baleta, Vargony, Görényes, Terjék, Márkfalva, Dunatur, Göncteleke).⁴

Pipo katonai szolgálatait Zsigmond a Tolna megyei Dalmad, Somogy (ma már nem létezik) és Marton (ma Martinca), valamint a somogyi Somodor királyi birtokokkal, „cum universis tenetis, pertinenciis, etc.,” illetve 8000 aranyforint jövedelemmel hálálta meg. Megkapta a Tolna megyei Kövesdet is 1000 aranyforint járadékkal. Ezeket a birtokokat a király az Újlaki testvérektől foglalta le az 1403. évi összeesküvésben való részvételük miatt.⁵

1407-ben megkapta Hosszúfalu és Bajka falvakat (Fejér megye), Bertoltot vagy Kiskért (Tolna megye), amelyek 1410-ben még Pipo és Matteo fivére birtokai voltak.⁶ Ugyanez év decemberében pedig, a győztes boszniai hadjárat után Pipo megszerezte Berényi Hanckófi Mihály összes javát, azaz Berényt (Temes megye), ennek vámjaival és egész kerületével, amely akkor 19, javarészt román parasztok által lakott kisebb faluból állt, Bajt ennek vámjogaival és körzetével, illetve végül Szederjest (Krassó megye) „simul cum universis et quibuslibet aliis earundem possessionum nec non villarum ad easdem spectantium utilitatibus et emolumentis quibuscunque, et presertim terris arabilibus cultis et incultis, pascuis, silvis, pratis, fenilibus, virgultis, rubetis, montibus, vallibus, vinetis, vineis, nec non aquis aquarumque decursibus, item stagnis, paludibus, pissicinis, molendinis, et generaliter cunctis earum commoditatibus et utilitatibus [...]”.⁷

1408 őszén megkapta a királytól Madarast (Bodrog megyében, ma Bács–Kiskun megye), és valószínűleg ebben az időszakban kapta Eszter és Kecskés községeket, ugyancsak Bodrog megyében, amely községek 1420-ban már mindenképp szerepelnek birtokai között.⁸ Nagyon valószínű, hogy 1409 márciusa után kapta meg Sárvár várát a várossal együtt (Vas vármegye), valamint Vas és Sopron vármegye további kilenc helységét is.⁹ 1424-ben elcseréli a Kanizsaiakkal az 1409-ben kapott Sárvárt és az összes községet a simontornyai várra és 25 Tolna, Fejér és Veszprém vármegyei tartozékára.¹⁰

⁴ ENGEL 1987: 74. és 86., 203. jegyzet.

⁵ Az 1406. január 10-i adománylevel: WENZEL 1884: 10. sz. 15–18.; u. o. 15. sz. 19–23.

⁶ Az 1407. november 30-án kelt oklevél: u. o. 16. sz. 24–25.; u. o. 27. sz. 227.; LEHOTCZKY 1798: 266.

⁷ A Kaproncán 1407. december 7-én kibocsátott oklevelet hozza: WENZEL 1884: 17. sz. 25–27.; u. o. 18–21. sz. 27–31, és 23. sz. 224–226. (1409. január 2.).

⁸ ZICHY 1894: 423. sz. 626–627. és ZICHY 1895: 104. sz. 154. Madaras megszerzéséről: PESTY 1863: 241. sz. 393–394. és 242. sz. 394–395. Feltehetően Pipo tulajdonában volt továbbá a kisküllödi, sári és szentlőrinci birtok is. MÁLYUSZ 1956: 2988. sz. 351. (1404. február 13.)

⁹ Szó esik ezekről: WENZEL 1884: 31. sz. 229–230. (1411. február 19.).

¹⁰ U. o. 67. sz. 426–428.; PESTY 1863: II. k. 387. sz. 583–586.; Sárvár és Cenk (ma Nagycenk) Simontornyával való elcseréléséről: NAGY 1889: 54. sz. 77–80. A következő huszonöt tartozékról van szó: Belcs (ma Belecska), Chegleg (ma Csillag), Kesző és Hidegkút (ma Keszőhidegkút), Dorog (Nagydorog?), Hőgyész, Miszla, Parasztszékely (Kisszékely), Pincehely, Bánd (Bán), Görbő, Nempti (Tolnanémedi), Újfalu, Szentpéter, Borjád (Uzdborjád), Alegres (Rácegres), Menyöd (ma Simontornya

1414-ig Leonardo unokaöccsével közösen birtokolta Hatvan, Káld és Jobbágy községeket Fejér megyében, amelyeket épp abban az évben cseréltek el a Veszprém megyében lévő Sár birtokért.¹¹ Nem tudjuk viszont, mikor szerezte meg Déget (Veszprém megye), Pókat (Tolna megye), Ketyét (Somogy megye) és Mérét (Kaposmérő, Somogy megye). Ketyét 1423-tól biztosan birtokolta, Déznek viszont csak kevéssel a halála előtt vált birtokosává.¹² Az 1427. évi örökösödési jegyzőkönyvben említik viszont Mérőt, Tokajt (Kaposzterdahelyhez közel), Szennát, Bárdot (ma Bárdudvarnok), Szomajomot (Kaposfő) és Karát, amelyek mind ma is létező helységek.¹³ 1438-ban még az ozorai uradalom részét képezte néhány további falu és birtok, amelyeket nagy valószínűséggel Ozorai Pipo megvásárolt: Gerenyás, Szentmiklós, Visnye, Kurd és Zsidfő (ma Sütvény) Tolna megyében, Tömörkény (Tömörke) Somogy megyében, a később elpusztult Tótfalu Veszprém megyében.¹⁴

Meg kell említeni végül egy óriási, Ozorai Pipo által haláláig megtartott birtokkomplexumot, amelyet talán zálogként, vagy adományként bírt: a kerekegyházi Lackfiak uradalmairól van szó a Maros vidéken. Ezek közül Szádvörösmart (Arad vármegye) 1424-ben biztosan a birtokában volt.¹⁵

Birtokainak székhelye és gazdasági központja Ozora lett, amelyet kifejezetten előnyben részesített a sárvári főúri székhelyhez képest, és amelyet faluból várossá fejlesztett. Sikerült a helység számára kezdettől fogva fontos kereskedelmi privilégiumokat biztosítani, így Ozora hetipiac tartási hely lett, végül évi vásárhely is. 1426-ban *oppidummá* tette Ozorát, lakói éves adójukat így két egyenlő részletben, 50 új forint összegben tudták megfizetni, megválaszthatták bíráikat és tanácsukat a szabad királyi városok módjára, végül pedig a kevésbé súlyos peres ügyekben maguk ítélezhettek. Magának és feleségének csak az „évi egy nap ellátás” földesúri jogát tartotta fenn.¹⁶

---

része), Balhás (Mezőszilas, Fejér megye), Igar, Vám, Simontornya város (*oppidum, mezőváros*), Börd (*oppidum*, ma Simontornya része), Hőrcsök (Nagy- vagy Kishőrcsök, Fejér megye), Felsőegres (Sáregres?) és Vajta. A simontornyai várról: TÓTH 2000. E cikkben Tóth nyilvánvalóvá teszi két 1421. február 26-ra és március 4-re vonatkozó dokumentum hamisságát, amelyek alapján lányának és vőjének, Enyingi Török Bálintnak adományozta volna „totalia castra Ozora et Tamasi Simontornia in Tolnensi, necnon Kaposvar et portionem in castro Kopon Simigiensi comitatibus habita”, azonban utóbbi a szerződés megkötésének idején még meg sem született.

¹¹ Az 1414. február 6-án kelt oklevél: WENZEL 1884: 44. sz. 241–242.

¹² Az adománylevél (Orsova, 1426. szeptember 8.) u. o. 74. sz. 434–437. Ketyével kapcsolatban: WENZEL 1859: 12. sz. 88.

¹³ DL 70021.

¹⁴ WENZEL 1884: 85. sz. 626–627.

¹⁵ ZIMMERMANN–WERNER–MÜLLER 1892: 1947. sz. 209.; MÁLYUSZ 1958: 6102. sz. 136.

¹⁶ Az ozorai vásárról: WENZEL 1884: 76. sz. 616–618. Ozoráról mint *oppidum*-ról: WENZEL 1884: 76. sz. 616–618. A mezővárosok jogairól és privilégiumairól általában, és különösen Ozorát illetően: BÁCSKAI 1965: 86–107.

6.2. Az ozorai várkastély

Pipo 1416 körül építtette az ozorai várkastélyt, a Zsigmond által véglegesen elfogadott építési engedély dátuma 1416. május 27-e: „a firenzei Ozorai Pipo részére, akinek engedélyt adunk, hogy bármely birtokán, de főképp a Tolna megyei Ozorán várkastélyt építsen fából, avagy kőből” a boszniai, friauli és isztriai hadjáratokban szerzett érdemei alapján, amelyek során számos várost, falut, várat és erődítményt vett be bátor, valamint okos és ravasz hadműveletekkel, illetve familiárisai segítségével.¹⁷ Az első írott adat az erőd létezéséről 1426-ból származik, mikor is Ozora város lakói felmentést kapnak a várnagynak fizetendő éves adó bármilyen formában történő megfizetése alól.¹⁸ Ugyancsak az 1426. évből származik Ozorai Pipo végrendelete, amely szerint a várkastélyt örökségként Borbála feleségére hagyja.¹⁹ Ugyanezt az évszámot idézi Rinaldo degli Albizzi firenzei követ úti jelentése is, miután három napig Pipo vendége volt Ozorán Magyarországról Firenzébe való visszautazása során, ahogy erről már szó esett.

Maga Rinaldo degli Albizzi tudósít mind a vár, mind pedig a Pipo és familiárisai általi fogadás pompájáról és fényűzéséről. Érdeemes felidézni ennek Mellini általi összegzését. A két követ 1426. május 15-én érkezett Ozorára, ahol a grófné fogadta őket „fényűzően, saját költségén”. Meglátogatták a gyönyörű várkastélyt és a különböző újonnan épült, „rengeteg gazdag díszítéssel” ellátott templomokat. Másnap látogatást tettek a grófnénál és kaptak tőle két darab három rőfnyi szőnyeget; egy hosszú, aranyhímzéssel, ujjain gombokkal, nyakán pedig aranyozott ezüsttel díszített, pamutbársony fürdőinget. Pipo részéről egy török dobot, egy szablyát, egy aranyozott ezüsttel készített bugyellárist, egy „török modorú” égetett bőr poharat ezüsttel, és egy szövetet. Továbbá egy kanalat, egy ezüst buzogányt, egy arannyal futtatott könnyű ezüst sisakot, egy kerek pajzsot. A „kövér ozoraitól” pedig kaptak egy vasból készült boros flaskót és egy szablyát, egy égetett bőr bugyellárist és egy szőnyeget ser Giovanni da Empoli kancellár számára.²⁰

A várkastély terve nagy valószínűséggel Manetto Ammanatini olasz építész-szobrász, a *Leggenda del Grasso Legnaiuolo* (A Kövér Fafaragó története) főhősének műve, akit feltehetőleg a munkák irányítására küldött a helyszínre Pipo. Manetto Ozorán tartózkodott 1426-ban is, mint az éppen Rinaldo degli Albizzi úti jelentéséből kiolvasható.

Lássuk most, milyen is lehetett (e mára teljesen újjáépített és átalakított) impozáns várkastély megjelenése! Egyetlen szabályos, négyzet alaprajzú, kétemeletes, téglából épült tömbről van szó, amelyet hatvan méteres, az alapnégyzet sarkaiban kerek tornyocskákkal bővített külső várfal vesz körül. A nyeregterős főépület oldalanként mintegy harmincöt méter hosszú, és egy 17x17 méteres belső udvart foglal magában, amelyben egy 1,8 méter szélességű, fedett folyosó található. A központi udvarra

¹⁷ WENZEL 1884: 53. sz. 417–418. Az engedély Pipónak, Matteo fivérének és Leonardo unokaöccsének szövege. A várkastélyt illetően: FELD–KOPPÁNY 1987.

¹⁸ WENZEL 1884: 76. sz. 616–618. (1426. április 21.).

¹⁹ Zsigmond már említett megerősítési oklevelével u. o. 75. sz. 613–616.

²⁰ MELLINI 1606: 83.

néznek a dongaboltozatos, és a felsőbb szinten levőkhöz képest alacsonyabb belmagasságú földszinti helyiségek, és nagyon valószínű, hogy ezek konyhaként, vagy az őrség lakhelyeként szolgáltak, a belső udvar közepén pedig egy kút volt, amely még ma is létezik. A főépületben állt a tulajdonosok védőszentjei iránti tiszteletből Szent Fülöpnek és Szent Borbálának szentelt kápolna is. Pipo feltételezett szobájával szomszédos helyiségben pedig feltárássra került egy árnyékszék.

Ez a fajta építkezés inkább egy városi palota kívánalmainak felelt meg, semmint az akkori Magyarországra jellemző vidéki váraknak. Sőt, az öregtorony nagyon is emlékeztet épp az olasz, a tulajdonosa előtt jól ismert palotákra. A várfalak a nemzetközi késő gótika jegyeit viselték magukon, amely több más, a 15. század első felében épített, hasonló épületre is jellemző. Nagyon is korszerű épületről van szó mindezek alapján az I. (Nagy) Lajos, vagy Luxemburgi Zsigmond idejében épültekhez képest.

A várkastély tehát inkább úri rezidencia, mintsem erődítmény volt, de három oldalt megerősített védelmet kapott: északnyugaton, délnyugaton és délkeleten egy széles és mély várárok, északkeleten pedig a Sió folyó mocsaras völgyei védték. Északnyugatra, a várárkon túl egy kis dombon emelkedett az előzőleg épült és Pipo által újjáépített templom. Éppen az északnyugati oldalon lehetett a várkastélyba lépni, az árok fölötti kőhídon keresztül. Volt a főépületnek egy másodlagos bejárata is a délnyugati oldalon (ma a főbejárat), ahonnan az ember közvetlenül a belső udvarra jutott, illetve jut ma is. Feltételezések szerint a donjon és a falak között lehettek a szolgáknak fenntartott épületek, amelyeket máshol egyébként nem találtak. Az észak–nyugati bejárat fölött még ma is meg lehet csodálni egy konzolokkal támasztott faerkélyt, és az észak–keleti oldalon egy másik erkély maradványait találta meg a kutatás.

Feltételezések szerint Pipónak volt egy másik urasági épülete bent, Ozora városban is. A déli külvárosban állt a ferences kolostor, amelyet szintén a nagyhatalmú temesi ispán emelt. Kortárs forrásokból tudjuk, hogy 1438-ban Ozorai Pipo özvegye a várat a Hédervári család nádori ágára hagyta, amely annak birtokában is maradt 1535-ig, hogy aztán két évvel később — minthogy még élt az utolsó Hédervári özvegye —, Török Enyingi Bálint tulajdonába kerüljön. 1545-ben az ozorai várkastély török kézre került, és százötven éven keresztül a megszálló oszmánok hadi stratégiája szempontjából másodlagos jelentőségű vár maradt. Az ország felszabadítása után az épület sokáig romokban állt, majd 1730 körül az Esterházyak építették újjá barokk stílusban. Ezt követően magtárként, majd végül börtönként is használták. A várkastélyt mai formájában — amely kiemeli a dél–nyugati oldal elegáns barokk homlokzatát — 2001 novemberében nyitották meg.²¹

²¹ A várkastély adott helyet ma Illyés Gyula életét és műveit bemutató állandó kiállításnak, aki Ozora környékéről származott (1902-ben született Rácegrespusztán), de fiatalon Ozorán vakációzott nagyszüleinél, és ezt követően — miután elismert költővé vált — itt írta meg néhány híres költeményét, bátyjánál és egyik nővérénél, akik ebben a dunántúli faluban telepedtek le. Így az *Ozorai példa* című versét, amely aztán az 1848–49. évi magyar függetlenségi harc eseményeinek emlékére 1952-ben írt, azonos című dráma alapjává vált. Az ozorai várkastély mintegy tizenkét évig tartó ásatása és felújítása során a régészeket meglepték a leletként előkerült különböző kincsek, köztük nagy mennyiségű török akce és magyar dénár, egy pénzzel teli aranyozott ezüstkehely, egy díszes kanál, tíz ezüstgyűrű és nagy számú, láncról lepergett gyöngy, amelyek egy falból gurultak ki az ásatás során. (JUHARI 1993: 24.) A

6.3. Pipo alapításai: az ozorai ferences kolostor

Ozorai Pipo mecénás volt és alamizsnát is osztott, de a firenzei névtelen szerző talán túloz, mikor 180 kápolna építését tulajdonítja neki, amelyeket saját költségén gazdagított berendezéssel és miseruhákkal. Mind Jacopo Bracciolini, mind Domenico Mellini szerint Pipo pénzzel támogatta a lippai Szent Erzsébet–kórház építését, amely 1426-ban már kész volt, és többek között Masolino da Panicale freskói díszítették.²² Minthogy Ozorai Pipo azt tervezte, hogy halála után az ozorai templomba temetkezik, 1424-ben a pécsi püspöktől megszerezte az ozorai plébánia számára Ozora, Borzás és Döbrönte tizedét, amely a plébánosnak 20 aranyforint bevételt hozott évente. De már 1418-ban gondoskodott ugyanennek a plébániának a tizedről olyan földekért és szőlőkért cserébe, amelyeket a pécsi püspöknek kellett adni, amely egyházmegyéhez maga a plébánia is tartozott.²³

1425-ben Pipo azonban a székesfehérvári bazilikát választotta temetkezési helyéül saját maga és felesége számára, ami talán azzal magyarázható, hogy Benedek székesfehérvári prépost volt a káplánja. Ezen kívül, Pipo ekkor már tekintélyes összeget adományozott ennek a templomnak is a torony helyrehozására, és 1425-ben már e prépostnak adta Dunaturt, Kölesdet és Somogy (Tolna vármegye) felét, aztán Vajtát (Fejér vármegye), és 1426-ban Ketyét és Déget, végül pedig egy nagy házat Budán.²⁴

Ozorai Pipo alapításai közül most vegyük szemügyre közelebbről az ozorai obszerváns ferencesek kolostorával kapcsolatos történéseket, amelynek megalapításához a toszkán V. Márton pápától kért engedélyt 1418-ban. A rendház 1423-ban vált lakhatóvá.²⁵ 1957-ben kerültek napvilágra Ozora alszegi részén öt cella falainak maradványai: ezek egy szűk folyosóra néztek, és a feltételezések szerint a ferences kolostorhoz tartoztak — mint az egy 1722-es *Canonica visitatio*-ból is kiderül —, amely említést tesz egy „tágas és szép” kolostor létezéséről. Más fal- és faragott kőmaradványok kerültek elő néhány ház kertjéből, amelyeket ezek fölött építettek egy még ma is árulkodóan Barátkútnak nevezett tér közvetlen közelében. Valószínű, hogy a mai tér hozzátartozó része volt annak a területnek, ahol a kolostor, pontosabban annak déli része állt. Az épületegyüttes észak–déli irányban terült el, mintegy kilencven méter hosszú, 50–60 méter széles volt. E méretekre a benne foglalt templom 8,5 méter széles szentélye (a templom hosszúsága feltehetőleg 35–40 méter volt) és az egyházi épületek korban szokásos méretei alapján lehet következtetni. A kolostor szabálytalan négyszög alakú volt, amely keskenyedett a templom felé. A

---

ferences kolostor környékén az érintett területen lévő házak tulajdonosai azt mesélik, hogy nagymennyiségű emberi koponya került elő.

²² ANONIMO 1843: 161. A kórházról: LUKCSICS 1931: n. 355, 107.; SZENTGYÖRGYVÖLGYI 1985.

²³ Az ozorai parókia tizedéről LUKCSICS 1931, 75. sz. 62.; Pipo akaratáról, hogy Ozorán temessék el: u. o. 754. sz. 162.

²⁴ WENZEL 1884: 73. sz. 430–434. és 74. sz. 434–437.

²⁵ 1418. május 27-én kelt kérvény V. Márton pápához: LUKCSICS 1931: n. 95, 65. A kolostorral kapcsolatban: NAGY 1987: 97–106. Lukcsics közöl egy másik, 1421. évi kérvényt, amelyben engedélyt kérnek V. Márton pápától egy rendház építésére (ugyanannak vagy egy másiknak?) a boszniai minorita szerzetesek számára. LUKCSICS 1931: n. 434, 119.

templom egyhajós volt és a kolostor északi oldalán helyezték el. A szentély alatt kriptát tártak fel, amelynek építéséhez téglát használtak (az egész együttesben a leginkább igénybe vett helyeken kövel megerősített téglát használtak). A maradványok között két csontváz került elő, amelyeknek alapos vizsgálata után az a feltételezés alakult ki, hogy a két megtalált személy a kriptába szorult akkor, amikor a templom összedőlt. Négyszögletes, ferences típusú torony emelkedett a szentély és az épületegyüttest keleten határoló fal közötti saroknál. A szentély és maga a kolostor között állt a káptalanterem, ahonnan a dormitóriumba lehetett jutni, amely két sorban elhelyezkedő, 2,5 x 2,5 méteres apró cellákból állt. A cellákkal kapcsolatban későbbi átalakításokat figyeltek meg. A feltételezések szerint a kolostoregyüttes emeletes volt (legalábbis működésének második fázisában, és — feltételezik továbbá — hogy csak a templom felőli szakaszán), tekintve, hogy lépcsőfoktöredékeket és két különböző — 40 és 70 cm — vastagságú falat találtak. A kolostor déli részén állt a refektórium és a konyha, amely utóbbi kis helyiségben egy 1 méternél némileg nagyobb átmérőjű tűzhely maradványai kerültek felszínre. A konyha déli falánál csontmaradványokat, tojás héjakat és konyhaedényeket ástak ki. Az épületegyüttestől nyugatra tágas kert terülhetett el.

A kolostor legfeljebb 120 évig működött, és szinte biztos, hogy tűzvész döntötte romba, amelynek nyomai maradtak a tartófalak összeomlásakor. A 18. századtól a területet temetőként használták, amiről néhány sírgödör tanúskodik, csontmaradványokkal. A kolostorban olyan ferences barátok éltek, akik a 14. század közepén jöttek Boszniából, és alig egy évszázad alatt mintegy ötven kolostort építettek. A bosnyák ferencesek eszméi között szerepelt a bogumil és a huszita eretnokség elleni harc, valamint a törökellenes kereszties hadjárat, és közülük származott a híres Kapisztrán János is. Tekintettel e szerzetesek harcos programjának fontosságára, érthető, hogy épp Ozorai Pipo adott megbízatást a rendház megalapítására.

Ozorai Pipo halála után, az 1438. évi szerződéssel özvegye, Borbála ezt az alapítást is Hédervári Lőrinc nádorra hagyta, akinek végleg 1443-ban került a birtokába. Az ozorai kolostor 1516-ban az obszerváns ferencesek legfőbb rendházává vált, és még 1535-ben is a legnépesebb volt a Dunántúlon. 1542-ben Török Enyingi Bálint birtokába került, aki, mint erről már esett szó, elfoglalta a közeli várkastélyt.

6.4. Az Oratorio degli Scolari agli Angeli

Ozorai Pipo alapításainak csúcsa lett volna az *Oratorio degli Scolari agli Angeli* templom Firenzében, amelyet ő támogatott anyagilag „azért, hogy — mint Poggio fia, Jacopo írja — az általa véghezvitt tetteknek valamely emlékműve és emlékezete fennmaradjon az utódoknak hazájában”.²⁶ Műve azonban befejezetlen maradt, mert — fűzi hozzá Bracciolini — Matteo fivére más célra használta fel a Pipótól erre a műre kapott pénzt.

²⁶ BRACCIOLINI 1843: 181. Az *Oratorióról*: BANFI 1932, BANFI 1931 és 1940; és különösen, kimerítő részletességgel, ami az eseményeket, a műleírást és a műemlékről szóló bibliográfiát illeti: BANFI 1941: 1–35.

Az Oratorio története rendkívül szövevényes, ahogy a továbbiakból kiderül. 1423. január 23-án Pipo Matteo nevű fivére is végrendeletet bocsátott ki Firenzében, felerészben Pipót, felerészben gyermekeit és fiúörökösait, ezek hiányában pedig szintén Pipót nevezte meg örökösének, azzal a feltétellel azonban, hogy térjen vissza Firenzébe, vagy mindenesetre Itáliában lakjon. Arra az esetre, ha Pipo nem fogadná el az örökséget, vagy fiú utód nélkül halna meg, javait a SS. Giuliano e Antonio kolostor építésére rendeli, tíz kamalduli szerzetes lakhelye számára, Santo Stefano di Tizzano helységben. A kolostor őreinek a firenzei Calimala céh konzuljait választották. Matteo viszont egy igencsak érdekes kikötést fűzött mindehhez, jelesül, hogy a jövőben nem lehet tekintetbe venni más olyan végrendeletet, amit távol Firenzétől fogalmaz meg, mert nem zárható ki, hogy erő, vagy fenyegetések kényszerítik ki belőle ezt az új rendelkezést. Két évvel később, 1424. március 24-én Matteo Firenzében újabb végrendeletet készített, amely megerősítette az előzőt. De 1426. január 13-án kiadott Váradon egy harmadik, utolsó végrendeletet, amely viszont semmissé tette az előzőeket, és egyedüli örökösként Pipo fivérét jelölte meg, azzal a kikötéssel, hogy teljesen fejezze be a kamalduli barátoknak a kolostort, amelyet korábban már elkezdett építeni. Matteo halálakor (1426. január 19.) Pipo elfogadta az örökséget és annak valamennyi kikötését.²⁷

1426. január 24-én Andrea Scolari váradi püspök is elhunyt, és ő is minden javát Pipóra hagyta, akit viszont arra kötelezett, hogy a Firenzéhez közeli Vicchiomaggióban lévő birtokán kezdjen el egy másik kolostort építeni a Santa Maria degli Angeli rend kamalduli szerzeteseinek. Ez esetben is a Calimala konzuljai helyettesítették volna a végrendelet végrehajtóiként Pipót, amennyiben a temesi ispán nem vetette volna alá magát a végrendelet előírásainak.

Pipo, aki nem tartotta a két hagyatékot elégségesnek arra, hogy két kolostort is építsen, kérvénnyel fordult V. Márton pápához, hogy kettő helyett egyet építhessen, amelynek megvalósítása érdekében jelentős összeget küldött Firenzébe. Váratlan halála azonban — amely egyébként egy hónappal a kérvényére adott hivatalos pápai válasz előtt következett be —, egy sor nehézséget idézett elő. Mivel utolsó akaratának végrehajtói nem kezdtek neki a kolostor építésének, a Calimala konzuljai, Matteo és Andrea végrendelezése alapján megbízták Francesco degli Albertit, hogy foglalkozzon Ozorai Pipo hagyatékával. Ezután V. Márton és IV. Jenő pápa elrendelték, hogy Matteo és Andrea Scolari javait egy másik kolostor megújítására fordítsák, nem lévén elegendő a pénz egy új renház felépítésére, még kevésbé kettőre. De a Calimala konzuljai, Pipo egyik végrendelete alapján, amelyet aztán maga Zsigmond is megerősített „in omnibus suis punctis, sentenciis, clausulis, expressionibus et articulis”,²⁸ 1430-ban kinyilvánították, hogy Matteo és Andrea Scolari valamennyi javát Ranieri Scolari fiainak, Filippónak, Lorenzónak és Giovanninak juttatják, leszámítva a kolostor építéséhez szükséges összeget. Matteo és Andrea Scolari örökségének három újdonsült örökösét kötelezték, hogy 5000 aranyforintot fizessenek a konzuloknak a renház építésére. Végül 1434. április 2-án a

²⁷ CANESTRINI 1843: 209.

²⁸ WENZEL 1884: 78. sz. 618–620. (Brassó, 1426. december 31.) és 79. sz. 620–622.; ALTMANN 1896–97: II. Bd., Nr. 6807, 54.

Calimala konzuljai és a firenzei Santa Maria degli Angeli szerzetesei kikötötték, hogy Matteo és Andrea Scolari két örökségének bevételeiből kolostoruk területén Szűz Mária és a tizenkét apostol tiszteletére oratóriumot építenek, amelyet „Oratorio degli Scolari agli Angeli”-nak neveztek el. A megállapodás rendelkezett arról is, hogy a Scolarik jelvényei és címerei „legyenek kitéve és megörökítve, nemkülönben kifaragva az Oratorio látható helyein”. „Ez remek ötlet volt — hangsúlyozza Bánfi —, így a Scolarik neve is hasonló emlékművel örökítettetett volna meg a jövő generációi számára, mint az Acciaiolik, Davanzatik, Medicik, Quaratesik és a Rucellai-k emlékművei.”²⁹

Az Oratorio, amely az eredeti tervhez képest javarészt befejezetlen, végül is az egyetlen, ami megmaradt a Scolari család gazdag örökségéből. Pipó halála után Firenze kérte Zsigmondtól Pipó adományát, amelyet Ranieri Scolari három fiának szánt, továbbá 2000 arany forintot, amelyet unokahúgának, Matteo lányának tartott fent. A magyar király elismerte, hogy Pipó egész örökségét a kincstárba vonta, beleértve a Matteo időközben elhunyt leányának szánt 2000 forintot is, amelyet Pipó egyik firenzei hitelezőjének rendeltek, aki adósa halála után jelentette be az igényét erre a hagyatékra.

Az Oratorio megtervezését, amely Firenze legnagyobb építészeti emlékei egyikének készült, egyenesen a híres Filippo Brunelleschire bízta, akinek fő műve lehetett volna! Hatalmas veszteség a művészet számára, hogy a terv nem valósult meg teljesen. A befejezetlenség közvetlen oka, hogy Firenze időközben hadat üzent Luccának, és rákényszerült arra, hogy háborús célokra használja fel az Oratorio építésére kapott összeget.

Brunelleschi tervei szerint az Oratorio centrális alaprajzú, reneszánsz épület, és mint ilyen, a reneszánsz legrégebbi centrális terve, a művészettörténet számára nem jelentéktelen mű, már ami megmaradt belőle. Kupolája nem kör alaprajzú lett volna — mint a római Pantheoné — hanem nyolcszögű, mint a firenzei dómé. A klasszikus római építmények típusát követő elképzelés szerint az alkalmazott építőanyagok szépsége is a görög–római épületek egyszerűségét volt hivatva felidézni. Ha az eredeti terv szerint befejezik, „Itália egyik különösen szép épülete lett volna — állítja Vasari — mert nem lehet eléggé dicsérni azt, ami ma látható belőle”.³⁰ „Lenyűgöző nyolcszögletű építmény, különösen szépen elrendezett szerkezettel”, írta az Oratorióról Bocchi és Cinelli, „igazi művészeti csoda” vélekedett Marco Lastri az *Osservatore Fiorentino degli edifici della sua patria* c. műben (II. kötet, 1921, 167.).

Az építmény a terv szerint 30 kar átmérőjű lett volna (kb. 18 méter) és 46 kar magas, de csak 9 kar magasságig épült meg. Ennek ellenére az Oratorio építménye befejezetlenségében is lenyűgözi a látogatókat. Az épület alaprajzát belül nyolcszögűre, kívül viszont tizenhat szögűre tervezték, a szerkezet könnyítése céljából. Az építményt továbbá külső fölkéssel tették kecsesebbé, ezeknek számos példáját lehet látni az antik épületeken, és a mai újjáépítés után is láthatóak. A belső térben korinthoszi oszlopok tartják az első emelet szerkezetét, a koronázó párkány fölött attika van, amelyen jól elosztott ablakok nyílnak.

²⁹ BANFI 1941: 225.

³⁰ VASARI 1896: 304–305.

Brunelleschi eme befejezetlen művét több mint egy évszázadig szerény tető fedte, míg aztán I. Cosimo, Toszkána nagyhercege elhatározta, hogy befejezi, mert itt akarta elhelyezni a festők konfraternitását. A kamalduliak azonban tiltakoztak, mert attól féltek, hogy zavarni fogják őket munkavégzésükben és tevékenységeikben. Ezért az épület lakatlan maradt, az időjárásnak és a vandálok pusztításainak kitéve. 1600-ban az ideiglenes tetőzet is elpusztult, és ezután nem pótolták. 1759-ben Giuseppe Ricca *Notizie storiche delle Chiese Fiorentine* című művében leírja, hogy „miután száz éve beomlott a tető, amely fedte és az időjárás viszonyosságoktól és a klímától védelmezte azt, ami elkészült a templomból, mára teljesen tönkrement, és rövid időn belül az enyészete lesz egészen [...]. Az, ami mára látnivaló maradt, és nem ment tönkre teljesen az esőtől, amely — miután nincs befedve — állandóan veri és rongálja, mutatja az épületszerkezet finomságát”.³¹ 1821-ben — a rendház kertjét is beleértve — mindenhol gaz burjánzott. Akkor már a hivatalos dokumentumok sem beszéltek „Oratorio degli Scolari-ról”, hanem Castellacciónak nevezték, és Via del Castellacciónak hívták az utat, amely mentén „meg lehetett csodálni” romjait. Még 1860-ban Gaetano Milanese, Vasari *Vite*-jének kommentátora is azt írja, hogy az építményből, amely a tizenkét apostol tiszteletét szolgálta volna, csak néhány kar magasságú rom maradt. Padlózatát egyszerűen felásták, és a kolostor veteményeskertjeként szolgált. 1867-ben a rendházat mindenestül az Arcispedale (kórház) Comunale di Santa Maria Novella rendelkezésére bocsátották, amely a maga részéről több bérlőnek adta ki később. Utóbbiak tovább folytatták a pusztítást és a volt Oratorio átalakítását. A maradványokra egyenesen falakat húztak, hogy lakható részeket alakítsanak ki. Csak 1919 elején sikerült a kórháznak újra birtokba vennie a „Castellacciót”. „Egy épület, amelynek a művészet géniuszáért kellene ragyognia, és ékesszólóan beszélnie a kövek nyelvén Pipo jó szerencséről, ma romjaiban a Santa Maria Novella Arcispedaléjához tartozik, és némaságában nem visszhangzik ott más, mint a betegek fájdalmas sóhajtásai” — írta a firenzei „Bargello”-ban Florio Bánfi, akinek — miután várakozásteljesen megérkezett Toszkánába, hogy megcsodálja a Pipo nagyságát felidéző műemléket — csalatkoznia kellett reményében, mivel nem talált ott mást, csak egy romos „castellacciót”. „Milyen csalódás! — összegzi végül Bánfi —. Mindenekelőtt az általános hála, amellyel tartozunk Spano emlékének, kötelez minket e pillanatban, hogy gondoskodjunk ezen műemlék sorsáról. Ma már köztudott, hogy a neve legalább akkora jelentőséggel bír Firenze, mint Magyarország számára, hiszen ő ’a magyarok védelmezője’ címen kívül a reneszánsz egyik előhírnöke is volt az Alpokon túl, aki képes volt e területeken ’második Itáliát’ teremteni: az olasz humanisták tekintettek így Magyarországra. Kétségkívül a firenzeieknek büszkeségre adhat okot az is, hogy az új korszak szellemiségét Magyarországra városuk szülte, éppen Filippo Scolari vitte el. Így tehát az Oratorio degli Scolari nem csupán arra rendeltetett, hogy Spano emlékét őrizze, hanem arra is, hogy mutassa azt a missziót, amelyet Firenze töltött be egykor az egyetemes irodalmi és művészi kultúrában.”³²

Az Oratorio, amelyet 1937-ben állítottak helyre, ma a Firenzei Egyetem Nyelvészeti Központjának székhelye.

³¹ RICCA 1759: 173–174.

³² BANFI 1932b: 9.

6.5. Pipo halála és öröksége

Mint már említettük, az Ozorai Pipót élete vége felé kínzó betegség — a köszvény — olyannyira rosszabbodott, hogy szinte lehetetlenné tette a harcra való vitézkedést, ahol egykor páratlan és legyőzhetetlen harcos volt. Állapota a galambóci csata után még súlyosabbá vált, először Váradra vitték, majd Lippára, ahol 1426. december 27-én elhunyt.³³ Zsigmond király Bécsben tudta meg a hírt: a bánat és a fájdalom jegyében az egész udvart gyászruhába öltöztette. Pipót végső akaratának megfelelően Székesfehérváron temették el, ahol a 16. században még egy sírkő tanúskodott sírjáról „Sepulchrum Egregii et Magnifici Domini Themesvariensis et Ozorae. Qui obiit anno Domini 1426, die XXVII Mensis Decembris” felirattal.

Ozorai Pipónak négy gyermeke született, de mivel mindegyikük fiatalon halt meg, közvetlen örökösrel nem rendelkezett. Ezért halála előtt birtokait Matteónak adományozta, aki azonban kevéssel fivére előtt meghalt (1426. január 19.) — maga is örökösök nélkül — valamint Leonardo unokaöccsének (aki 1424-ben már nem élt) és utóbbi Giovanni nevű fiának (akit 1426 májusában már elhunytként említenek).³⁴ Végül Pipo egyetlen örökösének magát Zsigmond királyt nevezte meg, azzal a feltétellel, hogy hagyja feleségét, Borbálát javainak haszonélvezeti jogában élete végéig. Valóban, 1426. május 18-án Zsigmond engedélyezte Ozorai Borbálának azt a kiváltságot, hogy élethossziglan megőrizze az ozorai birtokot tizenkét határos helységgel együtt. Borbála Ozorán élt utána egészen haláláig, 1438-ban birtokait — mint arról már szó esett — Hédervári Lőrinc nádorra hagyva, I. Albert király hozzájárulásával. Zsigmond 1428-ban elengedte Pipo adósságait a sókamara felé, 1432-ben pedig özvegyének védeltséget biztosított a férje vagy familiárisai által okozott károk, kellemetlenségek, gyilkosságok, sérülések vagy más bűnök miatti esetleges feljelentések kapcsán,³⁵ ami újabb bizonyíték arra, hogy Pipo nem volt szent és adminisztrátorként sem viselkedett példásan.

Pipo halála után a temesi ispánság egyesült a fejéri ispánsággal Rozgonyi István kormányzása alatt. A szörényi várakat Marcali Imrére bízta, Arad vármegyét Pálóci Imrére, az országbíró fivérére, Zaránd viszont egykori familiárisának, Bocskai Miklósnak, Keve Hédervári Lőrincnek jutott, aki ezt követően lovászmester, majd nádor lett. Krassó vármegyét a Harapki Botos testvérekre bízta, akik távoli rokonai voltak a Garaiaknak.³⁶ Csongrád vármegyét, a szegedi sókamarával együtt a királyné lovászmesterének, Várdai Miklósnak adták, a sókamara igazgatása azonban több személy között tagolódott szét.³⁷

³³ A firenzei névtelen szerző szerint Pipo Ozorán halt meg, és Budán temették el. ANONIMO 1843: 161–162.

³⁴ Matteo haláláról: MELLINI 1606: 53.; Leonardo unokaöccséről: WENZEL 1884: 53. sz. 417–418. és 75. sz. 613–616., továbbá: NAGY 1889: II. k. 54. sz. 77–80. és PESTY 1896: 377. sz. 510. Aschbach tévesen Pipónak Lorenzo fivérére hagyott végrendeletéről beszél: itt viszont arról a Pipo által írt végrendeletéről lehet szó, amelyet rokona, Ranieri Scolari fiai, Filippo, Lorenzo és Giovanni javára tett. ASCHBACH 1838–1845: III. Bd., 461.

³⁵ WENZEL 1884: 75. sz. 613–616., 80. sz. 622–623. és 82. sz. 624.

³⁶ ENGEL 1977: 79.

³⁷ ZICHY 1895: 311. sz. 446.

Pipo birtokainak nagy része a simontornyai várral és a Maros környéki területekkel együtt Garai Jánoshoz került zálogba.³⁸ A závodi birtokot Némai Kolos Jeromos vette zálogba, majd 1427-ben Blagaji Lászlónak adományozták. A kaposmérői rész birtok pedig Szentgyörgyi Benedek, székesfehérvári préposthoz került zálogba.³⁹

A kápolnát pedig, amelybe Pipót temették, a törökök később lerombolták, síremlékével együtt.

---

³⁸ PESTY 1863: 416. sz. 629–38.

³⁹ ENGEL 1987: 77.

Utószó

A *Diario Ferrarese*-ben ez áll: „Nevezett Pipo [sic] uram a mai napig a legnagyobb férfiú az említett király udvarában és tanácsában.”¹ Ugolino da Vieri, a kortárs költő pedig híres polgártársának egy epigrammát szentelt, amelyben felmagasztalja hadi tetteit, „megszámlálhatatlan mint a tenger hullámai és az összes csillag az égen” és megemlíti azt is, hogy Pipo előtt még „a kegyetlen törökök is megijedtek” és gyakran hanyatt–homlok menekültek csupán a neve hallatára.²

Ozorai Pipo Zsigmond királyra való hatásának köszönhetően vitathatatlanul jelentős szerepet játszott a magyar politikában, amit már kortárs méltatói is jól láttak. A király vakon megbízott a toszkánban és abban az időben nagyon elterjedt volt Magyarországon — de Itáliában is — egy mondás, amelyben pontosan erről van szó: „Jobban megbízol benne, mint a magyarok Pipo Spanóban.”³ Pontosán ezt a mottót találjuk Machiavelli *Mandragola*-jának öreg főszereplőjénél, Niciánál is, eltorzított formában: „Hiszen jobban megbízom kegyelmedben, mint a magyarok a kardjukban.”⁴ Mellini még pontosabban írja le ezt: „Annyira megbecsülték őt a magyarok, hogy egyedül csak benne bízva mertek minden nagyobb hadi vállalkozásba belefogni. Ezért közmondássá vált és még manapság is (igaz, megváltozott formában) mondani szokták, ha valaki azt akarta vagy akarja mutatni, hogy igen nagy bizalma és bizonyossága van valakiben, vagy valamiben: Jobban megbízol abban az emberben, vagy abban a dologban, mint a magyarok Spanóban.”⁵ Zsigmond Ozorai Pipo iránti bizalmáról tanúskodik Jacopo Gaddi is, aki *Elogi storici* című művében (1638) lejegyzí a magyar király alábbi jellemző mondását: „Olvasni lehet, hogy Zsigmond azt mondta, hogy ha bot helyett Pipo van vele, egyedül és ruhátlanul is eltávozhatna a királyságból.”⁶ Zsigmond meg is jutalmazta Pipo iránta tanúsított hűségét „per multiplicia sue constantis fidelitatis opera, et fidelis constancie obsequia, sub diversitate temporum in Regno Bozne contra Boznenses ac Peterinos (*bogumilok*) et Turcos, nec non et in Patria Fori Julii contra Venetos nostros et regni nostri Hungarie nec minus et Sacri Romani Imperii emulos et rebelles, in Regno vero Bohemie et Marchionatu Moravie

---

¹ MURATORI 1738: col. 178.

² ÁBEL 1890: 349–350.

³ MELLINI 1606: 64–65.

⁴ SZABÓ 2002: 25. Nicia Callimachoszhoz intézett szavai a *Mandragola* II. felvonásának II. jelenetében hangzanak el, amely elolvasható például: MACHIAVELLI: 1954. A Machiavelli művének szerkesztője, Mario Bonfantini szerint Nicia elhangzott mondata népi mondás, amely megmutatja számunkra, hogy a magyar olyan nép volt, amely bármikor készen állt a kard kihúzására, illetve csak abban bízott meg. A jelentést illetően ma viszont általánosan elfogadott Francesco Flora véleménye, aki a „spade” (kardok) szót „spano”-ként, általános értelemben „bán”-ként értelmezi.

⁵ MELLINI 1606: 64–65.

⁶ GADDI 1639: 78.

contra hereticos Huzitas, nedum nostros sed et omnium Christi fidelium ac Sancte Catholice et Apostolice Ecclesie Sacrique Romani Imperij communes hostes et rebelles; in partibus autem orientalibus, videlicet in terris Valachie et Bulgarie contra iam fatos Turcos sanguinem Christicolarum faucibus apertis scientes [...]”,⁷ megtisztelő címeket, kiváltságokat és javakat adományozva neki, eképpen birodalma egyik legbefolyásosabb és leghatalmasabb emberévé téve őt.

De Ozorai Pipónak még a pápa döntéseire is volt befolyása, ha igaz, hogy 1419-ben sikerült beajánlania V. Márton pápának rokonát, Giovanni Buondelmontit, a pécsváradi apátot, aki — úgy tudni — egyenesen a kalocsai érsekséget szerezte meg neki köszönhetően,⁸ ami jól bizonyítja tekintélyét és presztízsét. Pipo gyakran felhasználta hatalmát arra, hogy más rokonait is igen tekintélyes pozíciókba juttassa Magyarországon.

Már a kortársak is, és később a történészek általában Pipo katonai géniusát és erényeit, saját katonáival és az ellenséggel szembeni hősiességét és karizmatikus személyiségét méltányolták.

Például, a kortárs firenzei Giovanni Cavalcanti, városa híres férfiúiról beszélve így írt (1440–1447): „Az a másik, aki modern viseletű fegyverzetben van, és egyik kezében kelyhet, a másikban pedig birodalmi zászlót tart, Filippo Scolari uram. Vértengerben látható, amely azoknak a vére, akik az isteni törvény ellen szegültek minden erejükkel. Ő ékesített fel engem hírnévvel és dicsőséggel.”⁹

Aliprando Caprioli így említi Pipót a *Ritratti*-ban (1600): „Valóban hatalmas kapitány, akinek a hadi tudományán számos kiváló condottiere nevelkedett, ezek közül az erdélyi János vajda hírneve volt a legfényesebb.”¹⁰ Caprioli ugyanezen szavait találjuk Pompilio Totti *Ritratti et elogii*-jában (1635) is,¹¹ és a már idézett Gaddinál (1638) ugyancsak: „Valóban elmondható erről a hatalmas kapitányról, hogy kiemelkedett a többi vitéz közül és megérdemelte, hogy a régi rómaiakhoz hasonlították a hadi tudományokban való tökéletes jártasságáért (mivel ezeknek olyannyira mestere volt, sok vitéz tanult tőle, köztük különösen János vajda, a fényes magyar király, Mátyás nevezetes apja), azért is, mert ugyanolyan hatalmas tekintélye volt mindenki előtt az övéi közül, mint amennyire rettegtek tőle ellenségei, hősi erényeiért, amelyekről dicső emlékeket hagyott az utódoknak.”¹²

Ezek után több írás foglalkozott az Ozorai Pipo személyével a 19. században. Egyetértve Cavalcantival, Jacopo Nardi 1831-ben megjelent Antonio Giacomini életéről írt monográfiája bevezetésében úgy idézi fel Pipót, mint „győzhetetlen és bátor kapitányt, aki huszonhárom hadjáratban szórta szét és pusztította a török sereget”.¹³ Majd Filippo Polidori (1843), az Archivio Storico Italiano-ban megjelent *Due vite di Filippo Scolari* szerkesztője így jellemzi őt: „[...] fölültébb magasztalt személy, akiben

⁷ WENZEL 1884: 75. sz. 613–616.

⁸ MELLINI 1606: 51.

⁹ CAVALCANTI 1838–39: 275.

¹⁰ CAPRIOLI 1600: 49.

¹¹ TOTTI 1635: 69–70.

¹² GADDI 1639: 78.

¹³ NARDI: 1831: 23.

Itália egyik legfényesebb, Firenzének pedig bizonyosan legnagyobb katonai dicsősége testesül meg ismét. Firenze újra — Niccolò Acciaiuoli után — olyan polgárát láthatta benne, aki különös tekintéllyel és talán hozzá hasonló tehetséggel — jóllehet más szerencsével — kormányozza egy idegen királyság sorsát”.¹⁴ Giuseppe Canestrini ugyancsak 1843-ban a *Due vite di Filippo Scolari* kiadását záró *Discorso*-ja elején ehhez még hozzáteszi, hogy „Spano a politikai események(re) és a korabeli történetek(re) hadjáratai és eredményei által olyan hatást gyakorolt, amely hozzájárult Magyarország oszmán uralomtól való függetlenségének megtartásához, és az ország tizenötödik század kezdetén fennálló politikai helyzetének javításához”.¹⁵ Agostino Sagredo *Nota apologetica intorno a Pippo Spano* című művében (1843) Pipót azon hatalmas elmék és szenvedélyes szívű, kiváló férfiak mellé állítja, akik számára „nincsenek legyőzhetetlen akadályok és akik bárhol képesek megragadni minden kedvező alkalmat, hogy elérjék a céljukat”. Ezen kívül nagy ügyvédi védőbeszéddel védi meg Pipót az árulás vádjától, amellyel néhány olasz szerző, *in primis* a 16. századi Marc’Antonio Sabellico „hitvány érdekeik miatt, vagy a város iránti szánalmas szeretetük vagy irigységük okából” féktelen merészséggel vádolták.¹⁶

Florio Bánfi 1930-as cikkében nem csak katonai génuszát magasztalja, amikor így jellemzi: „a reneszánsz előfutárja és győzelmes törökverő, pótolhatatlan szerepet játszott kora történetében [...] aki bevezette Magyarországon az olasz ízlés kultuszát [...] és] egy századra megszabta a magyar szellemi élet fejlődésének irányát is”, korának egyik legmarkánsabb személye, aki „szinte kiált az érdeklődés után”. Mindenesetre a magyar italianista számára Ozorai Pipo alakjának legmeghatározóbb eleme Hunyadi János katonai nevelése, amelyet aztán utóbbi továbbad majd fiának Corvin Mátyásnak. Hunyadi János személyiségében valóban Ozorai Pipo romantikus lelke tükröződik, akit „mint 24 csata verhetetlen hőse [...] olasz kortársai Hannibállal és Belizárral állítottak egy sorba, míg a magyar nép közmondásaiba és dalaiba foglalta”.¹⁷ Ozorai Pipót hasonlóképpen Eugène Müntz francia akadémikus, a reneszánsz előfutárának tartotta Magyarországon, és különösen hízelgő szavakkal beszélt róla a budapesti sajtóorgánumban, a „Pesti Naplóban” megjelent tárcájában a 19. század végén.¹⁸

A román Ioan Hațegan (1997) sem vonja kétségbe Ozorai Pipo katonai képességeit, de ezenfelül kiváló, európai formátumú diplomataként, jó gazdasági vezetőként és legfőképp a Bánátban és Erdélyben a reneszánsz humanista kultúrájának fő előremozdítójaként írja le, mely utóbbi erénye fontos szerepet biztosított neki a románok történelmében a 15. század elején.¹⁹

Ellenben Wenzel Gusztáv *Ozorai Píporól* szóló monográfiájában (1859) lovagi erényeinél — bátorságánál és hősiességénél — jobban hangsúlyozza ravaszságát és kegyetlen tetteit, amelyekkel gyakran bemocskolta magát, nem találva meg a

---

¹⁴ POLIDORI 1843: 119.

¹⁵ CANESTRINI 1843: 185.

¹⁶ SAGREDO 1843: 129 és 131.

¹⁷ BANFI 1930: 125–133.

¹⁸ MÜNTZ 1894.

¹⁹ HAȚEGAN 1981.

kapcsolódási pontokat Hunyadi Jánossal, akit a magyar történetírás java része igazi, és még inkább „nemzeti” hősnek tart. Wenzel kibővíti az Ozorai Pipo által vezetett török elleni hadjáratok jelentőségét és kétségbe vonja — egyenesen gyanúsak nyilvánítva — Zsigmond iránti hűségét, még akkor is, ha a legvégén azt állítja, hogy Pipót abban a történelmi kontextusban kell megítélni, amelyben élt és működött. Kétségbe vonja viszont politikusi képességeit is, utalva arra a *Historia Polonica*-ban Jan Długosz által idézett, 1413-ban történt esetre, amely szerint Pipo — mivel kémnek tartotta — durván bánt Gregorius Armenusszal, a lengyel király követével, aki azért ment a Portához, hogy közvetítsen a magyarokkal való béke érdekében.²⁰ Wenzel számára Ozorai Pipo kétségkívül történelmi személyiség, de biztosan nem a nagyok egyike. Egyébként — hangsúlyozza a magyar történész — maga Enea Silvio Piccolomini, aki mindössze alaposan foglalkozott írásaiban Zsigmond korával, nem ejtett egyetlen szót sem Pipóról, akit más olasz írók (Sabellico, Giustiniani) viszont egyenesen rágalomokkal illettek és saját szülővárosa sem magasztalt kellőképpen. Wenzel Gusztáv volt mindenesetre az első magyar történész, aki elmélyülten foglalkozott Ozorai Pipo alakjával.²¹

Hóman Bálint így írja le Ozorai Pipót (1936): „típusa volt az ébredő renaissance kalandorvitézeinek. Tehetséges és szerencséskezű hadvezér, ügyes diplomata, a művészeteknek is értője és ápolója, de semmi lelkiismereti aggályt nem ismerő, kíméletlen politikus”, — hasonlóan Wenzelhez — „a köztudat szerint Zsigmond legtöbb kegyetlenkedésének értelmi szerzője volt”.²²

Végül, a 20. századi magyar történészek közül, Engel Pál hosszasan foglalkozik Ozorai Pipóval a Vadas Ferenc szerkesztésében megjelent monográfiájában helyet kapó cikkében, amelyben dokumentálja a neves firenzei életének és politikájának eseményeit. Ami Pipo birtokait, politikáját és adminisztrációs munkáját illeti, azt nagy pontossággal írja le, katonai hadjáratait viszont kevésbé taglalja. A többi mai magyar történész Ozorai Pipót gyakran éppen csak megemlíti, vagy teljesen hallgat róla. Ugyanígy kezelték az olasz történészek is, kivéve Curzio Ugurgieri della Berardengát, (1963) aki ugyan elvitatja Ozorai Pipótól katonai képességeit, de kiemeli hűségét királyához, ravaszágát és kegyetlenségét (amely alól részben felmenti, a kor személyiségének határozva meg őt) és legfőképp a magyarországi reneszánsz előfutáraként ismeri el érdemeit. Továbbá Franco Cardini (1994) adózik tisztelettel e neves firenzeinek nagylelkűsége, hűsége és katonai erényei miatt.

Ozorai Pipo alakját egy másik olaszhoz lehetne hasonlítani, aki a magyar politikai és katonai élet színpadára épp annyira erőteljesen lépett, mint a toszkán, ugyancsak üzleti tevékenységből indulva. Konkrétan Ludovico Grittihez,²³ megengedve azt, hogy két különböző korban és történelmi közegben élő személy összehasonlítását nem lehet

²⁰ DLUGOSZ 1711, XI. könyv, 362.

²¹ WENZEL 1859: 21–23. „Comes vero Pipo de Ozora, nullo sui sanguinis herede superstite defunctus [...]” ez Pipo egyetlen említése Turóczy János részéről (Az eredeti latin szöveg: 223. oldalon.).

²² HÓMAN – SZEKFŰ 1990: 375.

²³ NEMETH – PAPO 2002.

szigorú értelemben vett történetírói eljárásnak venni, de az emberi magatartás néhány sémája nem változik a történelem során. Ludovico Gritti, Andrea velencei dózse természetes fia, aki 1480 körül született Konstantinápolyban apja egyik ágyasától, mivel szülővárosában nem tudott sem politikai, sem hivatali tevékenységet betölteni, a Boszporusznál telepedett le véglegesen, ahol kereskedelmi tevékenységet folytatott óriási haszonnal. Miután gazdagsága és tekintélye révén Nagy Szulejmán szultán és Ibrahim pasa, a nagyvezír után a Porta harmadik emberévé vált, nem habozott belevetni magát a politikába. Rövid idő alatt — katonai karrierjén túl — szédületes politikai karriert csinált, a legmagasabb tisztségeket nyerve el Szapolyai János királyságában. Királyi tanácsos, főkincstartó, kormányzó, főkapitány, egri püspök, máramarosi ispán, továbbá Klissza, Poglizza és Zengg dalmát városok és várak ura volt. Despotikus hatalomgyakorlása, mérhetetlen gazdagsága és gátlástalan ambíciói (még azt is beszélték, hogy a magyar koronát is szeretne volna magáénak tudni) sok ellenséget szereztek neki mind Budán, mind Konstantinápolyban, míg végül Erdélyben, Medgyesen lefejezték, vádlói gyűlöletének és irigységének áldozataként.

E két személy között több szempontból is vannak kapcsolódási pontok: az eszesség, a sokoldalúság, az ambíció, a jelentős gazdasági érzék, a vallásosság, a bőkezűség, a karizma, a cinizmus, ugyanakkor a hatalom iránti sóvárgás, a luxus és a pompa szeretete, a művészetpártolás, a nepotizmus. Ozorai Pipo — még ha csak az inaskodásig jutott is — kereskedő volt és magyar földön királyi tanácsos, diplomata, gazdasági és katonai vezető lett. Névleg a magyar királyság politikai hierarchiájában kissé hátul maradt de a valóságban az uralkodó, Zsigmond utáni legfontosabb és legbefolyásosabb embernek számított, mint Gritti is, az állam második legnagyobb tekintélyévé vált. A fentiek értelmében mindkettőjüket „reneszánsz fejedelemnek” lehetne mondani. Mint Gritti, valószínűleg Pipo is olaszellenes érzéseket keltett magyar kortársaiban — legalábbis egy részükben —, amelyeket szokásainak kifinomultsága váltott ki, illetve főképpen az, hogy ő, az alacsony származású idegen²⁴ különösen magas hatalmi szintre emelkedett és meg is gazdagodott. Az irigység legfőbb tárgya, hogy mérhetetlen hitele volt az uralkodó előtt, aki vakon bízott benne. Azonfelül, Ozorai Pipónak és Ludovico Grittinek van egy másik közös kapcsolódási pontja is. Gritti esetében a *Magnus Ludus*²⁵ színpadi ötlete, miszerint a szultán úgy tétette el láb alól a velencei dózse fiát, hogy megparancsolta: bőrét szalmával tömjék ki és kopjával átszúrva lógassák ki egy toronyból, bizonyos szempontból valósággá vált az erdélyi felkelés alatt, amely Grittit vérpadra küldte. Hasonlóan, Pipo esetében — mint már tudjuk —, miután az 1412. évi itáliai hadjáratból visszavonult, az árulásról szóló hírek mellett az az álhír is keringett, hogy Zsigmond folyékony aranyat öntetett le a torkán, borzalmas kínhalálra ítélve ezzel. Lapszéli megjegyzés a két személy képzelt és háttorzongató haláláról: de mind Pipo kivégzéséről szóló álhír szerzője, mind a *magnus ludus* kitalálója — amennyire ma ezt tudni lehet — velencei volt: az első Marc’Antonio Sabellico, a második pedig a Velencét választó Francesco de’ Nobili di

²⁴ Mellini megjegyzi, hogy a magyar főurak féltékenyek voltak Pipóra, aki „idegen volt nekik”, míg Zsigmond meg volt vele elégedve. MELLINI 1606: 59.

²⁵ NEMETH – PAPO 2002: 56–58.

Lucca, művészneven „Cherea”, a velencei színházi élet Andrea Gritti dózséhez kötődő alakja.

Ozorai Pipo azonban jobban elfogadtatta magát a magyarokkal Ludovico Grittihez képest, mert megpróbált a lehető legjobban asszimilálódni szokásaiban és magatartásában, ezért aztán saját életútját dicsőséggel és méltóan tudta lezárni, különösen megtisztelő sírhelyet kapva a székesfehérvári kápolnában, a magyar királyság nagy alakjai mellett.

Források és tanulmányok Ozorai Pipóról és koráról

Jelen kutatáshoz felhasznált legfontosabb diplomatikai források Luxemburgi Zsigmond koráról a következők voltak: 1.) *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, tomus X, volumina IV–VI, amelyet Fejér György adott ki Budán 1841–44-ben; 2.) *Zsigmondkori Oklevéltár*, az a hatalmas regesztagyűjtemény, amely Budapesten jelent meg 9 kötetben 1951 és 2004 között. 3.) *Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium*, *Listine* V (vol. V), VI (vol. IX) és VII (vol. XII), Sime Ljubić szerkesztésében, Zágráb 1878 és 1882; 4.) *Codex Diplomaticus Domus Senioris Comitum Zichy De Zich et Vasonkői*, vol. VI: 1336–1420, Nagy Imre szerkesztésében, Budapest 1894, és vol. VIII: 1421–1439, Kammerer Ernő szerkesztésében, Budapest 1895; 5.) a *Codex Diplomaticus Comitum de Frangepanibus* Thallóczy Lajos és Barabás Samu szerkesztésében, vol. I: 1133–1453, Budapest 1910. (*Monumenta Hungariae Historica, Diplomataria XXXV*).

Számos Ozorai Pipo politikai tevékenységével is összefüggő, még kiadatlan dokumentumot őriz a budapesti Magyar Országos Levéltár a „Mohács előtti gyűjteményben”.

A narratív források közül meg kell említeni Thuróczy János *Chronica Hungarorum*-át (in: Ioannis Georgius Schwandtner: *Scriptores Rerum Hungaricarum veteres ac genuini*. Tomus I, Vindobonae 1746, 39–291.), magyarul: *A magyarok krónikája*, Horváth János fordításában, utóbbi 1986-ban került publikálásra Budapesten; továbbá az Ascoliból származó Antonio Bonfini *Historia Pannonica sive Rerum Ungaricarum decades* című művét, amely Frankfurtban jelent meg 1581-ben.¹ Jelentős, és Ozorai Pipóra, valamint családjára vonatkozó érdekes adatok miatt értékes forrás Zsigmond kortársának és mainzi életrajzírójának, Eberhart Windeckének *Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigismunds* című műve, amely 1893-ban került publikálásra Wilhelm Altmann szerkesztésében (magyar kiadás: *Eberhard Windecke emlékirata Zsigmond királyról és koráról*. Szerk.: Skorka Renata, Budapest 2008).

Igen gazdag forrásértékkel bírnak a Zsigmond–korra nézve az olyan monumentális munkák, mint Pray György: *Annales Regum Hungariae* (pars II, Bécs 1764) és *Historia Regum Hungariae* (pars I, Buda 1801), Katona István: *Historia Critica Regum Hungariae, stirpis mixtae* (tomus V, Buda 1790) és Palma Károly Ferenc: *Notitia Rerum Hungaricarum* (Nagyszombat 1775) című művei.²

A Luxemburgi Zsigmondról írt monográfiák közül alapvető Mályusz Elemér: *Zsigmond király uralma Magyarországon. 1387–1437* című munkája (Budapest 1984).

---

¹ A Szerzők az 1690-es kiadást használták (Colonia Agrippina).

² A Szerzők a pesti, budai és kassai 1785-ös harmadik kiadást használták.

A Mályusz életrajzának előzménye Horváth Henrik: *Zsigmond király és kora* című műve, amely Budapesten jelent meg 1937-ben. Újabb Zsigmondról szóló életrajz Jörg K. Hoensch *Kaiser Sigismund. Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit 1368–1437* című műve (München 1996). Nagy haszonnal forgatható és máig — az Ozorai Pipóra vonatkozó adatok tekintetében is — érvényes munka a Joseph Aschbach által írt Zsigmond-életrajz *Geschichte Kaiser Sigmunds* (Hamburg 1838–45) címmel. Zsigmond olasz politikájáról lásd: Hermann Herre: *Die Beziehungen König Sigmunds zu Italien* (Roma 1901), illetve Otto Schiff: *König Sigmunds italienische Politik bis zur Romfahrt (1410–1431)* (Frankfurt am Main, 1909) című műveit. Kimerítő részletességgel tárgyalja a művészetet, kultúrát és udvari életet, továbbá néhány Zsigmond kori főnemes életrajzát a Beke László és mások szerkesztésében megjelent *Művészet Zsigmond király korában 1387–1437* című mű (Budapest 1987). Ugyancsak Zsigmond korához lásd még azokat a tanulmányokat, amelyek a szövegünkben többször idézett Engel Pál: *Honor, vár, ispánság* című kötetében jelentek meg. A királyi birtokokról, valamint a királyi hatalom és a magyar arisztokrácia közötti viszonyról ír Engel Pál: *Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban (1387–1437)*. (Budapest 1977.) A Zsigmond-kori magyar királyság egyházi és világi hierarchiájával kapcsolatban utalni kell ugyancsak Engel Pál: *Magyarország világi archontológiája* című segédkönyvére, amely két kötetben jelent meg Budapesten 1996-ban.

Széleskörű összefoglaló képet nyújt a 14–15. századi olasz államok történetéről Carlo Cipolla: *Storia delle signorie italiane dal 1313 al 1530* című munkája (Milano 1881) amelynek III. könyve (*Le Signorie al tempo dello schisma, 1377–1417*, 177–316.) és részben a IV. könyv (*L'Italia settentrionale fino alla pace di Cremona*, 317–369.) részletezi a mi általunk tárgyalt történeti periódust. Az olasz signoriák és a városok politikai-intézményi és szociális fejlődésének középkor végi rendszerezett történetét tárgyalják további, a fentieknél újabb művek: Luigi Simeoni: *Le Signorie* (Milano, 1950) és Giorgio Chittolini: *La formazione dello stato regionale e le istituzioni del contado. Secoli XIV–XV*. (Torino 1979) című művei, ez utóbbi munka különösen Firenze intézményeire, illetve környezetével való kapcsolataira koncentrál. Főképp a 14–15. századi Firenze történetét tárgyalja F.–T. Perrens Párizsban 1877 és 1883 között kiadott *Histoire de Florence* című művének VI. és utolsó kötete, amely többek között Ozorai Pipót is említi a 204. oldalon. A nápolyi királyság történetével foglalkozik Pietro Giannone: *Istoria civile del regno di Napoli* (Milano 1846) című vaskos művének IV. kötete (131–168.). Vizsgált korszakunkat illetően meglehetősen kevés új adatot közölnek általában a velencei köztársaság történetéről szóló kézikönyvek, amelyek közül csak egyet említünk, Gaetano Cozzi és Michael Knapton: *Storia della Repubblica di Venezia dalla guerra di Chioggia alla riconquista della Terraferma* című művét (Torino 1986). Ugyanakkor viszonylag pontos összképet nyerhetünk Samuele Romanin: *Storia documentata di Venezia* című, 1855-ben kiadott, máig aktuális tartalommal bíró kötetéből is. Máig alapvető az észak-adriai területek késő középkori történetét illetően Fabio Cusin: *Il confine orientale d'Italia nella politica europea del XIV e XV secolo* című könyve (Milano 1937), amelynek 1977-es trieszti kiadását használták e kötet szerzői. Jászay Magda: *Velence és Magyarország*

(Budapest 1990) című könyvében szinte a teljes III. fejezetet a Zsigmond–kori Magyarország és Velence közötti kapcsolatoknak szenteli. Ugyanettől a szerzőtől szintén az olasz–magyar kapcsolatokat taglalja a *Párhuzamok és kereszteződések. A magyar–olasz kapcsolatok történetéből* (Budapest 1982) című munka, amely természetesen Ozorai Pipo haditetteivel is foglalkozik.

Az Aquileiai Patriachátus válságával kapcsolatban Pio Paschini: *Storia del Friuli* című klasszikus kézikönyveiről, Pier Silverio Leicht: *Studi di storia friulana* című művéről, továbbá Gherardo Ortalli: *Le modalità di un passaggio: il Friuli occidentale e il dominio veneziano*, John E. Law *L'autorità veneziana nella Patria del Friuli agli inizi del XV secolo; problemi di giustificazione* és Dieter Girgensohn: *La crisi del patriarcato di Aquileia. Verso l'avvento della Repubblica di Venezia* című tanulmányairól kell említést tenni. Utóbbiak az *Il Quattrocento nel Friuli occidentale*-ban jelentek meg (Pordenone 1996, 13–33; 35–51; 53–68.). Meg kell említeni nemkülönbén jelen szerzők *L'Ungheria e la fine del Patriarcato d'Aquileia* című cikkét, amely 2003-ban látott napvilágot az *Ambra. Percorsi di italianistica* című lapban. Általában az Aquileiai Patriachátusról szól a Sergio Tavano és mások által szerkesztett tanulmánykötet *Aquileia e il suo patriarcato* címmel (Udine 2000). Végül a goriziai grófkorról való pontosabb tájékozódáshoz fel kell hívni a figyelmet a Sergio Tavano szerkesztésében megjelent *La contea dei Goriziani nel Medioevo* című tanulmánykötetre, amely 2002-ben jelent meg Goriziában, továbbá Wilhelm Baum: *I conti di Gorizia* című kötetére is (Gorizia 2000), amely valójában elég kevés helyet szentel az 1411–1413. közötti magyar–velencei háborúnak.

Ozorai Pipo életét és haditetteit néhány 15. és 16. századi szerző által olasz, illetve latin nyelven írt életrajz alapján lehet rekonstruálni. Ezek az alábbiak: 1.) *La vita di messer Filippo Scholari*, a 15. századi firenzei névtelen szerzőtől (Codice Magliabechiano, Archivio di Stato di Firenze), 2.) *Vita di messer Filippo Scolari, cittadino fiorentino per soprannome chiamato Spano, composta e fatta da Jacopo di messer Poggio, e di latina in fiorentina tradotta da Bastiano Fortini* (Codice Magliabechiano, Archivio di Stato di Firenze), 3.) a *Vita di Filippo Scolari chiamato volgarmente Pippo Spano* című mű Domenico Mellinitől (Firenze 1570), amelyet 1606-ban adtak ki újra a *Nobile e curiosa aggiunta... alla vita del grandissimo et famosissimo Capitano Filippo Scolari* kibővített résszel. Az első *Két életrajz*-ot Filippo Scolariról, amelyek az *Archivio Storico Italiano*-ban (IV, 1843, vonatkozó részek: 151–162, és 163–184.) jelentek meg, az első kódex gondozója és felfedezője, Filippo Polidori *Avvertimento* című írása, továbbá két rendkívül érdekes cikk egészíti ki: az egyik Giuseppe Canestrinitől a *Discorso sopra alcune relazioni della Repubblica Fiorentina col Re d'Ungheria e con Filippo Scolari*, a másik pedig Agostino Sagredótól a *Nota apologetica intorno a Pippo Spano*. Előbbi a Firenze és a Magyar Királyság közötti Zsigmond–kori kapcsolatokról, valamint a Scolari család eredetéről és viszontagságairól szól, utóbbi pedig Pipo feltételezett árulásáról, amelyet az 1411–13. évi Velence elleni háború során követett volna el. Kétségtelen, hogy Pipo első életrajzának szerzője Luxemburgi Zsigmond korában élt, de művét nem írhatta 1442 előtt, mivel idézi Leonardo Aretino: *Guerra dei goti* című művének könyveit, és ezek

éppen abban az évben kerültek publikálásra. A firenzei névtelen szerző közli, hogy Pipo történetét a „kiváló férfiútól”, Lorenzo Buondelmontitól ismerte meg — akiről nem lehet tudni, hogy Andrea, avagy Gherardo fia volt-e — aki éveken keresztül Magyarországon élt. A második *Életrajz*-ot a híres humanista, Poggio Bracciolini harmadik fia, Jacopo írta, aki Pipót 1415-ben Konstanzban ismerte meg a zsinathoz kapcsolódó munkák során. Jacopo egyébként azért is ismert, mert az 1478. évi Pazzi-összeesküvés után kivégezték, 1478. április 26-án a firenzei Sala del Consiglio ablakába kivetve akasztották fel. Poggio fiának latin nyelvű eredeti kézirata nagy valószínűséggel megsemmisült (feltéve, ha egyáltalán létezett), és nem sokat lehet tudni Bastiano Fortiniról, a latin szöveg fordítójáról sem. Ami a Mellini-féle életrajzot illeti, kétségtelenül a leginkább hitelt érdemlőnek kell tartani a másik kettőhöz képest, mivel firenzei levéltári forrásokon is alapul. Egyébként éppen Mellini volt az, aki felfedezte Rinaldo degli Albizzi, a firenzei nagykövet naplóját, amint arról említést tesz a *Curiosa aggiunta* című részben. A naplót 1867–69-ben adták ki Firenzében *Commissioni di Rinaldo degli Albizzi per il Comune di Firenze* címmel.

Ozorai Pipo először 1398-ban tűnik fel a magyar forrásokban „Pipo Gallicus filius Stephani de Scolari de Florentia” néven.³ A személyéhez kapcsolódó okmányok java részét Wenzel Gusztáv gyűjtötte össze *Okmánytár Ozorai Pipo történetéhez* címmel, majd publikálta a Történelmi Tár című folyóiratban 1884-ben (1–31. 220–247. 412–437. 613–627.). A számos Ozorai Pipóra vonatkozó okmány regesztái a már említett *Zsigmondkori Oklevéltárban* találhatóak.

Epp csak megemlíti Ozorai Pipót medalionban való ábrázolásával Aliprando Caprioli a *Ritratto di cento Capitani Illustri* című művében (Roma 1600, 49.), valamint — Caprioli szavait használva — Pompilio Totti is a *Ritratti et elogii di Capitani Illustri*-ban (Roma 1635, 69–70.) Némileg bővebben beszél róla Jacopo Gaddi: *Elogiographus, scilicet elogia omnigena* című munkájában (Florentiae 1638), amely egy évvel később — szintén Firenzében — olaszul is megjelent *Elogi storici in versi e in prosa di Iacopo Gaddi tradotti dai Signori Accademici Svogliati* címmel. Ugyancsak a toszkán erényeit dicséri az a „magasztaló beszéd”, amelyet Marco Lastrri állított össze Jacopo di Poggio *Vitája* alapján, s amelyben Pipo azon portréja is megjelenik — az 1760 körüli metszet Francesco Allegrini munkája — amely a Giuseppe Allegrini által szerkesztett *Serie di ritratti d'uomini illustri toscani* című munkában jelent meg 1768-ban, Firenzében. Ozorai Pipo első, korunkhoz közelebbi időkből összeállított életrajza Wenzel Gusztáv *Ozorai Pipó*-ja, amely Pesten jelent meg 1859-ben a Magyar Akadémiai Értesítő-ben (XIX. III. k., 172–271.), 1863-ban pedig önálló tanulmányként is napvilágot látott. A 20. század '30-as, '40-es éveiben számos publikációban foglalkozott a toszkán kereskedő–zsoldosvezér tevékenységével Florio Bánfi (akinek valódi neve Holik Barabás Flóris volt, de Holik Barabás Ladislaóként is szignálta magát), amelyek leginkább Ozorai Pipo alapításait tárgyalják.

Nemrég a magyar történészek újra vizsgálat tárgyává tették Ozorai Pipót. Vadas Ferenc szerkesztette az *Ozorai Pipo emlékezete* című monográfiát, amely 1987-ben jelent meg a szekszárdi Múzeumi Füzetek sorozatban. A monográfia magyar

³ WENZEL 1884: 1. sz. 5.

fordításban közli a 15. századi firenzei névtelen szerző, Jacopo Bracciolini, és Mellini életrajzát is. Ezek Engel Pál *Ozorai Pipo* című tanulmányával (53–88.), valamint több más, főként Pipo alapításaival foglalkozó tanulmánnyal együtt jelentek meg.⁴ Meg kell említeni végül Süttő Szilárd, Prajda Katalin és Gianluca Masi nemrég megjelent cikkeit is (lsd. Bibliográfia).

Ozorai Pipóval a román történészek is foglalkoztak: ezzel kapcsolatban meg kell említeni Ioan Hațegan *Filippo Scolari. Un condotier italian pe maleauguri dunarene* című monográfiáját (Timișoara 1997), és tanulmányait: *Pippo Spano și lupta antiotomană în Banat în primele decenii ale secolului XV-lea*, amely a *Studii și comunicări de etnografie-istorie*-ban jelent meg (vol. II, Caransebeș, 1977, 389–402.); *Banatul și începuturile luptei antiotomane. Rolul lui Filippo Scolari*, a „Revista de istorie” című lapban (XXXI, n. 6, 1978, 1026–1039.); *Filippo Scolari și Jancu de Hunedoara, promotori ai latinității Romanilor în conștiința europeană a secolului al XV-lea*, az *Acta Musei Napocensis* (Cluj-Napoca) című folyóiratban (XVIII, 1981, 163–169.). Említendő továbbá Adolf Armbruster: *Pippo Spano, un aliat italian al domnitor români* című tanulmánya, amely a *Magasin Istorie*-ban jelent meg (XI, n. 2., 1977, 42–44.).

Végül meg kell említeni Stanoje Stanojević szerb történész *Pipo Spano* című munkáját, amely Belgrádban jelent meg 1901-ben.

Jelen kötet szerzői több tanulmányban foglalkoztak Ozorai Pipóval: *Ozorai Pipo. Mercante, condottiero e mecenate agli albori del Rinascimento*, az „Ambra. Percorsi di italianistica”-ban (Szombathely, III. 2002, 237–249.); *Filippo Scolari. Un esempio di condottiero e mecenate alla corte di Sigismondo di Lussemburgo* (In: *Atti del Convegno „Hungarica Varietas. Mediatori culturali tra Italia e Ungheria”*, Udine 2002); *Filippo Scolari nell’iconografia ritrattistica*, a *Transylvanian Review*-ban (Cluj Napoca, XIII, Winter 2004, 96–108.); *Filippo Scolari. Un toscano al servizio di Sigismondo di Lussemburgo*, az *AION. Studi finno-ugrici*-ban (IV, Nápoly 2002–2005, 73–108.); *Il ‘genio militare’ di Ozorai Pipo e le sue campagne nei Balcani* (Annuario 2006, Szegedi Tudományegyetem, 37–46.); *La figura di Filippo Scolari (Ozorai Pipo) nella storiografia e nella mitografia letteraria* (Annuario 2007, Szegedi Tudományegyetem, 7–16.); *Due biografie parallele*, in: *Con dottrina e con volere insieme*. A cura di A. Sciacovelli. Szombathely 2006, 337–348.; *Pippo Spano nella ‘Patria’ del Friuli*, a *Studia historica adriatica ac danubiana*-ban (Duino Aurisina, I, n. 1, 2008, 9–40); *La calata in Friuli dell’armata ungherese di Filippo Scolari*, a *Studia historica adriatica ac danubiana*-ban (Duino Aurisina, IV, n. 1–2, 2011, 158–167.). A *Dizionario Biografico degli Italiani*-ban rövidesen megjelenik Ozorai Pipo életrajza *Scolari, Filippo* címszó alatt.

Azon olasz történészek között viszont, akik Ozorai Pipo hadítettei iránt érdeklődtek, meg kell említeni mindenekelőtt Curzio Ugurgieri della Berardengát, aki a *Biblioteca dell’Archivio Storico Italiano* sorozatban (n. XIV) 1963-ban Firenzében megjelent *Avventurieri alla conquista di feudi e di corone (1356–1429)* című könyvének teljes második részét (a 119. oldaltól a 247. oldalig) „a firenzei Filippo Scolarinak, a Pipo

⁴ Az *Ozorai Pipo* tanulmány újra közlésre került: ENGEL 2003: 247–301.

Spanónak nevezett zsoldosvezérnek, államférfinak és a magyarországi reneszánsz kultúra úttörőjének” szenteli. Franco Cardini is írt két tanulmányt Ozorai Pipóról: 1) *Pippo Spano nell’Ungheria umanista*, amely az *Italia e Ungheria all’epoca dell’Umanesimo corviniano* című kötetben látott napvilágot Sante Graciotti és Cesare Vasoli szerkesztésében (Firenze, 1994, 37–50.); 2) *Filippo Scolari, dignitario di Sigismondo, re d’Ungheria. 1369–1426*, in: *Il Veltro. Rivista della civiltà italiana* (Roma). XXXV, nn. 5–6, 1992, 57–67.

Ozorai Pipó portréiról — a szerzők fentemlített cikkén kívül — lásd főképp a következőket: Friedrich Kenner: *Die Porträtsammlung des Erzherzogs Ferdinand von Tirol*, a *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des allerhöchsten Kaiserhauses*-ban (XVIII. Bd., Wien, 1897, 246–248.); Florio Bánfi, *Il Banchetto di Filippo Scolari*, az *Illustrazione Toscana*-ban (Firenze, X, n. 2, 1932), illetve *Una scena del rinascimento ungherese in un affresco del battistero di Castiglione Olona*, a *Corvina*-ban (Budapest, XV, vol. XXIX–XXX, 1936, 61–99.); Vayer Lajos: *Masolino és Róma* (Budapest 1962); Pigler Andor: *Katalog der Galerie Alter Meister* (Budapest 1967); Kalmár J.: *Bildnisse der Pippo Spano*, a *Zeitschrift für Waffen und Kostümkunde*-ban (Berlin, 1968, 47–81.); Rászai Tibor: *Ozorai Pipó reális portréja*, a *Dunatáj*-ban (Budapest, X. 4. sz. 1987, 52–58.). Pipóról és portréiról beszél Vasari is a *Vite de’ più eccellenti architetti, pittori, et scultori italiani, da Cimabue, insino a’ tempi nostri*-ban, amelyhez a szerzők a Gaetani Milanesi által szerkesztett 20. század eleji firenzei kiadást, illetve az 1986-os Luciano Bellosi és Aldo Rossi-féle torinói kiadást használták.

Ozorai Pipó birtokaira vonatkozó legtöbb okmányt Wenzel Gusztáv közli az említett *Okmánytár Ozorai Pipó történetéhez* című munkájában. Néhány adat megtalálható Lehotczky Endre: *Stemmatographia nobilium familiarum Regni Hungariae* című művében (II. rész, Pozsony 1798), és az V. Mártonnak szentelt *Diplomata Pontificum Saec. XV.* kötetben Lukcsics Pál szerkesztésében (Budapest 1931). Utóbbi tartalmazza azt a tizenhárom kérvényt, amelyet Ozorai Pipó V. Márton pápának küldött az általa alapított, vagy anyagilag támogatott templomok felszentelése ügyében.

Ozorai Pipót és a vele kapcsolatban lévő személyeket érintő további okmányokat illetően tájékozódást nyújtanak az alábbi kötetek: *Oklevelek Temes vármegye és Temesvár város történetéhez*, Pesty Frigyes szerkesztésében (Pozsony 1896); *Krassó vármegye története*, III. k., *Oklevéltár*, Pesty Frigyes szerkesztésében (Budapest 1882); *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, Franz Zimmermann (és mások) szerkesztésében (IV. Bd., Hermannstadt 1892–1981); *Sopron vármegye története. Oklevéltár*, Nagy Imre szerkesztésében (I. k., Sopron 1889); Teke Zsuzsa: *Az 1427. évi firenzei catasto. Adalékok a firenzei kereskedelmi kapcsolatok történetéhez a Történelmi Szemlé*-ben (Budapest, XXVII. 1984, 42–49.); *Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századból*, Mihályi János szerkesztésében (Máramaros–Sziget 1900); *Sopron szabad királyi város története. Oklevelek*, Házi Jenő szerkesztésében (Sopron 1921, 43.).

Ozorai Pipó műveiről és alapításairól lásd: Feld István – Koppány Tibor: *Az ozorai vár*, illetve Nagy Emese: *Az ozorai ferences kolostor* című tanulmányait, amelyek a

Vadas Ferenc által szerkesztett *Ozorai Pipo emlékezete* című monográfia részeként jelentek meg, továbbá Szentgyörgyvölgyi Gábor: *Egy Zsigmond-kori kórházalapító hadvezér* című cikket az Orvosi Hetilap-ban (Budapest, CXXVI., 2. sz. 1985, 93–95.).

Az Ozorai Pipo és szülővárosa, Firenze közötti kapcsolatokat azon — javarészt még kiadatlan — okmányok fényében vizsgáltuk, amelyeket a firenzei Archivio di Stato-ban őriznek (Missive, Registri, Cancellarie della Signoria; Legazioni e Commissarie della Repubblica e dei Dieci di Balìa; Responsive della Signoria). Ezeket Simonyi Ernő a Magyar Tudományos Akadémia Levéltára számára lemásoltatta (Filza: Florenci okmánytár, Ms. 4994).

Ami Ozorai Pipo itáliai hadjáratait illeti, a szerzők Niccolò Trevisan: *Cronaca veneziana*-ját (Biblioteca Correr, Ms, I, n. 229, Fond: Correr n. 1327), egy névtelen, 1433-ig tartó velencei krónikát (Biblioteca Correr, Ms, I, n. 267, Fond: Correr n. 873), és három 15–16. századi névtelen krónikát vizsgálták meg. Utóbbiak kézíratait a velencei Biblioteca Nazionale Marciana megfelelő részében őrzik: *Cronaca Veneta dal 1252 sino al 1434 (Origine delle Famiglie Patrizie e Cronaca Veneta dall'Anno 1252 sino all'Anno 1434)*, It. VII 79 (8025), f. 147v–150r; *Cronaca Veneta sino al 1498*, It. VII 60 (8024), 70r–72r; *Cronichetta veneziana fino al 1554*, It. VII 87 (7927), f. 407v–409r. Az 1411–1413. évi magyar–velencei háborúval kapcsolatos okmányokat a 4-es és 5-ös Registri-ben lehet megtalálni, amelyek magukban foglalják a Velencei Köztársaság szenátusának okmányait (Secreti) is. Ezeket az Archivio di Stato-ban őrzik a lagúnavárosban. Főképp ezek tartalmazznak minden, a háború ügyében hozott intézkedést, a rektoroknak, kapitányoknak és követeknek adott utasításokat a béketárgyalásokat illetően, a friauli földbirtokosokkal való egyezségeket, a velencei hadsereg különböző kapitányainak adott vezetési parancsokat, stb. Ugyanerről a háborúról szóló további, a friauli levéltárakban őrzött, köztük sok még kiadatlan dokumentumot olvastak a szerzők a Magyar Tudományos Akadémia számára átírt másolatban (MTA Ms. 4938, Kisebb olasz levéltárak, Udinei levéltár).

Ami Pipo itáliai hadjáratairól szóló kiadott műveket illeti, utalnunk kell mindenekelőtt Giambattista Verci tekintélyes *Storia della Marca Trevigiana e Veronese* című művére (tomo XIX, Venezia 1791), amely jelentős adatgyűjteménnyel van ellátva: Verci hivatkozik a legfontosabb kortárs krónikákra, jelesül a *Cronaca Dolfina-ra (Petri Delphini Annalium Venetorum)*, a *Cronaca Bellunese di Clemente Miliari-ra*, a *Cronaca Aquileiese-re*, Piloni: *Historia della città di Belluno* című művére, ezen kívül Michele Steno dózse életrajzára, amely Marino Sanuto *Vitae Ducum Venetorum*-ának része. Lásd még Andrea Redusio: *Chronicon Tarvisinum* című munkáját, aki egyebek között részt vett közvetlenül is az 1411–13. évi magyar–velencei háborúban. A Szerzők jelen kutatáshoz szintén tanulmányozták: Francesco di Manzano: *Annali del Friuli*-ját (vol. VI, udinei kiadás, 1868), melyek összefoglalóak, de pontosak és megbízhatóak az 1411–13. évi Friauli elleni magyar hadjáratot illetően; Gian Giuseppe Liruti: *Notizie delle cose del Friuli*-ját (vol. V, Udine 1777), amely munka azonban az előzőnél kevesebb információt tartalmaz a témáról, illetve Giovanni Francesco Palladio: *Historie dela provincia del Friuli*-ját (Udine 1660), amely kétségtelenül hitelt érdemlő, azonban kronológiailag nem mindig pontos mű. Úgyszintén érdemes áttekinteni két velencei szerző, Pietro Giustiniani: *Rerum*

Venetarum Historia (Venezia 1560) és Giovanni Bonifacio: *Istoria trivigiana* (Trivigi 1591, 1744-es velencei kiadás) című műveit, Paolo Morosini *Historia della Città e Repubblica di Venetia*-ját (Venetia 1637), Marc'Antonio Sabellico: *Historiae Rerum Venetarum ab urbe condita* (Basileae 1661) és a magyar Virág Benedek: *Magyar Századok 1301–1437* című kiadását (Buda 1816). A felső-adriai tartományokért vívott Zsigmond és Velence közötti háborúkkal kapcsolatban utalni kell Marija Wakounig: *Dalmatien und Friaul. Die Auseinandersetzungen zwischen Sigismund von Luxemburg und der Republik Venedig um die Vorherrschaft im adriatischen Raum* című tanulmányára (Wien 1990), továbbá — különösen az 1411–13. évi velencei–magyar háború vonatkozásában — a Szerzők *Venezia e l'Ungheria nella guerra del 1411–13* című munkájára, amely a Studi Goriziani-ban jelent meg (XCIII–XCIV, 2001, 33–53.). A Zsigmond és Velence közti háború gazdasági vonatkozásait illetően lásd: Székely György: *Les facteurs économiques et politiques dans les rapports de la Hongrie et de Venise à l'époque de Sigismund*, a *Venezia e Ungheria nel Rinascimento*-ban (szerk. Vittore Branca, Firenze, 1973, 37–51.). Székely tanulmányát rövid életrajzi rész egészíti ki Ozorai Pipóról.

Ami Pipo törökellenes hadjáratait illeti, meglehetősen csalódást okoz Joseph von Hammer Purgstall monumentális munkája, amelyet a Szerzők Samuele Romanin *Storia dell'impero osmano* című olasz kiadásában tekintettek át. Ami viszont általában a magyar–török háborúkat illeti, fontos felvetésekben és következtetésekben Szakály Ferenc: *Phases of Turco–Hungarian Warfare before the Battle of Mohács* című tanulmánya az Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricarum-ban (Budapest, XXXIII, 1. sz. 1979, 65–111.). Lásd meg Engel Pál: *Magyarország és a török veszély Zsigmond korában (1387–1437)* című cikket, in: Századok (Budapest). CXXVIII. 1994, 273–286. Az Oszmán Birodalomról (terjeszkedés, állami és katonai szervezet, gazdasági és szociális élet, hanyatlás) általában: Halil Inalcik: *The Ottoman Empire. The Classical Age 1300–1600* (London, 1973).

Végül a csehországi huszitaellenes hadjáratokat illetően hivatkozni kell Franz (František) Palacký: *Geschichte von Böhmen* (IV–V. Bd., Prag 1845–67) és *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges vom Jahre 1419 an* (Prag 1873) című műveire. Néhány, javarészt anekdotikus eseményről — Pipóval kapcsolatban is — olvashatunk Enea Silvio Piccolomini: *Historia Bohemica*-jában is, amelyet a Szerzők az 1545-ös olasz nyelvű velencei kiadásban tanulmányoztak.

Rövidítések

ASVe = Archivio di Stato di Venezia

DL = Diplomataikai Levéltár (Mohács előtti gyűjtemény)

MHH = Monumenta Hungariae Historica

MOL = Magyar Országos Levéltár (Archivio Nazionale Ungherese)

MTA = Magyar Tudományos Akadémia (Accademia Ungherese delle Scienze)

Zichy = Codex Diplomaticus Domus Senioris Comitum Zichy De Zich et Vasonkői

Bibliográfia

Kiadatlan források és kéziratok

ANONIMO 873

ANONIMO: *Cronaca veneta fino al 1433*. Biblioteca Correr, Venezia, Ms. I, n. 267, Fondo Correr n. 873.

ANONIMO 7927

ANONIMO: *Cronichetta veneziana fino al 1554*. Biblioteca Nazionale Marciana, Venezia, Ms., Classe It. VII 87, n. 7927.

ANONIMO 8024

ANONIMO: *Cronaca Veneta sino al 1498*. Biblioteca Nazionale Marciana, Venezia, Ms., Classe It. VII 60, n. 8024.

ANONIMO 8025

ANONIMO: *Cronaca Veneta dal 1252 al 1434 (Origine delle Famiglie Patrizie e Cronaca Veneta dall'Anno 1252 sino all'Anno 1434)*. Biblioteca Nazionale Marciana, Ms., Venezia, Classe It. VII 79, n. 8025.

ARCHIVIO DI STATO DI VENEZIA, Senato, Secreti, Regg. 4–5 (1411–13).

MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR, BUDAPEST, Diplomatikai Levéltár, Mohács előtti gyűjtemény.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA, KÉZIRATTÁR, Budapest, Florenci Okmánytár, Ms. 4994.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA, KÉZIRATTÁR, Budapest, Kisebb olasz levéltárak, Udinei Levéltár, Ms. 4938.

TREVISAN 1327

TREVISAN, Niccolò: *Cronaca Veneziana*. Biblioteca Correr, Venezia, Ms. I, n. 229, Fondo Correr n. 1327.

Kiadott források és tanulmányok

ÁBEL 1890

Excerpta ex Ugolini Verini, poetae florentini epigrammatum libris septem. 349–350. In: *Olaszországi XV. századbeli íróknak Mátyás királyt dicsőítő művei*. Szerk.: ÁBEL, Jenő. Budapest 1890.

ALBERTINI, Francesco: *Memoriale di molte statue e pitture della città di Firenze...stampato nel 1510*. A cura di: MILANESI, Gaetano, GUASSI, Cesare, MILANESI, Carlo. Firenze 1863.

ALBIZZI 1869

ALBIZZI, Rinaldo (degli): *Commissioni di Rinaldo degli Albizzi per il Comune di Firenze*. Voll. II–III, Firenze 1869.

ALLEGRINI 1768

Serie di ritratti d'uomini illustri toscani con gli elogi storici. Vol. II. A cura di: ALLEGRINI, Giuseppe. Firenze 1768.

ALSZEGHY 1921

ALSZEGHY, Zsolt: *Tarczai György*. In: *Magyar Kultúra*, 1921, 94–99.

ALSZEGHY 1925

ALSZEGHY, Zsolt: *Vázlatok*. Budapest 1925, 99–109.

ALTMANN 1896–1897

Die Urkunden Kaiser Sigmunds (Regesta Imperii). I–II. Bd. Hrsg.: ALTMANN, Wilhelm. Innsbruck 1896–1897.

ANONIMO 1843

ANONIMO: *La vita di messer Filippo Scolari*. In: *Archivio Storico Italiano* (Firenze). A cura di: POLIDORI, Filippo. IV, 1843, 151–162.

ANONIMO 1955

ANONIMO: *Leggenda del Grasso Legnaiuolo*. In: *Prosatori volgari del Quattrocento*. A cura di: VARESE, Claudio. Milano – Napoli 1955, 767–802.

ANONIMO 1998

ANONIMO: *La novella del Grasso legnaiuolo*. Introduzione di PROCACCIOLI, Paolo. Prefazione di MANGANELLI, Giorgio. Milano 1998.

ARMBRUSTER, Adolf: *Pippo Spano, un aliat italian al domnitor români*. In: *Magasin Istorie*. XI, n. 2, 1977, 42–44.

ASCHBACH 1838–1845

ASCHBACH, Joseph: *Geschichte Kaiser Sigmunds*. Hamburg 1838–45.

BÁCSKAI 1965

BÁCSKAI, Vera: *Magyar mezővárosok a XV. században*. Budapest 1965.

BALBIN 1677

BALBIN, Boleslav: *Epitome Historica Rerum Bohemiarum*. Pragae 1677.

BALOGH 1918–1919

BALOGH, Jolán: *Andrea Scolari váradi püspök mecénási tevékenysége*. In: *Archeológiai Értesítő* (Budapest). XXXVIII. 1918–1919, 173–188.

BANFI 1930

BANFI, Florio: *Filippo Scolari és Hunyadi János*. In: *Hadtörténelmi Közlemények* (Budapest). XXX. 1930, 125–133. klny. Pécs 1930.

BANFI 1931

BANFI, Florio: *Pippo Spano e l'Oratorio degli Scolari agli Angeli*. In: *Illustrazione Toscana* (Firenze). IX, n. 9, 1931.

BANFI 1932

BANFI, Florio: *Filippo Scolari temesi főispán s az Oratorio degli Scolari Firenzében*. In: *Erdélyi Múzeum* (Kolozsvár). XXXVII. 1932, 4–6. sz., klny. Kolozsvár 1932, 1–7.

BANFI 1932a

BANFI, Florio: *Il Banchetto di Filippo Scolari*. In: *Illustrazione Toscana* (Firenze). X, n. 2, 1932.

BANFI 1932b

BANFI, Florio: *Per l'Oratorio degli Scolari*. In: *Il Bargello* (Firenze). IV, n. 15, 1932, klny. Kolozsvár 1932.

BANFI 1933

BANFI Florio: *Filippo Scolari*. In: *Esercito e Nazione* (Roma). VIII, 1933, 779–784.

BANFI 1936

BÁNFI, Florio: *Una scena del rinascimento ungherese in un affresco del battistero di Castiglione Olona*. In: *Corvina* (Budapest). Voll. XV, XXIX–XXX, 1936, 61–99.

BANFI 1940

BANFI, Florio: *L'Oratorio degli Scolari detto la Rotonda del Brunelleschi*. In: *Illustrazione Toscana* (Firenze). XVIII, n. 7–8, 1940.

BANFI 1941

BANFI, Florio: *L'Oratorio degli Scolari di Firenze*. In: *Corvina* (Budapest). N.S., IV, n. 1, 1941, 1–35.

BARTHA 1904

BARTHA, József: *Újabb regényeink*. In: *Katholikus Szemle*. 1904, 190–201.

BAUM 2000

BAUM, Wilhelm: *I conti di Gorizia*. Gorizia 2000.

BEKE, László – MAROSI, Ernő – WEHLI, Tünde (szerk.), *Művészet Zsigmond király korában 1387–1437*. Budapest 1987.

BENVENUTI 1950

BENVENUTI, Angelo: *I castelli friulani*. Udine 1950.

BERNIO 1732

BERNIO, Guerniero: *Chronicon Eugubinum*. In: *Rerum Italicarum Scriptores*. A cura di: MURATORI, Ludovico Antonio. Vol. XXI, Mediolani 1732, coll. 924–1024.

BOCCHI – CINELLI 1677

BOCCHI, Francesco – CINELLI, Giovanni: *Le bellezze della città di Firenze*. Firenze 1677.

BONFINI 1690

Antonii Bonfini Historia Pannonica sive Hungaricarum Rerum Decades IV et Dimidia Libris XLV comprehensae. Coloniae Agrippinae 1690.

BONIFACIO 1744

BONIFACIO, Giovanni: *Istoria trivigiana*. Trivigi 1591, ed. *Istoria di Trivigi*, Venezia 1744.

BORGHINI 1755

BORGHINI, Vincenzo: *Discorsi*. Vol. II, Firenze 1755.

BRACCIOLINI 1843

BRACCIOLINI, Jacopo di Poggio: *Vita di messer Filippo Scolari, cittadino fiorentino per soprannome chiamato Spano, composta e fatta da Jacopo di messer Poggio, e di latina in fiorentina tradotta da Bastiano Fortini*. In: *Archivio Storico Italiano* (Firenze). A cura di: POLIDORI, Filippo. IV, 1843, 163–184.

BRANCA 1973

Mercanti e librai fra Italia e Ungheria. In: *Venezia e Ungheria nel Rinascimento*. A cura di: BRANCA, Vittore. Firenze 1973, 335–352.

BRANCA 1973a

Venezia e Ungheria nel Rinascimento. A cura di: BRANCA, Vittore. Firenze 1973.

BUDAY 1833

BUDAY, Ézsaiás: *Magyarország Históriaja a mohátsi veszedelemig (374–1527 eszt.)*. I. k. Pest 1833³.

BUNYITAY 1883

BUNYITAY, Vince: *A váradi püspökség története*. I. k.: *A váradi püspökök a püspökség alapításától*. Nagyvárad 1883.

C. TÓTH 2000

C. TÓTH, Norbert: *Oklevelek Simontornya középkori történetéhez (1264–1543)*. *Levéltári Közlemények*, Budapest, 2000, 92–127.

CANESTRINI 1843

CANESTRINI, Giuseppe: *Discorso sopra alcune relazioni della Repubblica Fiorentina col Re d'Ungheria e con Filippo Scolari*. In: *Archivio Storico Italiano* (Firenze). IV, 1843, 185–213.

CAPRIOLI 1600

CAPRIOLI, Aliprando: *Ritratto di cento Capitani Illustri*. Roma 1600.

CARDINI 1994

CARDINI, Franco: *Pippo Spano nell'Ungheria umanista*. In: *Italia e Ungheria all'epoca dell'Umanesimo corviniano*. Szerk.: GRACIOTTI, Sante – VASOLI, Cesare. Firenze 1994, 37–50.

CARDINI Franco: *Filippo Scolari, dignitario di Sigismondo, re d'Ungheria. 1369–1426*. In: *Il Veltro*. Rivista della civiltà italiana (Roma). XXXV, n. 5–6, 1992, 57–67.

CAVALCANTI 1838–1839

CAVALCANTI, Giovanni: *Istorie Fiorentine*. A cura di: POLIDORI, Filippo. Firenze 1838–1839.

CAZZANI 1967

CAZZANI, Eugenio: *Castiglione Olona nella Storia e nell'Arte*. Castiglione Olona 1967.

CHITTOLINI, Giorgio: *La formazione dello stato regionale e le istituzioni del contado. Secoli XIV–X*. Torino 1979.

Codex Diplomaticus Comitum de Frangepanibus. Szerk.: THALLÓCZI, Lajos – BARABÁS, Samu. Vol. I: 1133–1453, Budapest 1910. (MHH, Diplomataria XXXV].

CIPOLLA, Carlo: *Storia delle signorie italiane dal 1313 al 1530*. Milano 1881.

COGO 1893

COGO, Gaetano: *Brunoro Dalla Scala e l'invasione degli Ungari del 1411*. In: *Nuovo Archivio Veneto* (Venezia). V, 1893, 295–332.

CORAZZA 1894

CORAZZA, Bartolomeo di Michele del: *Diario fiorentino. Anni 1405–1438*. In: *Archivio Storico Italiano* (Firenze). Serie V, vol. XIV, n. 4, 1894, 238–298.

COZZI, Gaetano – KNAPTON, Michael: *Storia della Repubblica di Venezia dalla guerra di Chioggia alla riconquista della Terraferma*. Torino 1986.

CSONKA–TAKÁCS ET AL. 2002

A garabonciás a Nyugat lapjain. Szerk.: CSONKA–TAKÁCS, Eszter – CZÖVEK, Judit – TAKÁCS, András. In: *Mir–susnē–hum. Tanulmánykötet Hoppál Mihály tiszteletére*. I–II. Budapest 2002, I. kötet, 305–309.

CUSIN, Fabio: *Il confine orientale d'Italia*. Milano 1937, ed. Trieste 1977.

CUTOLO 1936

CUTOLO, Alessandro: *Re Ladislao d'Angiò Durazzo*. Milano 1936.

CZÖVEK ET AL. 2012

A garabonciás metamorfózisa a 20. századi magyar irodalomban (Krúdy Gyula). In: *Világügyelő. Tanulmányok Hoppál Mihály 70. születésnapjára*. Szerk. CZÖVEK, Judit – DYEKISS, Virág – SZILÁGYI, Zsolt. Budapest 2012, 520–534.

DARU 1819

DARU, Pierre Antoine: *Storia della repubblica di Venezia*. Venezia 1819.

DE RUBEIS 1740

DE RUBEIS, Francesco Bernardo Maria: *Monumenta Ecclesiae Aquilejenses Commentario historico-chronologico-critico illustrata cum appendice*. Argentinae 1740.

DEÉR 1936

DEÉR, József: Zsigmond király honvédelmi politikája. In: *Hadtörténelmi Közlemények* (Budapest). XXXVII. 1936. 1–57. 169–202. klny. Pécs 1936.

DELL'ACQUA 1985

DELL'ACQUA, Gian Alberto: *Il rinnovamento quattrocentesco: le opere e gli artisti*. In: CATTANEO, Enrico – DELL'ACQUA, Gian Alberto: *Immagini di Castiglione Olona*. Cinisello Balsamo (Milano) 1985, 17–36.

DELLA ROBBIA 1843

DELLA ROBBIA, Luca: *Vita di Bartolommeo di Niccolò di Taldo di Valore Rustichelli scritta in lingua latina da Luca di Simone della Robbia e fatta vulgare da Messer Piero della Stufa canonico fiorentino*. A cura di: BIGAZZI, Pietro In: *Archivio Storico Italiano* (Firenze). IV, 1843, 232–283.

DI FRANCESCO 2015

DI FRANCESCO, Amedeo: *Egy garabonciás Nápolyban: Márai Sándor*. In: *Korunk*. 2015/8, 92–94.

DI FRANCESCO – QUARANTOTTO 2002

DI FRANCESCO, Amedeo – QUARANTOTTO, Arianna: *Arc és álarc. A garabonciás mítosza a magyar és a horvát irodalomban*. Kolozsvár 2002.

DLUGOSZ 1711

DLUGOSZ, Jan: *Annales seu cronicae incliti regni Poloniae*. Lipsiae 1711.

DONATO 1985

DONATO, Maria Monica: *Gli eroi romani tra storia ed 'exemplum'. I primi cicli umanistici di Uomini Famosi*. In: *Memoria dell'antico nell'arte italiana*. A cura di: SETTIS, Salvatore. Vol. II, Torino 1985, 95–152.

E. G. 1864

E. G.: *Nouvelle biographie générale*. Éd.: DIDOT, Firmin. Vol. 43, Paris 1864, coll. 632–633.

ENGEL 1813

ENGEL, Johann Christian: *Geschichte des ungarischen Reichs*. II. Bd., Wien 1813.

ENGEL 1982

ENGEL, Pál: *Honor, vár, ispánság*. In: *Századok* (Budapest). CXVI. 1982, 880–920.

ENGEL 1987

ENGEL, Pál: *Ozorai Pipo*. In: *Ozorai Pipo emlékezete*. Szerk.: VADAS, Ferenc. Szekszárd 1987, 53–88.

ENGEL 1994

ENGEL, Pál: *Magyarország és a török veszély Zsigmond korában (1387–1437)*. In: Századok (Budapest). CXXVIII. 1994, 273–286.

ENGEL 1996

ENGEL, Pál: *Magyarország világi archontológiája. 1301–1457*. I–II. k. Budapest 1996.

ENGEL 2003

ENGEL, Pál: *Honor, vár, ispánság*. Budapest 2003.

ENGEL, Pál: *Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond–korban (1387–1437)*. Budapest 1977.

ÉRDÚJHELYI 1889

ÉRDÚJHELYI, Menyhért: *Carnianus Kalocsai érsek*. In: Századok (Budapest). XXXIII. 1899, 44–50.

ÉRSZEGI 1983

ÉRSZEGI Géza: *Adatok Szeged középkori történetéhez*. In: *Tanulmányok Csongrád megye történetéből*. Szerk.: BLAZOVICH, László. Szeged 1983, 16–17.

FEDELES – PRAJDA 2014

FEDELES, Tamás – PRAJDA, Katalin: *„Olyan vallásosan, szokásaiban és életmódjában olyan mértéktartóan élt”*. *Adalékok Filippo Scolari és családja vallásosságához*. In: *Történelmi Szemle*. LVI. 3. sz. 2014, 357–382.

FEJÉR 1841

Codex Diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus ac Civilis. Tom. X, vol. IV: 1400–1409. Szerk.: FEJÉR, György (Georgius). Budae 1841.

FEJÉR 1842

Codex Diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus ac Civilis. Tom. X, vol. V: 1410–1417. Szerk.: FEJÉR, György (Georgius). Budae 1842.

FEJÉR 1844

Codex Diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus ac Civilis. Tom. X, vol. VI: 1418–1428. Szerk.: FEJÉR, György (Georgius). Budae 1844.

FELD – KOPPÁNY 1987

FELD, István – KOPPÁNY, Tibor: *Az ozorai vár*. In: *Ozorai Pipo emlékezete*. Szerk.: VADAS, Ferenc. Szekszárd 1987, 89–95.

FINKE 1896

FINKE, Heinrich: *Acta concilii Constantiensis*. Köt. I: *Akten zur Vorgeschichte des Konstanzer Konzilis (1410–1414)*. Münster i. W. 1896.

FOFFANO 1973

FOFFANO, Tino: *Rapporti tra Italia e Ungheria in occasione delle legazioni del cardinale Branda Castiglioni (1350–1443)*. In: *Venezia e Ungheria nel Rinascimento*. A cura di: BRANCA, Vittore. Firenze 1973, 67–78.

FOFFANO 1975

FOFFANO, Tino: *La politica del legato pontificio Castiglioni nella crociata antiussita e i suoi rapporti con Sigismondo di Lussemburgo*. In: *Rapporti veneto–ungheresi all'epoca del Rinascimento*. Budapest 1975, 231–242.

FOSSI 2001

FOSSI, Gloria: *Galleria degli Uffizi. Arte, storia, collezioni*. Firenze 2001.

FRAKNÓI 1901

FRAKNÓI, Vilmos: *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a Római Szent–székkal*. I. k. Budapest 1901.

GADDI 1638

GADDI, Jacopo: *Elogiographus, scilicet elogia omnigena*. Florentiae 1638, olasz ford.: *Elogi storici in versi e in prosa di Iacopo Gaddi tradotti dai Signori Accademici Svogliati*. Fiorenza 1639.

GANGUZZA BILLANOVICH 1977

GANGUZZA BILLANOVICH, Maria Chiara: *Da Carrara Marsilio*. In: *Dizionario biografico degli Italiani*. Vol. XX, Roma 1977, 693–695.

GIANNONE 1846

GIANNONE, Pietro: *Istoria civile del regno di Napoli*. Vol. IV, Milano 1846.

GIRGENSOHN, Dieter: *La crisi del patriarcato d'Aquileia. Verso l'avvento della Repubblica di Venezia*. In: *Il Quattrocento nel Friuli occidentale*. Pordenone 1996, 53–68.

GIUSTINIANI 1560

GIUSTINIANI, Pietro: *Rerum Venetarum Historia, Libri XIII*. Venezia 1560.

GOLENIŠČEV – KUTUZOV 1973

GOLENIŠČEV– KUTUZOV, Il'ja Nikolaevič: *Il Rinascimento italiano e le letterature slave dei secoli XV e XVI*, I–II. A cura di GRACIOTTI, Sante – KŘESÁLKOVÁ, Jitka. Milano 1973.

GYÁRFÁS 1883

GYÁRFÁS, István: *A jáász–kunok története*. III. k., Szolnok 1883.

HAMMER PURGSTALL 1829

HAMMER PURGSTALL, Joseph (von): *Geschichte des osmanischen Reiches*. Pest 1827–35, olasz ford.: ROMANINI, Samuele: *Storia dell'impero osmano*. Tomo IV, Venezia 1829.

HARMATH 1879

HARMATH, Károly: *Egy hazánkat érdeklő német ősnymtatvány a pozsonyi ág. év. Lyceum Könyvtárában*. In: *Magyar Könyvszemle* (Budapest). 1879, 103–106.

HATEGAN 1977

HATEGAN, Ioan: *Pippo Spano și lupta antiotomană în Banat în primele decenii ale secolului al XV-lea*. In: *Studii și comunicări de etnografie–istorie (Caransebeș)*. Vol. II, 1977, 389–402.

HATEGAN 1978

HATEGAN, Ioan. *Banatul și începuturile luptei antiotomane (1389–1426). Rolul lui Filippo Scolari*. In: *Revista de Istorie (București)*. XXXI, n. 6, 1978, 1026–1039.

HATEGAN, Ioan: *Filippo Scolari și Jancu de Hunedoara, promotori ai latinității Românilor în conștiința europeană a secolului al XV-lea*. In: *Acta Musei Napocensis (Cluj–Napoca)*. XVIII, 1981, 163–169.

HATEGAN, Ioan: *Filippo Scolari. Un condotier italian pe maleaguri dunărene*. Timișoara 1997.

HÁZI 1923

Sopron szabad királyi város története. Oklevelek. I/2. Szerk.: HÁZI, Jenő. Sopron 1923.

HERRE, Hermann: *Die Beziehungen König Sigmunds zu Italien*. Roma 1901.

HOENSCH, Jörg K.: *Kaiser Sigismund. Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit 1368–1437*. München 1996.

HORSTER 1980

HORSTER, Marita: *Andrea del Castagno*. Oxford 1980.

HORVÁTH 1925

HORVÁTH, Enrico (Henrik): *Una veduta di Veszprém in un affresco di Castiglione d'Olonna. Contributi al problema di Masolino*. In: *Corvina (Budapest)*. V, vol. X, 1925, 49–72.

HORVÁTH Henrik: *Zsigmond király és kora*. Budapest 1937.

HUIZINGA 1992

HUIZINGA, Johan: *L'Autunno del Medioevo*. Roma 1992 (magyar kiadás: *A középkor alkonya*. Budapest 1979²).

I libri commemoriali 1883

I libri commemoriali della Repubblica di Venezia, Regesti. Tomo III, Venezia 1883.

ILLYÉS 1972

ILLYÉS, Gyula: *Haza a magasban. Összegyűjtött versek 1920–1945*. Budapest 1972.

INALCIK, Halil: *The Ottoman Empire. The Classical Age 1300–1600*. London 1973.

JÁSZAY, Magda: *Párhuzamok és kereszteződések. A magyar–olasz kapcsolatok történetéből*. Budapest 1982.

JÁSZAY, Magda: *Velence és Magyarország*. Budapest 1990.

JUHARI 1993

JUHARI, Zsuzsanna: *Gyöngyök gurultak a falból. Az ozorai várkastély hányattatásai*. In: Népszabadság (Budapest). 283. sz. 1993, december 4., 24.

KALMÁR, János: *Bildnisse des Pippo Spano*. In: Zeitschrift für Waffen und Kostümkunde (Berlin). 1968, 47–81.

KANDLER 1862–1865

Codice Diplomatico Istriano. A cura di: KANDLER, Pietro. Trieste, 1862–1865.

KANDLER 1972

KANDLER, Pietro: *Storia del Consiglio dei Patrizi di Trieste*. Trieste 1858, ed. Trieste 1972.

KATONA 1790

KATONA, István (Stephanus): *Historia Critica Regum Hungariae, stirpis mixtae*. Tom. V, Budae 1790.

KENNER 1897

KENNER, Friedrich: *Die Porträtsammlung des Erzherzogs Ferdinand von Tirol*. In: Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des allerhöchsten Kaiserhauses (Bécs). XVIII. Bd., 1897, 134–261.

LASTRI 1921

LASTRI, Marco: *Osservatore Fiorentino degli edifici della sua patria*. Vol. II, Firenze 1921.

LAW, John Easton: *L'autorità veneziana nella Patria del Friuli agli inizi del XV secolo; problemi di giustificazione*. In: *Il Quattrocento nel Friuli occidentale*. Pordenone 1996, 35–51.

LEHOTCZKY 1798

LEHOTCZKY, Endre: *Stemmatographia nobilium familiarium Regni Hungariae*. Pars II, Pozsony 1798.

LEICHT 1955

LEICHT, Pier Silverio: *Studi di storia friulana*. Udine 1955.

LEICHT 1968

LEICHT, Pier Silverio: *Parlamento friulano*. Vol. I, parte II, Bologna 1968.

LENFANT 1731

LENFANT, Jacques: *Histoire de la guerre des Hussites et du Concile de Basle*. Utrecht 1731.

LIRUTI 1976

LIRUTI, Gian Giuseppe: *Notizie delle cose del Friuli*. Vol. V, Bologna 1976.

LITTA 1880

LITTA, Pompeo: *Famiglie celebri d'Italia*. Vol. X, fasc. 67, Milano 1880.

LJUBIČ 1875

Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium. Szerk.: LJUBIČ, Sime. Vol. V (*Listine V*), Zagrabiae 1875

LJUBIČ 1878

Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium. Szerk.: LJUBIČ, Sime. Vol. IX (*Listine VI*), Zagrabiae 1878.

LJUBIČ 1882

Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium. Szerk.: LJUBIČ, Sime. Vol. XII (*Listine VII*), Zagrabiae 1882.

LÖHRER 1869

LÖHRER, Franz (von): *Jakobäa von Bayern und ihre Zeit*. Nördingen 1869.

LUKCSICS 1902

Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis. Szerk.: LUKCSICS, József. Tom. III, 1416–1492, Budapestini 1902.

LUKCSICS 1931

Diplomata Pontificum Saec. Szerk.: LUKCSICS, Pál. Vol. XV, tom. I (Martinus Papa V: 1417–1431), Budapest 1931.

MACCIONI 1764

MACCIONI, Migliorotto: *Osservazioni e Dissertazioni varie sopra il Diritto feudale concernenti la storia, e le opinioni di Antonio da Prato Vecchio*. Livorno 1764.

MACHIAVELLI 1954

MACHIAVELLI, Niccolò: *Opere*. A cura di: BONFANTINI, Mario. Milano – Napoli 1954.

MAGGIOROTTI – BANFI 1934

MAGGIOROTTI, Leone Andrea – BANFI, Florio: *Le fortificazioni di Buda e di Pest e gli architetti militari italiani*. Roma 1934.

MALLETT 1973

MALLETT, Michael: *Venice and its condottieri, 1404–54*. In: *Renaissance Venice*. Ed.: HALE, John Rigby. London 1973.

MALLETT 1974

MALLETT, Michael: *Mercenaries and their Masters*. London 1974.

MÁLYUSZ 1956

MÁLYUSZ, Elemér (szerk.), *Zsigmondkori Oklevéltár*. II/1. Budapest 1956.

MÁLYUSZ 1958

MÁLYUSZ, Elemér (szerk.), *Zsigmondkori Oklevéltár*. II/2. k. Budapest 1958.

MÁLYUSZ 1984

MÁLYUSZ Elemér: *Zsigmond király uralma Magyarországon. 1387–1437*. Budapest 1984.

MÁLYUSZ – BORSA 1993

MÁLYUSZ, Elemér – BORSA Iván (szerk.), *Zsigmondkori Oklevéltár*. III. k. Budapest 1993.

MANETTI 1887

MANETTI, Antonio: *Operette storiche edite ed inedite*. A cura di: MILANESI, Gaetano. Firenze 1887.

MANZANO 1868

MANZANO, Francesco (di): *Annali del Friuli ossia Raccolta delle cose storiche*. Vol. VI, Udine 1868.

MÁRKI 1914

MÁRKI SÁNDOR: *Magyar középkor*. Budapest 1914.

MASI, Gianluca: *Sigismondo di Lussemburgo e Firenze. Testimoni manoscritti negli archivi fiorentini*. In: *Studia varia in honorem Professoris Ștefan Ștefănescu Octogenarii*. Ediderunt: LUCA, Cristian, CÂNDEA, Ionel. București–Brăila 2009.

MELLINI 1606

MELLINI, Domenico: *Vita di Filippo Scolari chiamato volgarmente Pippo Spano*. Firenze 1606.

MIHÁLYI 1900

Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századból. Szerk.: MIHÁLYI, János. Máramaros–Sziget 1900.

MORABITO 2003

Da mito a modello dell'alterità: il garabonciás diák – grabancijaš dijak ungaro–croato nella poesia di Sándor Antal. In: *Studi in onore di Riccardo Picchio offerti per il suo ottantesimo compleanno*. A cura di: MORABITO, Rosanna. Napoli 2003, 177–186.

MOROSINI 1637

MOROSINI, Paolo: *Historia della Città e Repubblica di Venetia*. Venetia 1637.

MURATORI 1738

Diario Ferrarese dal 1409 al 1502. In: *Rerum Italicarum Scriptores*. A cura di: MURATORI, Ludovico Antonio. Tom. XXIV, Mediolani 1738, coll. 177–181.

MURATORI 1981

Annales Estenses Jacobi de Delayto... ab anno 1393 usque ad 1409. In: *Rerum Italicarum Scriptores*. A cura di: MURATORI, Ludovico Antonio. Vol. XVIII, Mediolani 1731, coll. 901–1096.

MÜNTZ 1894

MÜNTZ, Eugène: *A renaissance elő munkásai Magyarországon*. In: *Pesti Napló* (Budapest). XLV. 266. sz. 1894, szeptember 26.

NAGY 1987

NAGY, Emese: *Az ozorai ferences kolostor*. In: *Ozorai Pipo emlékezete*. Szerk.: VADAS, Ferenc. Szekszárd 1987, 97–106.

NAGY 1889

Sopron vármegye története. Oklevéltár. I. k. 1156–1411. Szerk.: NAGY, Imre. Sopron 1889.

NAGY – VÉGHELY – NAGY 1890

Zala Vármegye története. Oklevéltár. II. k. 1364–1498. Szerk.: NAGY, Imre – VÉGHELY, Dezső – NAGY, Gyula. Budapest 1890.

NARDI 1831

NARDI, Jacopo: *Vita di Antonio Giacomini Tebalducci Malespini.* Milano 1831.

NEMESKÜRTY 1961

NEMESKÜRTY, István: *Ozorai Imre vitairata.* Szerk.: VARJAS, Béla. Budapest 1961,

NEMETH, Gizella: *Filippo Scolari. Un esempio di condottiero e mecenate alla corte di Sigismondo di Lussemburgo.* In: *Hungarica Varietas. Mediatori culturali tra Italia e Ungheria.* A cura di: PAPO, Adriano – NEMETH, Gizella. Mariano del Friuli (Gorizia) 2003, 87–92.

NEMETH – PAPO 2002

NEMETH, PAPO Gizella – PAPO, Adriano: *Ludovico Gritti. Un principe–mercante del Rinascimento tra Venezia, i Turchi e la Corona d’Ungheria.* Mariano del Friuli (Gorizia) 2002.

NEMETH, Gizella – PAPO, Adriano: *Due biografie parallele.* In: *Con dottrina e con volere insieme.* A cura di A. Sciacovelli. Szombathely 2006, 337–348.

NEMETH, Gizella – PAPO, Adriano: *Filippo Scolari nell’iconografia ritrattistica.* In: *Transylvanian Review (Cluj–Napoca).* XIII, Winter 2004, 96–108.

NEMETH, Gizella – PAPO, Adriano: *Filippo Scolari. Un toscano al servizio di Sigismondo di Lussemburgo.* In: *AION. Studi Finno–ugrici (Napoli).* 2002–2005, 73–108.

NEMETH, Gizella – PAPO, Adriano: *Il ‘genio militare’ di Ozorai Pipo e le sue campagne nei Balcani.* In: *Annuario 2006 (Szeged).* 37–46.

NEMETH, Gizella – PAPO, Adriano: *La calata in Friuli dell’armata ungherese di Filippo Scolari.* In: *Studia historica adriatica ac danubiana-ban (Duino Aurisina).* IV, n. 1–2, 2011, 158–167.

NEMETH, Gizella – PAPO, Adriano: *La figura di Filippo Scolari (Ozorai Pipo) nella storiografia e nella mitografia letteraria.* In: *Annuario 2007 (Szeged).* 7–16.

NEMETH, Gizella – PAPO, Adriano: *Ozorai Pipo. Mercante, condottiero e mecenate agli albori del Rinascimento.* In: *Ambra. Percorsi di italianistica (Szombathely).* III, 2002, 237–249. *Atti del III Convegno di civiltà e cultura italiana, Szombathely 2002.*

NEMETH, Gizella – PAPO, Adriano: *Pippo Spano nella ‘Patria’ del Friuli.* In: *Studia historica adriatica ac danubiana (Duino Aurisina).* I, n. 1, 2008, 9–40.

NEMETH, Gizella – PAPO, Adriano: *Scolari, Filippo.* In: *Dizionario Biografico degli Italiani.* Roma (nyomtatás alatt).

NÉMETH 1969

NÉMETH László, *Utolsó kísérlet, II, Szerdai fogadónap, A másik mester*. Budapest 1969.

NÉMETH é. n.

NÉMETH, László: *Kocsik szeptemberben*. Budapest é. n.

NUTI 1934

NUTI, Ruggero: *Un mercante pratese in Ungheria nel secolo XV*. In: Archivio Storico Pratese (Prato). XII, 1934, 1–5.

ORTALLI, Gherardo: *Le modalità di un passaggio: il Friuli occidentale e il dominio veneziano*. In: *Il Quattrocento nel Friuli occidentale*. Pordenone 1996, 13–33.

PALACKÝ 1845–67

PALACKÝ, Franz: *Geschichte von Böhmen*. IV–V. Bd.. Prag 1845–67.

PALACKÝ 1873

PALACKÝ, Franz: *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges vom Jahre 1419 an*. Prag 1873.

PALLADIO 1972

PALLADIO, Giovanni Francesco degli Olivi: *Historie dela provincia del Friuli*. Bologna 1972.

PALMA 1785

PALMA, Ferenc Károly (Franciscus Carolus Palma): *Notitia Rerum Hungaricarum*. Tyrnaviae 1775, 3^a ed. Pestini, Budae et Cassoviae 1785.

PAPO – NEMETH 2003

PAPO, Adriano – NEMETH, Gizella: *L'Ungheria e la fine del Patriarcato d'Aquileia*. In: Ambra. Percorsi di italianistica (Szombathely). IV, n. 4., 2003, 312–328.

PAPO, Adriano – NEMETH, Gizella: *Venezia e l'Ungheria nella guerra del 1411–13*. In: Studi Goriziani (Gorizia). Vol. XCIII–XCIV, 2001, 33–53.

PASCHINI, Pio: *Storia del Friuli*. Udine 1975.

PASTOR 1942

PASTOR, Ludovico: *Storia dei papi*. Vol. I, Roma 1942.

PERRENS, F. – T.: *Histoire de Florence*. Vol. VI, Paris 1883.

PESTY 1863

PESTY, Frigyes: *Temes vármegye főispánjai, a temesvári pasák és tartományi elnökök*. In: Magyar Történelmi Tár (Pest). XII. 1863, 157–267.

PESTY 1876

PESTY, Frigyes: *A Szörény vármegyei hajdani oláh kerületek*. Budapest 1876.

PESTY 1882

Krassó vármegye története. III k. (*Oklevéltár*), Szerk.: PESTY, Frigyes. Budapest 1882.

PESTY 1896

Oklevelek Temes vármegye és Temesvár város történetéhez. Szerk.: PESTY, Frigyes. Pozsony 1896.

PICCOLOMINI 1545

PICCOLOMINI, Enea Silvio: *Historia Bohemica*. Vinegia 1545.

PIGLER 1967

Katalog der Galerie Alter Meister. Hrsg.: PIGLER, Andor. Budapest 1967.

PIGNA 1572

PIGNA, Giovanni Battista: *Historia de Principi di Este*. Vinegia 1572.

POLIDORI 1843

Due vite di Filippo Scolari. Avvertimento. A cura di: POLIDORI, Filippo. In: *Archivio Storico Italiano* (Firenze). IV, 1843, 119–127.

PONTANUS 1631

PONTANUS, Johan Isaaksz (Johannes Isacius Pontanus): *Rerum Danicarum Historia*. Amstelodami 1631.

PRAJDA, Katalin: *A Scolari család várai Ozorai Pipó idején: Palagio di Tizzano és Castello di Vicchiomaggio. Kutatási beszámoló*. In: *Castrum*. IV. 3. sz. 2006, 47–58.

PRAJDA, Katalin: *Manetto di Jacopo Ammanatini, Ozorai Pipó építésze és a firenzei asztalosság*. In: *Várak nyomában. Tanulmányok a 60 éves Feld István tiszteletére*. Szerk.: DOMOKOS, György – KOVÁCS, Gyöngy – MORDOVIN, Maxim – TEREI, György. Budapest 2011, 201–206.

PRAJDA, Katalin: *Manetto di Jacopo Ammanatini, the Florentine Woodcarver–Architect and Pippo Scolari's Castle in Ozora*. In: *Art and Architecture around 1400. Global and Regional Perspectives*. Eds.: CIGLENEČKI, Marjeta – POLONA, Vidmar. Maribor 2012, 75–79.

PRAJDA, Katalin: *Rapporti tra la Repubblica Fiorentina e il Regno d'Ungheria a livello di diplomazia, migrazione umana, reti mercantili e mediazione culturale nell'età del regime oligarchico (1382–1434), che corrisponde al regno di Sigismondo di Lussemburgo (1387–1437)*. Tesi di dottorato. Firenze 2011. 105–150.

PRAJDA, Katalin: *The Florentine Scolari Family at the Court of Sigismund of Luxemburg in Buda*. In: *Journal of Early Modern History*. XIV/6. 2010, 513–533.

PRAY 1764

PRAY, György (Georgius): *Annales Regum Hungariae*. Pars II, Vindobonae 1764.

PRAY 1801

PRAY, György (Georgius): *Historia Regum Hungariae*. Pars I, Budae 1801.

PROCACCI 1953

PROCACCI, Ugo: *Sulla cronologia delle opere di Masaccio e di Masolino tra il 1425 e il 1428*. In: *Rivista d'Arte* (Firenze). XXVIII, 1953, 3–55.

RADIVO 2009

RADIVO, Paolo: *Una riconciliazione tra “esuli” e “rimasti” nella Sebenico del 1412*. In: *Archeografo triestino* (Trieste). Serie IV, vol. LXIX, 2009, 233–250.

RÁSZLAI 1987

RÁSZLAI, Tibor: *Ozorai Pipo réalís portréja*. In: *Dunatáj* (Budapest). X. 4. sz. 1987, 52–58.

RAULICH 1890

RAULICH, Italo: *La caduta dei Carraresi*. Padova 1890.

REDUSIO 1981

REDUSIO, Andrea (Andrea de Redusiis): *Chronicon Tarvisinum ab Anno 1368 usque ad Annum 1428*. In: *Rerum Italicarum Scriptores*. A cura di: MURATORI, Ludovico Antonio. Tom. XIX, Mediolani 1731, coll. 737–866.

«Revue de l'Orient Latin» (Párizs), tome IV, 1896.

RICCA 1759

RICCA, Giuseppe: *Notizie storiche delle Chiese Fiorentine*. Tomo VIII, Firenze 1759.

RICHTENTAL 1483

RICHTENTAL, Ulrich (von): *Hie lebt an das Concilium zu Constencz ist gehalten worden*. Augsburg 1483.

RICHTENTAL 1882

RICHTENTAL, Ulrich (von): *Chronik des Constanzer Concils 1414 bis 1418*. Hrsg.: BUCK, Michael Richard. Tübingen 1882

ROMANIN, Samuele: *Storia documentata di Venezia*. Vol. IV, Venezia 1855.

SABELLICO 1661

SABELLICO, Marc'Antonio Coccio: *Historiae Rerum Venetarum ab urbe condita Libri XXXIII*. In: *IV. Decades Distribuiti*. Basileae 1661.

SAGREDO 1843

SAGREDO, Agostino: *Nota apologetica intorno a Pippo Spano*. In: *Archivio Storico Italiano* (Firenze). IV, 1843, 129–145.

SALMI 1961

SALMI, Mario: *Andrea del Castagno*. Novara 1961.

SANT'AMBROGIO 1893

SANT'AMBROGIO, Diego: *Il borgo di Castiglione Olona presso Varese*. Milano 1893.

SANUTO 1733

SANUTO, Marino: *Vitae Ducum Venetorum Italice Scriptae ab Origine Urbis*. In: *Rerum Italicarum Scriptores*. A cura di: MURATORI, Ludovico Antonio. Vol. XXII, Mediolani 1733, coll. 556–879.

SCHIFF 1909

SCHIFF, Otto: *König Sigmunds italienische Politik bis zur Romfahrt (1410–1431)*. Frankfurt an der Main 1909.

SCHMARSOW 1900

SCHMARSOW, August: *Masaccio–Studien*. Kassel 1900.

SCHÖNHERR 1996

SCHÖNHERR, Gyula: *Az Anjou–ház örökösei*. In: *A magyar nemzet története (1440–1526)*. Szerk.: SZILÁGYI, Sándor. VI. k., Budapest 1996.

SIMEONI, Luigi: *Le Signorie*. Milano 1950.

SKORKA 2008

Eberhard Windecke emlékirata Zsigmond királyról és korából. Fordította, sajtó alá rendezte és a bevezető tanulmányt írta SKORKA Renáta. Budapest 2008.

STANOJEVIĆ, Stanoje: *Pipo Spano*. Beograd 1901.

STRNAD 1989

STRNAD, Alfred A.: *Della Scala Brunoro*. In: *Dizionario biografico degli Italiani*. Vol. XXXVII, Roma 1989, 389–393.

SZABÓ 2002

SZABÓ, Gyöző: *A magyarok kardja. Ozorai Pipó Machiavelli Mandragórájában*. In: *História* (Budapest). XXIV. 8. sz. 2002, 25.

SZABOLCSI 1966

A magyar irodalom története 1919-től napjainkig. Szerk.: SZABOLCSI, Miklós. Budapest 1966.

SZAKÁLY, Ferenc: *Phases of Turco–Hungarian Warfare before the Battle of Mohács*. In: *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricarum* (Budapest). XXXIII. 1. sz. 1979, 65–111.

SZÉKELY, György: *Les facteurs économiques et politiques dans les rapports de la Hongrie et de Venise à l'époque de Sigismond*. In: *Venezia e Ungheria nel Rinascimento*. A cura di: BRANCA, Vittore. Firenze 1973, 37–51.

SZENTGYÖRGYVÖLGYI 1985

SZENTGYÖRGYVÖLGYI, Gábor: *Egy Zsigmond–kori kórházalapító hadvezér*. In: *Orvosi Hetilap* (Budapest). CXXXVI. 2. sz. 1985, 93–95.

SZILÁRD, Süttő: *Aus fremden Kaufleuten ungarische Kriegsherren. Über die Bewertung des Filippo Scolari und der Gebrüder Tallóci in der ungarischen Mediävistik*. In: *Studia historica adriatica ac danubiana* (Duino Aurisina). I, n. 1, 2008, 41–51.

TARCAGNOTA 1585

TARCAGNOTA, Giovanni: *Delle istorie del mondo*. Parte II, Venezia 1585.

TARCAI György (Divald Kornél): *Masolino. Regény Zsigmond király korából*. Budapest 1903.

TAVANO 2002

La contea dei Goriziani nel Medioevo. A cura di: TAVANO, Sergio. Gorizia, 2002.

TAVANO – BERGAMINI – CAVAZZA 2000

Aquileia e il suo patriarcato. A cura di: TAVANO, Sergio – BERGAMINI, Giuseppe – CAVAZZA, Silvano. Udine 2000.

TEKE 1968

TEKE Zsuzsa: *A velencei külpolitika főbb vonásai a XV. században*. In: *Történelmi Szemle* (Budapest). XI. 1968, 209–225.

TEKE Zsuzsa: *Az 1427. évi firenzei catastro. Adalékok a firenzei magyar kereskedelmi kapcsolatok történetéhez*. In: *Történelmi Szemle* (Budapest). XXVII. sz. 1984, 42–49.

THALLÓCZY – ÁLDÁSY 1907

Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára, 1198–1526. Szerk.: THALLÓCZY Lajos – ÁLDÁSY Antal. Budapest 1907 (*MHH, Diplomataria XXXIII*).

THURÓCZY 1746

THURÓCZY, János: *Chronica Hungarorum*. In: Johann Georg SCHWANDTNER (Ioannis Georgius Schwandtner): *Scriptores Rerum Hungaricarum veteres ac genuini*. Tom. I, Vindobonae 1746, 39–291.

THURÓCZY 1986

THURÓCZY János: *A magyarok krónikája*. Fordítás: HORVÁTH J., Budapest 1986.

TOESCA 1908

TOESCA, Pietro: *Masolino da Panicale*. Bergamo 1908.

TOESCA 1946

TOESCA, Pietro: *Masolino a Castiglione Olona*. Milano 1946.

TOTTI 1635

TOTTI, Pompilio: *Ritratti et elogii di Capitani Illustri*. Roma 1635.

TRAVERSA, Eduard: *Das Friaulische Parlament bis zur Unterdrückung des Patriarchates von Aquileja durch Venedig (1420)*. Wien – Leipzig 1911.

UGURGIERI DELLA BERARDENGA 1963

UGURGIERI DELLA BERARDENGA, Curzio: *Avventurieri alla conquista di feudi e di corone (1356–1429)*. Firenze 1963.

VADAS 1987

Ozori Pipó emlékezete. Szerk.: VADAS, Ferenc. In: *Múzeumi Füzetek* (Szekszárd). 1987.

VAISZ 1883

VAISZ, Ignác: *Masolino olasz képművei*. In: *Értekezések a történelmi tudományok köréből*. Szerk.: PESTY, Frigyes. XI. k. 1. sz., Budapest 1883, 1–20.

VALERI 1940

VALERI, Nino: *La vita di Facino Cane*. Torino 1940.

VÁRDAI 1915

VÁRDAI, Béla: *Tarczai György*. In: *Katholikus Szemle*, 1915, 801–817.

VARESE 1955

Prosatori volgari del Quattrocento. A cura di: VARESE, Cesare. Milano – Napoli 1955.

VASARI 1986

VASARI, Giorgio: *Le Vite de' più eccellenti architetti, pittori, et scultori italiani, da Cimabue, insino a' tempi nostri*. Firenze 1550, ed. Torino 1986. A cura di: BELLOSI, Luciano – ROSSI, Aldo. Presentazione di Giovanni PREVITALI.

VASARI 1906

VASARI, Giorgio: *Le Vite de' più eccellenti architetti, pittori, et scultori italiani, da Cimabue, insino a' tempi nostri*. Firenze 1550, tomo II, ed. Firenze 1906. A cura di: MILANESI, Gaetano.

VAYER 1962

VAYER, Lajos: *Masolino és Róma*. Budapest 1962.

VERCI 1791

VERCI, Giambattista: *Storia della Marca Trevigiana*. Tomo XIX, Venezia 1791.

VESPASIANO DA BISTICCI 1892

VESPASIANO DA BISTICCI: *Vite di uomini illustri del secolo XV*. A cura di: FRATI, Lodovico. Vol. I, Bologna 1892.

VIRÁG 1816

VIRÁG, Benedek: *Magyar századok. 1301–1437*. Buda 1816.

WAKAYAMA 1971

WAKAYAMA, Maria Lucia Eiko: "Novità" di Masolino a Castiglione Olona. In: *Arte Lombarda (Cesano Maderno)*. XVI, 1971, 1–16.

WAKAYAMA 1972

WAKAYAMA, Maria Lucia Eiko: *Iconografia ritrattistica negli affreschi a Castiglione Olona*. In: *Arte Lombarda (Cesano Maderno)*. XVII, 1972, 83–87.

WAKOUNIG 1990

WAKOUNIG, Marija: *Dalmatien und Friaul. Die Auseinandersetzungen zwitschen Sigismund von Luxemburg und der Republik Venedig um die Vorherrschaft im adriatischen Raum*. Wien 1990.

WENZEL 1859

WENZEL, Gusztáv: *A Hédervári Ferenc jószágai fölötti per és ítélet 1523-ben. Adalékul Magyarország azonkori köz- és jogtörténetéhez.* In: Magyar Történelmi Tár (Pest). VI. 1859, 3–80.

WENZEL 1862

WENZEL, Gusztáv: *A turini békekötés.* In: Magyar Történelmi Tár (Pest). IX. 1862, 3–124.

WENZEL 1863

WENZEL, Gusztáv: *Ozorai Pípó. Magyar történelmi jellemrajz Zsigmond király korából.* Pest 1863. Magyar Akadémiai Értesítő (Pest). XIX. III. k. 1859, 172–271.

WENZEL 1874

WENZEL, Gusztáv: *Stibor Vajda.* Budapest 1874.

WENZEL 1884

Okmánytár Ozorai Pipo történetéhez. Szerk.: WENZEL, Gusztáv. In: Történelmi Tár (Budapest), 1884, 1–31. 220–247. 412–437. 613–627.

WINDECKE 1893

WINDECKE, Eberhart: *Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigismunds.* Szerk.: ALTMANN, Wilhelm, Berlin 1893 (magyar kiadás: *Eberhard Windecke emlékirata Zsigmond királyról és koráról.* Szerk.: SKORKA, Renata, Budapest 2008).

YRIARTE 1882

YRIARTE, C.: *Un condottiere au XVe siècle: Rimini.* Paris 1882.

ZAKAR 1621

ZAKAR, Theobold: *Hussitenkrieg.* Nürnberg 1621.

ZICHY 1894

ZICHY, Ferenc, gróf: *Codex Diplomaticus Domus Senioris Comitum Zichy De Zich et Vasonkeő.* Szerk.: NAGY, Imre. Vol. VI: 1336–1420, Budapest 1894.

ZICHY 1895

ZICHY, Ferenc, gróf: *Codex Diplomaticus Domus Senioris Comitum Zichy De Zich et Vasonkeő.* Szerk.: KAMMERER, Ernő. Vol. VIII: 1421–1439, Budapest 1895.

ZIMMERMANN – WERNER – MÜLLER 1892

Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. Hrsg.: ZIMMERMANN, Franz – WERNER, Carl – MÜLLER, Georg. Hermannstadt 1892–1981, IV. Bd.

Összehasonlító helységnévjegyzék

Almissa (olasz) = Omiš (horvát) [Horvátország]

Arbe (olasz) = Rab (horvát) [Horvátország]

Bajmóc (magyar) = Bojnice (szlovák) [Szlovákia]

Bártfa (magyar) = Bardejov (szlovák) [Szlovákia]

Bihács (magyar) = Bihać (horvát) [Bosznia–Hercegovina]

Babolc (magyar) = Bobovac (horvát) [Bosznia–Hercegovina]

Brazza (olasz) = Brač (horvát) [Horvátország]

Budweis (német) = České Budějovice (cseh) [Cseh Köztársaság]

Capodistria (olasz) = Koper (szlovén) [Szlovénia]

Cherso (olasz) = Cres (horvát) [Horvátország]

Curzola (olasz) = Korčula (horvát) [Horvátország]

Dés (magyar) = Dej (román) [Románia]

Deutschbrod (német) = Havlíčkův Brod (cseh) [Cseh Köztársaság]

Djakovár (magyar) = Djakovo (horvát) [Horvátország]

Dombó (magyar) = Dubovac (szerb) [Szerbia]

Eger (német) = Cheb (cseh) [Cseh Köztársaság]

Erdőd (magyar) = Ardud (román) = Erdeed (német) [Románia]

Érdsomlyó vagy Érsomlyó (magyar) = Versec (román) = Vršac (szerb) [Szerbia]

Felsőbánya = Nagybánya

Galambóc (magyar) = Golubac (szerb) [Szerbia]

Haram (magyar) = Hram (szerb) [Szerbia]

Iglau (német) = Jihlava (cseh) [Cseh Köztársaság]

Isola (olasz) = Izola (szlovén) [Szlovénia]

Kapronca (magyar) = Koprivnica (horvát) [Horvátország]

Kassa (magyar) = Cassovia (latin) Košice (szlovák) [Szlovákia]

Késmárk (magyar) = Kezmarok (szlovák) [Szlovákia]

Keve (magyar) = Kovin (horvát) [Horvátország]

Kismarton (magyar) = Eisenstadt (német) [Ausztria]

Klissza (magyar) = Klis (horvát) [Horvátország]

Kolozs (magyar) = Cojocna (román) [Románia]

Kolozsvár (magyar) = Cluj–Napoca (román) = Klausenburg (német) = Claudiopolis (latin) [Románia]

Körmöc vagy Körmöcbánya (magyar) = Kremnitz (német) = Bánska Kremnica (szlovák) [Szlovákia]

Kuttenberg (német) = Kutna Hora (cseh) [Cseh Köztársaság]

Lesina (olasz) = Hvar (horvát) [Horvátország]

Lippa (magyar) = Lipova (román) = Lippa (német) [Románia]

Lissa (olasz) = Vis (horvát) [Horvátország]

Lóitse (magyar) = Levoča (szlovák) [Szlovákia]

Máramaros (magyar) = Maramureş (román) [Románia]

Medgyes (magyar) = Mediaş (román) = Medwisch (német) [Románia]

Miháld (magyar) = Mehadia (román) [Románia]

Nagybánya (magyar) = Baia Mare (román) [Románia]

Nagyszeben = Szeben

Nagyszombat (magyar) = Trnava (szlovák) [Szlovákia]

Nagyvárad = Várad

Nona (olasz) = Nin (horvát) [Horvátország]

Nyitra (magyar) = Nitra (szlovák) [Szlovákia]

Orsova (magyar) = Orşova (román) = Orschowa (német) [Románia]

Ossero (olasz) = Osor (horvát) [Horvátország]

Pago (olasz) = Pag (horvát) [Horvátország]

Parenzo (olasz) = Poreč (horvát) [Horvátország]

Pola (olasz) = Pula (horvát) [Horvátország]

Pozsegavár (magyar) = Slavonska Požega (horvát) [Horvátország]

Pozsony (magyar) = Bratislava (szlovák) = Pressburg (német) [Szlovákia]

Sebenico (olasz) = Šibenik (horvát) [Horvátország]

Sebes (magyar) = Turnu Ruieni (román) [Románia]

Sempte (magyar) = Sintava (szlovák) [Szlovákia]

Solymos (magyar) = Şoimoş (román) [Románia]

Spalato (olasz) = Split (horvát) [Horvátország]

Szadvörösmart (magyar) = Virișmort (román) [Románia]

Szatmár = Szatmárnémeti

Szatmárnémeti (magyar) = Satu Mare (román) = Sathmar (német) [Románia]

Szék (magyar) = Sic (román) = Secken (német) [Románia]

Szepes (magyar) = Spiš (szlovák) [Szlovákia]

Szerém (magyar) = Mitrovica (szerb) [Szerbia]

Szörény (Szörényvár) (magyar) = Turnu Severin (román) = Drobeta (német) [Románia]

Tapolcsány (magyar) = Topol'čianský hrad (szlovák) [Szlovákia]

Temesvár (magyar) = Timișoara (román) = Temeschwar (német) [Románia]

Torda (magyar) = Turda (román) = Thorenburg (német) [Románia]

Trau (magyar) = Traù (olasz) = Trogir (horvát) [Horvátország]

Trencsén (magyar) = Trenčín (szlovák) [Szlovákia]

Várad (Nagyvárad) (magyar) = Oradea (román) = Grosswardein (német) [Románia]

Veglia (olasz) = Krk (horvát) [Horvátország]

Világosvár (magyar) = Șiria (román) [Románia]

Vizakna (magyar) = Ocna Sibiului (román) = Salzburg (német) [Románia]

Zaránd (magyar) = Zărand (román) [Románia]

Zengg (magyar) = Segna (olasz) = Senj (horvát) [Horvátország]

Znaim (német) = Znojmo (cseh) [Cseh Köztársaság]

Zsidóvár (magyar) = Jdioara (román) [Románia]

Névmutató¹

- ABA, nemzetség, 47
ACCIAIUOLI ANGELO (*1349–†1408), Firenze érseke és pápai nuncius, 41, 53
ACCIAIUOLI BENEDETTO (1403 e.), Troia grófja, 54
ACCIAIUOLI NICCOLÒ (*1310–†1365), nápolyi előkelő, 27, 148
ADOLF, VII., HOLSTEIN (?–†1459), gróf, 60
ALBENI JÁNOS (1399 e.–†1433), Zágráb püspöke (1420–33), 60
ALBERT, I., HABSBERG → Albert, V., Habsburg
ALBERT, IV., HABSBERG (*1377–†1404), Ausztria hercege (1395–1404), 52–53, 61
ALBERT, V., HABSBERG (*1394–†1439), Ausztria hercege, I. Albert magyar királyként (1437–39), 61–62, 87, 91–92, 144
ALBERTI FRANCESCO (DEGLI) (XV. sz. e.), 141
ALBERTI LEON BATTISTA (*1404–†1472), építész, humanista művész, 34
ALBERTINI FRANCESCO (*1493–†1510), író, 27
ALBIZZI LUCA DI MASO (DEGLI) (*1382–†1458), firenzei követ, 70
ALBIZZI RINALDO (DEGLI) (*1370–†1442), firenzei követ, 45, 46, 68–69
ALCSEBI MIKLÓS (1402 e.–†1430), Vác püspöke (1419–30), 60
ALDEMARISCO LUIGI (1384 e.–†1414), marsall és admirális, 52
ALENÇON FILIPPO (D') (?–†1397), aquileiai pátriárka (1381–87), 105
ALESSANDRI ANTONIO di ALESSANDRO (DEGLI) (1413 e.), firenzei követ, 66
ALFONZ, I., ARAGÓNIA (*1396–†1458), nápolyi és szicíliai király (1442–58), V. Alfonz Aragónia királyaként (1416–58), 85
ALIGHIERI DANTE (*1265–†1321), költő, 20, 27
ALLEGRIANI FRANCESCO (*1587–†1663), festő, 30–31
ALSÁNI JÁNOS (1390 e.–†1435/37), temesi ispán (1404), 56
ALTISSIMO PAPI CRISTOFANO (DELL') (*1530 k.–†1605), festő, 30
ALTMANN WILHELM (*1862–†1951), történész, 29, 60, 69, 87, 90–92, 94, 103, 111, 141
AMADÉ, VIII., SAVOYA (*1383–†1451), grófja (1391–1416) és hercege (1416–40), V. Félix pápaként (1439–1449), 67
AMMANNATINI JACOPO (1384 e.), Manetto apja, 24
AMMANNATINI MANETTO (*1384–†1450), szobrász–fafaragó, építész, 24–25, 32, 48, 137
ANDRÁS, II. (*1177 k.–†1235), magyar király (1205–35), 81

---

¹ A névmutatóba nem kerültek bele az előszóban, a források szöveg szerinti idézeteiben, a művek és okmányok címeiben szereplő személynevek, illetve az okmányok szerkesztőinek, valamint a szöveg lábjegyzeteiben idézett művek, továbbá az Ozorai Pipo és korának forrásait taglaló fejezet szerzőinek neve sem. Az uralkodók és királyok neve, valamint a családjukhoz tartozók, illetve az általános hírnévnek örvendő történelmi személyek neve általában magyar átírásban szerepel. Minden személyt vezetékneve alapján említünk, kivéve, mikor pápákról, királyról és olyan jelentős személyekről van szó, akik uralkodtak (grófok, márkik, hercegek stb. és házastársaik), miközben a családnév megkülönböztető jegyként szolgál, betűrendben. E családok azon tagjai viszont, akik nem uralkodtak, a családnévként keresendők.

- ANJOU, dinasztia, 14, 17, 20, 51
 ANJOU HEDVIG (*1371–†1399), lengyel királynő (1383–99), 50–51, 80
 ANJOU MÁRIA (*1370–†1395), magyar királynő (1382–95), 14–15, 23, 38–40, 50–51, 75, 80
 ANJOU–DURAZZÓI KÁROLY (*1323–†1348), *Nagy*, herceg, 38
 ANJOU–DURAZZÓI KÁROLY (*1345–†1386), *Kis*, III. Károly nápolyi királyként (1381–86), II. Károly magyar királyként (1385–86), 38–41, 51
 ANJOU–DURAZZÓI LÁSZLÓ (*1377–†1414), nápolyi király (1386–1414), 42, 49, 51, 64–65, 71, 81, 97, 106
 APACSAI MÁRTON (1409 e.), Ozorai Pipo familiárisa, 58
 ARCO ANTONIO (D') (1413 e.), hűbérúr, 129
 ARCO VINCIGUERRA (D') (1413 e.), hűbérúr, 129
 ARIBONI, család, 99
 ARTEGNA GUARNERIO (DI) (1412 e.), hűbérúr, 106
 ASCHBACH JOSEPH (von) (*1801–†1882), történész, 36, 100, 104, 109, 111, 118–119, 121, 123–124, 126–127, 130–131, 144
- BALDI MATTEO (Baldi Mátyás) (1408 e.), vízaknai kamaraispán, 47
 BÁLINT (1410 e.), esztergomi szerzetes, 71
 BALOGH JOLÁN (*1900–†1988), művészettörténész, 32, 46
 BÁNFI (ALSÓLENDVAI), atyafiság, 53–54
 BANFI FLORIO (Holik Barabás Flóris vg. Ladislao) (*1899–†1967), irodalmár, 13, 25, 31–32, 34, 88–89, 140, 142–143, 148
 BARBARIGO NICCOLÒ (*1385 k.–1422 e.), Serravalle polgármestere, katona, 109, 115
 BARDI, család, 47
 BARDI ONOFRIO (1409 e.–†1426/30), budai kamaraispán, 47–48
 BARTOLOMEO (1412 e.), *Meu*, földbirtokos, 106
 BARTOLOMEO DI MICHELE DEL CORAZZA (*1381–†1449), író, 72
 BAYEZID, I. (*1360 k.–†1403), *Villám*, oszmán szultán (1389–1402), 42
 BEATRICE di TENDA (*1370/72–†1418), Milánó hercegnője, Filippo Maria Visconti hitvese, Facino Cane volt felesége, 33
 BEBEK, atyafiság, 15, 52–53
 BEBEK DETRE (1370 e.–†1404), Horvátország és Dalmácia bánja (1390–91), Szlavónia bánja (1389–1392 és 1394–1397) és nádorispán (1397–1402), 49, 54
 BEBEK IMRE (?–†1404), vránai perjel (1392–1404), Horvátország és Szlavónia bánja (1402), 52–54, 57, 76
 BEBEK JÁNOS, 44
 BÉLA, II. (*1108/10–†1141), *Vak*, magyar király (1131–41), 38
 BELIZÁR (*500 k.–†565), bizánci hadvezér, 148
 BELLONI, család, 107
 BENEDEK, → Szentgyörgyi Vincze Benedek
 BENEDEK (1424–25 e.), székesfehérvári prépost, 60, 139, 145
 BENEDEK, XI. (Niccolò Boccasini) (*1240–†1304), pápa (1303–04), 21
 BENEDEK, XIII. (Pedro de Luna) (*1328 k.–†1423), ellenpápa (1394–1417), 86, 96
 BENZI (BENZHS) ANDREA (DE) (*XIV. sz. közepe–†1437), Kalocsa érseke (1413–20), 85
 BERNARDI FRANCESCO, firenzei kereskedő Budán, 22
 BERTRAND DE SAINT–GENIÈS (?–†1350), aquileiai pátriárka (1334–50), 96
 BESENYŐ PÁL (1400 e.–†1432/34), Horvátország, Dalmácia és Szlavónia bánja (1402–1406), 53, 76
 BIRI LÁSZLÓ (1403 e.), összeesküvő, 56

- BLAGAJ LÁSZLÓ (1396 e.–†1436), Zsigmond udvari lovagja, 111, 121–122, 145
- BOCCHI FRANCESCO (*1548–†1613/18), író, 31, 142
- BOCSKAI MIKLÓS (1411–28 e.), Ozorai Pipo familiárisa, 47, 144
- BOIANI CORRADO (*1355/60–†1419), cividalei nemes, 124
- BÓLYI MIHÁLY (1419–44 e.), Ozorai Pipo familiárisa, 47
- BOMBENE, család, 107
- BOMBENE NICCOLÒ (1412 e.), Tristano di Savorgnano híve, 123
- BONFINI ANTONIO (*1434–†1503), történétíró, 110, 113
- BONIFÁC, VIII. (Benedetto Caetani) (*1235/40–†1303), pápa (1294–1303), 21
- BONIFÁC, IX. (Pietro Tomacelli) (*1355 k.–†1404), pápa (1389–1404), 34, 42, 53, 71, 80, 96
- BONIFACIO GIOVANNI (*1517–†1597), író, 114, 125
- BOSCOLI, család, 22
- BOSCOLI ANDREA (*1560 k.–†1607), festő, 36
- BOTTICELLI SANDRO (*1445–†1510), festő, 28
- BRABANTI ANTAL (?–†1415), herceg, 30
- BRACCIO DI MONTONE (Andrea Fortebracci) (*1368–†1424), katona, 66
- BRACCIOLINI JACOPO, Bracciolini Poggio fia (?–†1478), Ozorai Pipo életrajzírója, 20, 23, 26, 28, 30, 37, 43–45, 49, 51, 55, 57, 72, 75, 82–84, 87, 113, 139, 140–141
- BRACCIOLINI POGGIO DI GUCCIO (*1380–†1459), *Poggio Fiorentino*, humanista, 20, 85–86, 87
- BRAGADIN LORENZO (1405–23 e.), velencei követ, 103, 116
- BREBIR (grófja) (1412 e.), horvát úr, 118
- BRUGNERA (DI), család, 98
- BRUGNERA ARTICO (DI) (1411 e.), hűbérúr, 102
- BRUGNERA GUECELLO (DI) (1411 e.), hűbérúr, 102
- BRUNELLESCHI FILIPPO (*1377–†1446), építész, 24, 142–143
- BRUNI LEONARDO (*1377–†1444), humanista, 67, 74, 85–86
- BUONACCORSI STEFANO (*1350 k.–†1432/33), firenzei követ, 66
- BUONDELMONTI, család, 19, 20, 31
- BUONDELMONTI ANDREA di LORENZO (1387 e.–†1411), firenzei követ, 22
- BUONDELMONTI BUONDELMONTE (?–†1215), guelf vezér, 20
- BUONDELMONTI GIOVANNI (*XIV. sz. vége–†1448), pécsváradi apát és Kalocsa érseke (1424–48), 46, 59, 70, 85, 147
- BUONDELMONTI LORENZO (1424 e.), Andrea fia, 83
- BUONDELMONTI LORENZO (1426 e.), Gherardo fia, 46, 83
- BUONDELMONTI MICHELE (1424 e.), Andrea fia, 83
- BUONDELMONTI ROSSO (XII. sz. e.), Scolajo apja, 19
- BUONDELMONTI ROSSO (1424 e.), Andrea fia, 83
- BUONDELMONTI SIMONE (*1387–†1437), Andrea fia, 83
- BUZZACARINI LUDOVICO (*1360?–†1435), katona, 115
- CAETANI ANTONIO (1384 e.–†1412), aquileiai pátriárka (1395–1402), 96
- CAMINESI, → Da Camino
- CAMPOFREGOSO (FREGOSO) TOMMASO (DA) (*<1370–†1453), genovai dózse, 67
- CANDIDO, család, 107
- CANDIDO FILIPPO (1412 e.), udinei úr, 119
- CANDIDO TOMMASO (1411 e.), udinei úr, 105–106
- CANE FACINO (*1360–†1412), katona, 104
- CANESTRINI GIUSEPPE (*1807–†1870), író, 22, 63, 66, 70, 141, 148
- CAPELLO (CAPPELLO) NICCOLÒ (XV. sz. e.), velencei követ, 130

- CAPPONI FILIPPO (DEI) (1412 e.), Simone fia, firenzei követ Budán, 64–65
 CAPPONI FRANCESCO (1408 e.), jeruzsálemi lovag, 63
 CAPPONI GINO (*1792–†1876), márk, tudós, 74
 CAPRA BARTOLOMEO (DELLA) (*1360/70–†1433), Milánó érseke és humanista, 85
 CAPRIOLI ALIPRANDO (*XVI. sz. közepe–†1606), rézmetsző, 30–31, 147
 CARDINALE LATINO (Latino Malabranca Orsini) (1278–94 e.), 20
 CARDINI FRANCO (élő személy), történész, 24, 27, 149
 CARDUCCI, család, 27
 CARDUCCI FILIPPO, firenzei zászlóvivő (1417 és 1439), 27
 CARLO PIO (1411 e.), katona, 98
 CARMAGNOLA (Francesco Bussone) (DI) (*1385 k.–†1432), gróf, 66, 68, 120
 CASTAGNO ANDREA (DEL) (Andrea Porre di Bartolo) (*1421 k.–†1457), festő, 27, 28, 30, 32, 35
 CASTELBARCO ANTONIO (GRESTATI) (DI) (1413 e.), földbirtokos, 129
 CASTELBARCO ENDRIGHETTO (ALDRIGHETTO) (LIZZANAI) (DI) 1413 e.), földbirtokos, 129
 CASTELBARCO GUGLIELMO (LIZZANAI) (DI) (1413 e.), földbirtokos, 129
 CASTELBARCO GUGLIELMO (VAL-LAGARINAI) (DI) (1413 e.), földbirtokos, 130
 CASTELBARCO MARCABRUNO (BASSANOI) (DI) (1413 e.), földbirtokos, 130
 CASTELBARCO MARCABRUNO (GRESTATI) (DI) (1413 e.), földbirtokos, 129
 CASTELBARCO OTTONE (ALBANOI) (DI), (1413 e.) földbirtokos, 130
 CASTELLO (DI), család, 107
 CASTELLO RIZZARDO (DI) (1412 e.), Tristano Savorgnano híve, 123
 CASTELLANI GRAZIA (DEI) (1396 e.), firenzei követ, 22
 CASTELNUOVO D'IVANO ANTONIO (DI) (1413 e.), földbirtokos, 129
 CASTELNUOVO D'IVANO GASTONE (CASTRONO) (DI) (1413 e.), földbirtokos, 129
 CASTELNUOVO E CALDONAZZO GIACOMO (DA) (1413 e.), földbirtokos, 129
 CASTIGLIONE BRANDA (DA) (*1350–†1443), bíboros, pápai nuncius, 34, 85, 87–88, 91, 129–130
 CASTIGLIONE–VENEGONO, család, 32
 CATTANEO LUDOVICO (VERONAI) (1424 e.), jogtudós, 60
 CAVALCANTI GIANOZZO DI VANNI, Ozorai Pipo funkcionáriusa, 48
 CAVALCANTI GIOVANNI (*1381–†1451), író, 114, 147
 CAVALCANTI GIOVANNI (1412 e.), jogtudós, 107, 119
 CHECCO (1411 e.), katona, 98
 CHIAROMONTEI KONSTANZ (*1377 k.–†1423), Modica grófjának leánya, 42
 CHIAROMONTEI MANFRÉD (1354 e.–†1391), Modica grófja, 42
 CHRYSOLORAS MÁNUEL (*1350–†1415), tudós, 87
 CIGNOTTI ALVISE (*1394–1411 e.), jogtudós, 105–107, 112
 CIGNOTTI CRISTOFORO (1412 e.), udinei úr, 119
 CILLEI, → Cillei–Ortenburg
 CILLEI ANNA, Hermann leánya, 51
 CILLEI BORBÁLA (*1392–†1451), Luxemburgi Zsigmond második felesége, 47, 51, 61, 128
 CILLEI–ORTENBURG, család, 76, 102, 117, 120, 124–125, 134
 CILLEI–ORTENBURG FRIGYES (1408 e.–†1454), Hermann fia, 59, 98, 103, 111, 116, 119, 124, 129
 CILLEI–ORTENBURG LAJOS, Ortenburgi Frigyes fogadott fia, 98
 CINELLI CALVOLI GIOVANNI (*1625–†1706), író, 31, 142
 COLLALTO (di), család, 127
 COLLALTO ANTONIO (DI) (1413 e.), földbirtokos, 129
 COLLALTO BASILIO (DI) (1413 e.), friauli úr, 129

COLLALTO MANFREDI (DI) (1413 e.), földbirtokos, 129
 COLLALTO ROLANDO (DI) (1413 e.), földbirtokos, 129
 COLLALTO SCHINELLA (DI) (1413 e.), földbirtokos, 129
 COLLE GASPARE (DA) (1445 e.), Ozorai Pipo szolgálatában álló funkcionárius, 47, 70
 CONTARINI ANTONIO (1412–13 e.), velencei követ, 117–118, 124–125, 129–130
 CORI ANGELO (DE'), Manetto Ammannatini anyai nagyapja, 24
 CORNELIUS NEPOS (*100 k.–†35 k. a.C.), történetíró, 27
 CORRER ANGELO → XII. GERGELY
 CORRER NICCOLÒ (1411 e.), Belluno polgármestere, 109
 CORRER TEODORO (*1750–†1830), velencei patrícius, 112
 CORSI, család, 32
 CORSI SIMONE (XV. sz. e.), bankár, 32
 CORSI TOMMASO (XV. sz. e.), bankár, 32
 COSIMO, I., MEDICI (DE') (*1519–†1574), Toszkána nagyhercege, 30, 66, 70, 143
 CREPADONI ANTONIO (DE') (1411 e.), bellunói követe, 109
 CRUCECALLI GIACOMO (DE') (1411 e.), bellunói követ, 109
 CUDAR (CZUDAR), atyafiság, 38

CSÁKI MIKLÓS (?–†1426), erdélyi vajda (1402–03 e 1414–26), 53, 55, 83
 CSAPI ANDRÁS (1410 e.), magyar nemes, 71
 CSAPI MIKLÓS (1413 e.), Ozorai Pipo familiárisa, 47
 CSUPOR PÁL (1397 e.–†1415), Szlavónia bánja (1412–15), 78, 121

DA CAMINO, család, 95, 107
 DA CARRARA, család, 17, 65, 95, 97, 102, 105
 DA CARRARA MARSILIO (1402 e.–†1435), Padova ura, 101, 113, 119, 121, 126
 DABISA ISTVÁN (*1339–†1395), bosnyák király (1391–95), 41–43
 DAL VERME TADDEO (1354 e.–†>1413), katona, 104, 115–116, 122
 DAN, II. (?–†1431?), havasalföldi vajda (1420–25; 1427–31), 82–83
 DANDOLO FANTINO (1379–1459), velencei követ, 110, 117
 DANDOLO MARCO (*>1362–†1444), velencei követ, 103, 116
 DEESI PÉTER (1413 e.), erdélyi kenéz, 58
 DEL BENE, család, 22
 DEL BENE FILIPPO (XV. sz. e.), Ozorai Pipo funkcionáriusa, 47, 66–67, 125, 129, 130
 DEL BENE JACOPO (1350 e.), Máramaros ispánja (1442), 47
 DEL NERO, család, 22
 DEL PECCHIA ANTONIO (1387 e.), firenzei követ, 37
 DEL PECCHIA GIOVANNI (XIV. sz. e.), firenzei Arte Maggiore priorja, 37
 DEL PECCHIA LUCA (1382 e.), firenzei kereskedő, 37
 DEL ROSSO FRANCESCO di VETTORIO (XVI sz. e.), krónikás, 74
 DEL TORSO NICCOLÒ (NICOLUSSIO) (*1360–†1429/30), udinei úr, 105
 DELLA ROBBIA LUCA di SIMONE (*1399/1400–†1482), szobrász, 36, 72–73
 DEMETER (Péter fia) (*?–†1387), Esztergom érseke (1378–87), 37–38
 DERECSKEY, család, 134
 DERECSKEY DOROTTYA (1400 e.), Ozorai Pipo rokona, 134
 DERECSKEY LUKÁCS (XV sz. e.), Ozorai Pipo rokona, 45
 DERECSKEY ORSOLYA (1400 e.), Ozorai Pipo rokona, 134
 DERECSKEY PÁL (1403–26 e.), Ozorai Pipo familiárisa, 46, 134
 DERECSKEY PÉTER (1403–21 e.), Ozorai Pipo familiárisa, 46

- DERESKEY ZSUZSANNA (1400 e.), Ozorai Pipo rokona, 134
 DŁUGOSZ JAN (*1410–†1480), történétíró, 117, 149
 DOGLIONE GIACOMO (DA) (1411 e.), bellunói polgár, 109
 DOMINICI GIOVANNI (*1357–†1419), dominikánus, pápai nuncius és bíboros, 34, 85, 88–89
 DONATELLO (Donato di Niccolò di Betto Bardi) (*1386–†1466), szobrász, 24, 28, 86
 DRUGETH (HOMONNAI), atyafiság, 53
 DUINO–WALSEE, család, 99, 130
 DUODO PIETRO (1411 e.), katona, 104
 DURAZZÓI REGINALD (XIV sz. e.), Capua fejedelme, 42
- EBERHARD, → Medvei Albeni Eberhard
 EMPOLI GIOVANNI (DA) (1426 e.), firenzei kancellár, 68, 137
 ENGEL PÁL (*1938–†2001), történész, 14–15, 49, 56, 58, 76, 83, 87, 114, 124, 134–135, 145, 149
 ENGELBERT, I. (1107 e.–†1122), bajor palotagróf, 99
 ENGHINI MÁRIA (?–†1446), Taranto hercegnője, 42
 ESTE UGO (D') (?–†1425), III. Niccolò fia, 33
 ESTERHÁZY, család, 138
 EYCK JAN (VAN) (1395 e.–†<1441), festő, 28–29, 32, 86
- FEDERIGHI FRANCESCO (DI) (1394 e.), firenzei kereskedő, 22
 FEJÉR GYÖRGY (*1766–†1851), történétíró, 50, 52, 56–57, 59–61, 91, 111, 116, 121, 124, 131, 134
 FÉLIX, V., → Savoyai Amadé VIII.,
 FERDINÁND (1424 e.), Lucca püspöke és pápai nuncius, 60
 FERDINANDO, I., MEDICI (de') (*1549–†1609), Toszkána nagyhercege (1587–1609), 36
 FERDINÁND, II., HABSBURG (e. 1557–82 e.), Tirol grófja, 30, 31
 FERENC (1424 e.), esztergomi prépost, 60
 FICINO MARSILIO (*1433–†1499), filozófus, 72
 FIFANTI, család, 20
 FILELFO FRANCESCO (*1398–†1481), humanista, 87
 FINI CRISTOFANO (1383–1427 e.), Masolino da Panicale apja, 32
 FIRENZEI NÉVTELEN SZERZŐ (ANONIMO) (XV. sz. e.), Ozorai Pipo életrajzírója, 19, 23, 25, 36, 44, 51, 74, 113, 139, 144
 FLORA FRANCESCO (*1891–†1962), irodalomtörténész, 146
 FONTANABONA, család, 107
 FORGÁCH BALÁZS (?–†1386), orgyilkos, 39, 40
 FORTEBRACCI ANDREA, → Braccio di Montone
 FRANCHI ANTONIO (PISAI) (DE') (1424 e.), jegyző, 60
 FRANGEPÁN (FRANGIPANE, FRANKOPAN), család, 20, 99
 FRANGEPÁN JÁNOS (1359 e.–†1393), vegliai, modrusi és zenggi gróf, Horvátország, Dalmácia és Szlavónia bánja (1392–93), 40
 FRANGEPÁN MIKLÓS (1393 e.–†1432), hadvezér, Horvátország bánja (1426–32), 79
 FRIGYES, IV., HABSBURG (*1382–†1439), Tirol grófja, 87, 97–99, 110, 111, 117–118, 128, 130
 FRIGYES, IV., ORTENBURG (?–†1420), Friaul császári vikáriusa, 98, 103, 111, 116, 119–120, 129
 FRONTE ANTONIO DI PIERO (1406–12 e.), firenzei kereskedő, 63–65
- GADDI JACOPO (?–†1677 k.), irodalmár, 146–147

- GALIGAI, család, 20
GARAI, atyafiság, 15, 20, 38, 40, 50, 53–54, 134, 145
GARAI JÁNOS (1387 e.–†1428), Temes megye ispánja, 56, 78, 145
GARAI MIKLÓS ID. (1340 e.–†1386), nádorispán (1375–1385) és Horvátország, Dalmácia bánja (1385–86), 39–40
GARAI MIKLÓS IFJ. (*1366 k.–†1433), nádorispán (1402–33) és Horvátország, Dalmácia és Szlavónia bánja (1394–1402), 40, 43, 51, 59–60, 79, 85
GARÁZDA MÓRI JAKAB (1408–36 e.), Ozorai Pipo familiárisa, 46, 57
GAZO BOLDRINO (DA) (1412 e.), katona, 110
GERARDINI, család, 123
GERHARD, VII., HOLSTEIN (*1404–†1433), gróf, 60
GERGELY, X. (Teobaldo Visconti) (*1210 k.–†1276), pápa (1271–76), 20
GERGELY, XII. (Angelo Correr) (*1325 k.–†1415), pápa (1406–15), 34, 76, 84–86, 88, 96–97, 109
GIACOMO DA PRATO (1412 e.), Tristano di Savorgnano híve, 123
GIANNONE PIETRO (*1676–†1748), történész, 42
GIOTTO (BONDENOI) (*1266 k.–†1337), festő, 28
GIOVANNI DI MORAVIA (Jan Sobieslav) (?–†1394), aquileiai pátriárka (1388–94), 96, 105
GIOVANNI DI TOMMASO (1394 e.), firenzei kereskedő, 22
GIUSTINIANI PIETRO (?–†1516), történétíró, 112–113, 149
GLOVICER PAOLO (1411 e.), Udine kapitánya, 105–106
GONZAGA GIAN FRANCESCO (1413 e.), Mantova ura, 129
GRASSO DE' GALLUCCI DA VENOSA (1412–13 e.), katona, 122–123
GREGORIUS ARMENUSZ (1413 e.), lengyel követ, 149
GRITTI ANDREA (*1455–†1538), velencei dózse (1523–38), 150–151
GRITTI LUDOVICO (*1480 k.–†1534), Magyar Királyság kormányzója (1530–34), 149–151
GUAZZALOTTI UGO (DE') (1412 e.), katona, 122
GUECELLO DI BRUGNERA (1411 e.), földbirtokos, 102
GUICCIARDINI PIERO DI LUIGI (1427 e.), firenzei követ, 70, 72
GÜNTHER (1424 e.), Magdeburg érseke, 60
GÚTKELED, nemzetség, 47
GYŐR, nemzetség, 47
- HABSBURG, dinasztia, 52, 61–62, 97, 99, 102, 111
HABSBURG ERNŐ (*1377–†1427), Ausztria, Stájerország és Karintia kormányzója, 98
HABSBURG VILMOS (?–†1406), Stájerország, Carniola és Karintia kormányzója (1370–1406), 50, 54, 62
HANCKÓFI BERÉNYI MIHÁLY (1407 e.), földbirtokos, 135
HANNIBÁL (*247–†182 a.C.), karthagói hadvezér, 26, 75, 109, 148
HARAPKI BOTOS, atyafiság, 144
HAȚEGAN IOAN (élő személy), történész, 148
HÉDERVÁRI, atyafiság, 20, 138
HÉDERVÁRI LÖRINC (1413 e.–†1447), Magyar Királyság nádorispánja (1437–47), 140, 144
HÉDERVÁRI (RAHONCAI) KONT ISTVÁN (?–†1388), összeesküvő, 41
HÉDERVÁRI (RAHONCAI) KONT MIKLÓS (1345 e.–†1367), nádorispán (1356–67), 41
HELFENSTEIN LAJOS (*1353 k.–†1391), Kalocsa érseke (1382–91), 38
HENRIK (*1382–†1439), Dánia (VII. Henrik), Svédország (XIII. Henrik) és Norvégia királya, 60
HENRIK (1422 e.), bajor herceg, 94

- HENRIK, IV. (*1050–†1106), német–római császár (1056–1106), 95
 HENRIK, IV. (*1367–†1413), angol király, 111
 HENRIK, IV. (?–†1454), Gorizia grófja, 119, 129
 HENRIK, IV., HOLSTEIN (*1397–†1427), gróf, 60
 HERMANN, II. (*1360 k.–†1435), Cilli és Zagorje grófja, Horvátország, Dalmácia és Szlavónia bánja (1406–08 e 1423–35), 51, 54, 59, 98, 116–117, 124
 HIM BENEDEK (XIV. sz. e.), 58
 HIMHÁZI BENEDEK (1364 e.–†1387), Veszprém püspöke (1379–87), 38
 HOHENSTAUFEN, dinasztia, 16
 HÓMAN BÁLINT (*1885–†1953), történész, 149
 HORVÁTI, atyafiság, 43
 HORVÁTI JÁNOS (?–†1394), macsói bán (1375–81 és 1385–86), 38–43, 79
 HORVÁTI PÁL (1378 e.–†>1394?), Zágráb püspöke (1379–86), 38, 40, 43
 HREBELJANOVICS LÁZÁR (*1329 k.–†1389), szerb fejedelem (1371–89), 41
 HUNYADI JÁNOS (*1407/09–†1456), Magyar Királyság kormányzója (1446–52), 13, 32–33, 69, 74, 89, 148–149
 HUSZ JÁNOS (*1369–†1415), teológus, 84, 86, 89
- IBRAHIM PASA (*1493–†1536), oszmán nagyvezír (1523–36), 150
 ILLYÉS GYULA (*1902–†1983), író, 138
 ILSVAI (Jolsvai) LEUSTÁK (1358–1400 e.), Magyar Királyság nádorispánja (1392–97), 42
 INCE, IV. (Sinibaldo Fieschi) (?–†1254), pápa (1243–54), 20
 INFANGETI (Infangati) PIERA (degli) (1426 e.), Ozorai Pipo sógorasszonya, 46
 ISTVÁN, I., TVRTKO KOTROMANIĆ (*1353–†1391), bosnyák király (1377–91), 41
 ISTVÁN, II., TVRTKO KOTROMANIĆ (*1380–†1443), bosnyák király (1404–09; 1421–33; 1435–43), 76–77
- JACOPO DI GIOVANNI FRANCESCO (Jacone) (*1494–†1554), festő, 31
 JÁNOS (1424 e.), óbudai prépost, 60
 JÁNOS, I., SZAPOLYAI (*1487–†1540), magyar király (1526–40), 150
 JÁNOS, XXIII. (Baldassare Cossa) (?–†1419), pápa (1400–15), 34, 66–67, 71, 85–88, 102, 119
 JENŐ, IV. (Gabriele Condulmer) (*1383 k.–†1447), pápa (1431–47), 120, 141
 JOHANN MEGINHARD (1413 e.–†1429), Gorizia grófja, 129
 JOHANNA, I., ANJOU (*1326–†1382), nápolyi királynő (1343–81), 38
 JOHANNA, II., ANJOU (*1371–†1435), nápolyi királynő (1414–35), 23, 42, 53–54
 JULIUS CAESAR GAIUS (*100–†44 a.C.), római hadvezér, 74–75
- KANIZSAI, atyafiság, 15, 37–38, 44, 53, 81, 134–135
 KANIZSAI JÁNOS (*1350 k.–†1418), Esztergom érseke (1387–1418), 37, 49, 53–55, 61, 75, 85, 87
 KANIZSAI MIKLÓS (1367 e.–†1404), a szabad királyi városok főbírája (*tárnokmester*) (1388–98), 37
 KAPISZTRÁN JÁNOS (Giovanni da Capistrano) (*1386–†1456), ferences szerzetes, 140
 KÁROLY, I., ANJOU (*1226–†1285), nápolyi és szicíliai király (1265–85), 20
 KÁROLY, IV., LUXEMBURGI (*1316–†1378), cseh király és német–római császár (1346–78), 13, 21, 38, 96
 KÁROLY, VI., VALOIS (*1368–†1422), francia király (1380–1422), 29, 38
 KÁROLY, VII., VALOIS (*1403–†1461), francia király (1422–61), 33
 KÁROLY RÓBERT, I., ANJOU (*1288–†1342), magyar király (1301–42), 53

- KASZA ISTVÁN, Temes megye ispánja (1421), 56
 KATONA ISTVÁN (*1732–†1811), történész, 114, 116, 121
 KELEMEN, IV. (Guido Fulcodi) (1200 e.–†1268), pápa (1265–68), 20
 KELEMEN, VII. (Roberto di Genova) (*1342–†1394), ellenpápa (1378–89), 84
 KENNER FRIEDRICH (*1834–†1922), művészettörténész, 31
 KOLOS NÉMAI JEROMOS (1399–1457 e.), Ozorai Pipo familiárisa, 47, 145
 KORBAVIA KÁROLY (?–†1422), a Magyar Királyság kincstárnoka (1408) Horvátország és Dalmácia bánja (1409–11), 59
 KÓRÓGYI FÜLPÖS (1384 e.–†1432/33), Temes megye ispánja (1404), 56
 KÓRÓGYI ISTVÁN (1352–97 e.), macsói bán (1394–97), 41
 KORPÁDI JÁNOS (?–†1388), összeesküvő, 41
 KONRADIN (*1252–†1268), IV. Konrád fia, 20
 KORYBUT (1421 e.), Litvániai Vitold testvére, 91
 KOTROMANIC ERZSÉBET (?–†1387), I. Anjou Lajos második felesége, 38, 40
- LACKFI, atyafiság, 15, 38, 44, 53, 81, 136
 LACKFI GYÖRGY (1358 e.–†1393), macsói bán (1392–93), 41
 LACKFI ISTVÁN (CSÁKTORNYAI) (*1340–†1397), erdélyi vajda (1385–1386), Horvátország és Dalmácia bánja (1383–1385) és nádorispán (1387–92), 41–42, 81
 LACKFI ISTVÁN (SIMONTORNYAI) (1368 e.–†1397), a király lovászmestere (1368–82), 81
 LAJOS, I., ANJOU (*1326–†1382), *Nagy*, magyar király (1342–82), 13–14, 21, 38, 50–51, 138
 LAJOS, II., ANJOU (*1377–†1417), nápolyi király (1389–99), 42, 66
 LAJOS, III., ANJOU (*1403–†1434), nápolyi és szicíliai király (1417–34), 85
 LAMBERTESCHI GIOVANNI (DEI) (XV. sz. e.), Ozorai Pipo funkcionáriusa, 48
 LAMBERTESCHI NICCOLÒ (DEI) (1427 e.), hajóskapitány, 48, 70
 LAMBERTI, család, 20
 LANDINO CRISTOFORO (*1424–†1498), humanista, 74
 LASTRI MARCO (*1731–†1811), író, 142
 LAZAREVICS ISTVÁN (*1377 k.–†1427), szerb despota (1389–1427), 14, 59, 77–78, 81–82
 LEHOTCZKY ENDRE (*1741–†1813), történetíró, 19, 20, 134–135
 LEICHT PIER SILVERIO (*1874–†1956), történész, 96, 98, 100, 105–107, 112, 116, 118–119, 125, 128, 130
 LEONI PAOLO (1412 e.), katona, 115
 LICHTENSTEIN GEORG (VON) (1407 e.), Trento püspöke, 97
 LIPÓT, IV., HABSBURG (*1371–†1411), Ausztria hercege (1399–1411), 62, 98, 102
 LIPPAI BYANKLINUS, *Gallicus*, vízaknai alkamarás (1410), 47
 LIRUTI (LIRUTTI) GIAN GIUSEPPE (*1689–†1780), történész, 96, 100, 102, 105, 120
 LIVERATI CARLO ERNESTO (1842 e.), tudós, 30
 LONGUYON JACQUES (DE) (1312 e.), író, 27
 LOREDAN BERNABÒ (1413 e.), velencei követ, 125, 128
 LORENZO DI PIETRO, *Vecchietta*, (*1412 k.–†1480), festő, 32
 LOSCHI ANTONIO (*1365 k.–†1441), humanista, 85–86
 LOSONCI, atyafiság, 15
 LOTARINGIAI MÁRIA KRISZTINA (*1565–†1636), toszkán nagyhercegnő, 36
 LUSIGNANI MÁRIA (?–†1404), a ciprusi király testvére, 42
 LUXEMBURGI ERZSÉBET (*1409–†1442), Zsigmond leánya, 62, 77, 91,
 LUXEMBURGI (GÖRLITZI) ERZSÉBET (1418 e.–†1451), János leánya, 29
 LUXEMBURGI JÁNOS (*1370–†1396), Lausitz örgrófja, 30

- LUXEMBURGI JODOK (Jošt) (*1352–†1411), Morvaország őrgrófja és német király (1410–11), 50, 52–53, 62
- LUXEMBURGI PROKOP (?–†1405), morvaországi őrgróf, 62, 94
- LUXEMBURGI VENCEL (*1359–†1419), Csehország királya (IV. Vencel) és a rómaiak királya (1378–99), 23, 38, 52, 55, 61–62, 89, 96, 101
- LUXEMBURGI ZSIGMOND (*1368–†1437), magyar király (1387–1437), német király (1411–37), német-római császár (1433–37), 13–16, 21–23, 25, 28–30, 32–71, 73–92, 94, 97–107, 109, 111–114, 116–121, 124–130, 134–135, 137–138, 141–142, 144, 146, 149–150
- MACCIONI MIGLIOROTTO (*1732–†1811), író, 85–86
- MACHIAVELLI NICCOLÒ (*1469–†1527), író, 146
- MAINO AGNESE (DEL) (1418 e.), Filippo Maria Visconti szeretője, 33
- MAKRAI BENEDEK (?–†1426/27), jogtudós, 54
- MALATESTA CARLO (?–†1429), Rimini ura, 74, 85, 107–108, 115, 118–119, 121–122, 129
- MALATESTA PANDOLFO (?–†1427), Brescia ura, 122–123, 125–127, 129
- MALATESTA PARISINA (?–†1425), III. Niccolò d’Este felesége, 33
- MALAZUMPICCHIA VENUTO (DI) (1412 e.), Tristano di Savorgnano híve, 123
- MANETTI ANTONIO (*1423–†1497), író, 24–25
- MANFRÉD (*1232–†1266), Szicília királya (1258–66), 20, 42
- MANIN, család, 107
- MANINI PAPE, dési alkamarás (1427), 47
- MÁNUEL, II., PALEOLOGOSZ (*1350–†1425), bizánci császár (1391–1425), 82, 111
- MANZANO FRANCESCO (DI) (*1801–†1895), író, 100, 102, 104–105, 108–110, 116–117, 120–121, 123–124, 126, 128
- MARCALI IMRE (1406 e.–†1448), szőrényi várnagy, 144
- MARCALI MIKLÓS (1390 e.–†1413), erdélyi vajda (1402–03), 53, 55, 110, 121–122
- MARCELLO NICCOLÒ (1413 e.), Bassano polgármestere, 126
- MARGIT (DURAZZÓI) (*1348–†1412), nápolyi királynő, 37, 41–42
- MARÓTI JÁNOS (*1366 k.–†1434), macsói bán (1397–1410; 1427–28), 51, 54–55, 59–60, 76, 78, 81
- MARTINI NELLO DI GIULIANO (1426 e.), firenzei követ, 45, 68–69
- MARTINO DI FAENZA (1412 e.), katona, 122, 126–127
- MÁRTON, V. (Oddone Colonna) (*1368–†1431), pápa (1417–31), 67, 85–86, 88–89, 120, 139, 141, 147
- MARUCCI AGOSTINO (1394 e.), firenzei kereskedő, 22
- MASOLINO DA PANICALE (Tommaso Fini di Cristofano) (*1383 k.–†1440), festő, 31–35, 88, 139
- MÁTYÁS, I., HUNYADI (*1443–†1490), „Corvin”, magyar király (1458–90), 13–14, 36, 69, 74, 147–148
- MECSKEI (MEKCEI) IMRE (1379–1428 e.), Ozorai Pipo familiárisa, 47
- MEDICI (DE’), család, 22, 142
- MEDICI COSIMO (DE’) (*1389–†1464), Firenze ura (1434–1464), 30, 66, 70
- MEDICI FERDINÁND (DE’) (*1549–†1609), toszkánai nagyherceg, 36
- MEDICI GIOVANNI DI BICCI (DE’) (*1360–†1429), firenzei zászlóvivő (1421), 86
- MEDICI LORENZO (DE’) (*1449–†1492), „Il Magnifico”, Firenze ura (1469–1492), 66, 70
- MEDVEI ALBENI EBERHARD (*1347 k.–†1419), a Magyar Királyság kancellárja, Várad püspöke, (1407–1409), Zágráb püspöke, Horvátország, Dalmácia és Szlavónia bánja (1402), 51, 55, 81, 103
- MEGINHARD, I. (1120 e.–†1142 k.), Gorizia grófja, 99, 129

- MELLINI DOMENICO (XVI–XVII. sz. e.), Ozorai Pipo életrajzírója, 19, 23, 37, 43–46, 50–51, 55, 57, 63, 69, 74, 82–83, 87, 113–114, 137, 139, 144, 146–147, 150
- MESZTEGNYŐI SZERECSEN, család, 135
- MIARI, bellunói család, 112
- MICHELOZZI MICHELOZZO (*1396?–†1472), szobrász, 86
- MIKLÓS, III. (Giovanni Gaetano Orsini) (*1225 k.–†1280), pápa (1277–80), 20
- MILANESI (DA PRATO) (DE'), család, 22, 32, 46
- MILANESI GAETANO (*1813–†1895), tudós, 25, 27, 32, 143
- MILANESI GIOVANNI (DE'), Várad püspöke (1426–27), 46, 58, 60, 69–70
- MILANESI SIMONE (DE') (1410 e.), Ozorai Pipo funkcionáriusa, 32, 48
- MILIARIO BONACCURSIO (DA) (1412 e.), bellunói polgár, 109
- MILIARIO GIOVANNI ANTONIO (DA) (1412 e.), bellunói követ, 112
- MINERBETTI BONI ANDREA (1843 e.), firenzei úr, 30–31
- MINUCCI ANTONIO (*1380–1468 e.), jogtudós, 85–86
- MIRCEA CEL BATRÎN (*1356–†1418), havasalföldi vajda (1386–1418), 80, 82
- MIULITI LEONARDO (1411 e.), udinei úr, 105
- MOCENIGO TOMMASO (*1343 k.–†1423), velencei követ, majd velencei dózse (1414–23), 117–118, 124–125, 129–130
- MONTEGNACCO, család, 107
- MONTEGNACCO LEONARDO (DA) (1412 e.), udinei magiszter, 119
- MONTICOLI ANDREA (DE) (1411 e.) (de), udinei jogtudós, 105, 107
- MOROSINI BARBONE (1412 e.), velencei intéző, 115
- MOROSINI PAOLO (1631 e.), író, 114
- MÜNTZ EUGÈNE (*1845–†1902), művészettörténész, 25, 148
- MURAD, II. (*1403–†1455), oszmán szultán (1421–43; 1444–55), 82
- MURATORI LUDOVICO ANTONIO (*1672–†1750), történész, 37, 72, 80, 101, 146
- NARDI JACOPO (*1476–†1563 k.), író, 147
- NELIPICS JÁNOS, Sebenico kapitánya, Horvátország és Dalmácia bánja (1419), 121
- NICCOLÒ DA BOLOGNA (1414 e.), garamszentbenedeki apát, 85
- NICCOLÒ DA UZZANO (1424 e.), firenzei kereskedő, 22
- NICCOLÒ GIORGIO (1413 e.), velencei követ, 130
- NICCOLÒ, III., ESTE (D') (*1393/94–†1441), Ferrara, Modena és Reggio márkija, 33, 71, 108, 129
- NOBILI FRANCESCO (DE') (1530 e.), „Cherea”, színész és dramaturg, 150
- NOFRI (Noffri) LEONARDO (DI) (1427–39 e.), Ozorai Pipo funkcionáriusa, 48
- NOGAROLA GIOVANNI (?–†1413), a vicenzai felkelők vezére, 126
- OHMANN BÉLA (*1890–†1968), szobrász, 36
- OLÉSNICKI ZBIGNIEW (1421 e.), prépost, biboros, 91
- ÖRDÖG ISTVÁN (1397 e.), magyar úr, 81
- ORBÁN, VI. (Bartolomeo Prignano) (*1318 k.–†1389), pápa (1378–89), 84
- ORSINI BERTOLDO (DEGLI) (1413 e.), egyházi követ, 103, 129–130
- ORSINI FRANCESCO (DEGLI) (1412 e.), katona, 108, 115–116
- ORTENBURG, → Cilli–Ortenburg
- OSZTOJA ISTVÁN (?–†1418), Bosznia királya (1398–1404; 1409–18), 52, 76, 78, 81
- OUWATER ALBERT (VAN) (XV sz. e.), festő, 28
- OZORAI, család, 19, 45
- OZORAI ANDRÁS (XIV. sz. e.), Borbála apja, 44

- OZORAI BORBÁLA (1399–1438), Ozorai Pipo felesége, 44–45, 134, 137, 140, 144
 OZORAI BORBÁLA (XV. sz. e.), Miklós leánya, 45, 134
 OZORAI MIKLÓS (XV. sz. e.), Ozorai Pipo sógora, 45, 134
- PÁKOSI KRISZTINA (XV. sz. közepe e.), Enyingi Török Imre felesége, 45
 PALISNAI JÁNOS (?–†1391), vránai perjel (1381–83 e 1385–91), 40–41
 PALLADIO DEGLI OLIVI GIOVANNI FRANCESCO (*1601–†1669), író, 98, 102, 105–106, 114–116, 119, 122–123, 125
 PÁLÓCI IMRE (1395–1433 e.), aradi ispán (1427), 144
 PÁLÓCI GYÖRGY (1401 e.–†1439), Esztergom érseke (1423–39), 60
 PANCIERA ANTONIO (*1350 k.–†1431), aquileiai pátriárka (1402–12), 96, 98, 107
 PANDOLFINI, család, 27
 PAOLO (1412 e.), teológia professzor, velencei követ, 117–118
 PASTOR LUDWIG (VON) (*1854–†1928), történész, 88
 PERCOTO (DA), család, 107
 PERCOTO ODORICO (DA) (1412 e.), Tristano di Savorgnano híve, 123
 PERÉNYI MIKLÓS (1376 e.–†1396), szörényi bán (1390–92), 79
 PERS ODORICO (DA) (1412 e.), Tristano di Savorgnano híve, 106, 123
 PERSICINI ANDREA (DE') (1412 e.), bellunói követ, 112
 PERUGINO (Pietro Vannucci) (*1445 k.–†1523), festő, 28
 PÉTER (?–†1426), Portugália királyának a fia, 84
 PÉTER *deák*, vasvári tulajdonos, 56
 PETRARCA FRANCESCO (*1304–†1374), költő, 27
 PICCOLOMINI ENEA SILVIO (*1405–†1464), pápai nuncius, humanista, később II. Pius néven pápa (1458–64), 19, 88, 90, 92–93, 149
 PIERO ? (1407–12 e.), tordai kamaraispán, 47
 PIGLER ANDOR (*1899–†1992), művészettörténész, 28
 PIGNA (NICOLUCCI) GIOVANNI BATTISTA (*1530–†1575), irodalmár, 110, 114
 PISANELLO ANTONIO (*1395 k.–†1455), festő, 29
 PISANI FANTINO (1412 e.), katona, 127
 PITTI BONACCORSO (XIV. sz. e.), firenzei kereskedő és diplomata, 22
 PLUTARKHOSZ (*46 k.–†119), író, 27
 POLCENIGO (DI), család, 98
 POLCENIGO GIACOMO (DI) (1411 e.), földbirtokos, 102
 POLENTA OBIZZO (DA) (?–†1431), Ravenna ura, 129
 POLIDORI FILIPPO (*1801–†1865), író, 30, 64, 68–69, 74–75, 147–148
 POLLAILO ANTONIO (DEL) (*1432 k.–†1498), festő, 28
 PONTANUS JOHAN ISAAKSZ (*1571–†1639), történetíró, 60
 PONTE ANTONIO (DA) (?–†>1417), aquileiai pátriárka, 96
 PORCIA (DI), család, 98
 PORCIA ARTICO (DI) (1411–13 e.), földbirtokos, 129
 PORCIA GUIDO (DI) (1411–13 e.), földbirtokos, 102, 129
 PORTINARI, család, 22
 PORTINARI GUALTIERO di SANDRO (DE') (1380 e.), firenzei kereskedő, 22
 PRÁGAI JEROMOS (*1365 k.–†1416), huszita prédikátor, 86, 89
 PRÁGAI PÁL (1420 e.), teologus, 90
 PRAMPERO (DI), család, 98, 102
 PRATA (DA), család, 98
 PRATA GUGLIELMO (DAI) (1411–13 e.), földbirtokos, 102, 109, 116, 118–119, 122, 124

- PROCACCI UGO (*1905–†1991), művészettörténész, 32
 PROKOP (?–†1434), *Nagy*, táborita vezér, 62, 94

 QUERIN MATTEO (1412 e.), Oderzo polgármestere, 110

 RABATTA MICHELE (DE) (?–†1428), udinei magiszter, 105
 RABINSTEIN BURCKHARDT (1411 e.), Udine osztrák helytartója, 99, 105
 RADU, II., PRAZNAGLAVA, havasalföldi vajda (1422–27), 82
 RAGOGNA FEDERICO (DI) (1411 e.), földbirtokos, 102
 RANDECK MARQUARDO (DI) (*1296–†1381), aquileiai pátriárka (1365–81), 96–97
 RANIERI RUGGERO DI PERUGIA (DE') (1412–13 e.), katona, 108
 RÁSZLAI TIBOR (1987 e.), író, 29
 REDUSIO ANDREA (1412–28 e.), krónikás, 26, 102, 104, 109–111, 123, 126–127
 REINPRECHT, II., DUINO–WALSEE (?–1422), Duino ura, 98, 99, 129
 REMETHEI ISTVÁN (1420 e.), Ozorai Pipo familiárisa, 57–58
 RICCA GIUSEPPE (1759 e.), író, 143
 RINUCCINI, család, 27
 RÓBERT, I., ANJOU (*1278–†1343), nápolyi király (1309–43), 28
 RODOLFO DI CAMERINO (1412 e.), nápolyi László követe, 65
 ROHONCI, atyafiság, 53
 RONCONE TOMMASO (DE) (1412 e.), udinei polgár, 123
 ROZGONYI ISTVÁN (1388 e.–†1439), győri, fejér megyei és temesi ispán (1426), 56, 77, 144
 ROZGONYI JÁNOS (1379–1438 e.), Magyar Királyság kincstartója (1412–36), 60
 ROZGONYI PÉTER (1388–1438 e.), veszprémi püspök (1417–25), 60
 RUBEIS GIOVANNI (DE') (*1687–†1775), történész, 120
 RUCELLAI FRANCESCO (XV. sz. e.), Ozorai Pipo funkcionáriusa, 48, 142

 SABELLICO MARC'ANTONIO (?–†1506), történész, 110, 112, 114, 121, 148–150
 SACCHETTO ANTONIO (1411 e.), katona, 107
 SAGREDO AGOSTINO (*1798–†1871), történész, 114, 148
 SALMI MARIO (*1889–†1980), író, 28, 32
 SALUTATI COLUCCIO (*1331–†1406), firenzei kancellár és humanista, 63
 SALVI ALESSANDRO (DI) (1413 e.), firenzei követ, 65
 SANDALJ HRANIĆ (?–†1435), bosnyák vajda, 78, 100
 SANT'AMBROGIO DIEGO (*1845–†1920), író, 31–33
 SANUTO MARINO (*1466–†1536), író, 101, 104, 107–112, 114–117, 119, 121, 123, 126–128
 SÁNDOR, V. (Pietro di Candia) (*1339–†1410), ellenpápa (1409–10), 34, 84–85, 96, 98
 SÁRÓI LÁSZLÓ (?–†1395), *ispán* di Temes, 79
 SAVORGNANO, család, 96–98, 106–107, 129
 SAVORGNANO FOLCHERIO (DI) (1412 e.), udinei úr, 119
 SAVORGNANO FRANCESCO (DI) (1412 e.), földbirtokos, 106
 SAVORGNANO TRISTANO (DI) (*1376–1420 e.), földbirtokos, 100, 102, 106, 112, 115–116, 118–120, 123, 125, 129–130
 SCALA (DELLA), család, 102
 SCALA BRUNORO (DELLA) (?–†1434/37), Verona ura, 101, 111, 113, 119, 121, 126
 SCALABRINO DA TREVISO (1413 e.), katona, 127
 SCALIGERI → Scala (della)
 SCHMARSOW AUGUST (*1853–†1936), művészettörténész, 31
 SCHÖNHERR GYULA (*1864–†1908), történész, 111, 121

- SCOLA OGNIBENE (DELLA) (?–†1429), dottore in legge, 60
 SCOLAJO DI ROSSO BUONDELMONTI (1150 e.), a Scolari család őse, 19
 SCOLAJO DI GENTILE (XII. sz. e.), Ozorai Pipo elődje, 19
 SCOLARI, család, 19–21, 142
 SCOLARI AGNESE (XIV. sz. e.), Ozorai Pipo nővére, 19
 SCOLARI ANDREA (?–†1426), váradai püspök (1409–26), 45–46, 58, 85, 141–142
 SCOLARI ANTONIA (1369 e.), Ozorai Pipo anyja, 19
 SCOLARI BERNARDO (1280 e.), 20
 SCOLARI CARNIANO (?–†1422), kalocsai érsek (1420–22), 59
 SCOLARI CATERINA (1426 e.), Matteo Scolari lánya, 46
 SCOLARI CHELE DI BRANCALEONE (1280 e.), 20
 SCOLARI DURANTE DI FRANCESCO (XIII. sz. e.), Ozorai Pipo dédapja, 19,
 SCOLARI FILIPPO DI RANIERI (1430 e.), 70, 141, 144
 SCOLARI FRANCESCA (1426 e.), Matteo Scolari lánya, 46
 SCOLARI FRANCESCO (1280 e.), 21
 SCOLARI FRANCESCO DI DURANTE (XIV. sz. e.), Ozorai Pipo nagyapja, 19
 SCOLARI FRANCESCO (CECCO) DI SCOLAJO (XIII. sz. e.), Ozorai Pipo ükapja, 19
 SCOLARI GENTILE (XII. sz. e.), Pipo elődje, Scolajo fia, 19
 SCOLARI GIOVANNI (?–†1426?), Leonardo fia, 21
 SCOLARI GIOVANNI (1430 e.), Ranieri fia, 141, 144
 SCOLARI GIULIANA (MATTEA) (1426 e.), Matteo Scolari lánya, 46
 SCOLARI LEONARDO (1409 e.–†<1424), Ozorai Pipo unokaöccse, 134, 136–137, 144
 SCOLARI LIPPO (1355 e.), Lano fia, 21
 SCOLARI LORENZO (1430 e.), Ranieri fia, 70, 141, 144
 SCOLARI MATTEO (1407 e.–†1426), Ozorai Pipo fivére, 19, 45–46, 48, 134–135, 137, 141–142, 144
 SCOLARI MICHELETTO (1344 e.), Ranieri fia, 21
 SCOLARI NARDO (1355 e.), Lano fia, 21
 SCOLARI NERI (1280 e.), Lano fia, 20
 SCOLARI PIERO (1344 e.), Branca fia, 21
 SCOLARI RANIERI, 142, 144
 SCOLARI SCHIATTA (1280 e.), Bozza fia, 20
 SCOLARI SCOLARO (1280 e.), Sinibaldo fia, 20
 SCOLARI STEFANO (1369 e.), Ozorai Pipo apja, 19, 45
 SCOLARI UGUCCIONE DI ILDOBRANDINO (1098 e.), 19
 SFORZA MUZIO ATTENDOLO (?–†1424), kalandor zsoldosvezér, 66
 SIGEARDINI–ARIBONI, család, 99
 SIGEARDO DI PLEIEN (?–†1077), aquileiai pátriárka (1068–77), 95
 SIMONE DA CANOSSA (1412 e.), katona, 122
 SOLDANESI, család, 20
 SOLDONERIO (SOLDONIERI) GABRIELLO (1412), Tristano Savorgnano híve, 123
 SOLDONIERI, család, 107
 SOLYMOSI LÁSZLÓ, (1410–24 e.), Ozorai Pipo familiárisa, 47
 SPANHEIM, család, Karintia hercegei, 99
 SPILIMBERGO (DI), család, 98, 107
 SPILIMBERGO ALBERTINO (DI), földbirtokos, 102
 SPILIMBERGO GIOVANNI (DI) (1411 e.), földbirtokos, 102
 SPILIMBERGO ODORICO (DI) (1411 e.), földbirtokos, 102
 SPILIMBERGO OLIVIERO (DI) (1411 e.), földbirtokos, 102

- SPILIMBERGO TOMMASO (DI) (1411 e.), földbirtokos, 102
 SPILIMBERGO VENCESLAO (DI) (1411 e.), földbirtokos, 102
 SPINI CRISTOFORO (DEGLI) (1413 e.), firenzei követ, 65
 STENO MICHELE (*1331 k.–†1413), velencei dózse (1400–13), 101, 118, 124, 130
 STIBORICI, atyafiság, 15, 134
 STIBORICI STIBOR (*1347 k.–†1414), erdélyi vajda (1395–1401), 51, 53–54, 59, 76, 81, 85, 103–104, 125
 STROZZI, család, 19
 SUTTONIUS TRANQUILLUS GAIUS (*69 k.–†140 k.), író, 27
 SUSANA GIOVANNI (1411 e.), az Aquileiai Patriarchátus kancellára, 106
 SZÉCSÉNYI SIMON (1373 e.–†1412), erdélyi vajda (1401) és a székelyek ispánja (1390–91), 50
 SZÉCSI, atyafiság, 38, 54
 SZÉCSI MIKLÓS (1383 e.–†1429), veszprémi várnagy, 55, 59
 SZENTGYÖRGYI VINCZE BENEDEK (1410–40 e.), székesfehérvári prépost (1410–39), 60, 71, 139, 145
 SZENTGYÖRGYVÖLGYI GÁBOR (1985 e.), 139
 SZEPESI JÁNOS (1378–1410 e.), Zágráb püspöke, majd Kalocsa érseke (1401–1403), 53, 81
 SZERDAHELYI IMRE (1411–44 e.), Ozorai Pipo familiárisa, 46
- TALLÓCI, család, 19
 TARI LŐRINC (*1370–†1426), Cillei Borbála asztalnokmestere és fősáfár, 128
 TECK FRIEDRICH (VON) (*1325 k.–†1390), sváb herceg, Ludwig von Teck apja, 119
 TECK LUDWIG (VON) (?–†1437/39), aquileiai pátriárka (1412–39), 60, 86, 96, 119–121, 124, 129–130
 THURÓCZY JÁNOS (*1437–†1508), történetíró, 39–40, 45
 TIMUR LENK (*1336–†1405), mongol kán, 81
 TÖRÖK ENYINGI BÁLINT (?–†1551), temesi ispán, 136, 138, 140
 TÖRÖK ENYINGI IMRE (*1454–†1519?), Miklós leánya Ozorai Borbála feltételezett férje, 45
 TORRE (DELLA), család, 107
 TORRE FEBO (DELLA) (1413 e.), Castellutto hűbérese, 129
 TORRE FEDERICO (DELLA) (1411 e.), földbirtokos, 102
 TORRIGIANI CARLO (*1807–†1865), szenátor, 31
 TOSINGHI, család, 22
 TOSINGHI GIOVANNI (DE'), firenzei kereskedő, 22
 TOTTI POMPILIO (*1590–†>1638), író, 30–31, 147
 TOURAINE JÁNOS (1416 e.), VI. Károly francia király fia, 29
 TRAVERSA EDUARD (1911 e.), történész, 96
 TRAVERSARI AMBROGIO (*1386–†1439), humanista, 87
 TREVIGIANO GIACOMO (1412 e.), venetói főhivatalnok, 115
 TREVISAN LUDOVICO (?–†1465), aquileiai pátriárka (1439–65), 120
 TREVISAN NICCOLÒ, krónikáíró, 112
- UBERTI (DEGLI), család, 20
 UBERTI FARINATA (DEGLI) (?–†1264), ghibellin vezér, 27, 31
 UCCELLI (DEGLI), család, 107
 UCCELLI CANDIDO (DEGLI) (1412 e.), udinei úr, 106
 UGURGIERI DELLA BERARDENGA CURZIO (XX. sz.), történész, 74, 149
 ÚJLAKI, atyafiság, 135

ULÁSZLÓ, II., JAGELLO (?–†1434), Litvánia nagyhercege és Lengyelország királya (1386–1434), 34, 50, 60, 80, 91, 94, 102, 117, 124,
 UNGARO MARTINO (1412 e.), Ceneda várnagya, 122

VADAS FERENC (*1930), történész, 36, 149

VAISZ IGNÁC (XIX. sz. e.), művészettörténész, 31–32

VALENTINI, család, 107

VALENTINI CRISTOFORO (1412 e.), udinei úr, 119

VALENTINI FEDERICO (1412 e.), udinei úr, 106

VALOIS ISABELLE (DE) (*1348–†1372), Gian Galeazzo Visconti felesége, 23

VALOIS LAJOS (*1372–†1407), Orléans hercege, 38

VALORI BARTOLOMEO (*1354–†1427), firenzei magiszter, 72–73

VALVASONE (DI), család, 98

VALVASONE GIACOMO (DI) (1411 e.), földbirtokos, 102

VALVASONE GIOVANNI (DI) (1411 e.), földbirtokos, 102

VALVASONE ODORICO (DI) (1411 e.), földbirtokos, 102

VÁRADI PELBÁRT, Ozorai Pipo familiárisa, 47

VÁRDAI MIKLÓS (1391 e.–†1446), a királynő marsallja (1424–26) és csongrádi *ispán* (1427–29), 145

VASARI GIORGIO (*1511–†1574), festő és író, 27, 31–32, 142–143

VAYER LAJOS (*1913–†2001), művészettörténész, 29, 35

VECCHIETTI MARSILIO (1413 e.), firenzei követ, 65

VECHTA KONRAD (1420 e.), prága érseke, 90

VENERIO SANTO (1412 e.), venetói követ, 108

VENIER MARCO (1413 e.), venetói követ, 125

VERCI GIAMBATTISTA (*1739–†1795), polihisztor, 101, 104–105, 107–112, 114–117, 119, 121, 123–124, 126–127

VEREBI (Verebélyi) PÉTER (1374 e. –†1403), sókamara kormányzó (1398–1400), 49

VERGERIO PIER PAOLO IL VECCHIO (*1370–†1444), humanista, 60, 85–87, 90

VESPASIANO DA BISTICCI (*1421–†1498), könyvkereskedő és író, 35

VICOMERCATO TADDEO (1414 e.), óbudai professzor, 85

VIERI UGOLINO (DA) (VERINO) (*1438–†1516), költő, 146

VIEUSSEUX PIETRO (*1779–†1863), tudós, 30

VISCONTI, család, 17

VISCONTI BERNABÒ (?–†1385), Milánó hercege, 23

VISCONTI FILIPPO MARIA (*1392–†1447), Milánó hercege (1402–47), 23, 31, 33–34, 66–69

VISCONTI GIAN GALEAZZO (*1351–†1402), Milánó hercege (1385–1402), 17, 22, 101

VUKČIĆ HRVOJE (?–†1416), bosnyák vajda (1403–16) és Spalato hercege, 41, 43, 50, 52–54, 76–78, 124, 130–131

VUKČIĆ VUK (1394), Hrvoje fivére, 41, 43

WAKAYAMA MARIA LUCIA EIKO (élő személy), művészettörténész, 33–34

WENZEL GUSZTÁV (*1812–†1891), történész, 19, 44–45, 47, 50, 56–60, 63–64, 74, 76, 78–81, 83, 97, 103, 131, 134–137, 139, 141, 144, 147–149

WINDECKE EBERHART (*1382–†1443), Zsigmond funkcionáriusa és életrajzírója, 19, 92, 113, 121, 125

WITOLD (*1350–†1430), Litvánia nagyhercege, 91

WITTELSBACH JACOBĀA (1417 e.), VI. Vilmos, Hollandia grófjának a leánya, 29

WITTELSBACH JÁNOS (1416–18 e.), Liège püspöke, Hollandia grófja, 29

WITTELSBACH RUPERT (*1352–†1410), német király (1400–10), 23
VI. WITTELSBACH VILMOS (?–†1417), Hollandia grófja, 29
WYCLIFFE JOHN (*1326 k.–†1384), teológus, 84, 89

ZABARELLA FRANCESCO (*1360–†1417), humanista, 87
ZAKAR THEOBOLD (XVII. sz. e.), krónikás, 93
ZAMBONI BERTOLINO (1411 e.), katona, 104, 107, 115
ZÁNTHOI ISTVÁN (1413 e.), Ozorai Pipo familiárisa, 47
ZEISELMEISTER PRÁGAI MIKLÓS (1424 e.), jogtudós, 60
ZIMBORIO DA PADOVA (1424 e.), lovag, 60
ŽIŽKA JAN (*1376 k.–†1424), huszita vezér, 90, 92–94

Rövidítések

e. = élő személy akkor
* = született
† = meghalt
< = előtt
> = után